

T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
İŞLETME EĞİTİMİ ANA BİLİM DALI

TÜRKİYE’NİN KOMŞU ÜLKELERİ İLE OLAN DIŞ TİCARETİ
VE GELİŞTİRİLMESİNDE EĞİTİMİN ROLÜ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Yasemin KURTBÖRÜ

Ankara
Kasım, 2010

Yasemin
KURTBÖRÜ
Kasım, 2010

TÜRKİYE’NİN KOMŞU ÜLKELERİ İLE OLAN DIŞ
TİCARETİ VE GELİŞTİRİLMESİNDE EĞİTİMİN ROLÜ

T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
İŞLETME EĞİTİMİ ANA BİLİM DALI

TÜRKİYE’NİN KOMŞU ÜLKELERİ İLE OLAN DIŞ TİCARETİ VE
GELİŞTİRİLMESİNDE EĞİTİMİN ROLÜ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Yasemin KURTBÖRÜ

Danışman: Yrd. Doç. Dr. Ufuk KAYA

Ankara
Kasım, 2010

JÜRİ ÜYELERİNİN ONAY SAYFASI

Yasemin KURTBÖRÜ'nün TÜRKİYE'NİN KOMŞU ÜLKELERİYLE OLAN DIŞ TİCARETİ VE GELİŞTİRİLMESİNDE EĞİTİMİN ROLÜ başlıklı tezi 08.11.2010. tarihinde, jürimiz tarafından İşletme Eğitimi Ana Bilim Dalında Yüksek Lisans Tezi olarak oybirliği ile kabul edilmiştir.

Adı Soyadı

İmza

Üye (Tez Danışmanı): Yrd. Doç. Dr. Ufuk KAYA

.....

Üye : Yrd. Doç. Dr. Haşim ÖZÜDOĞRU

.....

Üye : Yrd. Doç. Dr. Orhan ÜNAL

.....

ÖNSÖZ

Bu çalışmada, 2007 ve 2008 yılları baz alınarak Türkiye'nin mevcut dış ticareti ve komşu ülkeleri olan ticareti incelenmiş olup komşu ülkeler ile yapılan ticaretin geliştirilmesinde eğitimin rolü irdelenmeye çalışılmıştır. Tez çalışmam süresince her yönden desteklerini yanımda hissettiğim sevgili anneme ve babama, özellikle çalışmamın düzenlenmesinde yardımlarını esirgemeyen kardeşim Şebnem KURTBÖRÜ'ye ve arkadaşım Vuslat CAFER'e; son olarak çalışmama değerli bilgileri ve katkılarıyla yön veren danışman hocam Sayın Yrd. Doç. Dr. Ufuk KAYA'ya teşekkürlerimi sunarım.

Yasemin KURTBÖRÜ

ÖZET

TÜRKİYENİN KOMŞU ÜLKELERİYLE OLAN DIŞ TİCARETİ VE GELİŞTİRİLMESİNDE EĞİTİMİN ROLÜ

KURTBÖRÜ, Yasemin

Yüksek Lisans, İşletme Eğitimi Ana Bilim Dalı

Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Ufuk KAYA

Kasım – 2010, 214 sayfa

Bu araştırmanın amacı, Türkiye'nin komşu ülkeleri ile yaptığı ticaretin toplam ticareti içindeki payı, gelişmiş ülkelerin kendi komşuları ile yaptığı ticaretin toplam ticaretleri içindeki payına nazaran daha düşük seviyelerde olduğunu vurgulamak, çözüm önerileri getirmeye ve eğitimin bu anlamda rolünü irdelemeye çalışmaktır.

Araştırmada, komşu ülkeler kavramı ile Türkiye ile doğrudan kara veya yakın deniz bağlantısı yoluyla ortak sınıra sahip ülkeler ifade edilmektedir. Araştırma kapsamına alınan komşu ülkeler Azerbaycan, Bulgaristan, Gürcistan, Irak, İran, Romanya, Rusya Federasyonu, Ukrayna, Suriye ve Yunanistan'dır. Ermenistan ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti ticari ilişkilerin azlığı ve verilere ulaşılamaması nedeniyle kapsam dışında tutulmuştur.

Araştırmada, Türkiye'nin komşu ülkelerle olan ticaretinin 2007 ve 2008 yıllarındaki durumu ve dış ticaret eğitimi uygulamaları değerlendirilmiştir. Söz konusu çalışma teorik bir çalışma olup elde edilen bulgu ve yorumlar, literatür çalışması ve sayısal verilerin güvenilirliği ile sınırlıdır.

Elde edilen bulgular, Türkiye'nin komşuları ile olan ticaretinin geçmiş yıllara nazaran gelişme kaydettiğini ancak, Avrupa Birliği ülkelerine yapılan ticaret ile karşılaştırıldığında yetersiz olduğunu ve komşularla ticaretin geliştirilmesine yönelik yeterli eğitim faaliyetlerinin bulunmadığını göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Komşu Ülkelere İhracat, Komşu Ülkelerden İthalat, Dış Ticaret Eğitimi

ABSTRACT

TURKEY’S FOREIGN TRADE WITH ITS NEIGHBOURING COUNTRIES AND THE ROLE OF EDUCATION IN ITS IMPROVEMENT

KURTBÖRÜ, Yasemin

Master’s Degree, The Department of Business Education

Advisor: Asist.Prof.Dr Ufuk KAYA

Nov – 2010, 214 page

This research aims to highlight that the share of Turkey’s trade with its neighbouring countries in the total trade of the country is at lower level in comparison with the share of the developed countries’ trade with their neighbouring countries in the their total trade, to offer solutions and to try to examine the role of education in this context.

In this research, the concept of the neighbouring countries means the countries that have common borders with Turkey through land or close sea connection and these countries are Azerbaijan, Bulgaria, Georgia, Iraq, Iran, Romania, the Russian Federation, Ukraine, Syria and Greece. Armenia and Turkish Republic of Northern Cyprus are exempted due to scarcity trade relationship and lack of access to the data.

In this research, the situation of Turkey’s trade with its neighbouring countries in 2007 and 2008, and the practices of foreign trade education have been evaluated. In this aspect, the research is theoretical study, and the findings and commentaries are limited with literature study and reliability of numeric data.

The findings indicate that Turkey’s trade with its neighbouring countries has been improved as compared to previous years but it is inadequate in comparison with its trade with EU States and sufficient education activities intended for improving the trade with the neighbouring countries are lacking.

Keywords: Export to Neighbouring Countries, Import from Neighbouring Countries, Foreign Trade Education

İÇİNDEKİLER

JÜRİ ÜYELERİNİN ONAY SAYFASI	i
ÖNSÖZ	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
TABLolar LİSTESİ	ix
ŞEKİLLER LİSTESİ	xiii
KISALTMALAR LİSTESİ	xiv
GİRİŞ	1
1.1 Problem Durumu	2
1.2 Araştırmanın Amacı	3
1.3 Araştırmanın Önemi	3
1.4 Sınırlılıklar	4
2 DIŞ TİCARET VE KOMŞULAR İLE DIŞ TİCARET	5
İLİŞKİSİNİN KURAMSAL VE KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ	5
2.1 Dış Ticaret Kavramı ve Önemi	5
2.1.1 Dış Ticaret Kavramı	5
2.1.2 Dış Ticaretin Önemi	6
2.1.3 Dış Ticaret Yapma Nedenleri	11
2.1.3.1 Arz-Talep Dengesizlikleri	11
2.1.3.2 Mal Farklılaştırması	12
2.1.3.3 Fiyat Farklılıkları	12
2.2 Komşu Ülkeler ile Dış Ticaret ve Önemi	13
2.2.1 Komşu Ülkeler ile Dış Ticaretin Önemi	13
2.2.2 Komşu Ülkeler ile Dış Ticaret Yapma Nedenleri	15
2.2.3 Dünyadaki Komşuluk Örnekleri	17
2.3 Komşu Ülkeler ile Dış Ticarete Eğitimin Rolü	20
2.3.1 Eğitimin Tanımı	21

2.3.2	Eğitimin Kapsamı	22
2.3.3	Eğitimin Amacı.....	22
2.3.4	Eğitimin Önemi	23
2.3.5	Eğitimin İşlevleri	23
2.3.6	Dış Ticaret Eğitimi.....	24
3	YÖNTEM.....	25
3.1	Araştırmanın Modeli	25
3.2	Evren ve Örneklem.....	25
3.3	Verilerin Toplanması.....	26
3.4	Türkiye'nin Dış Ticaret ve Komşuları ile Olan Dış Ticaret Verilerinin Analizi.....	26
3.5	Türkiye'de Dış Ticaretin Gelişimi	26
3.5.1	1980 Öncesi Dış Ticaret Gelişimi.....	26
3.5.2	1980 Sonrası Dış Ticaret Politikaları	32
3.6	Türkiye'de Dış Ticaretin Genel Görünümü	37
3.6.1	Mevcut İhracat Yapısı	37
3.6.2	Mevcut İthalat Yapısı.....	40
3.7	Türkiye'nin Komşuları ile Olan Dış Ticareti	43
3.7.1	Azerbaycan.....	51
3.7.1.1	Azerbaycan'ın Temel Ekonomik Göstergeleri	51
3.7.1.2	Azerbaycan Dış Ticaret Yapısı.....	53
3.7.1.2.1	Azerbaycan Dış Ticaretinde Başlıca Ülkeler	54
3.7.1.2.2	Azerbaycan Dış Ticaretinin Sektörel Görünümü	55
3.7.1.3	Türkiye-Azerbaycan Ticari İlişkilerinin Genel Görünümü	59
3.7.2	Bulgaristan.....	62
3.7.2.1	Bulgaristan'ın Temel Ekonomik Göstergeleri.....	62
3.7.2.2	Bulgaristan Dış Ticaret Yapısı	64
3.7.2.2.1	Bulgaristan Dış Ticaretinde Başlıca Ülkeler	65
3.7.2.2.2	Bulgaristan Dış Ticaretinin Sektörel Görünümü	66
3.7.2.3	Türkiye-Bulgaristan Ticari İlişkilerinin Genel Görünümü	70
3.7.3	Gürcistan	73
3.7.3.1	Gürcistan'ın Temel Ekonomik Göstergeleri	73

3.7.3.2	Gürcistan'ın Dış Ticaret Yapısı.....	75
3.7.3.2.1	Gürcistan Dış Ticaretinde Başlıca Ülkeler.....	75
3.7.3.2.2	Gürcistan Dış Ticaretinin Sektörel Görünümü.....	76
3.7.3.3	Türkiye-Gürcistan Ticari İlişkilerinin Genel Görünümü.....	80
3.7.4	Irak.....	84
3.7.4.1	Irak'ın Temel Ekonomik Göstergeleri.....	84
3.7.4.2	Irak'ın Dış Ticaret Yapısı.....	86
3.7.4.2.1	Irak'ın Dış Ticaretinde Başlıca Ülkeler.....	87
3.7.4.2.2	Irak Dış Ticaretinin Sektörel Görünümü.....	88
3.7.4.3	Türkiye-Irak Ticari İlişkilerinin Genel Durumu.....	93
3.7.5	İran.....	95
3.7.5.1	İran'ın Temel Ekonomik Göstergeleri.....	96
3.7.5.2	İran Dış Ticaret Yapısı.....	98
3.7.5.2.1	İran Dış Ticaretinde Başlıca Ülkeler.....	98
3.7.5.2.2	İran Dış Ticaretinin Sektörel Görünümü.....	99
3.7.5.3	Türkiye-İran Ticari İlişkilerinin Genel Görünümü.....	101
3.7.6	Romanya.....	104
3.7.6.1	Romanya'nın Temel Ekonomik Göstergeleri.....	104
3.7.6.2	Romanya Dış Ticaret Yapısı.....	105
3.7.6.2.1	Romanya Dış Ticaretinde Başlıca Ülkeler.....	105
3.7.6.2.2	Romanya Dış Ticaretinin Sektörel Görünümü.....	107
3.7.6.3	Türkiye-Romanya Ticari İlişkilerinin Genel Görünümü.....	111
3.7.7	Rusya Federasyonu.....	113
3.7.7.1	Rusya'nın Temel Ekonomik Göstergeleri.....	114
3.7.7.2	Rusya'nın Dış Ticaret Yapısı.....	115
3.7.7.2.1	Rusya'nın Dış Ticaretinde Başlıca Ülkeler.....	116
3.7.7.2.2	Rusya'nın Dış Ticaretinin Sektörel Görünümü.....	117
3.7.7.3	Türkiye-Rusya Ticari İlişkilerinin Genel Görünümü.....	122
3.7.8	Suriye.....	124
3.7.8.1	Suriye'nin Temel Ekonomik Göstergeleri.....	125
3.7.8.2	Suriye Dış Ticaret Yapısı.....	126

3.7.8.2.1	Suriye Dış Ticaretinde Başlıca Ülkeler	127
3.7.8.2.2	Suriye Dış Ticaretinin Sektörel Görünümü	128
3.7.8.3	Türkiye-Suriye Ticari İlişkilerinin Genel Görünümü	132
3.7.9	Ukrayna	135
3.7.9.1	Ukrayna'nın Temel Ekonomik Göstergeleri	136
3.7.9.2	Ukrayna'nın Dış Ticaret Yapısı.....	138
3.7.9.2.1	Ukrayna Dış Ticaretinde Başlıca Ülkeler	139
3.7.9.2.2	Ukrayna Dış Ticaretinin Sektörel Görünümü	140
3.7.9.3	Türkiye-Ukrayna Ticari İlişkilerinin Genel Görünümü	144
3.7.10	Yunanistan.....	147
3.7.10.1	Yunanistan'ın Genel Ekonomik Göstergeleri	147
3.7.10.2	Yunanistan Dış Ticaret Yapısı.....	148
3.7.10.2.1	Yunanistan Dış Ticaretinde Başlıca Ülkeler	148
3.7.10.2.2	Yunanistan Dış ticaretinin Sektörel Görünümü	150
3.7.10.3	Türkiye-Yunanistan Ticari İlişkilerinin Genel Görünümü.....	153
3.8.	Türkiye'de Dış Ticaret Eğitimi	157
4	BULGULAR VE SONUÇ	168
	KAYNAKÇA.....	190

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1. <i>Türkiye'nin 1923–1979 Dönemindeki Dış Ticaret Değerleri (Milyar ABD Doları)</i>	31
Tablo 2. <i>Türkiye'nin 1980- 2008 Dönemi Dış Ticaret Değerleri (Milyon ABD Doları)</i> .	36
Tablo 3. <i>Türkiye'nin Dış Ticaret Değerleri (Milyon ABD Doları)</i>	37
Tablo 4. <i>Türkiye İhracatında Başlıca Ülkeler ve Payları</i>	37
Tablo 5. <i>Türkiye'nin En Çok İhraç Ettiği Ürün Grupları (Milyon ABD Doları)</i>	38
Tablo 6. <i>Türkiye İthalatında Başlıca Ülkeler ve Payları</i>	40
Tablo 7. <i>Türkiye'nin En Çok İthal Ettiği Ürün Grupları (Milyon ABD Doları)</i>	41
Tablo 8. <i>Türkiye'nin Komşu Ülkeleri ile İhracatı (Milyon ABD Doları)</i>	45
Tablo 9. <i>Türkiye'nin En Çok İhraç Ettiği Ürün Gruplarında Komşu Ülkelerinin Durumu (Milyon ABD Doları)</i>	46
Tablo 10. <i>Türkiye'nin Komşu Ülkelerden İthalatı (Milyon ABD Doları)</i>	48
Tablo 11. <i>Türkiye'nin En Çok İthal Ettiği Ürün Gruplarında Komşu Ülkelerinin Durumu (Milyon ABD Doları)</i>	49
Tablo 12. <i>Azerbaycan Dış Ticaret Değerleri (Milyon ABD Doları)</i>	53
Tablo 13. <i>Azerbaycan İhracatında Başlıca Ülkeler ve Payları</i>	54
Tablo 14. <i>Azerbaycan İthalatında Başlıca Ülkeler ve Payları</i>	54
Tablo 15. <i>Azerbaycan'ın İhracatı (Milyon ABD Doları)</i>	55
Tablo 16. <i>Azerbaycan'ın İthalatı (Milyon ABD Doları)</i>	57
Tablo 17. <i>Türkiye-Azerbaycan Dış Ticaret Değerleri (Milyon ABD Doları)</i>	59
Tablo 18. <i>Türkiye'nin Azerbaycan'a İhracatı (Milyon ABD Dolar)</i>	60
Tablo 19. <i>Türkiye'nin Azerbaycan'dan İthalatı (Milyon ABD Doları)</i>	61
Tablo 20. <i>Bulgaristan'ın Dış Ticaret Değerleri (Milyon ABD Doları)</i>	64
Tablo 21. <i>Bulgaristan'ın İhracatında Başlıca Ülkeler ve Payları</i>	65
Tablo 22. <i>Bulgaristan'ın İthalatında Başlıca Ülkeler ve Payları</i>	65
Tablo 23. <i>Bulgaristan'ın İhracatı (Milyon ABD Doları)</i>	66

Tablo 24. <i>Bulgaristan'ın İthalatı (Milyon ABD Doları)</i>	68
Tablo 25. <i>Türkiye-Bulgaristan Dış Ticaret Değerleri (Milyon ABD Doları)</i>	71
Tablo 26. <i>Türkiye'nin Bulgaristan'a İhracatı (Milyon ABD Doları)</i>	71
Tablo 27. <i>Türkiye'nin Bulgaristan'dan İthalatı (Milyon ABD Doları)</i>	72
Tablo 28. <i>Gürcistan Dış Ticaret Değerleri (Milyon ABD Değerleri)</i>	75
Tablo 29. <i>Gürcistan'ın İhracatında Başlıca Ülkeler ve Payları</i>	76
Tablo 30. <i>Gürcistan'ın İthalatında Başlıca Ülkeler ve Payları</i>	76
Tablo 31. <i>Gürcistan'ın İhracatı (Milyon ABD Doları)</i>	77
Tablo 32. <i>Gürcistan'ın İthalatı (Milyon ABD Doları)</i>	79
Tablo 33. <i>Türkiye-Gürcistan Dış Ticaret Değerleri (Milyon ABD Doları)</i>	81
Tablo 34. <i>Türkiye'nin Gürcistan'a İhracatı (Milyon ABD Doları)</i>	82
Tablo 35. <i>Türkiye'nin Gürcistan'dan İthalatı (Milyon ABD Doları)</i>	83
Tablo 36. <i>Irak Dış Ticaret Değerleri (Milyon ABD Dolar)</i>	86
Tablo 37. <i>Irak'ın İhracatında Başlıca Ülkeler ve Payları</i>	87
Tablo 38. <i>Irak'ın İthalatında Başlıca Ülkeler ve Payları</i>	88
Tablo 39. <i>Irak'ın İhracatı (Milyon ABD Doları)</i>	89
Tablo 40. <i>Irak'ın İthalatı (Milyon ABD Doları)</i>	91
Tablo 41. <i>Türkiye-Irak Dış Ticaret Değerleri (Milyon ABD Doları)</i>	93
Tablo 42. <i>Türkiye'nin Irak'a İhracatı (Milyon ABD Doları)</i>	94
Tablo 43. <i>Türkiye'nin Irak'tan İthalatı (Milyon ABD Doları)</i>	95
Tablo 44. <i>İran'ın Dış Ticaret Değerleri (Milyon ABD Doları)</i>	98
Tablo 45. <i>İran'ın İhracatında ve İthalatında Başlıca Ülkeler ve Payları</i>	99
Tablo 46. <i>İran'ın İhracatı (Milyon ABD Doları)</i>	100
Tablo 47. <i>İran'ın İthalatı (Milyon ABD Doları)</i>	100
Tablo 48. <i>Türkiye-İran Dış Ticaret Değerleri (Milyon ABD Doları)</i>	101
Tablo 49. <i>Türkiye'nin İran'a İhracatı (Milyon ABD Doları)</i>	102
Tablo 50. <i>Türkiye'nin İran'dan İthalatı (Milyon ABD Doları)</i>	103

Tablo 51. <i>Romanya Dış Ticaret Değerleri (Milyon Dolar)</i>	105
Tablo 52. <i>Romanya'nın İhracatında Başlıca Ülkeler ve Payları</i>	106
Tablo 53. <i>Romanya'nın İthalatında Başlıca Ülkeler (Milyon ABD Doları)</i>	106
Tablo 54. <i>Romanya'nın İhracatı (Milyon ABD Doları)</i>	107
Tablo 55. <i>Romanya'nın İthalatı (Milyon ABD Doları)</i>	109
Tablo 56. <i>Türkiye-Romanya Dış Ticaret Değerleri (Milyon ABD Doları)</i>	111
Tablo 57. <i>Türkiye'nin Romanya'ya İhracatı (Milyon ABD Doları)</i>	112
Tablo 58. <i>Türkiye'nin Romanya'dan İthalatı (Milyon ABD Doları)</i>	113
Tablo 59. <i>Rusya'nın Dış Ticaret Değerleri (Milyon ABD Doları)</i>	115
Tablo 60. <i>Rusya'nın İhracatında Başlıca Ülkeler ve Payları</i>	116
Tablo 61. <i>Rusya'nın İthalatında Başlıca Ülkeler ve Payları</i>	117
Tablo 62. <i>Rusya'nın İhracatı (Milyon ABD Doları)</i>	118
Tablo 63. <i>Rusya'nın İthalatı (Milyon ABD Doları)</i>	120
Tablo 64. <i>Türkiye-Rusya Dış Ticaret Değerleri (Milyon ABD Doları)</i>	122
Tablo 65. <i>Türkiye'nin Rusya'ya İhracatı (Milyon ABD Dolar)</i>	123
Tablo 66. <i>Türkiye'nin Rusya'dan İthalatı (Milyon ABD Doları)</i>	124
Tablo 67. <i>Suriye Dış Ticaret Değerleri (Milyon ABD Doları)</i>	126
Tablo 68. <i>Suriye'nin İhracatında Başlıca Ülkeler ve Payları</i>	127
Tablo 69. <i>Suriye'nin İthalatında Başlıca Ülkeler ve Payları</i>	128
Tablo 70. <i>Suriye'nin İhracatı (Milyon ABD Doları)</i>	129
Tablo 71. <i>Suriye'nin İthalatı (Milyon ABD Doları)</i>	131
Tablo 72. <i>Türkiye-Suriye Dış Ticaret Değerleri (Milyon ABD Doları)</i>	133
Tablo 73. <i>Türkiye'nin Suriye'ye İhracatı (Milyon ABD Doları)</i>	134
Tablo 74. <i>Türkiye'nin Suriye'den İthalatı (Milyon ABD Dolar)</i>	135
Tablo 75. <i>Ukrayna Dış Ticaret Değerleri (Milyon ABD Doları)</i>	138
Tablo 76. <i>Ukrayna'nın İhracatında Başlıca Ülkeler ve Payları</i>	139
Tablo 77. <i>Ukrayna'nın İthalatında Başlıca Ülkeler ve Payları</i>	139

Tablo 78. <i>Ukrayna'nın İhracatı (Milyon ABD Doları)</i>	140
Tablo 79. <i>Ukrayna'nın İthalatı (Milyon ABD Doları)</i>	142
Tablo 80. <i>Türkiye-Ukrayna Dış Ticaret Değerleri (Milyon ABD Doları)</i>	144
Tablo 81. <i>Türkiye'nin Ukrayna'ya İhracatı (Milyon ABD Dolar)</i>	145
Tablo 82. <i>Türkiye'nin Ukrayna'dan İthalatı (Milyon ABD Dolar)</i>	146
Tablo 83. <i>Yunanistan Dış Ticaret Değerleri (Milyon ABD Doları)</i>	148
Tablo 84. <i>Yunanistan İhracatında Başlıca Ülkeler ve Payları</i>	149
Tablo 85. <i>Yunanistan İthalatında Başlıca Ülkeler ve Payları</i>	149
Tablo 86. <i>Yunanistan'ın İhracatı (Milyon ABD Doları)</i>	150
Tablo 87. <i>Yunanistan'ın İthalatı (Milyon ABD Doları)</i>	152
Tablo 88. <i>Türkiye-Yunanistan Dış Ticaret Değerleri (Milyon ABD Doları)</i>	154
Tablo 89. <i>Türkiye'nin Yunanistan'a İhracatı (Milyon ABD Doları)</i>	155
Tablo 90. <i>Türkiye'nin Yunanistan'dan İthalatı (Milyon ABD Doları)</i>	156
Tablo 91. <i>Komşu Ülkelerin Demografik ve Ekonomik Göstergeleri</i>	174
Tablo 92. <i>Komşu Ülkelerin Kendi İhracat Kalemlerinde En Fazla Yer Alan Ürün Gruplarının Dağılımı</i>	181
Tablo 93. <i>Komşu Ülkelerin Kendi İthalat Kalemlerinde En Fazla Yer Alan Ürün Gruplarının Dağılımı</i>	182
Tablo 94. <i>Türkiye'nin Komşu Ülkelerine İhracatında En Fazla Yer Alan Ürün Gruplarının Dağılımı</i>	183
Tablo 95. <i>Türkiye'nin Komşu Ülkelerinden İthalatında En Fazla Yer Alan Ürün Gruplarının Dağılımı</i>	184
Tablo 96. <i>Türkiye'nin Komşu Ülkeleri ile İkili Ticaretinde Dış Ticaret Dengesi/Dış Ticaret Hacmi (%)</i>	185
Tablo 97. <i>Komşu Ülkelerin Dışa Açıklık Derecesi (Milyar ABD Doları)</i>	187

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. <i>Türkiye'nin Dış Ticaret Değerleri (Milyon Dolar)</i>	169
Şekil 2. <i>Türkiye'nin 2007 Yılı ve 2008 Yılı İhracatında Yer Alan Başlıca Ülkeler</i>	170
Şekil 3. <i>Türkiye'nin 2007 Yılı ve 2008 Yılı İthalatında Yer Alan Başlıca Ülkeler</i>	170
Şekil 4. <i>Türkiye'nin 2008 Yılı Başlıca İhracat Kalemlerinde Ülkelerin Görünümü</i>	172
Şekil 5. <i>Türkiye'nin 2008 Yılı Başlıca İthalat Kalemlerinde Ülkelerin Görünümü</i>	173

KISALTMALAR LİSTESİ

AB:	Avrupa Birliği
ABD:	Amerika Birleşik Devletleri
ASEAN:	Güneydoğu Asya Uluslar Birliği
BAE :	Birleşik Arap Emirlikleri
BDT:	Bağımsız Devletler Topluluğu
BM :	Birleşmiş Milletler
COMECON:	Komünist Ülkeler Arasında Karşılıklı Ekonomik Yardımlaşma Konseyi
DEİK:	Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu
DTM:	Dış Ticaret Müsteşarlığı
DTÖ:	Dünya Ticaret Örgütü
EFTA :	Avrupa Serbest Ticaret Bölgesi
GB:	Gümrük Birliği
GSMH:	Gayri Safi Milli Hâsıla
GSYİH:	Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla
GTİP:	Gümrük Tarife İstatistik Pozisyonu
IMF:	Uluslararası Para Fonu
İGEME:	İhracatı Geliştirme Etüt Merkezi
KKTC:	Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti
KOSGEB:	Küçük ve Orta Ölçekli Sanayileri Geliştirme Başkanlığı
MOU:	Petrol Karşılığı Gıda, İlaç ve İnsani İhtiyaç Maddeleri Programı
NAFTA:	Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması
OECD:	Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü
OPEC:	Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü
ORHA:	Irak İçin Yeniden Yapılandırma ve İnsani Yardım Bürosu
SSCB:	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
STA:	Serbest Ticaret Anlaşması
STK:	Sivil Toplum Kuruluşları
TCBTÇG :	Türk Cumhuriyetleri Bilgi Teknolojileri Çalışma Grubu
TDÇG:	Türk Dünyası Çalışma Grubu

TİKA: Türk İşbirliği ve Kalkınma İdaresi Başkanlığı
TÜİK: Türkiye İstatistik Kurumu
TÜDEP: Türk Dünyası Eğitim Programı

GİRİŞ

Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ)'nün verilerine göre, dünya üretimindeki büyüme 2007 yılında yüzde 3,5 iken, 2008 yılında yüzde 1,7'ye inmiştir. Dünya mal ticaretindeki reel artış ise 2007 yılında yüzde 6, 2008 yılında yüzde 2 olarak gerçekleşmiştir. Ekonomik krize bağlı olarak yaşanan bu düşüşlerde, dünya ticaretindeki büyümenin yine de dünya üretimindeki büyümenin üzerinde olduğu gözlenmiştir. Bu da bize ülkelerin kendi ürettiklerine bağımlı kalmadıklarını göstermektedir.

Bugün, dünya ticaretinin büyük bir bölümü NAFTA üyeleri, AB-15 üyeleri ve Japonya-Kore üçlüsü tarafından gerçekleştirilmektedir. Güçlü ekonomilere sahip olan bu ülkelerin ortak özelliği komşuları ile ticarete verdiği önemdir. Bu ülkeler, dış ticaret politikalarına komşu ülkelerle ticaretin geliştirilmesi çerçevesinde yön vermiş ve böylece hem kendi ekonomilerinin kalkınmasına hem de bölgesel ekonominin kalkınmasına katkıda bulunmuşlardır.

Bugün komşu ülkeler ile ticaretin avantajlarını en iyi şekilde kullanan Almanya, Amerika Birleşik Devletleri (ABD), Çin ve Japonya gibi büyük ülkelerin 2008 yılında dünya ticaretinde ilk sıralarda yer almış oldukları görülmektedir. Almanya 2008 yılında, dünya ihracatının yüzde 9,1'ini gerçekleştirerek, 1 trilyon 466 milyar ABD Doları ile ilk sırada yer alırken, Almanya'yı ihracatta Çin ve ABD izlemiştir. Aynı yıl Amerika Birleşik Devletleri 2 trilyon 166 milyar ABD Doları ile dünya ithalatının yüzde 13,2'sini gerçekleştirerek ilk sırada yer alırken, Amerika Birleşik Devletleri'ni izleyen ülkeler ise Almanya, Çin, Japonya ve Fransa olmuştur.

Türkiye ise, 1980 dönüşümüyle birlikte dış ticarete liberalleşme yolunda büyük atılımlar gerçekleştirmiş olmasına rağmen, hassas konumu itibariyle, coğrafi yakınlıktan doğan avantajlarını komşu ülkeleri ile kullanmak yerine Avrupa Birliği (AB) ülkeleri ile kullanmak zorunda kalmıştır. Bugün her ne kadar geçmiş yıllara nazaran komşu ülkelerle yapılan ticaretin Türkiye'nin toplam dış ticareti içindeki payı artmış olsa da,

halen AB ülkeleri ile gerçekleştirilen ticaretin altında bir seyir izlemekte olduğu görülmektedir. Türkiye, bulunduğu coğrafi bölgenin avantajlarını ve komşu ülkelerinin ticaret potansiyelini en iyi şekilde kullanmalıdır. Komşu ülkelerle ticaretin geliştirilmesi noktasında önemli faktörlerden biri olan dış ticaret eğitim faaliyetlerine ağırlık vermelidir. Türkiye'nin toplam dış ticaretinde komşu ülkelerin payının düşük oluşu ve bu payın geliştirilmesine yönelik dış ticaret eğitimi faktörü ile getirilen çözüm önerileri araştırmanın amacını oluşturmaktadır.

Araştırmada ilk olarak, genel çerçeve içinde dış ticaret kavramı, dış ticaretin önemi, dış ticaret yapmanın nedenleri, avantajları/dezavantajları, dış ticaret politikaları ve komşu ülkeler ile dış ticaretin önemi, nedenleri, avantajları/dezavantajları, kavramsal düzeyde incelenmiştir. İzleyen bölümlerde, Türkiye'nin dış ticaretinin gelişimi 1980 öncesi ve 1980 sonrası olmak üzere iki alt bölümde incelenmiş ve mevcut dış ticaret yapısı irdelenmiştir. Son bölümde komşu ülkeler tek tek ele alınarak Türkiye ile olan dış ticaret ilişkileri analiz edilmiştir. Edinilen bulgular sonucunda Türkiye'nin komşu ülkeleri ile gerçekleştirdiği ticaretin potansiyelin altında olduğu, ancak son yıllarda yapılan açılımların dış ticaret hacminde olumlu etki yarattığı ve geliştirilmesinde daha fazla dış ticaret eğitim faaliyetlerinin yürütülmesi gerektiği sonucu ortaya çıkmıştır.

1.1 Problem Durumu

Bu çalışmada, Türkiye'nin komşu ülkelerle ekonomik ve ticari ilişkilerinin 2007 ve 2008 yıllarındaki gelişimi değerlendirilmiş olup bu çerçevede ilişkilerin geliştirilmesine yönelik eğitim çalışmaları incelenmiştir. Araştırmanın problem ve alt problem cümleleri şunlardır:

Türkiye'nin komşu ülkeleri ile ticari ilişkileri yeterli düzeyde midir ve bu ilişkileri geliştirmeye yönelik eğitim faaliyetleri ne durumdadır?

Bu bağlamda oluşturulan alt problemler ise şu şekildedir:

- Türkiye'nin Azerbaycan ile ticari ilişkileri yeterli düzeyde midir?
- Türkiye'nin Bulgaristan ile ticari ilişkileri yeterli düzeyde midir?
- Türkiye'nin Gürcistan ile ticari ilişkileri yeterli düzeyde midir?
- Türkiye'nin İran ile ticari ilişkileri yeterli düzeyde midir?

- Türkiye'nin Irak ile ticari ilişkileri yeterli düzeyde midir?
- Türkiye'nin Romanya ile ticari ilişkileri yeterli düzeyde midir?
- Türkiye'nin Rusya Federasyonu ile ticari ilişkileri yeterli düzeyde midir?
- Türkiye'nin Ukrayna ile ticari ilişkileri yeterli düzeyde midir?
- Türkiye'nin Suriye ile ticari ilişkileri yeterli düzeyde midir?
- Türkiye'nin Yunanistan ile ticari ilişkileri yeterli düzeyde midir?
- Türkiye'de komşu ile ticareti geliştirmeye yönelik doğrudan eğitim faaliyeti var mıdır?
- Türkiye'de komşu ile ticareti geliştirmeye yönelik dolaylı eğitim faaliyeti var mıdır?
- Yıllar itibariyle ilgili konuda eğitim faaliyetlerinde bir gelişme yaşanmış mıdır?

1.2 Araştırmanın Amacı

ABD, Kanada, Fransa ve Almanya gibi gelişmiş ülkelerin ekonomik ve ticari ilişkilerine bakıldığında, bu ülkelerin komşu ve/veya bölgesindeki ülkelerle ticari ilişkilerinin genel ticaretleri içinde ağırlıklı bir yer tuttuğu görülmektedir.

Bu nedenle araştırmanın amacını toplanacak veriler ışığında Türkiye'nin komşu ülkeleri ile olan ticaretinin düzeyini belirlemek, aksayan yönlerini belirtmek, çözüm önerileri getirmek ve eğitimin bu anlamda rolünü irdelemek oluşturmaktadır.

1.3 Araştırmanın Önemi

Söz konusu dönemde adı geçen ülkelerle yürütülmüş olan ticari ilişkilerin ve bu ilişkilere dönük yürütülmüş olan eğitim çalışmalarının bilimsel olarak saptanmış olması, kuşkusuz gelecek yıllardaki ülke ilişkilerine ve çalışmalara ışık tutacağı; bu bilgilerin sadece ticari ilişkiler açısından değil, diğer boyutlarda da daha açık bir ifadeyle kültürel ve siyasi ilişkilerde de faydalı olacağı düşünülmektedir. Bu çalışma ile elde edilen bulguların, bu alanla ilgilenenlere fayda sağlaması beklenmektedir.

1.4 Sınırlılıklar

Söz konusu çalışma teorik bir çalışma olup elde edilen bulgu ve yorumlar literatür çalışmasıyla sınırlı kalmıştır. Ayrıca çalışma sayısal verilerin güvenilirliği ile sınırlıdır.

- Ticari ilişkilerin belirlenmesinde ithalat ve ihracat verileri dikkate alınmıştır. Elde edilen istatistikler ticari ilişkilerin sınırını oluşturmaktadır.
- Çalışmada komşu ülkeler kavramıyla, Türkiye ile arasında geçiş zorluğu olmayan ve başka bir ülke üzerinden geçmeksizin doğrudan kara ve/veya yakın deniz bağlantısı vasıtasıyla Türkiye ile ortak sınıra sahip ülkeler ifade edilmekte ve bu gruba giren ülkeler: Azerbaycan, Gürcistan, İran, Irak, Suriye, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC), Yunanistan, Bulgaristan, Romanya, Ukrayna, Rusya Federasyonu ve Ermenistan'dır. Fakat çalışmada, ticari ilişkilerin azlığı ve verilere ulaşamaması nedeniyle KKTC ve Ermenistan kapsam dışında tutulmuştur.
- Türkiye'nin komşuları ile olan genel dış ticaret rakamları incelenirken 2004-2008 yılları baz alınırken, sektörel analizde 2007-2008 yılları dikkate alınmıştır.
- Çalışmada yer alan tablolardaki veriler 2008 yılı baz alınarak sıralanmıştır.
- Çalışmada yer alan söz konusu komşu ülkelerin dış ticaret verileri için Birleşmiş Milletler'in COMTRADE ve TRADEMAP dış ticaret veri tabanlarından yararlanılmış olup, komşu ülkeler ile Türkiye arasındaki ikili ticaret verilerinde DTM, İGEME ve DEİK verileri kullanılmıştır. Ayrıca, komşu ülkelere ait dış ticaret profillerinde yer alan Türkiye'ye ait tüm verilerde DTM verileri esas alınmıştır.

2 DIŞ TİCARET VE KOMŞULAR İLE DIŞ TİCARET İLİŞKİSİNİN KURAMSAL VE KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ

2.1 Dış Ticaret Kavramı ve Önemi

Dış ticaret, dışa açık yapıda olan ÷lke ekonomilerinin kalkınması ve refah düzeylerinin artması açısından son derece önemlidir. Bu bölümde ilk olarak, dış ticaret kavramı ve kapsamı incelenmiş olup ardından ÷lkelerin dış ticaretten sağladığı avantajlar ve dezavantajlar irdelenmeye çalışılmıştır.

2.1.1 Dış Ticaret Kavramı

Dış ticaret denilen ekonomi alanı; ÷lkeler arasındaki mal, hizmet, kaynak, teknoloji, hatta kurum ve insan değişiminin sebepleri ve bu değişimin yararları ile ilgilidir (Richardson, 1980:237). Seyidoğlu (2003:3) ise dış ticareti, ÷lkenin dış dünya ile yaptığı yalnızca mal alım satım işlemleri olarak tanımlamıő, kapsamının ise sadece mal akımlarından ibaret olduğunu belirtmiştir.

Ülkeler, demografik özelliklerinin yanı sıra ekonomik gelişmişlik düzeyleri, siyasal yapıları, kültürleri ve buldukları coğrafyanın sağlamış olduğu doğal kaynaklar bakımından farklılıklar göstermektedir. Buna rağmen, ÷lkelerin hemen hemen hiçbiri sahip oldukları kaynaklarla ihtiyaçlarını karşılayamamaktadır. Bu durum dünya üzerinde bulunan kaynakların kıt, insan ihtiyaçlarının ise sonsuz olduğu gerçeğinden

ileri gelmektedir. Bu nedenle dış ticaret ülkeler için kaçınılmaz bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Dış ticaret, ülkelerin kalkınmaları ve büyümeleri için de son derece önemli bir unsur teşkil etmektedir. Aynı zamanda dış ticareti diğer ülkelere göre daha serbest olan ülkelerin ekonomilerinde daha hızlı bir büyüme yaşandığı ileri sürülmektedir. Bu nedenle günümüzde birçok ülke ithal ikameci politikaları terk ederek, dışa açık bir büyüme stratejisi izlemektedir (Karagöz ve Karagöz,2009:128).

2.1.2 Dış Ticaretin Önemi

Esasen ülke içi ticaret ile ülkeler arası ticaret birbirine benzemektedir. Çünkü her ikisi de bölgelerin ve ülkelerin kendi doğal kaynaklarının, işgücünün, sermayesinin, yönetiminin ve teknolojisinin en verimli bileşiminden faydalanarak, buna ilaveten mal ve hizmetlerin üretiminde uzmanlaşma sağlanarak, ticaret yoluyla kazanç elde edilebileceği gerçeğine dayanmaktadır (Root, 1990:14)

Ülkeler her çeşit mal ve hizmeti üretmek için gereksinim duydukları üretim faktörlerine sahip olsalar bile her mal ve hizmeti eşit olanakla üretmeyebilirler. Bundan dolayı söz konusu ülkeler, ulusal ekonomilerindeki üretkenliklerini artırarak uluslararası uzmanlaşma ile mal ve hizmetlerin üretimini artırabilmektedirler. Böylesi bir uzmanlaşma ise dış ticaret ile mümkün olmaktadır.

Günümüzde gelişmiş ekonomilerin çoğunun, dış ticaret ve uzmanlaşma ile şekillenmiş olduğu bilinen bir gerçektir. Çünkü bir ülke için diğer ülkelerden ithalat yapmaksızın mevcut kapasitesi ile nüfusunun temel ihtiyaçlarını karşılaması mümkün değildir. Bu dış ticarete bağımlılığın bir göstergesidir. Ülke içi üretim ile vatandaşlarının temel ihtiyaçlarını karşılayabilen ülkeler bile yeterli dış ticaret yapamadıkları takdirde, zamanla hayat standartlarında bir düşüş yaşayabilirler (Root,1990:12).

Serbest ticaret, sınırlama ya da gümrük vergileri denilen ek maliyet olmaksızın ülkelerin birbirleri ile ithalat ve ihracat yapmasıdır. Ekonominin kurucusu kabul edilen Adam Smith serbest ticaretin ticaret yapan ülkeler için en iyi çözüm olduğunu

belirtmiştir. 1776'da Adam Smith'in ülkemizin ürettiği bir malı diğer bir ülke daha ucuza üretiyorsa o ülkenin malını almak daha avantajlıdır şeklindeki ifadesi serbest ticaretin en büyük avantajını belirtmektedir. Dış ticaretten elde edilen diğer kazanımlar ise aşağıdaki gibi özetlenebilir (Cherunilam, 2008:178):

- Ülkelerin en verimli tedarik kaynaklarının gelişimini teşvik eder. Yani, mukayeseli üstünlükleri olan ürünleri üretmede uzmanlaşan ülkeler, diğer ülkelerin ürünlerine ya da sanayilerine odaklanmak yerine kendi üretimlerini artırma yoluna gitmektedir.
- Ülkeler, belirli malları üretebilmek için faktör donatımına veya teknolojik yeterliliğe sahip olmayabilirler. Diğer ülkelerle ticaretlerinin olmadığı takdirde bu ürünlerden yoksun kalmaya mecburdurlar. Ancak, dış ticaret ile bu ürünleri temin edebilme imkânları vardır. Bu sayede global ölçekte yapılan ticaret ülke içinde üretilmeyen malları dahi ulaşılabilir yapabilmektedir.
- Dış ticaret farklı kültürlerdeki insanların kaynakları daha verimli tahsis etmesine/dağıtmasına imkân verir. Örneğin, buğday bakımından zengin bir ülkenin insanları buğdayı acil olarak ihtiyaç duydukları bir şey ile takas ederler.
- Dış ticaret, bir ülkenin kıt kaynaklarını korumasına da olanak tanımaktadır. Çünkü söz konusu malların fazla üretildiği ülkelere tedarik edilebilmektedir.
- Dış ticaret, büyüyen pazarla birlikte uzmanlaşma ölçeğini büyütme ve dolayısıyla da, ölçek ekonomilerinin gerçekleşmesine olanak sağlamaktadır.
- Dış ticaret ile sağlanan uluslararası uzmanlaşma, malların nispeten daha ucuz bir şekilde elde edilmesine imkân tanımaktadır.
- Dış ticaret, büyük ölçekte iş bölümüne de yol açmaktadır. Piyasayı ve böylece iş bölümünün kapsamını genişleten dış ticaret, elde edilen kazanımları da artırmaktadır.
- Dış ticaret, reel gelirleri ve tüketimi artırıcı bir rol oynamaktadır. Bu da istihdamın ve üretimin artmasına yol açmakla birlikte, ekonomik büyümeyi hızlandırmaktadır.

- Dış ticaretin tüketicilere sunduğu en büyük yarar ise artan yeniliklerdir. Serbest ticaret yayıldıkça rekabet de yayılmaktadır. Rekabetçi olmaya devam etmek için şirketler mukayeseli üstünlük yaratmanın yollarını ararlar. Bu durum da yeniliklerin artmasına ve ürünlerin gelişmesine ve çeşitlenmesine yol açar.
- Serbest piyasaya olanak tanımak için ticaret engellerini kaldıran ülkeler bir yandan ülkenin gelirini artırma konusunda avantaj sağlarken, diğer yandan daha hızlı büyüme eğilimi içerisindedirler. Nitekim, 1990'larda, ticari kısıtlamaları kaldıran gelişmekte olan ülkeler ticareti kısıtlayan ülkelere göre üç kat daha hızlı büyüme eğiliminde olmuşlardır.
- Katı ticari kısıtlamaları olan ülkeler çoğu zaman diğer ülkelerle husumete neden olurlar. Bu nedenle, ticari kısıtlamalar yapan ülke ayrıca kendi ihracat gücünü de sınırlandırmış olur. Bir ülke ticari kısıtlamalarını kaldırdığında diğer ülkeler de ithalata daha fazla istekli olur.
- Dış ticaret üreticilere ürünlerini uluslararası pazarlarda satmalarına olanak sağlayarak üreticilerin pazar payını artırmaktadır.
- Ülkeler sürekli olarak birbirleri ile çalıştıkça ülkelerin gelenek ve kültürlerine karşılıklı saygı artar. Korkular ve önyargılar yok olur, ülkelerin birbirleri ile savaşma olasılığı azalır (http://www.ehow.com/about_5340407_do-countries-trade-other.html) (10.02.2010)

Teorik olarak, küçük ülkeler büyük ülkelere göre dış ticaretten daha fazla kazanç elde ettiği iddia edilebilir. Çünkü küçük bir ülke önemli ölçüde uluslararası piyasada fiyatını etkilemeksizin tek bir ticaret malının üretiminde uzmanlaşabilir. Fakat büyük bir ülke tek bir ticaret malının üretiminde uzmanlaşırsa, arzdaki önemli artış, malın fiyatında düşüşe sebep olur; bu da bu malın dış ticaret hadlerini olumsuz etkiler. Küçük bir ülkenin arzı, uluslar arası arzı ve fiyatları önemli ölçüde etkilemeyeceğinden büyük bir ülke ile o büyük ülkede hâkim olan fiyat oranında ya da ona çok yakın bir oranda ticaret yapabilir. İthalatçı ülkedeki ticaret öncesi değişim (kambiyo) oranına daha yakın ticaret şartları, ithalatçı ülke için, ticaretten daha az kazanım ve ihracatçı ülke için daha

çok kazanım anlamına gelir. Böylesi bir durumda ticaretten elde edilen kazanımların çoğu küçük ülkenin payına düşer (Cherunilam, 2008:179).

Dış ticaretin üreticiler, aracı kurumlar, nakliyat firmaları, finans kurumları ve diğer dış ticaretle ilgili işletmeler için de önemi kolaylıkla anlaşılabilir. Basit bir şekilde ifade edilirse, dış ticaret gelir ve kar kaynağıdır. Yerli üreticiler birçok bakımdan dış ticaretten kazanç sağlamaktadır. Malların yurt içindeki tedarik kaynaklarından elde edilebilme imkânı var ise, üreticiler, daha düşük maliyette hammadde ve üretim teçhizatını karşılamak için ithalata yönelirken, aynı oranda yapılan ihracatlar ise, satışlarda bir kar sağlamakta ve daha düşük birim maliyetler ile daha geniş ölçekli bir üretimi mümkün kılmaktadır. İthalat ve ihracat; arz ve talebin dolayısıyla da bireysel malların fiyatlarında yaşanabilecek dalgalanmaları hafifletebilir. Yabancı piyasalarda yapılan satışlarda elde edilen bilgi ve deneyim iç piyasa faaliyetlerinin verimliliğini ve başarısını artırmak için kullanılabilir. Kısacası, dış ticaret üretim maliyetini düşüren ve üretim kalitesini artıran ithalat, satışları ve karları artıran ihracat aracılığı ile yerli üreticilere iç piyasa sınırlarını aşma olanağı verir. Çok uluslu işletmeler için ise dış ticaret, dünyanın her yerinde piyasalarla çok ülkeli üretim kaynakları arasında bağlantı olanağı sunmaktadır (Root,1990:16).

Bütün sayılan bu avantajların yanında dış ticaretin ülkedeki kalkınmaya sağladığı yararları da ayrıca belirtmek gerekir. Bu yararların en başında üretim ve kaynak açığını karşılama olanağı gelmektedir. Gelişmekte olan ülkeler kendilerinin üretmedikleri ve kalkınmaları için gerekli olan yatırım malları, ara mallar, hammaddeler ve zorunlu tüketim mallarını diğer ülkelerden ithal ederler. Az gelişmiş ülkeler ise gerekli sermaye fonlarına sahip olmadıklarından, yurtdışından sağladıkları fonlar ile iç açıklarını kapatabilme ve yüksek kalkınma hızına ulaşabilme fırsatı yakalayabilirler. Yine az gelişmiş ülkelerde yaşanan teknoloji açığı sorunu da teknoloji üreten ülkelerden yapılacak transferler ile giderilebilecektir. Geniş piyasa hacminin yaratılması ise, dış ticaretin kalkınmaya sağladığı bir başka yararadır. Çünkü geniş bir piyasaya üretim, içsel ve dışsal ölçek ekonomilerinden yararlanılmasını sağlayacak ve maliyetleri düşürecektir. Böylece yatırımları özendirerek ülkenin büyümesini ve kalkınmasını olumlu yönde etkileyecektir. Ayrıca dış ticaretin, tekelleşmeyi önleyici ve yerli ve yabancı üreticilerin arasındaki rekabeti artırıcı bir özelliği de bulunmaktadır. Böylece, verimlilik yükselecek, teknoloji gelişecek ve kaynak israfı önlenecektir. Dış ticaret sayesinde ülkeler birbirlerine yakınlaşırken sözü edilen tüm bu yararlar

ekonomilere bir dinamizm kazandırmaktadır. Bu dinamizm ise, hem ülkelerin kendi refahını hem de dünya refahını artırmaktadır (Seyidoğlu, 2003:113-114).

Serbest ticaretin faydaları, Adam Smith'in 1776'da "Ulusların Zenginliđi" adlı kitabında belirttiğinden beri bilinmektedir. Devlet engelleri olmaksızın farklı ülke ve kùltürlerden insanların birbirleri ile ticaret yapabilmesi olarak tanımlanan serbest ticaret bütün toplumlar için son derece önemlidir. Dış ticaretin bahsedilen avantajlarının yanında belirli dezavantajları da bulunmaktadır (Cherunilam, 2008:180):

- Dış ticarete önemli sorunlardan biri ticaretten elde edilen kazançların eşit miktarda dağılmamasıdır. Ticaretten elde edilen kazançların büyük bir bölümünün gelişmiş ülkeler tarafından elde edildiğine dair genel bir kanı vardır
- Dış ticaret bazen yenilenemeyen kaynakların hızlı tüketimine de yol açar. Bu özellikle, ihracatları çoğunlukla doğal kaynaklar ya da doğal kaynakları içeren ticaret malları olan daha az gelişmiş ülkelerde görülür.
- Dış ticaret bazen ülke içindeki sanayilere ve rekabete zarar verir.
- Yabancı tedarik kaynaklarına bağımlı bir millet bir savaş sırasında savunmasız, zayıf bir pozisyonda kalabilir.
- Uluslararası ticarete verimliliği düşüren ve üretim maliyetlerini artıran ulaştırma maliyetleri vardır. Bu, özellikle ticaret yapan iki ülke komşu olmadığında (örneğin, A.B.D. ve bir Avrupa ülkesi) önemlidir.
- Uzmanlaşma ticaret açısından bazı dezavantajlar yaratabilir. Eğer bir ülke bir sanayisine çok fazla bağımlıysa ve bu sanayisinde fiyatlar düşüyorsa, o zaman büyük çapta işsizlik meydana gelecektir. Bu, birçok gelişmekte olan ülke için geçerli bir durumdur ve örnek olarak otomotiv sanayisine çok fazla bağımlı olan İngiltere'deki West-Midlands bölgesi verilebilir. Bu olay faktör hareketliliğinin tam tersi olarak adlandırılır ve üretim faktörlerinin kolayca bir yerden bir yere taşınamayacağını belirtir. Örneğin, uluslararası ticaretten sonra B, C'nin üretimini azaltıyorsa C'yi üreten iş gücü kolayca taşınmaz ve fazladan F üretmesi için yeniden eğitilemez, böylece işsizlik ortaya çıkar.

2.1.3 Dış Ticaret Yapma Nedenleri

Bir başka ülkeden ithalat yapma nedeni, ülke içinde üretilmeyen ya da üretilmesi çok büyük maliyetlere sebep olacak ürünlerin ihtiyacını karşılamak iken, bir başka ülkeye ihracat yapma nedeni ise ihtiyaç duyulandan fazla üretilen mallardır. Ülke, bu üretim fazlasını, ithalatını finanse edebilmek için döviz karşılığında başka ülkelere göndermektedir. Bir ülkenin ihracat ve ithalat toplamına dış ticaret hacmi; bunların yapılma olayına da dış ticaret denmektedir. Ülkeleri birbirleriyle ticaret yapmaya iten nedenler ise şunlardır (Çelik, 2005: 5):

2.1.3.1 Arz-Talep Dengesizlikleri

Ülkelerin dış ticaret yapma nedenlerinden biri olan arz-talep dengesizlikleri, doğal kaynakların dağılımındaki yetersizlikler, iklim, teknoloji ve işgücü nedenlerine bağlı olarak dört ayrı unsurda incelenmektedir:

Doğal Kaynakların Dağılımındaki Yetersizlik: Dünyadaki hiçbir doğal kaynak ülkelere eşit oranda dağılmamıştır. Bazı ülkelerde altın, petrol gibi zengin madenler bulunurken, bazı ülkelerde tarıma elverişli topraklar, akarsular bulunabilmektedir. Kimi ülkelerde ise herhangi bir doğal kaynak bulunmayabilir. Doğal kaynakların bu dağılışı biçimleri dış ticaretin yönünü belirlemektedir. Eğer bir ülke yeterli doğal kaynaklara sahip ise, üretim ve ihtiyaç fazlasını diğer ülkelere ihraç edecek; tam tersi durumda ise, yani bir ülke ihtiyaç duyduğu bir malı üretmek için yeterli kaynaklara sahip değil ise, ithalat yoluyla ihtiyaçlarını karşılama yoluna gidecektir.

İklim: Ülkelerin farklı iklim kuşaklarında bulunması farklı tarım ürünlerinin yetişmesine olanak sağlamaktadır. İklimin bir ürünün yetişmesi için uygun olup olmaması ise dış ticaret nedenlerinden biridir. İklimin, ilgili bir malın üretilmesi için elverişli olması takdirde o mal diğer ülkelere ihraç edilebilirken; tam tersi söz konusu olduğunda diğer ülkelere ithal edilir. Örneğin, bir ülkede çay üretiliyor ise o ülkede çay fabrikaları kuruludur ve çay ihtiyacı olan ülkelere çay ihraç edilmektedir.

Teknoloji: Bir ülkenin teknolojik yeterliliğe sahip olması ya da olmaması dış ticaret yapma nedenlerinden sayılmaktadır. Yüksek teknolojiler genellikle gelişmiş

ülkelerde mevcuttur. Çünkü gelişmiş ülkeler hem yeni teknoloji yaratacak yeterli alt yapıya hem de teknoloji üretimini finanse edebilecek imkâna sahiptirler. Bu ülkeler, yeterli uzmanları ile geliştirmiş oldukları teknolojilerin ya da teknolojik ürünlerin patentini, lisansını ya da telif hakkını alarak dünyada en önemli ihracatçı konumuna gelip, ilgili ürünleri az gelişmiş ülkelere ihraç etmektedirler.

İşgücü: Bir ülkenin zengin doğal kaynaklarının olması, ikliminin üretim için uygun olması ya da yüksek teknolojiye sahip olması bir malın üretimi ve dış ticareti için yeterli olmamaktadır. Bunlar için aynı zamanda, yeterli bilgiye, yeteneğe ve girişimcilik ruhuna sahip işgücüne ihtiyaç vardır. Gelişmiş ülkeler yetişmiş nitelikli işgücüne önem vermekte ve bu amaçla eğitime büyük kaynaklar ayırmaktadırlar. Çünkü nitelikli bir işgücünün varlığı ile bir ürünün ihracatçısı konumuna gelinebilmektedir. Az gelişmiş ülkelerde ise yeterli işgücü olmakla birlikte, nitelikli işgücünün sayısı nispeten daha azdır.

2.1.3.2 Mal Farklılaştırması

Mal farklılaştırmasının nedeni tüketici zevk ve tercihleridir. Kişilerin zevk ve tercihleri için üretilen farklı mallar ayrı bir ticaret alanı yaratır. Mal farklılaştırması, fiyatları birbirine benzer fakat kalite farkının önemli olduğu mallarda daha etkilidir. Buna teknolojik ürünler örnek verilebilir.

2.1.3.3 Fiyat Farklılıkları

Dış ticaret yapmanın diğer bir nedeni de üretim maliyetlerinde görülen farklılıklardır. Bazı ülkeler belirli malları üretmede daha etkin olduklarından bu malları daha ucuza mal etmektedirler. Bu nedenle, ülkeler daha ucuza mal edebildikleri ürünlerin ihracatını yaparlarken, üretimi daha pahalıya mal olabilecek malları ise ithal etme yoluna gitmektedirler. Böylece, kaynaklar en etkin biçimde kullanılmış olur ve ülkelerin refahı için bir katkı sağlanır. Klasik İktisatçılar tarafından ortaya atılan ve Karşılaştırmalı Üstünlük Teorisi olarak bilinen bu görüş aynı zamanda modern dış ticaret teorisinin temelini oluşturmaktadır.

Fiyat farklılıkları kalite farkının çok önemsenmediği hammaddeler, yatırım malları gibi standart sayılabilecek mallar için geçerli olmaktadır (Seyidoğlu, 1994:27).

Fiyat kadar gelir de dış ticarete önemli bir faktör sayılmaktadır. Bir ülkenin gelir seviyesi ile talebi arasındaki ilişki pozitif yönlüdür. Aynı şekilde bir ülkenin ihracatı ile bu ülkeden ithalat yapan diğer bir ülkenin geliri arasında da benzer bir ilişki vardır. Eğer ülkede gelir seviyesi yükselirse, ülkedeki iç ve dış mallara yönelen talep de artmaktadır. Ayrıca, bu iç talepte gelişen artış, iç fiyatları yükselterek ithal malları nispi olarak ucuzlatır. Bu durumda tüketiciler ithal mallara yönelir ve ithalatta artış meydana gelir (Karluk, 2003:4-5).

Karluk(2003:4-5), bu faktörlere ek olarak ülkelerin dış ticaret yapma nedenleri arasında gümrük tarife indirimlerini, ödeme kolaylıklarını ve bankacılık sisteminin gelişmesini de saymıştır. Çünkü yaşanan dış ticaret artışları ile birlikte, gümrük tarifeleri, son 50 yılda yüzde 90 oranında azalmıştır. Günümüzdeki modern uluslararası ödeme şekilleri ile gelişmiş bankacılık ve sigortacılık sistemi dış ticaretteki riski azaltırken, ticareti artırmaktadır.

2.2 Komşu Ülkeler ile Dış Ticaret ve Önemi

Bu bölümde, ülkelerin komşu ülkeleri ile olan dış ticaretinin önemine vurgu yapılmıştır. Komşu ülkelerle yapılan dış ticaretten doğan avantajlar ve dezavantajlar açıklanmaya çalışılmıştır. Ayrıca, günümüzde ülkeler arasındaki komşuluk ilişkileri irdelenerek açıklanmaya çalışılmıştır.

2.2.1 Komşu Ülkeler ile Dış Ticaretin Önemi

Komşular ile ticarete beklenen amaç, karşılıklı olarak ihtiyaçların temininin kolaylaştırılması, karşılıklı güven ortamının oluşturulması ve bunlarla doğru orantılı olarak bölgenin güvenliğinin ve refahının artırılması şeklinde ifade edilebilir.

İkinci Dünya Savaşı sonrası ortaya çıkan küreselleşme akımı ile emek ve sermayenin sınır tanımadığı ve ticaretin serbestleştiği bir dönem başlamıştır. Ülkeler

ise, komşu ülkelerini de yanlarına alarak küreselleşmenin doğuracağı olumsuz etkilere karşın korunmak istemişler ve böylece, zamanla serbestleşmeyi savunan küreselleşme olgusunun yanında korumacılığı temel alan bölgeselleşme olgusunu ortaya çıkarmışlardır. Yoğun komşuluk ilişkilerinin ise, zamanla bölgesel ekonomik birliklere doğru kaydığı görülmektedir. Günümüzde birbirleriyle komşu olan ülkelerin bir araya gelerek oluşturdukları entegrasyonlardan en çok bilinenler, EFTA (Avrupa Serbest Ticaret Bölgesi), NAFTA (Amerika, Kanada, Meksika), ASEAN (Endonezya, Malezya, Filipinler, Tayland, Singapur) ve AB (Almanya, Fransa, İtalya, İngiltere, Hollanda, Belçika, Lüksemburg, İspanya, İrlanda, Portekiz, Yunanistan, Danimarka, Finlandiya, İsveç, Avusturya) şeklindedir.

Dünya ülkeleri arasında yapılan serbest ticaretin sağladığı avantajların yanı sıra komşu ülkelerin de birbirleri ile yaptıkları serbest ticaretin sonucunda elde edilecek birtakım avantajlardan bahsetmek mümkündür. İlk olarak komşu ülkeler arasında siyasi işbirliği pekişecek ve siyasi gerginlikler azalacaktır. Bu ise bölgenin güvenliği ve huzuru açısından son derece önemlidir. Ticari ortakların piyasalara girişlerinde belirli bir istikrar sağlanacak ve ortak pazarlar yaratılacaktır. Böylece, hem bölgenin ticaret hacminin artırılmasına katkı sağlanmış olacak hem de yatırımlar için risk ve belirsizlik ortadan kaldırılmış olacaktır. Komşular arasındaki ağır bürokrasinin kaldırılmasıyla malların ve kişilerin sınır ötesi hareketlerinin kolaylaşması sağlanacaktır. Sonuç olarak, komşularla serbest ticaret hem ülkelerin hem de bölgenin kalkınmasına büyük katkı sağlamaktadır.

Komşu ülkelerin yakın ilişkiler sonucunda bir araya gelerek oluşturdukları birlikler de ülkelere bazı avantajlar sağlamaktadır. Öncelikle, tarife engellerinin kalkmasıyla mal ve girdiler nihai kullanıcılara daha ucuz fiyattan ulaşarak ticaret hacmini artıracaktır. Etkin olmayan endüstri kolları canlanacaktır. Üçüncü ülkelere uygulanan tarifeler ile bölge içinde yeni endüstriler oluşacak ve yabancı yatırımlar artacaktır. Böylece, piyasanın genişlemesiyle üretimler büyüyecek ve kaynak verimliliği artacaktır. Teknolojik bilgi akımı ile geri kalmış endüstrilerin gelişmesi sağlanacaktır. Kurulan entegrasyonlarla üretim artacak, ithalat azalacaktır. Bu durum ithalat için döviz gereksinimini minimum kılarken, ihracattan sağlanan döviz miktarını artıracaktır (Ertürk, 1993:51).

Komşularla yapılan ticarete sözü edilen tüm bu avantajlara karşın tek bir dezavantaj vardır. O da ‘kutuplaşma’ dır. Yalnız burada kutuplaşmanın iki boyutunu ele almak gerekmektedir. Birincisi, komşu ülkelerin birbirleri ile olan yoğun ticaretleri sonucunda ekonomilerinin birbirlerine bağımlı hale gelmesi ve üçüncü ülkelerle ticaret hacminin düşmesi olasılığıdır. İkincisi ise, komşu ülkelerin bir araya gelerek oluşturdukları entegrasyonlarda kaynakların giderek gelişmiş ülkelerde toplanmaya başlaması ve diğer üye ülkeleri zor durumda bırakması sorunudur (Ertürk, 2006:26).

2.2.2 Komşu Ülkeler ile Dış Ticaret Yapma Nedenleri

Komşu ülkeler ile yapılan ticaretin nedenlerini coğrafi, ekonomik, siyasi ve sosyo-kültürel faktörler açısından incelemek mümkündür:

Coğrafi nedenler, ülkeleri, komşu ülkeler ile dış ticaret yapmaya iten faktörlerin başında gelmektedir. Bunun nedeni, coğrafi uzaklığın ikili ticareti olumlu ya da olumsuz etkileyen en önemli unsur olarak kabul edilmesidir. Öte yandan, iki ülke arasındaki dış ticaret hacmine ilişkin Newton’un yerçekimi kuvveti ile ilgili olarak bir benzerlik bulunmuştur. Newton’un çekim kanununa göre, cisimler birbirlerini kütleleri ile doğru, aralarındaki uzaklıkları ile ters orantılı olarak çekmektedir. Bu prensipten hareketle iki ülke arasındaki ticaretin hacminin ülkelerin büyüklükleri ile doğru, aralarındaki uzaklık ile ters orantılı olduğu varsayılmıştır. İlk olarak Tinbergen ve Pöyhönen tarafından ekonomik uygulamasının yapıldığı ‘çekim modeli’, Linneman tarafından eklenen başka değişkenlerle birlikte açıklanmaya çalışılmış, Anderson ve Bergstrand ile model sağlam teorik temellere oturtulmuştur. Bununla birlikte, ikili ticaret akımını açıklayıcı değişkenler olarak sayılan gelir ve uzaklığa ek olarak, coğrafi koşullar, tarihsel ve kültürel bağlar, ekonomik nedenler (aynı ticaret örgütü içinde yer almak, benzer ekonomik yapılara sahip olmak vb.) gibi değişkenler ilave edilerek ‘genişletilmiş çekim modeli’ olarak adlandırılmıştır (Karagöz ve Karagöz, 2009: 130-131)

Örneğin, bugün dünya ticaretinde Avrupa Birliği ülkelerinin önemi yadsınamaz bir gerçektir. Birliğin güçlü ülkelerinden Almanya’nın dünya ülkeleri ile 2008 yılında gerçekleştirdiği toplam ihracat 1,4 trilyon ABD Doları değerindedir. Toplam ihracat değerinin 143 milyar ABD Dolar’ı komşu ülke Fransa’ya yapılırken, birlik üyelerinden

biri olan Portekiz'e ise sadece 12 milyar ABD Doları değerinde bir ihracat gerçekleştirilmiştir. Yine Almanya'nın 2008 yılında gerçekleştirdiği 1,2 trilyon ABD Doları değerindeki toplam ithalatında en büyük paya 106 milyar ABD Doları ile komşu ülke Hollanda sahiptir. Birlik üyesi Bulgaristan'dan yapılan ithalat ise yalnızca 2 milyar ABD Dolar değerindedir. Verilen örnekle birlikte, uzaklığın etkisi ticari ilişkilerde açıkça görülmektedir. Çünkü coğrafi uzaklıktan kaynaklanan engellerin aşılması, iletişim teknolojisi gelişmeye devam etse de hala kolay olmamaktadır.

Ayrıca, ülkeler arasındaki uzaklık taşıma maliyetlerinin ve teslim süresinin de birer göstergesi sayılmaktadır. Özellikle, bazı mal çeşitleri için teslim süresinin uzaması önemli bir risk faktörü olmaktadır. Uzaklıkla doğru orantılı olarak iletişim ve bürokratik işlemler de artabilmektedir (Karagöz ve Karagöz, 2009: 130)

Ekonomik nedenler de, ülkeler açısından, komşu ile dış ticarete önemli bir itici güç sayılmaktadır. Komşu ekonomilerin birbirlerini tamamlayıcı nitelikte olmaları başlıca ekonomik nedenlerdendir. Komşu ülkelerden biri, tarıma dayalı gıda, giyim ve diğer tüketim malları sanayileri bakımından karşılaştırmalı üstünlüğe sahipken, diğerinin yatırım ve ağır sanayi malları bakımından üstünlüğe sahip olması, karşılıklı ticareti artırıcı bir etmendir. Komşu ülkelerin sahip olduğu doğal kaynaklar da en önemli ekonomik nedenlerden biridir. Bugün, özellikle petrol ve doğal gaz ihtiyacı ülkeleri birbirlerine bağımlı kılan en büyük etkendir. Bunların yanında, teknoloji ihtiyacı, üretim ve tüketim ihtiyaçları da diğer ekonomik nedenler arasındadır.

Siyasi nedenlerin en başında ise, güvenlik unsuru gelmektedir. Komşu ülkeler arasında ticaretle pekişen siyasi yakınlaşmalar, hem göç, terörizm ve enerji gibi konularda sağlanacak işbirliği hem de bölgenin güvenliği açısından oldukça önem taşımaktadır.

Sosyo-kültürel nedenler ise, ülkelerin komşuları ile olan ticaretlerinde etkileyici olabilmektedir. Bir bölgede bulunan komşu ülkeler ortak bir tarihe, ortak bir dine ya da bir takım farklılıklara rağmen ortak bir dile sahip olabilirler. Dolayısıyla tüm bu faktörler komşu ülkelerin birbirleri ile olan ticaretini olumlu yönde etkilediği gibi hem de olumsuz yönde etkileyebilmektedir. Türkiye'nin Azerbaycan ve Ermenistan ile olan ilişkileri örnek olarak verilebilir.

2.2.3 Dünyadaki Komşuluk Örnekleri

1981-82 yılları arasında yaşanan ekonomik durgunluğun ardından 1980'ler üretim ve ticarete devamlı bir büyümeye ve dünya ekonomisinde daha fazla entegrasyona sahne olmuştur. Kaynak kullanımındaki verimi ve ekonomik büyümeyi sağlamak için piyasa prensiplerine odaklanılmıştır. Sanayi ülkelerinde, mali piyasaları ve doğrudan yabancı yatırımı liberalleştirmek, kamu işletmelerini özelleştirmek ve özellikle ulaşım ve iletişim sektörlerindeki hizmetlerde devlet faaliyetlerini azaltmak adına atılan adımlardan en göze çarpanı politikadaki tutum değişiklikleridir. Gelişmekte olan ülkeler, dışa dönük, piyasa odaklı politikaları tercih ederek, ticaret rejimlerini liberalleştirmek ve ekonomilerini uluslararası rekabete açmak için adımlar atmışlardır. Verimliliğe destek olan, daha rekabetçi ve değişken dünya ticaret ortamında pazar erişiminin bir garantisi olarak bölgesel entegrasyonlara da ilgi gösterilmiştir (Kelly and McGuirk, 1992:1).

Coğrafi ve kültürel yakınlık, ekonomik gereksinimler ve ortak pazar avantajları ülkeler arası entegrasyonlar için itici güç durumundadır. Bugün dünya ticaretinin 2/3 gibi bir bölümü TRİADE olarak adlandırılan NAFTA, AB15 ve JAPONYA-KORE üçlü kutbu tarafından gerçekleştirilmektedir (Oğuz, 2003:3). Amerika Birleşik Devletleri (ABD), Kanada, Çin, Japonya, Almanya ve Fransa gibi bu kutba dâhil büyük ekonomilerin çoğunun ekonomik ve ticari ilişkileri incelendiğinde, söz konusu ülkelerin komşu ülkeler ile yapılan ticaretin toplam ticaretleri içinde ağırlıklı bir yer tuttuğu görülmektedir.

Aynı coğrafyayı paylaşan ve birbirine komşu olan ülkelerin oluşturdukları ekonomik birleşme şekilleri: Serbest Ticaret Bölgesi, Gümrük Birliği, Ortak Pazar, Ekonomik Birlik ve Siyasi Birlik şeklindedir.

Serbest ticaret bölgesi, ülkelerin birbirleriyle olan serbest ticaretinin önündeki kota ve tarife gibi engelleri kaldıran bir anlaşmadır. Buna karşın üçüncü ülkelerle olan ticari ilişkilerinde ortak bir yükümlülük altına girmezler. Her ülke kendi çıkarları doğrultusunda hareket etmekte serbesttir. Avrupa Birliği ülkelerinin birlik dışında kalan diğer ülkelerin oluşturmuş olduğu EFTA (Avrupa Serbest Ticari Bölgesi) bunun bir örneğidir.

Gümrük birliği ise, serbest ticaret bölgesinin bir adım ilerisidir. Ülkeler hem kendi aralarındaki ticaretin önündeki engelleri kaldırırken hem de üçüncü ülkelere karşı ortak bir gümrük taifesi uygulama yoluna gitmektedirler. Gümrük birliği için ABD, Kanada ve Meksika'nın bir araya gelerek oluşturduğu NAFTA örnek verilebilir.

Ekonomik birleşme şekillerinden bir diğeri de ortak pazardır. Ortak pazarda ülkeler arasında üretim faktörlerinin (sermaye, emek, teşebbüs vb.) de serbest dolaşımı sağlanmaktadır (Sarı, 2005:119).

Serbest ticaret bölgesi, gümrük birliği ve ortak pazardan daha ileri bir safha olan ekonomik birleşme sürecinin son aşaması olan ekonomik birlik, ulusal politikaların uyumlaştırılmasını ve para, maliye, sosyo-ekonomik gibi birçok alanda ortak politika izlemeyi kapsamaktadır. Bu politikaların bazıları ülkelerin yapısal sorunlarını çözmeye ve makro ekonomik politikaların uyumlaştırılmasına yönelik iken; bazıları ise birlik üyeleri tarafından alınması ve uygulanması gereken hususları teşkil etmektedir. Bütün bunlarla birlikte ekonomik birlik aynı zamanda ülkelerin kendi ulusal hâkimiyet alanlarında vermek zorunda oldukları birtakım tavizleri de içinde bulundurmaktadır. Günümüzde ortak pazarın ve ekonomik birliğin en belirgin örneği Avrupa Birliği'dir. Entegrasyon hareketlerinin doğal sonucu olarak ülkeler arasında siyasi yakınlaşmalar da doğmaktadır. Günümüzde oluşan ekonomik birliklerin hiçbirisi siyasi bütünlüğe henüz ulaşmamıştır. Ekonomik birlikler ortak bir geçmişe ve ortak ekonomik çıkarlara dayanmadığı sürece siyasi bütünlük tam anlamıyla sağlanamayacaktır (Ertürk, 1993:9).

1994 yılının ocak ayında işlerlik kazanan NAFTA, ABD, Kanada ve Meksika arasındaki sanayi ve tarım ürünleri ticaretini olumsuz yönde etkileyen tarife ve tarife dışı engellerin kaldırılması amacıyla kurulmuştur. Anlaşma, 11,5 trilyon ABD Doları tutarında GSYİH oluşturan bir Serbest Ticaret Alanı meydana getirmektedir. Başta motorlu araçlar olmak üzere pek çok sanayi dalındaki üretim yapılarının entegre olmasının etkisiyle Kanada, Amerika Birleşik Devletleri'nin en önemli ticaret ortağı olmuştur. Meksika ise, NAFTA'ya dâhil olmasının ardından, Amerika Birleşik Devletleri için Kanada'dan sonra dış ticarete ikinci önemli ülke haline gelmiştir (Benli 2004:5).

Birleşmiş Milletler Uluslararası Ticaret Merkezi COMTRADE veri tabanının 2008 verilerine göre, Amerika Birleşik Devletleri'nin 1,3 trilyon ABD Doları tutarındaki toplam ihracatında, Kanada 261 milyar ABD Doları ile ikinci sırayı;

Meksika ise 152 milyar ABD Doları ile üçüncü sırayı almıştır. Amerika Birleşik Devletleri'nin dünyaya yaptığı toplam ihracat içerisinde -yaklaşık değerlerle- Kanada yüzde 20 Meksika yüzde 12 Çin ve Japonya ise yüzde 5 paya sahiptirler. Amerika Birleşik Devletleri'nin 2008 yılında bütün dünya ülkelerinden yaptığı toplam ithalat değeri ise, 2,1 trilyon ABD Doları'dır. İlk sırayı 356 milyar ABD Doları ile Çin, ikinci sırayı 339 milyar ABD Doları ile Kanada alırken, üçüncü sırayı 218 milyar ABD Doları ile Meksika almıştır. Bu ülkelerin yapılan toplam ithalatın içerisindeki payları ise sırasıyla, Çin yüzde 16 Kanada yüzde 15 Meksika yüzde 10 şeklindedir. İthalatta dördüncü ülke olan Japonya'nın payı ise yüzde 7'dir.

Dünyanın diğer büyük ekonomilerinin içinde bulunduğu Asya'da yer alan ve birbirine komşu olan Kazakistan, Çin Halk Cumhuriyeti, Kırgızistan, Rusya Federasyonu, Tacikistan ve Özbekistan'ın Şanghay İşbirliği Örgütü adı altında bir bölgesel entegrasyon oluşturduğu görülmektedir. 15 Haziran 2001'de kurulan bu örgütün temel amaçlarını karşılıklı güveni ve iyi komşuluğu sağlamlaştırmak; ticaret, ekonomi, savunma, çevre, kültür, eğitim, enerji ve ulaşım gibi ortak çıkar alanlarında etkili işbirliği yapmak; ortak pazar oluşturarak, bölgedeki yatırım, mal, hizmet ve işgücü pazarının gelişimine katkı sağlamak şeklinde saymak mümkündür (www.aysam.gen.tr/yay_news.php?newsid=207) (30.04.2010).

Birleşmiş Milletler Uluslararası Ticaret Merkezi COMTRADE veri tabanının 2008 yılı verilerine göre Çin'in toplam ihracatının değeri 1,4 trilyon ABD Doları ve toplam ithalatının değeri 1,1 trilyon ABD Doları'dır. Çin'in ihracatında Amerika Birleşik Devletleri 253 milyar ABD Doları ile ilk sıradadır. Hong Kong 191 milyar ABD Doları ile ikinci, Japonya ise 116 milyar ABD Doları ile üçüncü sıradadır. Dördüncü ve beşinciliği sırasıyla 74 milyar ABD Dolar ile Güney Kore ve 33 milyar ABD Doları ile Rusya izlemektedir. 2008 toplam ithalat değeri ise 1,1 trilyon ABD Doları'dır. Toplam ithalatın 151 milyar ABD Dolarlık kısmını Japonya, 112 milyar ABD Dolarlık kısmını Güney Kore oluşturarak ilk iki sırayı almışlardır (<http://comtrade.un.org/>) (10.02.2010)

Asya kıtasında Doğu Asya komşu ülkelerinin (Filipinler, Malezya, Tayland, Endonezya ve Singapur) 1967 yılında, bölgesel büyümeye ve ticarete ivme kazandırma, toplumsal ve kültürel gelişimi sağlama gibi amaçlar ile kurduğu Güneydoğu Asya

Uluslar Birliği (ASEAN) de komşuluğu ve ortak çıkarları korumak adına kurulan entegrasyonlara örnek verilebilir.

1951 yılında Fransa, Almanya, Belçika, İtalya, Lüksemburg, Hollanda tarafından kurulan ve bugünkü Avrupa Birliği'nin temelini oluşturan Avrupa ve Kömür Çelik Topluluğu'nun kuruluş felsefesine baktığımızda da komşularla bölgesel bütünleşme, ortak çıkarların korunması, sınırların güvenliği, karşılıklı ticarete engellerin kaldırılarak geliştirilmesi ve ortak pazar oluşturma gibi amaçların olduğunu görebiliriz. Bugün Avrupa Birliği'nde yer alan yirmi yedi ülkenin dış ticaretlerinin toplam hacimlerinde komşu ülkelerin payları yüksektir.

Hem ekonomisi ile hem de sanayisi ile gelişmiş devletler arasında yer alan Almanya'nın Birleşmiş Milletler Uluslararası Ticaret Merkezi COMTRADE veri tabanının 2008 yılı verilerine göre toplam ihracatı 1,4 trilyon ABD Doları'dır. İhracatında, komşularından olan Fransa 143 milyar ABD Doları ile ilk sırada yer almaktadır. Fransa'yı 105 milyar ABD Doları ile Amerika Birleşik Devletleri takip etmektedir. Almanya'nın ihracatında ilk onda yer alan komşularının payı ise yaklaşık değerleri ile şu şekildedir: Fransa yüzde 10, İngiltere yüzde 7, Hollanda yüzde 7, Avusturya yüzde 5, Belçika yüzde 5, Polonya yüzde 4 ve İsviçre yüzde 4'tür. Almanya'nın 1,2 trilyon ABD Doları olan toplam ithalatında da iki sınır komşusu Hollanda ve Fransa ilk iki sıradadır. Hollanda 106 milyar ABD Doları ve yüzde 9'luk bir payla birinci; Fransa ise 98 milyar ABD Doları ve yüzde 8'lik bir pay ile ikinci sıradadır (<http://comtrade.un.org/>) (10.02.2010).

2.3 Komşu Ülkeler ile Dış Ticarete Eğitimin Rolü

Bu bölümde eğitimin genel anlamda tanımı yapılmış, eğitimin amacına, kapsamına, önemine ve işlevlerine yer verilmiştir. Ayrıca, dış ticaret eğitiminin önemi vurgulanmıştır.

2.3.1 Eğitimin Tanımı

Eđitimin tanımı birçok dűşünűr ve eđitimci tarafından farklı Őekillerde yapılmıŐtır. En genel tanımıyla eđitim, ۆnceden belirlenen amaçlar dođrultusunda bireylerin kiŐiliklerinin geliŐmesini sađlayan ve onları toplum için hazırlayan sűreklilik taŐıyan yardım niteliđinde olan etkinlikler bűtűnűdűr. Eđitim aslında bireyin kendi yaŐamı boyunca bilgi, yetenek, beceri, tutum ve alıŐkanlıklarını deđiŐtirmesi ya da yۆn vermesi sűrecidir (Kihtir, 2004:8)

Kaptan (1998:14)'a gۆre eđitim; bir uygulama, bir műhendislik bilimidir. űnkű sosyal ve milli deđer olan, bir yandan kűltűrűn, milli ideolojinin ve bilginin yeni kuŐaklara aktarılması; bir yandan da biliŐsel, duygusal ve psiko-motor geliŐme ve baŐarının artırılması; potansiyel yeteneklerde geliŐmenin sađlanması amacını taŐır.

KۆktaŐ (2007:5) ise eğitimin tanımını disiplinler açısından açıklamıŐtır. Evrensel olarak eğitim; evrene iliŐkin bilgi sahibi olmaya yۆnelik iken, antropolojik olarak eğitim; gençlerin birer yetiŐkin olma sűrecinde kuŐaklar arası etkileŐim yoluyla insanlaŐtırılması; sosyolojik açıdan eğitim; toplumun varlığını sűrdűrebilmesi için gerekli olan ۆrf, adet gibi değerler açısından gençlerin toplumsallaŐtırılması; politik açıdan eğitim; bireyin iyi bir vatandaŐ olabilmesini sağlamannın yanında lider yetiŐtirme iŐi iken, ekonomi açısından eğitim ise, nitelikli insan gűcű yetiŐtirmek için gereken bilgi ve becerilerin kazanılması Őeklinindedir.

Eğitimin çok çeşitli tanımlarının yapılmasına rağmen, temelinde Şu ۆzellikleri barındırmaktadır (Sۆnmez, 2005:37):

- Nesne olarak insanın alınması,
- Nesnenin hűlihazırdaki durumunun yetersiz kabul edilmesi,
- Nesnenin istendik yۆnde değerlendirilmesi,
- Bu iş için çevrenin ayarlanması yani, etkin araç ve gereç, strateji, yۆntem gibi uyarıcıların devreye sokulması,
- Nesnenin istendik davranıŐları (hedefleri) kazanıp kazanmadığının yoklanması gerekir. Kazandıysa, davranıŐların, yۆntem ve tekniklerin elde tutulması; kazanamadıysa bunların onarılması, yenilenmesi gerekmektedir.

Eğitim ile beraber ‘öğretim’ kavramının tanımının da yapılması gerekmektedir. Öğretim, bir Őeyi kendisin yapabilmesi için o Őeyi yapmasını göstermek, bilgi vermek ve öğrenmesini sağlamak anlamındadır. Eğitim ve öğretim birbirlerini tamamlayan iç içe geđmiŐ kavramlardır. Bu yüzden ikisini birbirinden ayrı düşünmemek gerekir (Özdemir, 2006:83).

2.3.2 Eğitimin Kapsamı

Günümüzde eğitim kavramını okul ile sınırlandırmak doğru bir yaklaŐım olmayacaktır. Okula baŐlama yaŐının altı olduğu düşünülürse, çocuğun altı yıl içinde çok Şey öğrenebileceğini unutmamak gerekir. Hatta çocuk okula baŐladığında bile yirmi dört saatinin en fazla altı saatini okulda geçirecektir. O halde eğitim, çocuk okul çağına gelmeden ailede başlayan daha sonra çevre ve okul ile devam eden etkileŐim halindeki bir süreçtir. Tüm bu faktörler birbirlerini tamamlayıcı nitelik taşımaktadır. Kısacası eğitim, yaŐam boyu devam etmekte ve bireyin okul içinde ve dışında ömür boyu edindiği deneyimleri kapsamaktadır (Varış, 1998:6).

2.3.3 Eğitimin Amacı

Eğitim aynı zamanda insanların hem kültürel hem de uzmanlaşma gerektiren bir alanda bilgili ve tecrübeli olmalarını sağlayan, fertleri hem kendisine hem de topluma yararlı kılmayı amaçlayan bir araçtır. Eğitimin başlıca amaçları Şunlardır (Çınar ve Emsen, 2001:92):

- Bireyin tüm niteliklerini uyumlu bir Şekilde geliştirmek,
- Bireyin kendine özgü beceri ve yeteneklerini yükseltmek,
- Bireyi sorumluluk duygusu taşıyan ve bilinçli bir toplumsal varlık olarak oluŐumunu sağlamak,
- Bireyi değişken ve çok boyutlu bir ortamda hayata hazırlamaktır.

2.3.4 Eğitimin Önemi

Eğitimin iki temel boyutu vardır. Bunlardan ilki fayda ve verimliliği esas alan bireysel boyuttur. Bu boyut bireysel öğrenmeyi kapsar. İkincisi ise, eğitimin toplumsal boyuttur. Bu boyut, eğitimde toplumsal faydanın, verimliliğin ve mutluluğun gerçekleşmesini kapsamaktadır. Böylece, birey bir taraftan sosyalleşirken diğer taraftan da toplumun ve kültürün zenginleşmesini sağlayacaktır. Eğitimin bahsedilen bu iki boyutu ideal toplumların oluşması için son derece önem taşımaktadır (Özdemir, 2006:83).

Günümüzde ülkelerin gelişmişlik düzeyleri ile eğitim doğru orantılıdır. Çünkü bir ülkede iyi yetişmiş bireyler ne kadar fazla ise, o ülkenin refah düzeyi de bir o kadar yüksek olmaktadır. Eğitimin kalkınmadaki etkisinin son derece önemli olduğunu bilen ülkeler bugün eğitime en çok yatırım yapan ve kaynak ayıran ülkelerdir.

2.3.5 Eğitimin İşlevleri

Bireylerin kişisel ve sosyal davranışlarının gelişmesinde yardımcı olan eğitimin işlevlerini şu şekilde sıralamak mümkündür (Kihtir, 2004:11):

- Bireyde var olan yetenekleri geliştirme
- Çevreye ve topluma uyum sağlamada yardımcı olma
- Öğrenme yollarını öğretme
- Bilgi ve teknolojiyi tanıtmaya
- Yaşamsal beceri ve davranışı kazandırma
- Vatandaşlık bilincini uyandırma
- İnsan haklarına ve temel özgürlüklere saygıyı geliştirme
- Mesleki bilgi ve becerileri kazandırma
- Yerel, ulusal ve evrensel kültürü tanıtmaya

2.3.6 Dış Ticaret Eğitimi

Ülkelerin kalkınmasında mesleki ve teknik eğitimin önemi büyüktür. Mesleki eğitim, iş, insan ve eğitimden oluşan bir bütündür. Mesleki eğitim sürecinde, insan ihtiyaçlarının sınırsız ve teknolojinin değişken olması itibariyle eğitim programları sürekli olarak güncellenmeli, iş hayatına ve topluma kolayca adapte edilebilmelidir. Mesleki ve teknik eğitim, genel eğitime oranla daha maliyetli bir eğitim türüdür. Maliyetlerin yüksek oluşu ve özel sektörle işbirlikli ortaöğretim kurumların azlığı finansman kaynak bulma sorununu yaratmaktadır. Hâlbuki hızlı kalkınmayı hedefleyen ülkelerin mesleki ve teknik eğitim görmüş ara kademe insan gücüne ihtiyacı vardır (Özdemir, 2006:185).

Günümüzde dış ticaretin ülkelerin politikalarına yön verdiği göz önüne alındığında, bu konuda yetişmiş elemanlara sahip olmanın önemi açık şekilde görülmektedir. Dış ticaret eğitimi, ithalat, ihracat ve kambiyo konularında uzmanlaşmış eleman yetiştirmeyi amaçlayan bir eğitim programıdır.

Günümüzde dış ticaret için gerekli olan ve aynı zamanda dış ticaret eğitimini tamamlayıcı niteliği taşıyan diğer önemli bir husus da yabancı dildir.

Çelebi (2006:299)'ye göre dili sadece bir iletişim aracı olarak tanımlamak doğru değildir. Eğitim sürecinde başvurulması gereken en önemli araç dildir. 21. yüzyılda yabancı dil bilmenin, öğrenmenin önemi tartışılmaz. Artık, bilginin çözümlenmesi, kullanılması, ilgili ve gerekli alanlara aktarılması, yabancı dil bilgisini olduğundan daha fazla ön plana çıkarmıştır. Küresel rekabet, ancak bu tür bilgi ve beceriyle donatılmış insan kaynakları ile yürütülebilecektir. Bugünün bireyi, mesleki bilgisini yabancı dillerle destekleyerek, edinilen beceri ve yeteneklerini iş yaşamına aktarabilmelidir. Bu amaçla, gelişmiş Avrupa Birliği Ülkeleri, mesleki eğitim alanında duyarlı davranarak, eğitim programlarında uluslararası rekabete yanıt verebilecek düzenlemelerin yanı sıra, zorunlu yabancı dil öğretiminde seçenekleri artırmaya özen göstermektedirler.

Bugün yabancı dil ve dillerin sınırlanamaz kapsam ve etki alanları, iletişimi etkileme güçleri, yabancı dilden beklentileri ve öğretiminin amaçlarına uluslararası boyutlar kazandırmıştır. AB ülkeleri "Avrupa Konseyi Yabancı Diller Ortak Kriterleri" ile genel ve mesleki yabancı dil öğretiminin ilkelerini ortaya koyarak, üye ülkeler arasındaki iletişimin daha sağlıklı temellere oturtulmasını sağlamayı hedeflemiş, ulusal

ve uluslararası boyuta her alanda ‘sürdürülebilir gelişmenin’ önünü açmıştır. Sürdürülebilir gelişme, ancak alan bilgisi, mesleki yabancı dil ve diller ile donatılmış insan kaynakları ile sağlanabilmektedir. Bu da eğitim programlarının sürekli güncelleştirilerek ulusal ve uluslararası gelişmeler ile sektörlerin gereksinimleri doğrultusunda işgücü yetiştirilmesini sağlayacak eğitim programlarıyla olasıdır. Birey, artık yalnız alan bilgisi ile sektörlerin beklentilerini karşılayamamaktadır. Yabancı dil bireyin mesleki alandaki ilerlemelerinde ve uluslararası iletişimde anahtar rolü üstlenmiştir (Kınsız, 2007:263).

3 YÖNTEM

3.1 Araştırmanın Modeli

Söz konusu bu araştırma, daha çok anılan ülkelerle Türkiye arasındaki ticari ilişki durumunu incelemeye dayandığından; betimsel bir model özelliğini taşımaktadır.

3.2 Evren ve Örneklem

Çalışmanın evrenini coğrafi yakınlık kıstasına göre belirlenen ve ‘Ön Hat Ülkeleri’ olarak da adlandırılan Azerbaycan, Gürcistan, İran, Irak, Suriye, KKTC, Yunanistan, Bulgaristan, Romanya, Ukrayna, Rusya Federasyonu ve Ermenistan oluşturmaktadır.

Örneklem olarak seçilen ülkeler ise Azerbaycan, Gürcistan, İran, Irak, Suriye, Yunanistan, Bulgaristan, Romanya, Ukrayna, Rusya Federasyonu’dur.

3.3 Verilerin Toplanması

Araştırmada ihtiyaç duyulan veriler için çeşitli kurum kuruluş ve üniversite kütüphanelerinden bu alanda yayınlanmış yerli ve yabancı kitap ve makaleler, internet siteleri ve konuyla ilgili diğer yayınlar incelenmiştir.

3.4 Türkiye'nin Dış Ticaret ve Komşuları ile Olan Dış Ticaret Verilerinin Analizi

Analizler daha çok nitel ağırlıklı açıklamalara ve karşılaştırmalara dayanılarak yürütülmüştür.

3.5 Türkiye'de Dış Ticaretin Gelişimi

Bu bölümde Türkiye'de dış ticaretin gelişimi 1980 öncesi gelişmeler ve 1980 sonrası gelişmeler olmak üzere iki kısımda incelenmiştir.

3.5.1 1980 Öncesi Dış Ticaret Gelişimi

Türkiye, Cumhuriyetin kuruluşundan 1980 yılına kadar geçen süre zarfında devamlılığı olan bir dış ticaret politikası uygulayamamıştır. Söz konusu dönemde, genellikle devletçi ekonomi politikaları uygulanmaya konmuştur (Özcan, 1998)

1923–1929 döneminde, dış ticaret devamlı açık vermiştir. Bu durumun nedenleri, girilen birçok savaşla birlikte zaten ülkenin zayıf olan üretim gücünün düşmesi sonucu ithalata bağımlılığı daha da artırması ve Osmanlı Gümrük Tarifesinin ithalatı teşvik edecek biçimde yapılanmasıdır. Örneğin, ithalat üzerinden alınan vergilerin çok düşük bir düzeyde sabit kalması, yabancı malları yurtiçi mallarla olan rekabetinde daha da güçlendirmiştir (Alpay, 2008:35). Tablo 1'de görüldüğü üzere, 1923 yılında Türkiye'nin ihracatı yaklaşık 51 milyon dolar, ithalatı ise yaklaşık 87

milyon dolar değerindedir. 1923–1930 yılları arasında ihracat 1925 yılında 103 milyon dolarla, ithalat ise yine aynı yılda 129 milyon dolarla en yüksek değerlerine ulaşmıştır. Bu dönemde ihracatın ve ithalatın yaklaşık olarak aynı miktarlarda yükseldiği gözlemlenmiştir. Türkiye'nin dış ticareti 1927 yılından itibaren giderek daralmaya başlamıştır. Bu eğilimin nedenlerinden birincisi, dış ticaretle ilgili düzenlemeler yapan hükümetin, gümrük vergilerini çok büyük bir oranda artmış olmasıdır. İkincisi ise, dünya bunalımı denilen ve özellikle gelişmiş kapitalist ekonomilerde görülen bunalım nedeniyle dış ticaretin sınırlanmasıdır (Tokgöz, 1997:83). Bu yıllar arasında tüketim malları ithalatı, ithalatın yüzde 50'sini oluştururken, yatırım malları ithalatı, toplam ithalatın yaklaşık yüzde 25'ini oluşturmaktadır. Ülkede kullanılan şekerin yüzde 85,5'i ithal edilirken, dokuma ve giyim maddelerinin yaklaşık yüzde 40'ı yurtdışından temin edilmektedir. Henüz ithal ikamesi sağlanamamıştır. Yine bu yıllarda, ihracat içinde ise en önemli payı yüzde 86,3'lük oranıyla tarımsal mallar almaktadır. Madencilik ürünleri ihracatın yaklaşık yüzde 4-5'ini kapsarken, sanayi ürünlerinin toplam ihracat içindeki payı yüzde 8 civarında olmuştur. İlgili yıllarda Türkiye'nin ticari ilişkilerinin en fazla olduğu ülkeler ise, İngiltere, Almanya ve İtalya'dır (Alpay, 2008:35).

1930–1940 dönemi etkileyen iki olaydan biri o yıllarda tüm az gelişmiş ülkeleri benzer yönlerden etkilemiş olan, 1929 Dünya Ekonomik Bunalımı'dır. Diğeri ise, Türkiye'ye has bir olay olan, Lozan'ın Türkiye'yi dış ticaret üzerindeki etkinliğini sınırlayan bir hükmünün sona erişidir. Bu hükmün sona ermesi ile birlikte müdahaleci ve himayeci bir iktisadi politika uygulama imkânı doğmuştur.

1930–1940 arası dönemdeki iktisat politikaları iki safhadan oluşmaktadır. Salt korumacı önlemlerle yetinilen 1930 ve 1931 yılları ile devletçi uygulamalara ani geçişi temsil eden 1932 yılı ile devletçiliğin rayına oturduğu 1940'a kadar olan yıllardır. 1930–1940 arası dönemde; 1923–30 dönemine kıyasla, yabancı sermayeye karşı tutumun değiştiği ve pek çoğu Osmanlı döneminden kalan yabancı yatırımların önemli bir kısmının, 1933–1937 arasında tazminat bedelleri ödenmek suretiyle millileştirildiği görülmektedir. Millileştirilen kuruluşların ise genellikle (demiryolları, limanlar, rıhtımlar, su, telefon vb.) kamu tarafından yapılan hizmetler olduğu görülmektedir. 1933–1937 arası dönemi kapsayan Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı ile '*devletçi sanayileşme*' politikası yürürlüğe girmiştir. Tam anlamıyla bir Kalkınma Planı değil de, devletin sanayi alanındaki yatırım programı olarak değerlendirilen bu plan, büyük ölçüde gerçekleşmiş ve devlet dokuma, demir-çelik, kâğıt, cam, çimento, şeker gibi

temel üretim dallarında, ithal ikamesi niteliğinde ve hammaddesi içeride mevcut bulunan ithalatı azaltmayı amaçlayan yatırımları gerçekleştirmiştir (Buluş, 2003:44-46).

Bu dönemde Tablo 1'e göre, ihracat en düşük değerini 1932 yılında yaklaşık 48 milyon dolarla alırken, yine aynı yıl ithalat yaklaşık 41 milyon dolarla en düşük değerini almıştır. 1930-40 yılları arasında 1938 yılı haricinde dış ticaret dengesinin artıya geçtiği görülmektedir. Bu dönemde Türkiye'nin en önemli dört ticaret ortağı sırasıyla Almanya, İtalya, ABD ve İngiltere olmuştur. Ancak, ihracatta 1930'lu yıllarda İngiltere, Fransa ve İtalya'nın payları 1920'li yıllara kıyasla düşüş yaşarken, Almanya ve SSCB'nin payları artmıştır (Alpay, 2008:67).

1940–1945 dönemi ve sonrası İkinci Dünya Savaşı sebebiyle savaş ekonomisinin yaşandığı bir dönem olmuştur. Bu yıllar arasında Türkiye'nin dış ticaretini daha çok dış şartlar belirlemiştir. Her ne kadar savaşa dâhil olunmamışsa da, Almanya'nın savaşa girmesi dış ticaretimizde önemli bir yer tutması sebebiyle Türkiye'yi olumsuz etkilemiştir.

Söz konusu dönem içinde, Tablo 1 incelendiğinde, ihracatın en düşük değerini yaklaşık 81 milyon dolarla 1940 yılında, en yüksek değerini yaklaşık 197 milyon dolarla 1943 yılında aldığı görülmektedir. İthalat ise en düşük değerini yaklaşık 50 milyon dolarla 1940 yılında, en yüksek değerini yaklaşık 155 milyon dolarla 1943 yılında almıştır. 1942 yılındaki duraklama hariç, her yıl dış ticarete bir artış görülmektedir. Özellikle, silah sanayinde önemli bir ara mal olan krom ihracatının burada payı büyüktür. Ancak, savaş yıllarında dış ticaret fazlaları ihracatın artırılmasından çok ithalatın kısılmasıyla sağlanmıştır. Savaş'ın başladığı yıllarda Türkiye'nin dış ticaretinde Almanya'nın ağırlığı son derece önemlidir. Ancak, 1940–1941 yıllarında siyasi nedenlerden dolayı bu ülkeyle olan ticaret önemli ölçüde daralmıştır. Bu yıllarda Türkiye, dış ticaretini diğer ülkelere yönlendirmede güçlük çekmiştir. İngiltere'nin dış ticaretini kendi imparatorluğuna dâhil ülkelere çekmesi ve ABD pazarının uzak oluşu Türkiye'yi zor durumda bırakmıştır. Almanya ile ticaret 1942 yılından sonra tekrar artmaya başlamıştır (Alpay, 2008:92).

1946–1953 dönemi, dış ticaret açısından belirgin bir serbestinin yaşandığı dönem olmuştur. 1946 yılında 96 milyon dolar olan dış ticaret fazlası savaşın uzun sürmesi nedeniyle giderek daralmıştır. 1946 Eylül'ünde alınan istikrar önlemleri ile devalüasyona gidilmiş ve ithalattaki kısıtlamalar hafifletilmiştir. 1947 yılından sonra dış

ticarete yaşanan iki önemli gelişme olmuştur. Bunlar, dış ticarete liberasyona (serbestleşmeye) gidilmesi ve ihracatta tarıma dayalı ürünlere ağırlık veren dışa açık büyüme stratejisinin uygulanmasıdır (Eren, 2006:188). 1930 yılından itibaren (1938 yılı hariç) sürekli olarak dış ticaret fazlasının sağlandığı son yıl 1946 olmuştur.

Tablo 1’den de izlenebileceği gibi 1947’de ithalat yüzde 100’ün üzerinde bir artış gösterirken, ihracat durağan bir seyir izlemiştir. Bu yıldan itibaren dış ticaret açıkları kronik bir hal almıştır. İthalattaki bu artış eğiliminin 1953’e kadar sürmesine bağlı olarak, dış ticarete liberasyona kısıtlamalar getirilmeye başlanmıştır. Bunun için çoklu kur uygulaması, kota ve kredili ithalat gibi önlemlere başvurulmuştur. Bu yöntemlerin ithalatı azaltmış olmasına rağmen, ihracatın da azalmasıyla dış ticaret açığı sorun olmaya devam etmiştir. Bu sorunun yaratmış olduğu döviz gereksinimi, ABD yardımları ve geçmiş dönemlerde dış ticaret fazlaları sonucu yaratılan döviz ve altın rezervleri ile kapatılmaya çalışılmıştır (Arslan, 2008:360).

1954–1962 dönemi, dış ticarete sınırlamaların yeniden yürürlüğe konulduğu bir dönem olmuştur. Bu kısıtlayıcı önlemler, yerli sanayiye korumaktan çok, aşırı ithal talebini frenleyerek, dış ticaret açıklarını kapatmaya yönelik olmuştur. Tablo.1’den de izleneceği gibi 1953-58 yılları arası ithalat sürekli gerileme gösterdiği halde, fazla değerlendirilmiş kambiyo kuru nedeniyle ihracat daha fazla gerilemiş, dış ticaret açığı artmıştır. Döviz kaçakçılığı ve karaborsası yaygın hale gelmiştir. Bu nedenle 4 Ağustos 1958’de bazı ekonomik istikrar kararları alınmış ve bu önlemler kapsamında yüzde 69 oranında devalüasyona gidilmiştir. Bu kararlarla ithalat yeniden kolaylaştırılmış ve izleyen yıldan itibaren hızla artmıştır (Eren, 2006:189). Bu dönemde, ihracatın yüzde 70’e yakın bölümünü tarım ürünleri oluşturmuştur. İhraç ürünleri tütün, fındık, kuru meyveler, pamuk, buğday gibi hammadde niteliği taşıyan tarımsal ürünlerden oluşmuştur. İthalatın içinde ise; en büyük payı yatırım malları ve hammaddeler almıştır. Bu dönemde, ihracatta ve ithalatta Almanya başta olmak üzere Batı Avrupa ülkelerinin payı büyüktür. 1959 yılında ise Avrupa Ekonomik Topluluğuna yapılan üyelik başvurusu dönemin önemli bir gelişmesidir (Varol, 2003)

1963–1979 dönemi, beş yıllık kalkınma planlarının düzenlendiği, koruyucu dış ticaret politikasının benimsendiği ve ithal ikameci sanayileşme stratejisinin uygulandığı bir dönem olmuştur. Söz konusu yıllar arasında üç tane kalkınma planı hayata geçirilmiştir. Bunlar: 1963-1967 yılları arasında geçerli olan Birinci Beş Yıllık

Kalkınma Planı, 1968-1972 yıllarında uygulanan İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı ve 1973-1977 yıllarını kapsayan Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı'dır. Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda, Türkiye'nin dış ticaret politikasının uluslararası uzmanlaşma ve işbirliğinin sağladığı imkânlardan en geniş ölçüde faydalanmasını hedeflemekle birlikte, karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olunmayan alanlarda da üretime geçilmesi gerektiğinin üstü vurgulanmıştır. Bu nedenle de korumacı dış ticaret politikasının takip edileceği belirtilmiştir. İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda, birinci planın görüşleri devam ettirilmiş ve yeni kurulan sanayilerin kendilerini ayakta durana kadar ithalat kısıtlamaları ve gümrük politikaları ile korunmaları sağlanacak, belirli bir süre sonunda yani tecrübe döneminden ve belirli şartların hazırlanmasından sonra, ithalat kısıtlamalarının aşamalı olarak kaldırılacağı ve dış ticaretin liberalize edileceği belirtilmiştir. Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda ise, dışa dönük, uluslararası rekabet gücü olan endüstrilerin teşvik etmesi hedeflenmiştir (Sezgin, 2009:179).

Bu dönemde Tablo 1'den de görülebileceği gibi ithalatta önemli artışların olmasına rağmen, ihracatta önemli artışların olmamasından kaynaklanan dış ticaret açığı 1977 yılında 4.043 milyon dolar ile rekor bir düzeye çıkmıştır. Bu dönemde uygulanan ithal yasaklarını içeren korumacılığın ithalattan çok ihracatı engellediği açık bir şekilde görülmektedir. OPEC'in ham petrol fiyatlarını 1974 yılında büyük oranda arttırması ve Türkiye'nin ekonomik ilişkilerinde önemli yeri olan ülkelerde yaşanan durgunluk, ülke ekonomisinin bir bunalım dönemine girmesine neden olmuştur. İkinci petrol şokundan sonra (1978) ihracat düşük bir seviyelerde kalmış, dış kredi bulmakta yaşanan güçlükler nedeniyle ithalatta sıkıntılar başlamıştır. Özellikle 1978-1979 döneminde tam bir ekonomik bunalım ortaya çıkmış ve Türk Lirası iki kere devalüe edilmiştir. Dünya ekonomisinin dengelerini altüst eden bu petrol şoku, petrol ithalatçısı olan Türkiye'nin dış ticaret açığının üç misli artmasına yol açmıştır.

Tablo 1. Türkiye'nin 1923–1979 Dönemindeki Dış Ticaret Değerleri
(Milyar ABD Doları)

Yıllar	İhracat	İthalat	Denge	Hacim	İth/ihr	İhracat/GSMH	İthalat/GSMH
1923	51	87	-36	138	59	9	15
1924	82	100	-18	183	82	11	14
1925	103	129	-26	232	80	11	14
1926	96	121	-25	218	79	10	12
1927	81	108	-27	189	75	9	12
1928	88	113	-25	202	78	11	14
1929	75	124	-49	198	61	7	11
1930	71	70	1	141	103	9	9
1931	60	60	0	120	100	9	9
1932	48	41	7	89	118	8	7
1933	58	45	13	103	129	8	7
1934	73	69	4	142	106	10	9
1935	76	71	6	147	108	10	9
1936	94	74	20	167	127	9	7
1937	109	91	19	200	121	10	8
1938	115	119	-4	234	97	8	8
1939	100	92	7	192	108	6	6
1940	81	50	31	131	162	4	3
1941	91	55	36	146	165	4	2
1942	126	113	13	239	112	3	2
1943	197	155	41	352	127	3	2
1944	178	126	52	304	141	4	3
1945	168	97	71	265	174	4	2
1946	215	119	96	334	181	6	3
1947	223	245	-21	468	91	8	9
1948	197	275	-78	472	72	6	8
1949	248	290	-42	538	85	8	9
1950	263	286	-22	549	92	8	8
1951	314	402	-88	716	78	8	10
1952	363	556	-193	919	65	8	12
1953	396	533	-136	929	74	7	10
1953	396	533	-136	929	74	7	10
1954	335	478	-144	813	70	6	8
1955	313	498	-184	811	63	5	7
1956	305	407	-102	712	75	4	5
1957	345	397	-52	742	87	3	4
1958	247	315	-68	562	79	2	3
1959	354	470	-116	824	75	2	3
1960	321	468	-148	789	69	3	5
1961	347	510	-163	856	68	6	9
1963	368	688	-320	1.056	54	5	9
1964	411	537	-127	948	77	5	7
1965	464	572	-108	1.036	81	5	7
1966	491	718	-228	1.209	68	5	7
1967	522	685	-162	1.207	76	5	6
1968	496	764	-268	1.260	65	3	4
1969	537	801	-264	1.338	67	3	4
1970	588	948	-360	1.536	62	3	5
1971	677	1.171	-494	1.848	58	4	6
1972	885	1.563	-678	2.448	57	4	7
1973	1.317	2.086	-769	3.403	63	5	7
1974	1.532	3.778	-2.246	5.310	41	4	10
1975	1.401	4.739	-3.338	6.140	30	3	10
1976	1.960	5.129	-3.169	7.089	38	4	9
1977	1.753	5.796	-4.043	7.549	30	3	9
1978	2.288	4.599	-2.311	6.887	50	4	7
1979	2.261	5.069	-2.808	7.331	45	3	6

TÜİK(2009), İstatistik Göstergeler (1923-2008), s.477-478

3.5.2 1980 Sonrası Dış Ticaret Politikaları

1980 yılı Türk ekonomisi ve dış ticaret politikaları açısından çok önemli bir dönüm noktası olmuştur. 1970’li yıllarda yaşanan iki petrol krizi sonrasında dünya ekonomisinde baş gösteren olumsuz gelişmelere paralel olarak Türkiye ekonomisinde de yaşanmaya başlayan sorunlar, radikal kararların alınmasını kaçınılmaz bir hale getirmiştir. Bu nedenle, 24 Ocak Kararları olarak bilinen geniş kapsamlı bir ekonomik paket uygulamaya konulmuştur. Temel amacı ülke ekonomisinin serbest piyasa mekanizması kurallarına göre işlemlerini sağlamak ve dünya ekonomisi ile bütünleşmeyi gerçekleştirmek olan bu ekonomik program ile birlikte Türkiye, ülke ekonomisini dışa kapalı bir hale getiren ithal ikamesine dayalı sanayileşme stratejisini terk etmiş ve **“ihracata dayalı sanayileşme”** stratejisini benimsemiştir.

Kazgan (2002:127)’a göre 24 Ocak Programı’nın ilk aşaması tipik bir istikrar programı niteliğinde olup askeri rejim denetimi altında 1980–1983 arasında uygulanmıştır. İkinci aşama ise, mal ithalatını serbestleştirmektir. Bu süreç 1984’ten itibaren demokrasiye geçişle birlikte yürürlüğe girmiştir. Üçüncü aşama ise, Türk Lirası’nın konvertibilitesi ve mali piyasaların serbestleşmesi şeklindedir.

Dönem boyunca yukarıdaki çerçevede içinde uygulanan politikalar temelinde, ekonomide devlet müdahalesini asgari düzeye indirme, piyasa ekonomisine işlerlik kazandırma ve ekonomide fiyat mekanizmasını geçerli kılma gibi amaçlara yönelik olmakla birlikte; 24 Ocak Programı ile alınan kararların ana hatları şu şekildedir (Karlık, 2009:419):

- Yüzde 48,6 oranında devalüasyon yapılarak TL’nin değeri 1dolar = 47,80 TL’den 71,40 TL’ye düşürülmüştür. 01.05.1981’den sonra günlük kur uygulamasına gidilmiştir.
- KİT’lerin özelleştirme çalışmalarına başlanmıştır.
- Tarımsal ürün taban fiyatları, enflasyonist baskıyı hafifletmek amacıyla düşük tutulmuştur. Bunun sonucunda da iç ticaret hadleri tarım sektörünün aleyhine gelişmiş, çiftçilerin ulusal gelirden aldıkları pay azalmıştır.

- Gübre, enerji ve ulaştırma dışında sübvansiyonlar kaldırılmıştır.
- Dış ticaret serbestleştirilmiş, yabancı sermaye yatırımları teşvik edilmiştir.
- İthalat kademeli olarak libere edilerek, ihracat vergi iadesi, düşük faizli kredi, imalatçı ihracatçılara ithal girdide gümrük muafiyeti, sektörlere göre farklılaşan teşvik sistemi ile ihracat teşvik edilmiştir.
- Döviz piyasası üzerindeki kontroller kaldırılmıştır. Döviz fiyatının belirlenmesi TC Merkez Bankası'na bırakılmış ve günlük kur uygulamasına geçilmiştir.
- Faiz oranları serbestleştirilmiş ve reel faiz politikası izlenmiştir.
- 12 Eylül 1980 askeri müdahalesi ile sendikal faaliyetler yasaklanması ve 24 Ocak ile getirilen sınırlamanın da etkisiyle, çalışanların maaş ve ücretleri, fiyat artışlarından daha az artmıştır. Bunun sonucunda çiftçi kesiminde olduğu gibi çalışan kesimin de ulusal gelirdeki payı azalmıştır.

Öte yandan, 1980 sonrası ekonomi politikaları çerçevesinde 1984 yılında kambiyo rejiminin serbestleştirilmesi amacıyla '30 Sayılı Karar' yayımlanmıştır. Serbest Bölge uygulaması dış ticaret politika araçlarından biri olmuş ve 1985 tarihinde yürürlüğe giren Serbest Bölgeler Kanunu ile serbest bölgelerin tabii olduğu yasal düzenlemelerin sınırları çizilmiştir (Taşkın, 2003)

Tablo 2'de görüldüğü gibi, 1980 yılında ihracat 1979 yılına göre ortalama yüzde 27 oranında artış göstermiş ve 2.910 milyon dolara ulaşmıştır. Uygulanan ihracat politikaları ile birlikte 1987 yılındaki ihracat 10.190 milyon dolar ile 1980 yılı ihracat rakamına göre yüzde 250 oranında artmıştır. İhracatın ithalatı karşılama oranı ise, 1980 yılında yüzde 36 seviyelerindeyken sürekli artarak 1988 yılında yüzde 81,4 ile en yüksek değere ulaşmıştır. İthalattaki artış hızı dönem itibariyle sürekli değişkenlik göstermiş, ithalatta liberasyona gidilmesi sonucunda 1980 yılında yüzde 56 oranında artış göstermiştir. İthalatta yapılan düzenlemeler (kotaların kaldırılması) sonucunda 1984 yılında ithalat yüzde 16 oranında artmıştır.

1990–1999 yılları arasında, Türkiye'nin dış ticaret politikalarını şekillendiren iki temel bütünleşme yaşanmıştır. Bu iki bütünleşme Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) üyeliği ve Gümrük Birliği'dir. 1994 yılında Türkiye yakın tarihinin en büyük mali

krizlerinden birini yaşamış ve ülkenin gayri safi milli hâsılasında 1945'ten bu yana görülmemiş oranda yüzde 6 civarında bir azalma olmuştur. Ekonominin iç ve dış dengelerindeki hızlı bozulmadan dolayı; enflasyonu hızla düşürmek, Türk Lirası'na istikrar kazandırmak, ihracat artışını hızlandırmak, ekonomik ve sosyal kalkınmayı istikrarlı hale getirmek amacıyla 26 Ocak 1994'de devalüasyon yapılarak 5 Nisan 1994 tarihinde 'İstikrar Tedbirleri Paketi' uygulanmaya başlanmıştır. 1990'lı yıllarda ithalat ve ihracat büyüme hızları arasında paralellik sağlanmış, Türkiye, Dünya Ticaret Örgütü hükümlerinin bağlayıcılığını kabul etmiş ve Gümrük Birliği'ne girmiştir. 1 Ocak 1996 tarihinde Türkiye ile AB arasında gerçekleştirilen Gümrük Birliği sayesinde, tarafların birbirlerine uyguladıkları gümrük vergileri ve eş etkili vergilerle, ikili ticaretin önündeki her türlü engelin kaldırılması ve üçüncü ülkeler kaynaklı ürünlerde ortak ticaret ve ortak rekabet politikaları temel alınmıştır (Özcan, 1998)

1997 yılında yaşanan Uzakdoğu Krizinin; özellikle Türkiye'nin de içinde bulunduğu gelişmekte olan ülke ekonomilerine olumsuz etkileri olmuştur. Kriz sonrasında 1996 yılında ihracatın içerisinde yüzde 4 civarında paya sahip olan bölge ülkelere yönelik ihracat, bu ülkelerin ekonomilerinde ortaya çıkan sıkıntıdan kaynaklanan iç talep azalmasına bağlı olarak önemli ölçüde düşmüştür. 1999 yılı 17 Ağustos Marmara Depremi ile birlikte hem ekonomik hem de sosyal açıdan büyük sıkıntılar yaşanan bir yıl olmuştur. Deprem bölgesinin Türkiye'nin en önemli sanayi ve ticaret bölgesi olması nedeniyle etkisi fazla hissedilmiştir. Depremden dolayı iç talep büyük oranda gerilemiş ve binlerce işyeri zarar görmüştür. Türkiye, yaşanan büyük depremin ve Rusya krizinin etkisiyle 1999 yılını yüzde 6,1 küçülen bir ekonomiyle kapatmıştır (Göksu ve diğerleri, 2003:607).

Tablo 2'den de görülebileceği gibi, 1990-1999 yılları arasında ihracat hızla artmıştır. 90 yılında ihracat 12.959 milyon dolar, ithalat ise 22.302 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir. 1997 yılında 26.261milyon dolar ile yaklaşık yüzde 13 artış gösteren ihracat, dış talepte yaşanan olumsuzluklar nedeniyle 1998 yılında artış hızı yavaşlamış ve yaklaşık yüzde 3 oranında bir artışla 26.974 milyon dolar olmuştur. 1998 yılında yaşanan Rusya Krizi dış talebi azaltmış, ithalat ise gerek iç talepteki daralma, gerekse petrol fiyatlarındaki gerileme nedeniyle yaklaşık yüzde 5 oranında azalarak 48.558 milyon dolardan 45.921 milyon dolara düşmüştür. Dış ticaret açığı ise ithalatın gerilemesine karşılık ihracattaki artış oranının düşük kalması sonucunda 22.298 milyon

dolardan 18.497 milyon dolara inmiştir. 1998 yılında ihracatın ithalatı karşılama oranı yüzde 58,7'ye yükselmiştir.

2000'li yıllarda ihracat artışının Türkiye'nin büyüme politikalarının en temel araçlarından biri haline geldiği görülmektedir. 2000 yılında ihracat 1999 yılındaki azalışı tersine çevirerek yüzde 4,4'lük artışla 27,8 milyar dolara ulaşmıştır. Artan iç talep ve reel olarak değerlendirilen Türk Lirası'nın da etkisiyle ithalat da bir önceki yıla göre yüzde 34 oranında artarak 54,5 milyar olmuştur. Dünya hâsılasında 2001 yılı ile birlikte başlayan yavaşlama süreci, 11 Eylül saldırılarının ardından daha da belirgin hale gelen bu yavaşlama ile birlikte 2001 yılında dünya mal ihracatından, yüzde 4,1 daralma yaşamış ve 6,456 trilyon dolar düzeyinden 6,191 trilyon dolar düzeyine gerilemiştir (http://dtm.gov.tr/dtmadmin/upload/IHR/Turkiye_ihr_gelisimi.doc) (06.06.2009).

Dünyada söz konusu gelişmeler yaşanırken, Türkiye'de 2001 yılı Şubat ayında görülen ekonomik krizin ardından ihracatta ciddi oranda bir artış görülmüştür. Ekonomide yaşanan yüzde 9,4'lük bir daralma yaşanan kriz sonrasında Türk Lirasının büyük oranda devalüe edilmesi ve krizin etkisiyle birlikte büyük oranda daralan iç talep sonucunda, firmalar, krizden çıkış yolu olarak ihracata yönelmişlerdir. Bunun neticesinde, ihracat 2001 yılında, 2000 yılına göre yüzde 12,8 oranında artmış ve 31,3 milyar dolar olmuştur. 2001 yılında görülen ihracat artışı, yüksek oranlı devalüasyon gibi bir gelişmenin olmasına rağmen, 2002 yılında da devam etmiş ve 2001 yılına göre yüzde 15,1 oranında artışla 36 milyar dolar olmuştur. 2001 yılı ithalatı ise bir önceki yılın aksine yüzde 24 oranında azalarak ve 41,4 milyar dolar seviyesine gerilemiştir.

TÜİK verilerine göre, 2005 yılı ihracatı, 2004 yılı ihracatına oranla yüzde 16,3 artarak 73,4 milyar dolar olmuştur. İthalat ise yüzde 19,7 artarak 117 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. Dış ticaret açığı ise yüzde 26 oranında artmış ve 43,2 milyar dolar olmuştur. İhracatın ithalatı karşılama oranı da 2004 yılı yüzde 64,8 seviyesinden 2005 yılı yüzde 62,9 seviyesine gerilemiştir. 2008 yılı Türkiye'nin dış ticareti açısından, küresel ekonomideki belirsizliklere ve durgunluk beklentilerine rağmen başarılı bir yıl olmuştur. 2007 yılı ikinci yarısında başlayan ve şiddeti giderek artan, Amerika Birleşik Devletleri ve Avrupa Birliği gibi ekonomileri büyük ölçüde etkileyen küresel kriz ve belirsizlikler nedeniyle hemen hemen bütün ekonomilerde yavaşlama eğilimi gözlenmiştir. 2007 yılında ihracat bir önceki yıla göre yaklaşık yüzde 25 oranında artarak 107,2 milyar dolara yükselmiştir. 2007 yılında 170 milyar dolar olan ithalat

2008 yılında 202 milyar dolar seviyesine yükselmiştir. 2002 yılından beri süren ithalattaki bu artışta enerji ithalatı büyük rol oynamaktadır (Maliye Bakanlığı Yıllık Ekonomik Rapor,2008:160).

Tablo 2. Türkiye'nin 1980- 2008 Dönemi Dış Ticaret Değerleri(Milyon ABD Doları)

Yıllar	İhracat	İthalat	Denge	Hacim	İth/ihr	İhracat/GSMH	İthalat/GSMH
1980	2.910	7.909	-4.999	10.820	36,8	4,2	11,4
1981	4.703	8.933	-3.206	13.636	52,6	6,6	12,6
1982	5.746	8.842	-2.101	14.981	65,0	8,8	13,6
1983	5.728	9.235	-1.277	14.963	62,0	9,3	14,0
1984	7.134	10.757	-3.300	17.891	66,3	11,8	17,7
1985	7.958	11.343	-1.153	19.301	70,2	11,7	16,7
1986	7.457	11.105	-3.648	18.562	67,1	9,8	14,6
1987	10.190	14.158	-2.533	24.348	72,0	11,8	16,4
1988	11.662	14.335	-1.376	25.997	81,4	13,0	16,0
1989	11.625	15.792	-2.199	27.417	73,6	10,8	14,6
1990	12.959	22.302	-7.587	35.261	58,1	8,6	14,7
1991	13.594	21.047	-5.702	34.641	64,6	9,0	14,0
1992	14.715	22.871	-4.765	37.586	64,3	9,2	14,4
1993	15.345	29.428	-7.793	44.774	52,1	8,5	16,4
1994	18.106	23.270	-5.164	41.376	77,8	14,1	18,2
1995	21.636	35.709	-14.073	57.345	60,6	12,7	21,0
1996	23.224	43.627	-20.402	66.851	53,2	12,7	23,9
1997	26.261	48.559	-22.298	74.820	54,1	13,7	25,4
1998	26.974	45.921	-18.947	72.895	58,7	13,1	22,4
1999	26.587	40.671	-14.084	67.258	65,4	14,3	21,9
2000	27.775	54.503	-26.727	82.278	51,0	13,8	27,1
2001	31.334	41.399	-10.065	72.733	75,7	22,0	29,0
2002	36.059	51.554	-15.442	87.613	69,9	19,9	28,4
2003	47.253	69.340	-22.087	116.593	68,1	19,7	29,0
2004	63.167	97.540	-34.373	160.707	64,8	21,1	32,5
2005	73.476	116.774	-43.298	190.251	62,9	20,4	32,4
2006	85.535	139.576	-54.041	225.111	61,3	21,4	34,9
2007	107.272	170.063	-62.791	277.335	63,1	-	-
2008	132.027	201.964	-69.937	333.991	65,4	-	-

TÜİK(2009), İstatistik Göstergeler (1923-2008), s.478

3.6 Türkiye’de Dış Ticaretin Genel Görünümü

Tablo 3. Türkiye’nin Dış Ticaret Değerleri (Milyon ABD Doları)

	2007	2008	Değişim (%)
İHRACAT	107.272	132.027	23,0
İTHALAT	170.063	201.964	18,7
DENGE	-62.063	-69.936	12,6
HACİM	277.334	333.991	38,4

TÜİK, <http://tuik.gov.tr/> veri tabanından yararlanılarak tarafımızca hazırlanmıştır (16.02.2010)

Tablo 3 incelendiğinde, Türkiye’nin 2007 yılındaki 107.272 milyon dolar değerindeki ihracatının 2008 yılında yüzde 23 oranında artış göstererek 132.027 milyon dolar ve 2007 yılındaki 170.063 milyon dolar değerindeki ithalatının ise, 2008 yılında yüzde 18,7 oranında artış göstererek 201.964 milyon dolar olarak gerçekleştiği görülmektedir. 2008 yılı dış ticaret dengesi bir önceki seneye oranla yüzde 12,6 artarak -69.936 milyon dolar değerinde iken, dış ticaret hacmi yüzde 38,4’lük bir artışla 333.991 milyon dolar değerinde gerçekleşmiştir.

3.6.1 Mevcut İhracat Yapısı

Türkiye’nin ihracatında önem arz eden ülkeler ve payları ile ürün grupları Tablo 4’te ve Tablo 5’te gösterilmiştir.

Tablo 4. Türkiye İhracatında Başlıca Ülkeler ve Payları

İhracat (2007)	Pay(%)	İhracat (2008)	Pay(%)
Almanya	11,1	Almanya	9,8
İngiltere	8,0	İngiltere	6,1
İtalya	6,9	B.A.E.	5,9
Fransa	5,5	İtalya	5,9
Rusya	4,4	Fransa	5,0
Diğer	64,1	Diğer	67,3

TÜİK, <http://tuik.gov.tr/> veri tabanından yararlanılarak tarafımızca hazırlanmıştır (08.04.2010).

Tablo 4’de Türkiye’nin 2007 ve 2008 yılı ihracatında başlıca yer alan ülkeler gösterilmektedir. 2007 ve 2008 yıllarında yapılan ihracatta ilk sırayı alan Almanya’nın Türkiye’nin toplam ihracatı içerisindeki payı 2007 yılında yüzde 11,1 iken, 2008 yılında yüzde 9,8’e gerilemiştir. Türkiye’nin ihracatında ikinci sırada yer alan İngiltere’nin ihracat payı ise 2008’de yüzde 8’den yüzde 6,1’e gerilemiştir. Türkiye’nin ihracatında önem arz eden diğer ülkeler, İtalya, Fransa, Rusya ve Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) olmuştur.

Tablo 5. Türkiye’nin En Çok İhraç Ettiği Ürün Grupları (Milyon ABD Doları)

Ürün Grupları	2007	2008	Değişim(%)
87. Motorlu kara taşıtları	15.856	18.327	14,8
	(2.264)Fransa (2.241)İtalya (1.861)Almanya (2.398)Komşular	(2.748)Fransa (2.141)Almanya (2.135)İtalya (3.438)Komşular	
72. Demir ve çelik	8.372	14.946	78,5
	(1.743)BAE (524)İspanya (472)Romanya (1.696)Komşular	(5.271)BAE (710)Katar (709)S.Arabistan (2.070)Komşular	
84. Makine ve cihazlar	8.789	10.259	16,8
	(1.511)Almanya (660)İngiltere (522)Fransa (1.867)Komşular	(1.594)Almanya (665)İngiltere (664)Fransa (2.255)Komşular	
85. Elektrikli makine ve cihazlar	7.267	7.972	9,4
	(1.255)İngiltere (825)Almanya (385)Fransa (1.568)Komşular	(1.109)İngiltere (864)Almanya (428)Fransa (1.734)Komşular	
61. Örne giyim eşyası ve aksesuarları	8.022	7.827	-2,4
	(2.267)Almanya (1.441)İngiltere (602)Fransa (265)Komşular	(2.234)Almanya (1.106)İngiltere (632)Fransa (385)Komşular	
DİĞERLERİ	58.966	72.696	23,4
LİSTE TOPLAMI	48.306	59.331	22,8
GENEL TOPLAM	107.272	132.027	23,0

2007 ve 2008 genel ihracat rakamları için TÜİK, <http://tuik.gov.tr/> veri tabanından, ülke rakamları için COMTRADE, <http://comtrade.un.org/> veri tabanından yararlanılarak tarafımızca hazırlanmıştır (08.04.2010).

Tablo 5 incelendiğinde, 87 GTİP kodlu motorlu kara taşıtları ürün grubunun 2007, 2008 yıllarında Türkiye’nin en önemli ihracat kalemini oluşturduğu görülmektedir. Motorlu kara taşıtları ihracatı 2007 yılında 15.856 milyon dolar iken, yüzde 14,8 artarak 2008 yılında 18.327 milyon değerinde gerçekleşmiştir. 2007 yılında

motorlu kara taşıtları ürün grubunun ihraç edildiği ilk üç ülke 2.264 milyon dolar ile Fransa, 2.241 milyon dolar ile İtalya ve 1.861 milyon dolar ile Almanya olmuştur. 2008 yılında ise motorlu kara taşıtlarının ihraç edildiği ilk ülke 2.748 milyon dolar ile yeniden Fransa olurken, ikinci ülke 2.141 milyon dolar ile Almanya üçüncü ülke ise 2.135 milyon dolar ile İtalya olmuştur. Görüldüğü üzere 87 GTİP kodlu ürün grubunun ihracatında yer alan ilk üç ülke genelde aynı kalmıştır. Bu ürün grubunun ihracatında komşu ülkelerin toplam payı ise; 2007 yılında 2.398 milyon dolar ile yüzde 15,1; 2008 yılında 3.439 milyon dolarla yüzde 18,7 oranındadır.

Tablo 5’de ikinci sırada yer alan 72 GTİP kodlu demir ve çelik grubunun ihracatı, 2008 yılında yüzde 78,5 oranında artarak 14.946 milyon dolar olmuştur. 2007 yılındaki ihracatta ilk üçte yer alan ülkeler sırası ile 1.743 milyon dolar ile Birleşik Arap Emirlikleri, 524 milyon dolar ile İspanya ve 472 milyon dolar ile Romanya olmuştur. 2008 yılında gerçekleştirilen ilgili ürün grubunun ihracatında ise Birleşik Arap Emirlikleri 5.271 milyon dolar ile yeniden birinci sırada yer almıştır. Birleşik Arap Emirlikleri’ni sırasıyla 710 milyon dolar ile Katar, 709 milyon dolarla Suudi Arabistan takip etmiştir. Komşu ülkelerin ilgili ürün ihracatındaki payları ise 2007 yılında 1.696 milyon dolar ile yüzde 20,2, 2008 yılında 2.070 milyon dolar ile yüzde 13,8 oranında gerçekleşmiştir.

Türkiye’nin en çok ihraç ettiği üçüncü ürün grubu ise 84 GTİP kodlu makine ve cihazlardır. Bu ürün grubunun ihracatı 2007 ile 2008 yılları arası yüzde 16,8 artış göstermiştir. 2007 yılında 8.789 milyon dolarlık toplam ihracatın 1.511 milyon dolarlık kısmını Almanya, 660 milyon dolarlık kısmını İngiltere ve 522 milyon dolarlık kısmını ise Fransa oluşturarak ilk üç sırada yer almışlardır. İlgili ürünün 2008 yılı ihracatında 1.594 milyon dolar ile Almanya birinci sırada; 665 milyon dolarla İngiltere ikinci sırada ve 664 milyon dolar ile Fransa üçüncü sırada yer almıştır. 84 GTİP kodlu ürün grubunun ihracatında komşu ülkelerin payları ise; 2007 yılında 1.867 milyon dolar ile yüzde 21,2; 2008 yılında 2.255 milyon dolar ile yüzde 21,9 oranındadır.

Dördüncü sırada yer alan 85 GTİP kodlu elektrikli makine ve cihazlar ürün grubu ihracatı 2008 yılında yüzde 9,4 oranında artarak 7.972 milyon dolar değerine yükselmiştir. İngiltere, Türkiye’nin ilgili ürün ihracatında 2007, 2008 yıllarında sırasıyla şu değerlerle birinci sırada yer almıştır: 1.255 milyon dolar, 1.109 milyon dolar. Almanya ise 2007, 2008 yıllarında şu değerler ile ikinci sırada yer almıştır: 825

milyon dolar, 864 milyon dolar ve 676 milyon dolar. 2007 ve 2008 yıllarında ise 385 milyon dolar ve 428 milyon dolar değerleriyle Fransa yer almıştır. Komşu ülkelere yapılan ilgili ürün ihracatındaki paylar ise, 2007 yılında 1.568 milyon dolar ile yüzde 21,5; 2008 yılında 1.734 milyon dolar ile yüzde 21,7 oranındadır.

Türkiye'nin ihracatında son sırada yer alan 61 GTİP kodlu örme giyim eşyası ve aksesuarları ürün grubu ihracatı ise 2007-2008 yıllarında yüzde 2,4 oranında düşüş göstermiştir. Ürün grubunun 2007 ve 2008 yıllarında yapılan ihracatında ilk üç ülkenin değişmediği görülmüştür. Almanya 2007'de 2.267 milyon dolar ile 2008'de 2.234 milyon dolar ile birinci sırada yer almıştır. İngiltere 2007'de 1.441 dolar ile 2008'de 1.106 dolar ile ikinci sıradadır. Fransa ise 2007 yılında 602 milyon dolar ile 2008 yılında 632 milyon dolar ile üçüncü sırada yer almıştır. Komşu ülkelerin yapılan ihracattaki payları ise 2007 yılında 265 milyon dolar ile yüzde 3,3; 2008 yılında 385 dolar ile yüzde 4,9 oranındadır.

Görüldüğü üzere, Türkiye'nin ihracatında önem arz eden ilk beş kalem içerisinde Avrupa Birliği ülkeleri yoğun bir şekilde yer almaktadır.

3.6.2 Mevcut İthalat Yapısı

Türkiye'nin ithalatında önem arz eden ülkeler ve payları ile ürün grupları Tablo 6'da ve Tablo 7'de gösterilmiştir.

Tablo 6. *Türkiye İthalatında Başlıca Ülkeler ve Payları*

İthalat	2007 Yılı Pay(%)	2008 Yılı Pay(%)
Rusya	13,8	15,5
Almanya	10,3	9,3
Çin	7,8	7,8
ABD	5,9	5,9
İtalya	4,8	5,5
Diğer	57,4	56,1

TÜİK, <http://tuik.gov.tr/> veri tabanından yararlanılarak tarafımızca hazırlanmıştır (08.04.2010).

Tablo 6’da belirtildiği gibi, Türkiye’nin en çok ithalat yaptığı ülkeler, Rusya, Almanya, Çin, ABD ve İtalya olmuştur. 2007 ve 2008 yıllarındaki Türkiye ithalatında en yüksek payın Rusya’ya ait olduğu görülmektedir. 2007 yılında Rusya’dan yapılan ithalat Türkiye’nin toplam ithalatı yüzde 13,8’ünü kapsarken, 2008 yılında bu oran yüzde 15,5’e yükselmiştir. Türkiye ithalatında ikinci sırada yer alan Almanya ise toplam ithalat içerisindeki payını 2008 yılında yüzde 10,3’ten yüzde 9,3’e düşürmüştür. Türkiye ithalatında önem arz eden diğer ülkeler Çin, ABD ve İtalya’dır.

Tablo 7. Türkiye’nin En Çok İthal Ettiği Ürün Grupları (Milyon ABD Doları)

Ürün Grupları	2007	2008	Değişim(%)
27. Mineral yakıtlar, mineral yağlar	33.883	48.281	42,4
	(17.083)Rusya (6.011)İran (1.967)Cezayir (25.406)Komşu	(22.669)Rusya (7.551)İran (2.915)Cezayir (34.324)Komşu	
72. Demir ve çelik	16.182	23.160	43,1
	(3.301)Rusya (2.822)Ukrayna (1.402)Romanya (8.203)Komşu	(4.913)Rusya (3.721)Ukrayna (2.759)ABD (10.735)Komşu	
84. Makine ve cihazlar	22.893	22.539	-0,1
	(4.517)Almanya (2.938)Çin (2.981)İtalya (209)Komşu	(4.386)Almanya (3.247)Çin (2.731)İtalya (205)Komşu	
85. Elektrikli makine ve cihazlar	12.863	13.892	7,9
	(3.228)Çin (1.508)Almanya (1.196)G. Kore (165)Komşu	(3.944)Çin (1.591)Almanya (794)Fransa (220)Komşu	
87. Motorlu kara taşıtları	12.206	12.790	4,7
	(3.412)Almanya (1.831)Fransa (1.126)İspanya (132)Komşu	(3.589)Almanya (1.781)Fransa (1.088)İspanya (194)Komşu	
Diğerleri	72.036	81.302	12,8
LİSTE TOPLAMI	98.027	120.662	23,0
GENEL TOPLAM	170.063	201.964	18,7

2007 ve 2008 genel ihracat rakamları için TÜİK, <http://tuik.gov.tr/> veri tabanından, ülke rakamları için COMTRADE, <http://comtrade.un.org/> veri tabanından yararlanılarak tarafımızca hazırlanmıştır (08.04.2010).

2008 yılı esas alınarak sıralanan Tablo 7 incelendiğinde, 2007 ve 2008 yıllarında Türkiye’nin en çok ithal ettiği ürün grubunun başında ortalama 41.082 milyon dolar değeri ile 27 GTİP numaralı mineral yakıtlar, mineral yağlar gelmektedir. 2008 yılında ithalatı yüzde 38 oranında artış gösteren söz konusu ürünün en büyük iki ortağı komşular olan Rusya ve İran’dır. Rusya 2007 yılında 17.083 milyon dolar, 2008 yılında

22.669 milyon dolar ile ilk sırada yer alırken, İran 2007 yılında 6.011 milyon dolar, 2008 yılında 7.551 milyon dolar ile ikinci sırada yer almıştır. Cezayir ise ilgili yıllarda sırasıyla 1.697 milyon dolar değerleri ile üçüncü sırada yer almıştır. Bu ürün grubunda komşu ülkelerden yapılan ithalat ise şu şekildedir: 2007 yılında 25.406 milyon dolar ile yüzde 75, 2008 yılında 34.324 milyon dolar ile yüzde 71 oranındadır.

Türkiye ithalatında ikinci sırada yer alan 72 GTİP numaralı demir ve çelik ürün grubunun ithalatı 2007-2008 yılları arası yüzde 43,1 oranında artış göstermiştir. Rusya, Ukrayna, ABD ve Romanya söz konusu yıllarda ilgili ürün grubunun ithalatındaki en önemli dört ülke olmuştur. 2007 yılında Rusya 3.301 milyon dolar ile birinci sırada, Ukrayna 2.822 milyon dolar ile ikinci sırada, Romanya 1.402 milyon dolar ile üçüncü sırada bulunmaktadır. 2008 yılında Rusya 4.913 milyon dolar ve Ukrayna 3.721 milyon dolar değerleri ile ilk iki sırada yer alırken, üçüncü sırada bir değişiklik olmuş ve 2.759 milyon dolar ile ABD yer almıştır. Demir ve çelik ürün grubunun ithalatında komşuların payı ise şu şekildedir: 2007'de 8.203 milyon dolar ile yüzde 50,6; 2008'de 10.735 milyon dolar ile yüzde 46,3 oranında olmuştur.

GTİP numarası 84 olan makine ve cihazlar ürün grubu ise Türkiye'nin önem arz eden ithalat kalemleri arasında üçüncü sırada yer almaktadır. 2007-2008 yılları arasında bu ürün grubundaki ilk üç ihracatçı ülkenin değişmediği görülmektedir. 2007 yılında 4.517 milyon dolar ve 2008 yılında 4.386 milyon dolar değerleriyle Almanya ilk sırada yer alırken, 2007 ve 2008 yılı değerleri sırasıyla 2.938 milyon dolar ve 3.247 milyon dolar olan Çin ikinci sırada yer almıştır. İtalya ise, ilgili yıllarda ortalama 2.524 milyon dolar ile üçüncü sırada yer almıştır. Bu ürün grubunun ithalatında komşuların payı ise şu şekildedir: 2007 yılında 209 milyon dolar ile yüzde 0,91 oranında 2008 yılında 205 milyon dolar ile yüzde 0,90 oranındadır.

GTİP numarası 85 olan elektrikli makine ve cihazlar ürün grubunun ithalatı 2007-2008 yılları arasında yüzde 7,9 artış göstermiştir. En önemli ihracatçı ülkeler ise Çin ve Almanya olmuştur. Bu iki ülkenin söz konusu yıllardaki ithalat rakamları ise, 2007 yılında Çin 3.228 milyon dolar, Almanya 1.508 milyon dolar; 2008 yılında Çin 3.944 milyon dolar, Almanya 1.591 milyon dolardır. 2007 yılında 1.196 milyon dolar ile Güney Kore üçüncü sırada yer alırken, 2008 yılında Fransa sırasıyla 794 milyon dolar değer ile üçüncü sırayı Güney Kore'den almıştır. Bu ürün grubunun ithalatında

komşuların payı ise şu şekildedir: 2007 yılı 165 milyon dolar ile yüzde 1,2 oranında, 2008 yılında 220 milyon dolar ile yüzde 1,5 oranındadır.

GTİP numarası 87 olan motorlu kara taşıtları ithalatı 2008 yılında yüzde 4,7 artarak 12.790 milyon dolar değerinde gerçekleşmiştir. Bu ürün grubunda Türkiye için üç önemli ihracatçı ülke vardır. Bunlar: Almanya, Fransa ve İspanya'dır. Bu ülkeler yapılan motorlu kara taşıtları ithalatında ilk üç sırayı paylaşmaktadır. 2007 yılında ilgili ürün ithalatında Almanya, 3.412 milyon dolar ile 2008 yılında 3.589 milyon dolar ile ilk sırada yer almıştır. Almanya'dan sonra önem arz eden ikinci ülke Fransa'nın ilgili ürün ithalat değerleri ise şu şekildedir: 2007 yılı 1.831 milyon dolar ve 2008 yılı 1.781 milyon dolar. Üçüncü sırada yer alan İspanya'dan yapılan motorlu kara taşıtları ithalatı ise, 2007 yılında 1.126 milyon dolar ve 2008 yılı 1.088 milyon dolar olarak kaydedilmiştir. Bu ürün grubunun ithalatında komşuların payı ise şu şekildedir: 2007'de 132 milyon dolar ile yüzde 1,08; 2008'de 194 milyon dolar ile yüzde 1,5 oranında olmuştur.

Türkiye'nin ihracatının ve ithalatının ilk beş faslı incelendiğinde, aynı ürünlerin hem ihracatçısı hem de ithalatçısı olduğu gözlenmektedir. Bu da Türkiye'nin dış ticaretinin endüstriler arası olmaktan çıkıp endüstri-içi özellik kazanmış olduğunu göstermektedir. Bu özelliğin, Avrupa Birliği ülkelerinin kendi aralarındaki ticaretindeki önemi bilinmekle birlikte Türk sanayisinin Avrupa sanayisi ile entegre olabildiğine de işaret etmektedir (Arslan, 2008:376).

3.7 Türkiye'nin Komşuları ile Olan Dış Ticareti

Türkiye'nin Batı ile olan dış ticareti Osmanlı zamanından günümüze kadar devam etmektedir. Birinci Dünya Savaşı zamanında yapılan anlaşmalar ile Avrupalı birçok devlete ticarete büyük imtiyazlar tanınmış ve bağımsız bir dış ticaret politikası izlenememiştir. Cumhuriyet'in kurulduğu ilk yıllardan günümüze kadar dış ticarete bu ülkelerin ağırlığı kendini hep hissettirmiştir.

Örneğin, Türkiye'nin 1923 yılında yapmış olduğu toplam 50.790 bin ABD Dolar değerindeki ihracatında yüzde 18,6'lık bir pay (9.454 bin dolar) ile İngiltere ilk sırada yer almaktaydı. Diğer büyük ithalatçı ülkeler ise, yüzde 12,4'lik pay (6.302 bin dolar)

ile Fransa, yüzde 9'luk pay (4.575 bin dolar) ile Almanya ve yüzde 8'lik bir pay (4.050 bin dolar) ile ABD' idi. Komşu ülkelere yapılan ihracat ise yüzde 5'i geçmemekteydi. 1923 yılında bazı komşu ülkelere yapılan ihracat oranları şu şekildedir: Suriye 3.628 bin dolar ile yüzde 7,1; Yunanistan 1.729 bin dolar ile yüzde 3,4; Sovyetler Birliği 1.040 bin dolar ile yüzde 2; Bulgaristan 639 bin dolar ile yüzde 1,3; Romanya 437 bin dolar ile yüzde 0,9 ve İran 35 bin dolar ile yüzde 0,1'dir. 1923 yılında yapılan ithalatta da durum değişmemiştir. İhracatta olduğu gibi komşu ülkelerin payları oldukça az iken, Batılı devletlerin payları yüksektir. Toplam 86.872 bin ABD Doları değerindeki ithalatta yine ilk sırada 15.038 bin dolar ve yüzde 17,3'lük bir pay ile İngiltere yer almıştır. 7.938 bin dolar (yüzde 9,1) ile Fransa ikinci sırada yer alırken, 6.636 bin dolar (yüzde 7,6) ile ABD üçüncü ve 5.533 bin dolar (yüzde 6,4) ile Almanya dördüncü sıralarda yer almışlardır. Komşu ülkelere yapılan ithalat değerleri ise şu şekildedir: Suriye 4.728 bin dolar (yüzde 5,4); Bulgaristan 2.967 bin dolar (yüzde 3,4); Romanya 2.280 bin dolar (yüzde 2,6); Sovyetler Birliği 1.824 bin dolar (yüzde 2,1); Yunanistan 556 bin dolar (yüzde 0,6) ve İran 381 bin dolar (yüzde 0,4) (TÜİK, 2009). Görüldüğü üzere, Türkiye'nin dış ticaretinde yer alan ülkelerin coğrafi dağılımı 1923 yılından günümüze kadar çok büyük bir değişiklik göstermemiştir.

Her ne kadar bugün dahi Türkiye'nin komşu ülkeleri ile olan ticareti Avrupa ile olan ticaretinin altında da olsa, 2000 yılından itibaren yürütülen 'Komşularla Sıfır Problem Politikası' ve 'Komşu ve Çevre Ülkelerle Ticareti Geliştirme Stratejisi'nin ardından Türkiye'nin komşu ülkeleri ile oluşan dış ticaret rakamlarının, Cumhuriyet'in ilk yıllarından 2000'li yıllara kadar geçen süre zarfında kaydedilen dış ticaret rakamlarına oranla çok daha yüksek olduğunu da belirtmek gerekir. Komşu ve Çevre Ülkelerle Ticareti Geliştirme Stratejisi kapsamında hedeflenen stratejiler ise şu şekildedir (<http://www.mfa.gov.tr/komsu-ve-cevre-ulkeler-ile-ticareti-gelistirme-stratejisi.tr.mfa>) (10.05.2010):

- Küçük ve orta ölçekli işletmelerin komşu ülkelere açılımı sağlanmalıdır.
- Türk sanayi için hammadde ve yarı mamullerin doğrudan ve uygun fiyatlarla komşu ülkelere temin edilmelidir.

- Müteahhitlik, müşavirlik ve mühendislik firmalarının komşu ülkelerdeki pazar paylarının artırılması sağlanmalıdır.
- Türkiye'nin bazı sektörlerdeki rekabet gücünü artırmak amacıyla, yatırımlarının komşu ve ülkelere kaydırılması teşvik edilmelidir.
- Türkiye'den komşu ülkelere teknoloji transferi gerçekleştirilmelidir.

Tablo 8. *Türkiye'nin Komşu Ülkeleri ile İhracatı (Milyon ABD Doları)*

Ülkeler	2007	2008	Değişim(%)
Rusya	4.727	6.482	37,1
Romanya	3.644	3.987	9,4
Irak	2.811	3.912	39,1
Yunanistan	2.263	2.430	7,3
Ukrayna	1.481	2.187	48,0
Bulgaristan	2.060	2.152	4,4
İran	1.441	2.028	46,3
Azerbaycan	1.047	1.666	37,1
Suriye	798	1.115	39,7
Gürcistan	646	996	54,1
Toplam	20.918	26.955	28,8
Toplam İhracat İçindeki Payı	%19,4	%20,4	1,0
<i>AB-27 Toplam İhracatı</i>	<i>60.399</i>	<i>63.390</i>	<i>4,9</i>
<i>AB-27 Top. İhr. İçindeki Payı</i>	<i>%56,3</i>	<i>%48,0</i>	<i>-8,3</i>

COMTRADE, <http://comtrade.un.org/> veri tabanından yararlanılarak tarafımızca hazırlanmıştır. (10.03.2010)

Tablo 8 incelendiğinde, 2007 yılında yapılan 107.272 milyon dolar değerindeki toplam ihracatın içinde komşularla yapılan ihracatın değeri 20.918 milyon dolar ve toplam ihracat içindeki payı yüzde 20,4 olduğu görülmektedir. 2007 yılında komşularla yapılan ihracatın yüzde 23'ü Rusya ile yüzde 17,3'ü Romanya, yüzde 13,4'ü Irak ile gerçekleşmiştir. 2008 yılında ise 132.027 milyon dolarlık toplam ihracatın yüzde 20,4'ü komşu ülkelere aittir. 26.955 milyon dolar olan ihracatın yüzde 24'ü Rusya ile yüzde 15'i Romanya yüzde 14,5'i Irak ile gerçekleşmiştir. Görüldüğü üzere, 2007 ve 2008 yıllarında komşular ile yapılan ihracatta Rusya'nın, Romanya'nın ve Irak'ın ağırlığı ortaya çıkmaktadır. Ayrıca tabloda komşu ülkelerin yanında AB ülkelerinin toplam ihracat içindeki payları da belirtilmiştir. 2007 yılında ihracatın yüzde 56,3'ü ve 2008 yılında ihracatın yüzde 48'i AB ülkeleri ile gerçekleştirilmiştir. Bu oranların komşu ülkelere yapılan ihracatın iki katından daha fazla olması dikkati çekmektedir.

Tablo 9. Türkiye'nin En Çok İhraç Ettiği Ürün Gruplarında Komşu Ülkelerinin Durumu (Milyon ABD Doları)

Ürün Grupları	2007	2008
87. Motorlu kara taşıtları	15.856	18.327
	(99)Azerbaycan	(142)Azerbaycan
	(170)Bulgaristan	(190)Bulgaristan
	(42)Gürcistan	(35)Gürcistan
	(71)Irak	(76)Irak
	(79)Iran	(156)Iran
	(763)Romanya	(714)Romanya
	(731)Rusya	(1.384)Rusya
	(37)Suriye	(34)Suriye
	(177)Ukrayna	(471)Ukrayna
	(229)Yunanistan	(237)Yunanistan
	(2.398)Toplam	(3.439)Toplam
72. Demir ve çelik	8.372	14.946
	(18)Azerbaycan	(49)Azerbaycan
	(258)Bulgaristan	(204)Bulgaristan
	(33)Gürcistan	(79)Gürcistan
	(256)Irak	(398)Irak
	(153)Iran	(206)Iran
	(472)Romanya	(663)Romanya
	(179)Rusya	(37)Rusya
	(53)Suriye	(110)Suriye
	(45)Ukrayna	(35)Ukrayna
	(229)Yunanistan	(289)Yunanistan
	(1.696)Toplam	(2.070)Toplam
84. Makine ve cihazlar	8.789	10.259
	(149)Azerbaycan	(216)Azerbaycan
	(156)Bulgaristan	(173)Bulgaristan
	(84)Gürcistan	(80)Gürcistan
	(234)Irak	(245)Irak
	(211)Iran	(303)Iran
	(324)Romanya	(373)Romanya
	(362)Rusya	(461)Rusya
	(82)Suriye	(104)Suriye
	(130)Ukrayna	(146)Ukrayna
	(135)Yunanistan	(154)Yunanistan
	(1.867)Toplam	(2.255)Toplam
85. Elektrikli makine ve cihazlar	7.267	7.972
	(102)Azerbaycan	(149)Azerbaycan
	(144)Bulgaristan	(119)Bulgaristan
	(38)Gürcistan	(51)Gürcistan
	(313)Irak	(398)Irak
	(93)Iran	(120)Iran
	(311)Romanya	(205)Romanya
	(263)Rusya	(385)Rusya
	(88)Suriye	(65)Suriye
	(92)Ukrayna	(106)Ukrayna
	(124)Yunanistan	(136)Yunanistan
	(1.568)Toplam	(1.734)Toplam
61. Örne giyim eşyası ve aksesuarları	8.022	7.827
	(2)Azerbaycan	(2)Azerbaycan
	(44)Bulgaristan	(37)Bulgaristan
	(3)Gürcistan	(4)Gürcistan
	(21)Irak	(44)Irak
	(0,295)Iran	(3)Iran
	(48)Romanya	(81)Romanya
	(48)Rusya	(65)Rusya
	(0,937)Suriye	(1)Suriye
	(18)Ukrayna	(45)Ukrayna
	(80)Yunanistan	(103)Yunanistan
	(265,2)Toplam	(386)Toplam
TOPLAM	64.162	59.331

TRADEMAP, www.trademap.org/ veri tabanından yararlanılarak tarafımızca hazırlanmıştır.
(05.08.2010)

Tablo 9’da Türkiye’nin 2008 yılı ihracatında önem arz eden ilk beş kalem içerisinde komşu ülkelerin durumu yansıtılmıştır. Türkiye’nin 2007 yılı ihracatında ilk sırada yer alan 15.856 milyon dolar değerindeki motorlu kara taşıtları içinde komşuya yapılan ihraç değeri 2.398 milyon dolar iken; 2008 yılı motorlu kara taşıtları ihracatı içinde komşuya yapılan ihraç değeri 3.459 milyon dolar olmuştur. Türkiye, 2007 ve 2008 yıllarında bu ürün grubunu komşuları arasında en fazla Rusya’ya (731 milyon dolar, 1.384 milyon dolar) ve Romanya’ya (763 milyon dolar, 714 milyon dolar) ihraç etmiştir.

Türkiye’nin 2008 yılı ihracatında ikinci sırada yer alan demir ve çelik grubunun 2007 yılı 8.372 milyon dolar değeri içinde 1.696 milyon doları komşulara ait iken; 2008 yılında 14.946 milyon dolar değerindeki demir ve çelik ihracatının 2.070 milyon doları komşulara aittir. Türkiye bu ürün grubunu komşuları arasında 2007 yılında en fazla Romanya’ya (472 milyon dolar) ve Bulgaristan’a (258 milyon dolar); 2008 yılında ise Romanya’ya (663 milyon dolar) ve Yunanistan’a (289 milyon dolar) yapmıştır.

Türkiye’nin 2008 yılı ihracatında üçüncü sırada yer alan makine ve cihazlar grubunun 2007 yılı 8.789 milyon dolar değeri içinde 1.867 milyon doları komşulara ait iken; 2008 yılında 10.259 milyon dolar değerindeki makine ve cihazlar ihracatının 2.255 milyon doları komşulara aittir. Türkiye bu ürün grubunu komşuları arasında 2007 ve 2008 yıllarında en fazla Rusya’ya (362 milyon dolar, 461 milyon dolar) ve Romanya’ya (324 milyon dolar, 373 milyon dolar) yapmıştır.

Türkiye’nin 2007 ve 2008 yıllarında sırasıyla 7.267 milyon dolar ve 7.972 milyon dolar değerinde gerçekleştirdiği elektrikli makine ve cihazlar ihracatı içinde komşulara yapılan ihracat değeri 2007 yılında 1.568 milyon dolar ve 2008 yılında 1.734 milyon dolar olmuştur. Türkiye bu ürün grubunu komşuları arasında 2007 ve 2008 yıllarında en fazla Romanya’ya (311 milyon dolar, 205 milyon dolar) ve Irak’a (313 milyon dolar, 398 milyon dolar) yapmıştır.

Türkiye’nin ihracatında son sırada yer alan örme giyim eşyası ihracatının 2007 yılında gerçekleştirilen 8.022 milyon dolar ihracat değeri içinde 265,2 milyon doları komşulara ait iken, 2008 yılındaki 7.827 milyon dolarlık ihracatın 386 milyon doları komşulara aittir. Türkiye bu ürün grubunu komşuları arasında 2007 ve 2008 yıllarında en fazla Yunanistan’a (80 milyon dolar, 48 milyon dolar) ve Romanya’ya (48 milyon dolar, 81 milyon dolar) yapmıştır.

Tablo 10. Türkiye'nin Komşu Ülkelerden İthalatı (Milyon ABD Doları)

Ülkeler	2007	2008	Değişim(%)
Rusya	23.508	31.318	33,2
İran	6.615	8.199	23,9
Ukrayna	4.519	6.106	35,1
Romanya	3.113	3.548	13,9
Bulgaristan	1.952	1.840	-5,7
Irak	645	1.320	104,6
Yunanistan	950	1.151	21,1
Azerbaycan	330	926	180,6
Suriye	377	639	69,7
Gürcistan	289	524	81,3
Toplam	42.298	55.571	31,3
Toplam İthalat	170.063	201.964	18,7
Toplam İthalat İçindeki Payı	%24,8	%27,5	2,7
<i>AB-27 Toplam İthalatı</i>	<i>68.611</i>	<i>74.802</i>	<i>9,0</i>
<i>AB-27 Top. İth. İçindeki Payı</i>	<i>%40,3</i>	<i>%37,0</i>	<i>-3,3</i>

COMTRADE, <http://comtrade.un.org/> veri tabanından yararlanılarak tarafımızca oluşturulmuştur (10.03.2010).

Tablo 10 incelendiğinde, 2007 yılında yapılan 170.063 milyon dolar değerindeki toplam ithalatın içinde komşulardan yapılan ithalatın değeri 42.298 milyon dolar ve toplam ithalat içindeki payı yüzde 24,8 olduğu görülmektedir. 2007 yılında komşulardan yapılan ithalatın yüzde 55'i Rusya'dan, yüzde 15,6'sı İran'dan, yüzde 10,6'sı İran'dan gerçekleşmiştir. 2008 yılında ise 201.964 milyon dolarlık toplam ithalatın yüzde 27,5'i komşu ülkelere aittir. Toplam 55.571 milyon dolar olan komşulardan ithalatın yüzde 56,3'ü Rusya'dan, yüzde 14,7'si İran'dan, yüzde 10,9'u Ukrayna'dan gerçekleşmiştir. Görüldüğü üzere, 2007 ve 2008 yıllarında komşulardan yapılan ithalatta Rusya'nın, İran'ın ve Ukrayna'nın ağırlığı ortaya çıkmaktadır. Ayrıca tabloda komşu ülkelerin yanında AB ülkelerinin toplam ithalat içindeki payları da belirtilmiştir. 2007 yılında yapılan ithalatın yüzde 40,3'ü ve 2008 yılında yapılan ithalatın yüzde 37'si AB ülkelerinden gerçekleştirilmiştir. Bu oranlar komşu ülkelere yapılan ithalat oranlarından daha fazladır.

Tablo 11. Türkiye'nin En Çok İthal Ettiği Ürün Gruplarında Komşu Ülkelerinin Durumu (Milyon ABD Doları)

Ürün Grupları	2007	2008
27. Mineral yakıtlar, mineral yağlar	33.883	48.281
	(222)Azerbaycan	(802)Azerbaycan
	(179)Bulgaristan	(295)Bulgaristan
	(45)Gürcistan	(162)Gürcistan
	(595)Irak	(1.296)Irak
	(6.011)Iran	(7.551)Iran
	(389)Romanya	(440)Romanya
	(17.083)Rusya	(22.669)Rusya
	(259)Suriye	(475)Suriye
	(315)Ukrayna	(277)Ukrayna
	(308)Yunanistan	(357)Yunanistan
	(25.406)Toplam	(34.324)Toplam
72. Demir ve çelik	16.182	23.160
	(0,676)Azerbaycan	(3)Azerbaycan
	(441)Bulgaristan	(258)Bulgaristan
	(182)Gürcistan	(296)Gürcistan
	(0,435)Irak	(0,315)Irak
	(25)Iran	(32)Iran
	(1.402)Romanya	(1.457)Romanya
	(3.301)Rusya	(4.913)Rusya
	(4)Suriye	(3)Suriye
	(2.822)Ukrayna	(3.721)Ukrayna
	(25)Yunanistan	(52)Yunanistan
	(8203,1)Toplam	(10735,3)Toplam
84. Makine ve cihazlar	22.893	22.539
	(0,284)Azerbaycan	(0,407)Azerbaycan
	(33)Bulgaristan	(27)Bulgaristan
	(2)Gürcistan	(0,987)Gürcistan
	(0,402)Irak	(0,438)Irak
	(8)Iran	(9)Iran
	(101)Romanya	(109)Romanya
	(12)Rusya	(8)Rusya
	(0,607)Suriye	(4)Suriye
	(17)Ukrayna	(5)Ukrayna
	(35)Yunanistan	(41)Yunanistan
	(209,2)Toplam	(204,8)Toplam
85. Elektrikli makine ve cihazlar	12.863	13.892
	(0,327)Azerbaycan	(0,029)Azerbaycan
	(33)Bulgaristan	(28)Bulgaristan
	(0,048)Gürcistan	(0,365)Gürcistan
	(1)Irak	(2)Irak
	(2)Iran	(2)Iran
	(90)Romanya	(152)Romanya
	(16)Rusya	(17)Rusya
	(0,168)Suriye	(0,140)Suriye
	(0,935)Ukrayna	(3)Ukrayna
	(22)Yunanistan	(15)Yunanistan
	(165,4)Toplam	(219,5)Toplam
87. Motorlu kara taşıtları	12.206	12.790
	(0,002)Azerbaycan	(1)Azerbaycan
	(3)Bulgaristan	(2)Bulgaristan
	(0,100)Gürcistan	(0,259)Gürcistan
	(0,315)Irak	(0,358)Irak
	(15)Iran	(32)Iran
	(106)Romanya	(153)Romanya
	(5)Rusya	(5)Rusya
	(0,313)Suriye	(0,003)Suriye
	(0,032)Ukrayna	(0,065)Ukrayna
	(2)Yunanistan	(0,429)Yunanistan
	(131,7)Toplam	(194,1)Toplam
TOPLAM	98.027	120.662

TRADEMAP, www.trademap.org/ veri tabanından yararlanılarak tarafımızca oluşturulmuştur (05.08.2010)

Tablo 11’de Türkiye’nin 2008 yılı ithalatında önem arz eden ilk beş kalem içerisinde komşu ülkelerin durumu yansıtılmıştır. Türkiye’nin 2007 yılı ihracatında ilk sırada yer alan 33.883 milyon dolar değerindeki mineral yakıtlar, mineral yağlar içinde komşudan yapılan ithalat değeri 25.406 milyon dolar iken; 2008 yılı mineral yakıtlar, mineral yağlar ithalatı içinde komşuya yapılan ithalat değeri 34.324 milyon dolar olmuştur. Türkiye, 2007 ve 2008 yıllarında bu ürün grubunu komşuları arasından en fazla Rusya’dan (17.083 milyon dolar, 22.669 milyon dolar) ve İran’dan (6.011 milyon dolar, 7.551 milyon dolar) ithal etmiştir.

Türkiye’nin 2008 yılı ithalatında ikinci sırada yer alan demir ve çelik grubunun 2007 yılı 16.182 milyon dolar değeri içinde 8.203 milyon doları komşulara ait iken; 2008 yılında 23.160 milyon dolar değerindeki demir ve çelik ithalatının 10.735 milyon doları komşulara aittir. Türkiye, 2007 ve 2008 yıllarında bu ürün grubunu komşuları arasından en fazla Rusya’dan (3.301 milyon dolar, 4.913 milyon dolar) ve Ukrayna’dan (2.822 milyon dolar, 3.721 milyon dolar) ithal etmiştir.

Türkiye’nin 2008 yılı ithalatında üçüncü sırada yer alan makine ve cihazlar grubunun 2007 yılındaki 22.893 milyon dolar değeri içinde 209 milyon doları komşulara ait iken; 2008 yılında 22.239 milyon dolar değerindeki makine ve cihazlar ithalatının yaklaşık 205 milyon doları komşulara aittir. Türkiye bu ürün grubunu komşuları arasından 2007 ve 2008 yıllarında en fazla Romanya’dan (101 milyon dolar, 109 milyon dolar) ithal etmiştir.

Türkiye’nin 2008 yılı ithalatında yer alan elektrikli makine ve cihazlar grubunun 2007 yılındaki 12.863 milyon dolar değeri içinde 165 milyon doları komşulara ait iken; 2008 yılında 13.892 milyon dolar değerindeki elektrikli makine ve cihazlar ithalatının yaklaşık 220 milyon doları komşulara aittir. Türkiye bu ürün grubunu komşuları arasından 2007 ve 2008 yıllarında en fazla Romanya’dan (90 milyon dolar, 152 milyon dolar) ithal etmiştir.

Türkiye’nin 2007 ve 2008 yıllarında sırasıyla 12.206 milyon dolar ve 12.790 milyon dolar değerinde gerçekleştirdiği motorlu kara taşıtları ithalatı içinde komşulardan yapılan ithalat değeri 2007 yılında 132 milyon dolar ve 2008 yılında 194 milyon dolar olmuştur. Türkiye bu ürün grubunu komşuları arasından 2007 ve 2008 yıllarında en fazla Romanya’dan (106 milyon dolar, 153 milyon dolar) ithal etmiştir.

3.7.1 Azerbaycan

Resmi adı Azerbaycan Cumhuriyeti olup 1991 yılında Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla kurulmuştur. Kuzeyinde Rusya, kuzey batısında Gürcistan, güney batısında Ermenistan, güneyinde İran ve batısında Türkiye (Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti sınır) ile komşudur. Başkenti Bakü'dür. Resmi dili Azericedir. Para birimi Azerbaycan Manatıdır.

3.7.1.1 Azerbaycan'ın Temel Ekonomik Göstergeleri

Azerbaycan ekonomisi, planlı ekonomiden pazar ekonomisine geçiş sürecinde olan bir yapıya sahiptir. Ülkenin ekonomik açıdan en büyük zenginlikleri sahip olduğu büyük petrol ve doğalgaz yatakları, tarıma elverişli toprakları ve Sovyetler döneminden kalan büyük sanayi altyapısıdır. Azerbaycan, Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra ciddi bir küçülme yaşamış ve Ermenistan ile yaşadığı savaştan ağır bir darbe almıştır.

Bağımsızlığını ilan ettiği 1991 yılından 1995 yılına kadar olan sürede yüzde 60'lık bir küçülme yaşamıştır. Bu süre zarfında Sovyetler Birliği dönemindeki pazarlarını ve devlet teşviklerini kaybeden plastik, kimyasallar ve imalat gibi birçok sektör yok olma seviyesine gelmiş, tarım sektörü ise hızlı bir düşüş yaşamıştır. Ekonomi 1995 yılından itibaren IMF ve Dünya Bankası'nın yeniden yapılanma ve özelleştirme programıyla canlanmaya başlamıştır. Bu süreçte, 1998 yılından itibaren giderek artan oranlarda giren enerji alanındaki yabancı yatırımların büyük etkisi bulunmaktadır.

Azerbaycan ekonomisini sektörel açıdan enerji sektörleri ve diğerleri olarak incelemek mümkündür. GSYİH'nin sektörlere göre dağılımı ise şöyledir: Tarım yüzde 5,8; Endüstri yüzde 60,5; Hizmet yüzde 33,7'dir. Enerji sektörü ülke ekonomisinin can damarıdır. British Petrol'e göre açıklanan petrol görünür rezervi 7 milyar varil, Azerbaycan Hükümeti Devlet Petrol Şirketi (SOCAR) verilerine göre ise 17,5 milyar varildir. Doğal gaz görünür rezervi ise 2009 tahminlerine göre 2 trilyon metreküptür. Doğal gaz üretimi 23 milyar metre küp, petrol üretimi ise 1,04 milyon varil/gün'dür. Azerbaycan ürettiği petrolün yüzde 70'ini ihraç etmektedir. Ülkenin diğer endüstri

ürünleri çelik, demir cevheri, kimyasallar ve tekstildir. Tarım sektörü, Azerbaycan'da en fazla istihdamı sağlayan sektör olup, toplam işgücünün yaklaşık yüzde 40'ı bu sektörde çalışmaktadır. Tarım sektörü yapılan yatırımların yetersiz olması nedeniyle devlet yardımlarına bağlıdır. Tarım sektörü ihracatı petrol ve doğalgazdan sonra ikinci gelmektedir. Belli başlı tarım ürünleri pamuk, tahıl, pirinç, üzüm, meyve, sebze, çay, tütün, büyükbaş hayvan, domuz, koyun ve keçidir (Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu [DEİK],2009a).

Azerbaycan'ın 2006-2008 yılları arasında hızla büyüyen ekonomisinde artan petrol ihracatının payı çok büyüktür. 2009'da petrol fiyatları makul bir seviyede iken ve inşaat sektöründeki büyüme durgunken bile ekonomik büyüme yüzde 9'un üzerinde olmuştur. Şu anki küresel ekonomik durgunluk, petrol fiyatlarının 2008 yılı ortalarındaki en yüksek seviyelerinin altında kaldığından, Azerbaycan'ı etkilemiştir. 2009 yılında hükümet bütçe açıklarını dengelemek için Devlet Petrol Fonu'ndan sağladığı finansal transferlerden yararlanmıştır.

Bakü-Tiflis-Ceyhan Boru Hattı yoluyla yapılan petrol ihracatları, Azerbaycan'ın gaz üretimini artırma çabaları devam ederken, başlıca ekonomik etmen olmaya devam etmektedir. Azerbaycan piyasa tabanlı ekonomik reformları uygulama yolunda sınırlı bir ilerleme göstermiştir. Kamu ve özel sektöre yayılmış yolsuzluk ve yapısal yetersizlikler uzun vadeli büyüme için bir engel teşkil etmektedir. Enerji dışındaki sektörlerde yabancı yatırımı artırma ihtiyacı ve Ermenistan ile devam eden Dağlık-Karabağ bölgesi sorunu Azerbaycan'ın ekonomik ilerlemesine sekte vuran diğer engellerdir.

2009 yılı kişi başına GSYİH 9.600 ABD doları iken, ülkedeki işsizlik oranı yüzde 6'dır. Enflasyon ise 2008'deki yüzde 20,8 oranından 2009'da yüzde 1,5'a düşmüştür. (<https://www.cia.gov/library/publications/worldfactbook/geos/aj.html>) (23.04.2010)

3.7.1.2 Azerbaycan Dış Ticaret Yapısı

Azerbaycan dış ticarete bağımlı bir ülkedir. Azerbaycan Sovyetler Birliği'ne bağlı olduğu yıllarda sübvansiyonlu olarak temin ettiği malları bağımsızlığını ilan ettikten sonra ithal etmek zorunda kalmıştır. Bu nedenle büyük çapta dış ticaret açıkları vermiştir. Ermenistan ile yapılan savaş ve enerji sektörü için gerekli olan yatırım mallarının ithal edilmesi dış ticaret açığını daha da artırmıştır. Bu durum yatırımların tamamlanması ve petrol kaynaklı ihracat gelirlerinin artması ile son bulmuş, 2000'li yıllardan itibaren ticaret fazlası verilmeye başlanmıştır. Azerbaycan, Rusya Federasyonu, Ukrayna, Gürcistan, Türkmenistan, Özbekistan ve Kazakistan ile serbest ticaret anlaşması yapmış olup, anlaşma neticesinde belirtilen ürünler hariç, bu ülkelerden gelen ürünlerden gümrük vergisi almamaktadır (Benli, 2009a:4)

Tablo 12. *Azerbaycan Dış Ticaret Değerleri (Milyon ABD Doları)*

	2004	2005	2006	2007	2008
İhracat	3.615	4.347	6.372	6.058	47.756
İthalat	3.516	4.211	5.267	5.712	7.162
Dış Ticaret Denge	99	136	1.105	346	40.594
Dış Ticaret Hacim	7.131	8.558	11.639	11.770	54.918

COMTRADE, <http://comtrade.un.org/> veri tabanından yararlanılarak tarafımızca hazırlanmıştır (02.08.2009)

Tablo 12 incelendiğinde Azerbaycan'ın 2004-2008 yılları arasında ihracatı 10 katın üstünde, ithalatı 2 kat oranında artış göstermiştir. İlgili yıllarda sürekli dış ticaret fazlasının verildiği görülmekle birlikte, 2008 yılı ihracatında yaşanan önemli artışın dış ticaret dengesine yansiyarak, 346 milyon dolar değerinden 40.594 milyon değerine yükseldiği gözlemlenmektedir.

3.7.1.2.1 Azerbaycan Dış Ticaretinde Başlıca Ülkeler

Azerbaycan'ın 2007 ve 2008 yıllarındaki ihracat ve ithalatında önem arz eden ülkeler ve payları Tablo 13'de ve Tablo 14'de gösterilmektedir.

Tablo 13. Azerbaycan İhracatında Başlıca Ülkeler ve Payları

İhracat (2007)	Pay(%)	İhracat (2008)	Pay(%)
İtalya	15,5	İtalya	40,2
Rusya	8,6	ABD	12,5
Endonezya	6,4	İsrail	7,5
Gürcistan	5,6	Hindistan	5,0
Türkiye	5,4	Fransa	4,8
Diğer	58,5	Diğer	30,0

COMTRADE, <http://comtrade.un.org/> veri tabanından yararlanılarak tarafımızca hazırlanmıştır (21.01.2010).

Tablo 13'de Azerbaycan'ın 2007 yılında ihracat yaptığı başlıca ülkeler içindeki en büyük payın İtalya'ya ait olduğu görülmektedir. İtalya, Azerbaycan 2007 yılı ihracatındaki yüzde 15,5 olan payını 2008 yılında yüzde 40,2'ye yükselterek ilk sırada yer almaktadır. Azerbaycan'ın 2007 yılı ihracatında yer alan başlıca ülkeler 2008 yılında İtalya haricinde tamamen değiştiği görülmektedir. Türkiye ise, 2007 yılında Azerbaycan'ın ihracatı içinde yüzde 5,4'lük pay ile beşinci sırada yer alırken, 2008 yılında yüzde 2'lik bir pay ile ilk beşin içinde yer alamamıştır.

Tablo 14. Azerbaycan İthalatında Başlıca Ülkeler ve Payları

İthalat (2007)	Pay(%)	İthalat (2008)	Pay(%)
Türkiye	18,3	Türkiye	23,2
Rusya	17,5	Rusya	18,8
Almanya	8,2	Almanya	8,3
Ukrayna	8,1	Ukrayna	7,9
İngiltere	7,1	Çin	6,6
Diğer	40,8	Diğer	35,2

COMTRADE, <http://comtrade.un.org/db> veri tabanından yararlanılarak tarafımızca hazırlanmıştır (21.01.2010).

Tablo 14'e göre, Azerbaycan'ın 2007 ve 2008 yıllarındaki en büyük tedarikçileri Rusya ve Türkiye'dir. Azerbaycan ithalatında ilk sırada yer alan Türkiye 2007 yılındaki yüzde 18,3'lük payını 2008 yılında yüzde 23,2'ye yükseltmiştir. Türkiye'den sonra ikinci sırada yer alan Rusya ise 2007 yılındaki yüzde 17,5'lik payını 2008 yılında yüzde 18,8'e yükseltmiştir. Azerbaycan'ın ithalatında diğer önem arz eden ülkeler ise Almanya, Ukrayna, İngiltere ve Çin'dir.

3.7.1.2.2 Azerbaycan Dış Ticaretinin Sektörel Görünümü

Azerbaycan'ın 2007 ve 2008 yıllarına ait önem arz eden ihracat ve ithalat kalemleri Tablo 15'de ve Tablo 16'da gösterilmektedir.

Tablo 15. Azerbaycan'ın İhracatı (Milyon ABD Doları)

Ürün Grupları	2007	2008	Değişim(%)
27. Mineral yakıtlar, mineral yağlar	4.931	46.363	840,2
	(926)İtalya (390)Endonezya (222)Türkiye	(19.214)İtalya (5.991)ABD (802)Türkiye	
73. Demir veya çelikten eşya	32	181	465,6
	(18)Rusya (9)Kazakistan (0,007)Türkiye	(160)Kazakistan (16)Rusya (0,113)Türkiye	
08. Yenilen meyveler, kabuklu yemiş ve turunçgil	125	152	21,6
	(88)Rusya (13)Almanya (0,047)Türkiye	(143)Rusya (3)Almanya (0)Türkiye	
89. Gemiler, suda yüzen taşıt ve araçlar	93	125	34,4
	(90)Kazakistan (3)Türkmenistan (0)Türkiye	(96)Kazakistan (25)Rusya (0)Türkiye	
15. Hayvansal ve bitkisel yağlar	83	123	48,1
	(75)Rusya (6)Gürcistan (0)Türkiye	(113)Rusya (8)Gürcistan (0)Türkiye	
Diğerleri	794	812	2,2
LİSTE TOPLAMI	5.264	46.944	791,7
TOPLAM İHRACAT	6.058	47.756	688,3

TRADEMAP, www.trademap.org/veri tabanından yararlanılarak tarafımızca hazırlanmıştır (05.08.2010). Tabloda Türkiye'ye ait değerlerde kullanılan italik yazım Türkiye'nin söz konusu ülkenin ilgili ürün ihracatında ilk beş ülke içinde bulunmadığını ifade ederken, düz yazım belirtilen diğer ülkeler ile birlikte ilk beş ülke içinde bulunduğunu ifade etmektedir.

Tablo 15'den görülebileceği gibi, Azerbaycan'ın yapmış olduğu toplam ihracat içerisinde mineral yakıtlar ve mineral yağlar, demir veya çelikten eşya, yenilen meyveler ve kabuklu yemiş, gemiler ve suda yüzen taşıtlar, hayvansal ve bitkisel yağlar ürün grupları önem arz etmektedir. Söz konusu bu kalemler 2007 yılında toplam ihracatın yüzde 87'sini kapsarken, 2008 yılında yüzde 98,2'sini kapsamaktadır. Tabloda görülen ihracat kalemlerinin tümü bir önceki yıla oranla artış göstermiş ve aralarında en yüksek artış gösteren kalem mineral yakıtlar ve mineral yağlar ürün grubu olmuştur.

Azerbaycan'ın 27 GTİP numaralı mineral yakıtlar ve mineral yağlar ürün grubunun tüm ülkelere yapmış olduğu toplam ihracatı 2007 yılında 4.931 milyon dolar iken, 2008 yılındaki toplam ihracatı 46.363 milyon dolara yükselmiştir. 2007 yılında bu ürün grubunun ihracatında ilk iki sırayı İtalya (926 milyon dolar) ve Endonezya (390 milyon dolar) almıştır. 2008 yılında yapılan ihracatta ise ilk iki ülke İtalya (19.214 milyon dolar) ve ABD (5.991 milyon dolar) olurken, Türkiye'ye yapılan ihracat 2007 yılında 222 milyon dolar, 2008 yılında ise 802 milyon dolar seviyesinde kalmıştır.

Söz konusu tabloda, Azerbaycan'ın 73 GTİP numarasına sahip olan demir veya çelikten eşya grubunun 2007 yılındaki toplam ihracatının 32 milyon dolar, 2008 yılı toplam ihracatının ise 181 milyon dolar değerinde olduğu görülmektedir. Bu ürün grubunun en büyük alıcıları Rusya ve Kazakistan olmuştur. Rusya'ya yapılan ihracat 2007 yılında 18 milyon dolar, 2008 yılında ise 16 milyon dolar'dır. Kazakistan'a yapılan ilgili ürün ihracatı ise 2007 yılında 9 milyon dolar iken, 2008 yılında 160 milyon dolar'a yükselmiştir. Türkiye'nin bu ürün grubunda Azerbaycan'dan yapmış olduğu ithalat ise söz konusu yıllarda 7 bin dolar ve 113 bin dolar ile sınırlı kalmıştır.

08 GTİP numaralı yenilen meyveler, kabuklu yemiş ve turunçgil ürün grubu için Azerbaycan'ın 2007 yılında yapmış olduğu toplam ihracat 125 milyon dolar, 2008 yılında ise 152 milyon dolar değerinde gerçekleşmiştir. İlgili ürün ihracatı 2007 yılında en fazla Rusya'ya (88 milyon dolar) ve Almanya'ya (13 milyon dolar) yapılmıştır. 2008 yılında ise ilgili ürün ihracatında önem arz eden ilk iki ülke değişmezsen, Rusya'ya (143 milyon dolar) yapılan ihracatta artış, Almanya'ya (3 milyon dolar) yapılan ihracatta ise gerileme dikkati çekmiştir. 2007 yılında yenilen meyveler, kabuklu yemiş ve turunçgil ürün grubu için Türkiye'ye 47 bin dolar değerinde ihracat gerçekleştirilmiş, 2008 yılında ise bu ürün grubu için ihracat yapılmamıştır.

Tablo 15’de dördüncü sırada yer alan 89 GTİP numarasına sahip gemiler, suda yüzen taşıt ve araçlar ürün grubunun 2007 yılındaki toplam ihracatı 93 milyon dolar, 2008 yılı toplam ihracatı ise 125 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir. Bu ürün grubunun 2007 yılındaki en önemli ticaret ortakları 90 milyon dolar ile Kazakistan ve 3 milyon dolar ile Türkmenistan iken, 2008 yılındaki en önemli ticari ortakları 96 milyon dolar ile Kazakistan ve 25 milyon dolar ile Rusya olmuştur. Türkiye’ye ise söz konusu yıllarda bu ürün grubunda ihracat gerçekleşmemiştir.

Tabloda son sırada yer alan 15 GTİP numaralı hayvansal ve bitkisel yağlar ürün grubunun toplam ihracatı 2007 yılında 83 milyon dolar ve 2008 yılında 123 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir. Azerbaycan için bu ürün grubunun en önemli iki ithalatçısı Rusya ve Gürcistan’dır. Rusya bu ürün grubunu 2007 yılında 75 milyon dolar değerinde ithal ederken, 2008 yılında ilgili ürün ithalatını 113 milyon dolar değerinde gerçekleştirmiştir. Gürcistan ise, bu ürün grubunu 2007 yılında 6 milyon dolar ve 2008 yılında 8 milyon dolar değerinde gerçekleştirmiştir. Türkiye’ye ise söz konusu yıllarda bu ürün grubunda ihracat gerçekleşmemiştir.

Tablo 16. *Azerbaycan’ın İthalatı (Milyon ABD Doları)*

Ürün Grupları	2007	2008	Değişim(%)
84. Makine ve cihazlar	1.228	1.603	30,5
	(207)İngiltere (149)Türkiye (117)Finlandiya	(216)Türkiye (187)İngiltere (183)Çin	
87. Motorlu kara taşıtları	661	973	47,2
	(163)Rusya (137)Almanya (99)Türkiye	(178)Rusya (162)Almanya (142)Türkiye	
85. Elektrikli makine ve cihazlar	498	604	21,2
	(102)Türkiye (53)Rusya	(149)Türkiye (81)Finlandiya	
73. Demir veya çelikten eşya	495	474	-4,2
	(100)Japonya (81)İngiltere (67)Türkiye	(155)Türkiye (89)Rusya	
10. Hububat	310	409	31,9
	(196)Kazakistan (109)Rusya (0,024)Türkiye	(195)Rusya (154)Kazakistan (0,213)Türkiye	
Diğerleri	2.520	3.099	22,8
LİSTE TOPLAMI	3.192	4.063	27,2
TOPLAM İTHALAT	5.712	7.162	25,3

TRADEMAP, www.trademap.org/veri tabanından yararlanılarak tarafımızca hazırlanmıştır (05.08.2010). Tabloda Türkiye’ye ait değerlerde kullanılan italik yazım Türkiye’nin söz konusu ülkenin ilgili ürün ithalatında ilk beş ülke içinde bulunmadığını ifade ederken, düz yazım belirtilen diğer ülkeler ile birlikte ilk beş ülke içinde bulunduğunu ifade etmektedir.

Tablo 16 incelendiğinde Azerbaycan'ın 2008 yılında en çok ithal ettiği ürünler arasında makine ve cihazlar, motorlu kara taşıtları, elektrikli makine ve cihazlar, demir veya demirden eşya ve hububatın yer aldığı görülmektedir. Söz konusu bu ithalat kalemleri 2007 yılı toplam ithalatının yüzde 55,8'ini kapsarken, 2008 yılında yüzde 56,7'sini kapsamaktadır. İlk beş ithalat kalemi incelendiğinde en çok artış motorlu kara taşıtlarında ve hububatta yaşanmıştır. İthalatta tek azalış gösteren kalem ise demir veya çelikten eşya ürün grubu olmuştur.

84 GTİP numaralı makine ve cihazlar ürün grubunda 2007 yılında dünyadan yapılan toplam ithalat 1.228 milyon dolar seviyelerinde iken 2008 yılında bu değer 1.603 milyon dolar seviyelerine yükselmiştir. 2007 yılında bu ürün grubu en çok İngiltere (207 milyon dolar), ve Türkiye (149 milyon dolar) ve Finlandiya'dan (117 milyon dolar) ithal edilmiştir. 2008 yılında ilk sıraya yükselen Türkiye'den 216 milyon dolar, İngiltere'den 187 milyon dolar ve Çin'den 183 milyon dolar değerinde ithalat gerçekleştirilmiştir.

Azerbaycan'ın ithalatında önemli bir yer tutan diğer ürün grubu da 87 GTİP numarası ile motorlu kara taşıtlarıdır. Azerbaycan motorlu kara taşıtlarının toplam ithalatını 2007'de 661 milyondan 2008'de 973 milyona yükselmiştir. 2007 yılında bu kara taşıtlarını ülkeye en çok ihraç eden üç ülke Rusya (163 milyon dolar), Almanya (137 milyon dolar) ve Türkiye (99 milyon dolar) olmuştur. 2008 yılında ülke sıralaması değişmemiş ve her üç ülke de Azerbaycan'a ilgili ürün ihracatını artırmıştır. Rusya 178 milyon dolar ile birinci, Almanya 162 milyon dolar ile ikinci ve Türkiye 142 milyon dolar ile üçüncü sırada yer almıştır.

Azerbaycan 85 GTİP numarasına sahip elektrikli makine ve cihazlar ürün grubu ithalatını 2007 yılında 498 milyon dolar değerinde ve 2008 yılında 604 milyon dolar değerinde gerçekleştirmiştir. Azerbaycan için bu ürün grubunun en önemli tedarikçisi Türkiye'dir. 2007 yılında Türkiye'den gerçekleştirilen ürün ithalatı 102 milyon dolar iken, onu 53 milyon dolar ile Rusya takip etmiştir. 2008 yılında ise Türkiye'den gerçekleştirilen ürün ithalatı 149 milyona yükselirken, ikinci sırada 81 milyon dolar ile Finlandiya yer almıştır.

Azerbaycan'ın 2008 yılında en fazla ithal ettiği ürünler arasında yer alan 73 GTİP numaralı demir veya çelikten eşya grubu diğer ithalat kalemleri içerisinde azalış gösteren tek kalemdir. 2007 yılında ithalat değeri 495 milyon dolar iken, 2008 yılında

yüzde 4,2 oranında azalarak 474 milyon dolara gerilemiştir. 2007 yılında en önemli tedarikçiler Japonya (100 milyon dolar) ve İngiltere (81 milyon dolar) olurken, 2008 yılında ithalat değerini yüzde 131 artıran Türkiye 155 milyon dolar ile ilk sırada yer almıştır. Türkiye'yi 89 milyon dolar ile Rusya takip etmiştir.

10 GTİP numaralı hububat ürün grubunda dünyadan toplam ithalatı 2008 yılında yüzde 31,9 oranında artarak 409 milyon dolar olmuştur. 2007 yılında Kazakistan (196 milyon dolar) ve Rusya (109 milyon dolar) en büyük tedarikçiler olmuştur. 2008'de ise Rusya'nın bu ürün grubunda ithalatı yüzde 78 artarak ilk sırada yer alırken, Kazakistan'ın ithalatı ise yüzde 72 düşerek ikinci sıraya gerilemiştir. 2007 yılında Azerbaycan'a bu ürün gurunda yalnızca 24 bin dolar ithalat yapan Türkiye, 2008 yılında ithalatını yüzde 788 artırarak 213 bin dolar seviyelerine yükseltmiştir.

3.7.1.3 Türkiye-Azerbaycan Ticari İlişkilerinin Genel Görünümü

Türkiye ile Azerbaycan arasındaki dış ticaret değerleri, Türkiye'nin Azerbaycan'a yapmış olduğu ihracatta yer alan ilk on kalem ve Türkiye'nin Azerbaycan'dan yapmış olduğu ithalatta yer alan ilk on kalem Tablo 17, Tablo 18 ve Tablo 19'da gösterilmektedir.

Tablo 17. *Türkiye-Azerbaycan Dış Ticaret Değerleri (Milyon ABD Doları)*

Yıllar	İhracat	İthalat	Denge	Hacim
2004	401	135	266	536
2005	528	272	256	800
2006	695	340	355	1.035
2007	1.047	330	717	1.377
2008	1.666	926	740	2.592

DTM, Azerbaycan Ülke Profili, 2009

<http://www.dtm.gov.tr/dtmadmin/upload/ANL/TurkCumhuriyetDb/Azerbaycan.doc>
(13.08.2009)

Tablo 17’de belirtildiği gibi Türkiye ile Azerbaycan arasındaki ticarete denge Türkiye lehinedir ve iki ülke arasındaki ticarete Türkiye açısından bir ticaret fazlası söz konusudur. 2004-2008 yılları arasında Azerbaycan genel ihracatı 10 kat artarken, Türkiye’nin Azerbaycan’dan yapmış olduğu ithalat değeri de yaklaşık 7 kat oranında artış göstermiştir. 2004-2008 yılları arasında Azerbaycan genel ithalatı ise 2 kat oranında artarken, Türkiye’nin Azerbaycan’a yapmış olduğu ihracat değeri de 4 kat oranında artış göstermiştir.

Tablo 18. *Türkiye’nin Azerbaycan’a İhracatı (Milyon ABD Dolar)*

Ürün Grupları	2007	2008	Değişim (%)
84.Makine ve cihazlar	149	216	44,9
73.Demir veya çelikten eşya	67	155	131,3
85.Elektrikli makine ve cihazlar	102	149	46,0
39.Plastik ve plastikten eşya	98	143	45,9
87.Motorlu kara taşıtları	99	142	43,4
25.Tuz, kükürt, toprak ve taşlar, alçılar ve çimento	30	84	180,0
94.Mobilyalar, aydınlatma, reklam lambaları, prefabrik yapılar	43	83	93,0
48.Kağıt ve karton, kartondan eşya	27	49	81,4
72.Demir ve çelik	18	49	172,2
34.Sabunlar, yüzey aktif organik, maddeler	13	40	207,6
Diğerleri	401	1.110	176,8
Liste Toplamı	646	556	-13,9
İhracat Toplamı	1.047	1.666	59,1

DTM, Azerbaycan Ülke Profili,2009

<http://www.dtm.gov.tr/dtmadmin/upload/ANL/TurkCumhuriyetDb/Azerbaycan.doc>
(13.08.2009)

Türkiye’nin ihraç ürünlerinin bu ülkede tanınmaya başlaması, Azerbaycan’ın en önemli ticaret ortaklarından biri olan İran’ın ihraç ürünlerinin Türkiye’ninkine kıyasla düşük kalitede olması, Azerbaycan-Rusya arasındaki Kuzey Kafkas demiryolunun kapalı olması, Türk şirketlerinin Azerbaycan piyasasında şube açmak amacıyla Türkiye’den ithalat yapması ve bu malları iç piyasada pazarlaması gibi nedenlere dayanmaktadır (Benli, 2009a:7)

Tablo 18’de görüldüğü üzere, Türkiye’nin Azerbaycan’a yapmakta olduğu ihracatta fasıllar açısından büyük ölçüde bir çeşitlilik söz konusudur. En fazla ihraç edilen ilk on ürün, elektrikli-elektriksiz makine ve cihazlar, demir veya çelikten eşya, plastik ve plastikten eşya, motorlu kara taşıtları, mobilyalar, tuz, kükürt, toprak ve taşlar, kâğıt ve karton, demir ve çelik, sabunlar, yüzey aktif organik maddeler, ağaçtan mamul eşya, alüminyum ve alüminyum eşya, seramik mamullerinden oluşmaktadır. İhraç edilen bu ürün grupları Azerbaycan’a yapılan toplam ihracat içerisinde 2007 yılında yüzde 61,7’lik bir paya sahipken, 2008 yılında bu pay yüzde 33,3’e gerilemiştir. 2008 yılında dış ticarete en fazla artış gösteren ihraç ürünleri yüzde 207’lik bir artışla, sabunlar, yüzey aktif organik maddeler yıkama ve yağlama maddeleri gurubundaki ürünler olmuştur.

Tablo 19. Türkiye’nin Azerbaycan’dan İthalatı (Milyon ABD Doları)

Ürün Grupları	2007	2008	Değişim (%)
27. Mineral yakıtlar, mineral yağlar	222	802	261,2
39. Plastik ve plastikten eşya	28	53	89,2
74. Bakır ve bakırdan eşya	37	23	37,8
76. Alüminyum ve alüminyum eşya	9	20	122,2
29. Organik kimyasallar	5	9	80,0
41. Ham postlar, deriler (kürkler hariç) ve köseleler	8	8	0
72. Demir ve çelik	0,6	3	400,0
78. Kurşun ve kurşundan eşya	0,7	2	185,7
87. Motorlu kara taşıtları	0,02	1	4900,0
52. Pamuk	13	1	-92,3
DİĞERLERİ	6,5	4	38,4
LİSTE TOPLAMI	323,5	922	185,0
İTHALAT TOPLAMI	330	926	180,6

DTM, Azerbaycan Ülke Profili,2009

<http://www.dtm.gov.tr/dtmadmin/upload/ANL/TurkCumhuriyetDb/Azerbaycan.doc>
(13.08.2009)

Tablo 19 incelendiğinde, Türkiye’nin Azerbaycan’dan yaptığı ithalatın mineral yakıtlar, mineral yağlar ağırlıklı olduğu görülmektedir. Azerbaycan’dan yapılan ithalatta mineral yakıtların payı 2007 yılında yüzde 21 iken 2008 yılında yüzde 48’e yükselmiştir. Diğer önem arz eden ithalat kalemleri ise, plastik ve plastikten eşya, bakır ve bakırdan eşya, alüminyum ve alüminyum eşya, organik kimyasallar, ham postlar ve

deriler, demir ve çelik, kurşun ve kurşundan eşya, motorlu kara taşıtları ve pamuktur. Bu ürün grupları arasında bir önceki yıla oranla en fazla artış gösteren kalemler motorlu kara taşıtları ve demir-çelik olmuştur.

Türkiye ile Azerbaycan arasındaki ticaret önemli boyutlara ulaşmış ve buna paralel olarak sorunlar da giderek büyümüştür. Türkiye ile Azerbaycan arasında yaşanan en önemli dış ticaret sorunu ulaşımdan kaynaklanmaktadır. İki ülke arasında doğrudan ulaşım bağlantısının bulunmaması nakliyede büyük problemler yaratmaktadır. Ayrıca, Azerbaycan'da alınan yüksek vergiler, gümrüklerde depo ve antrepo bulunmaması veya yetersiz olması, yasal dayanağı olmayan fazla yol vergileri ve gümrüksüz mal girişinin önlenememesi Türkiye'den giden araçları ciddi bir maliyetin altına sokmakta ve rekabet şansını azaltmaktadır (Benli, 2004:177)

Azerbaycan, petrol dışı sektörün geliştirilmesi için önemli bir çaba harcamaktadır. Türkiye, petrol dışı sektörlerde ülkeye doğrudan yatırımda bulunan ülkeler arasında ilk sırada bulunmaktadır (Benli,2009a:37).

3.7.2 Bulgaristan

Batısında Sırbistan ve Makedonya doğusunda Karadeniz, kuzeyinde Romanya, güneyinde Yunanistan ve güneydoğusunda Türkiye ile komşudur. Başkenti Sofya'dır. Resmi dili Bulgarcadır. Para birimi Levadır.

3.7.2.1 Bulgaristan'ın Temel Ekonomik Göstergeleri

Pazar ekonomisine geçiş sürecinde ciddi sıkıntılar yaşayan Bulgaristan ekonomisinde hiper enflasyon, sanayi üretiminde düşüş, yatırımların azalması ve düşük gelir seviyesi ekonominin temel sorunlarıdır. 1989 yılından sonra Doğu Bloğu ülkelerinde başlayan değişim ve bu değişim ile birlikte Komünist Ülkeler Arasında Karşılıklı Ekonomik Yardımlaşma Konseyi'nin (COMECON) işlevini yitirmesi, Bulgaristan'ın üretim pazarlarını yitirmesine ve ülkede atıl kapasitelerin ortaya

çıkmasına neden olmuştur
 (https://www.cia.gov/library/publications/theworldfactbook/geos/bu.html) (21.01.2010).

1990'lı yıllarla birlikte başlatılan ekonomik ve siyasi reformlar kararlılıkla yürütülememiş, batılı anlamda bir demokrasi ve pazar ekonomisi yaratılamamıştır. 1996 yılında Bulgaristan'ın pazar ekonomisine geçişinden hemen sonra başarıyla uygulanamayan reformlar sonucunda ülkede bir ekonomik kriz başlamıştır. Leva, dolar karşısında önemli ölçüde değer kaybetmiş; dış borçların ödenmesinde zorluklar yaşanmıştır. İç ve dış ticaret durma noktasına gelmiştir. Özel sektör zarar görmüş, birçok firma kapanmış ve bazı bankalar faaliyetlerini durdurmak zorunda kalmıştır. Yıl sonunda uygulamaya konulan istikrar paketi de krizin aşılmasında etkili olamamıştır.

1994 yılından itibaren pozitif büyüme gösteren ülke ekonomisi 1996 yılında yüzde 10,9 oranında küçülmüştür. 1997 yılı Şubat ayında ekonomik daha da derinleşmiştir. Kamu harcamalarının kontrol altına alınamaması, ülkenin seçim dönemine girmesi, artan faiz oranları ve ulusal paranın değer kaybetmesi nedenleri ile ülke hiper enflasyon sürecine girmiştir.

IMF ile imzalanan anlaşma çerçevesinde 1997 yılı Temmuz ayında para kurulu kurulmuştur. Para kurulunun kurulması ve Leva'nın Alman Mark'ına endekslenmesi ile birlikte ülkede makro ekonomik istikrar sağlanmış olup, 1998 yılından sonra büyüme yeniden başlamıştır. Özel sektörün GSYİH'deki payı 1989 yılından itibaren ciddi bir artış göstererek 1999 yılı itibarıyla yüzde 65,3'e ulaşmıştır. Söz konusu artış, tarım sektöründe meydana gelen yapısal değişiklikler dışında komünizm sonrası dönemin ilk yıllarında küçük işletmelerin yeniden yapılandırılması üzerinde özellikle durulması ve imalat ve maden sanayilerinde özelleştirmenin son yıllarında gelişme göstermesi sayesinde olmuştur.

Özel sektörün tarımda yüzde 97,7, hizmetlerde yüzde 61,1 ve sanayi ve inşaatla yüzde 53,3 payı bulunmaktadır. Öte yandan ülkede sürekli gelişme gösteren ancak kayıt altına alınamayan bir kayıt dışı ekonomi de bulunmaktadır. Kayıt dışı ekonominin büyüklüğünün GSYİH'nin yüzde 20-30'u kadar olduğu tahmin edilmektedir. Bulgaristan'ın ekonomik büyüme hızı 2007 yılında yüzde 6,2; 2008 yılında ise yüzde 6,1 oranında gerçekleşirken 2009 yılındaki ekonomik büyüme hızı yüzde 4,9 olarak tahmin edilmiştir. GSYİH ise 2007 yılına göre 12.200 ABD Doları iken, 2008 yılında

GSYİH 13.100 ABD Doları'na yükselmiştir. 2009'a göre ise GSYİH 12.600 ABD Doları olarak öngörülmüştür. Bulgaristan'ın 2009 yılı toplam bütçesi 18,4 milyar ABD Doları, toplam harcaması ise 18,9 milyar ABD Doları olmuştur. Tüketici Fiyatına göre enflasyon oranı 2009 yılında yüzde 1,6 olarak açıklanmıştır. 2008'de yüzde 7,2 değerinde olan enflasyon oranının 2009 yılında yüzde 78 civarında küçüldüğü görülmektedir(<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/bu.html>) (21.01.2010).

Bulgaristan'ın yüzde 38'i ekilebilir tarım arazisidir. Üretimi yapılan başlıca tarım ürünleri buğday, arpa ve mısırdır. Ayrıca tütün, şeker kamışı ve ayçiçeği de üretilmektedir. Bulgaristan şarabıyla da dış pazarlarda önemli bir yerdedir. Dünyanın en büyük altıncı şarap üreticisidir. Bulgaristan'ın enerji sektörü nükleer enerji, konveksiyonel termo-elektrik enerjisi ve hidroelektrik enerjiden oluşur. Elektrik ihraç eden ülke doğalgazı ise ithal etmektedir.

3.7.2.2 Bulgaristan Dış Ticaret Yapısı

Bulgaristan 1996 yılında Dünya Ticaret Örgütü'ne üye olmuştur. Bu üyelik kendi pazarının liberalleşmesinde önemli rol oynamıştır. 1 Ocak 2007 tarihinde ise AB'ye üye olmuş ve AB ülkeleri ile olan ticaret AB Gümrük Birliği temelinde yürütülmeye başlanmıştır. Bulgaristan'ın enerji bakımından dışa bağımlılığı ithalata bağımlı bir ekonomik yapı sergilemektedir.

Tablo 20. *Bulgaristan'ın Dış Ticaret Değerleri (Milyon ABD Doları)*

	2004	2005	2006	2007	2008
İhracat	9.930	11.739	15.101	18.576	22.478
İthalat	14.465	18.162	23.269	30.086	33.773
Dış Ticaret Denge	-4.535	-6.423	-8.168	-11.510	-11.295
Dış Ticaret Hacmi	24.395	29.901	38.370	48.662	56.251

COMTRADE, <http://comtrade.un.org/> veri tabanından yararlanılarak tarafımızca hazırlanmıştır (17.12.2009).

Tablo 20'de Bulgaristan'ın dış ticaret dengesine bakıldığında ilgili yıllarda sürekli açık verdiği görülmektedir. Bulgaristan'ın 2004-2008 yılları arasında ihracatı

yüzde 126 oranında, ithalatı ise yüzde 133,4 oranında artış göstermiştir. 2008 yılında ise ihracat 2007 yılına göre yüzde 21, ithalat ise yüzde 12 oranında artış göstermiştir.

3.7.2.2.1 Bulgaristan Dış Ticaretinde Başlıca Ülkeler

Bulgaristan'ın 2007 ve 2008 yıllarındaki ihracat ve ithalatında önem arz eden ülkeler ve payları Tablo 21'de ve Tablo 22'de gösterilmektedir.

Tablo 21. *Bulgaristan'ın İhracatında Başlıca Ülkeler ve Payları*

İhracat	2007 Yılı Pay(%)	İhracat	2008 Yılı Pay(%)
Türkiye	10,6	Yunanistan	9,9
İtalya	10,3	Almanya	9,0
Almanya	10,2	İtalya	8,3
Yunanistan	9,0	Türkiye	8,1
Belçika	6,1	Romanya	7,2
Diğer	53,8	Diğer	57,5

COMTRADE, <http://comtrade.un.org/> veri tabanından yararlanılarak tarafımızca hazırlanmıştır (21.01.2010)

Tablo 21'de görüldüğü üzere Bulgaristan'ın dünyaya yaptığı toplam ihracatta 2007 ve 2008 yıllarında Türkiye, İtalya, Almanya, Yunanistan, Belçika ve Romanya en önemli ticari ortaklar olmuştur. Bulgaristan'ın 2007 yılındaki ihracatında yüzde 10,6 pay ile ilk sırada yer alan Türkiye, 2008 yılında payını yüzde 8,1'e düşürerek dördüncü sıraya gerilemiştir. Yunanistan ise, 2007 yılındaki yüzde 9'luk payını 2008 yılında yüzde 9,9'a yükselterek ilk sırada yer almıştır.

Tablo 22. *Bulgaristan'ın İthalatında Başlıca Ülkeler ve Payları*

İthalat (2007)	Pay(%)	İthalat(2008)	Pay(%)
Rusya	12,4	Almanya	13,0
Almanya	12,3	İtalya	8,7
İtalya	8,6	Ukrayna	8,0
Ukrayna	7,1	Türkiye	6,3
Türkiye	6,8	Rusya	6,1
Diğer	52,8	Diğer	57,9

COMTRADE, <http://comtrade.un.org/> veri tabanından yararlanılarak tarafımızca hazırlanmıştır (21.01.2010)

Tablo 22’de görülebileceği gibi, 2007 yılında Bulgaristan’ın ithalatında yüzde 12,4’lük bir pay ile ilk sırada yer alan Rusya’nın, 2008 yılında ithalat payı azalarak yüzde 6,1’e gerilemiştir. 2007 yılında Bulgaristan ithalatında yüzde 12,3’lük pay ile ikinci sırada yer alan Almanya’dan ithalat değeri ise artmış ve payı yüzde 13 olmuştur. 2007 yılında yüzde 6,8’lik bir pay ile Bulgaristan ithalatında beşinci sırada yer alan Türkiye, 2008 yılında yüzde 6,3’lük pay ile dördüncü sırada yer almıştır.

3.7.2.2.2 Bulgaristan Dış Ticaretinin Sektörel Görünümü

Bulgaristan’ın 2007 ve 2008 yıllarına ait önem arz eden ihracat ve ithalat kalemleri Tablo 23’de ve Tablo 24’de gösterilmektedir.

Tablo 23. *Bulgaristan’ın İhracatı (Milyon ABD Doları)*

Ürün Grupları	2007	2008	Değişim(%)
27. Mineral yakıtlar, mineral yağlar	2.403 (275)Singapur (208)Sırbistan (179)Türkiye	3.611 (477)Sırbistan (295)Türkiye	50,2
74. Bakır ve bakırdan eşya	1.862 (791)Belçika (272)Türkiye	2.363 (872)Belçika (364)Yunanistan (268)Türkiye	26,9
85. Elektrikli makine ve cihazlar	1.029 (202)Almanya (105)İtalya (40)Türkiye	1.338 (251)Almanya (134)İtalya (34)Türkiye	30,0
84. Makine ve cihazlar	1.392 (265)Almanya (126)İtalya (33)Türkiye	1.700 (307)Almanya (142)İtalya (37)Türkiye	22,1
62. Örülmemiş giyim eşyaları ve aksesuarları	1.167 (362)Almanya (234)İtalya (12)Türkiye	1.168 (366)Almanya (245)İtalya (16)Türkiye	0,08
DİĞERLERİ	10.723	12.298	14,6
LİSTE TOPLAMI	7.853	10.180	29,6
İHRACAT TOPLAMI	18.576	22.478	21,0

TRADEMAP, www.trademap.org/ veri tabanından yararlanılarak tarafımızca hazırlanmıştır (05.08.2010). Tabloda Türkiye’ye ait değerlerde kullanılan italik yazım Türkiye’nin söz konusu ülkenin ilgili ürün ihracatında ilk beş ülke içinde bulunmadığını ifade ederken, düz yazım belirtilen diğer ülkeler ile birlikte ilk beş ülke içinde bulunduğunu ifade etmektedir.

Tablo 23’de Bulgaristan’ın 2008 yılı ihracatında önem arz eden ürün grupları belirtilmiştir. Bu ürün grupları mineral yakıtlar ve mineral yağlar, bakır ve bakırdan eşya, elektrikli makine ve cihazlar, makine ve cihazlar, örülmemiş giyim eşyaları ve aksesuarlarıdır. Söz konusu ürün grupları 2007 yılında toplam ihracatın yüzde 42,2’sini kapsarken, 2008 yılında yüzde 45,2’sini kapsamaktadır. Bu ürün gruplarının ihracatı 2008 yılında artış gösterirken, en fazla artış yüzde 50,2 ile mineral yakıtlar ve mineral yağlar ürün grubunda gerçekleşmiştir.

Bulgaristan’ın GTİP numarası 27 olan mineral yakıtlar, mineral yağlar ürün grubu için 2007 yılında yapmış olduğu toplam ihracatı 2.403 milyon dolar değerinde iken, 2008 yılında yüzde 50,2 artarak 3.611 milyon dolara yükselmiştir. Bu ürün grubunun en önemli ithalatçı ülkeleri 2007 yılında Singapur (275 milyon dolar) Sırbistan (208 milyon dolar) ve Türkiye (179 milyon dolar); 2008 yılında ise Sırbistan (477 milyon dolar) ve Türkiye (295 milyon dolar) olmuştur.

74 GTİP numarasına sahip bakır ve bakırdan eşya ürün grubunun 2007 yılında toplam ihracatı 1.862 milyon dolar iken, 2008 yılında yüzde 26,9 oranında artarak 2.363 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir. Bulgaristan bakır ve bakırdan eşya ürün grubunun ihracatını söz konusu yıllarda en fazla Belçika’ya gerçekleştirmiştir. 2007 yılında Belçika’ya yapılan ürün ihracatı 791 milyon dolar, 2008 yılında 872 milyon dolar olmuştur. Türkiye’ye yapılan ihracat ise 2007 yılında 272 milyon dolar ve 2008 yılında 268 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir.

Bulgaristan’ın 85 GTİP numaralı elektrikli makine ve cihazlar grubu için 2007 yılındaki toplam ihracat değeri 1.029 milyon dolardır. 2008 yılında ise ihracat değeri yüzde 30 oranında artarak 1.338 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir. Elektrikli makine ve cihazlar ihracatında en önemli ülke Almanya’dır. Almanya’ya yapılan ilgili ürün ihracatı 2007 yılında 202 milyon dolar ve 2008 yılında 251 milyon dolardır. Bulgaristan’ın Türkiye’ye yapmış olduğu elektrikli makine ve cihazlar grubu ihracatı 2007 yılında 40 milyon dolar, 2008 yılında ise 30 milyon dolardır.

2007 yılındaki toplam ihracatı 1.392 milyon dolar olan 84 makine ve cihazlar ürün grubu ihracatı 2008 yılında yüzde 22,1 oranında artarak 1.700 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir. Bu ürün grubunun en önemli alıcısı Almanya’dır. Bulgaristan’ın Almanya’ya yapmış olduğu makine ve cihazlar ihracatı 2007 ve 2008 yıllarında

sırasıyla 265 milyon dolar ve 307 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir. Türkiye'ye yapılan ilgili ürün ihracatı ise 2007 yılında 33 milyon dolar ve 2008 yılında 37 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir.

Bulgaristan 62 GTİP numaralı örülmemiş giyim eşyası ve aksesuarları ürün grubunu 2007 yılında 1.167 milyon dolar değerinde ihraç ederken, 2008 yılında bu değer yüzde 8 oranında artarak 1.168 milyon dolar olmuştur. Bu ürün grubunda Bulgaristan'ın en önemli ithalatçısı Almanya'dır. Almanya'ya yapılan örülmemiş giyim eşyası ve aksesuarları ihracatı 2007 ve 2008 yıllarında sırasıyla 362 milyon dolar ve 366 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir. Türkiye'ye yapılan ihracat ise 2007 yılında 12 milyon dolar, 2008 yılında 16 milyon dolar değerindedir.

Tablo 24. *Bulgaristan'ın İthalatı (Milyon ABD Doları)*

Ürün Grupları	2007	2008	Değişim(%)
27. Mineral yakıtlar, mineral yağlar	1.600 (490)Romanya (238)Ukrayna (97)Türkiye	4.846 (1.676)Ukrayna (1.565)Rusya (66)Türkiye	202,8
84. Makine ve cihazlar	3.427 (723)Almanya (540)İtalya (156)Türkiye	4.139 (961)Almanya (656)İtalya (173)Türkiye	20,7
87. Motorlu kara taşıtları	2.733 (758)Almanya (378)İtalya (175)Türkiye	3.270 (876)Almanya (406)İtalya (189)Türkiye	19,6
85. Elektrikli makine ve cihazlar	2.440 (368)Almanya (227)Avusturya (144)Türkiye	2.817 (408)Almanya (245)Avusturya (119)Türkiye	15,4
72. Demir ve çelik	1.476 (361)Ukrayna (258)Türkiye	1.967 (754)Ukrayna (204)Türkiye	33,2
Diğerleri	18.410	16.734	-9,1
LİSTE TOPLAMI	11.676	17.039	45,9
İTHALAT TOPLAMI	30.086	33.773	12,2

TRADEMAP, www.trademap.org/ veri tabanından yararlanılarak tarafımızca hazırlanmıştır (05.08.2010). Tabloda Türkiye'ye ait değerlerde kullanılan italik yazım Türkiye'nin söz konusu ülkenin ilgili ürün ithalatında ilk beş ülke içinde bulunmadığını ifade ederken, düz yazım belirtilen diğer ülkeler ile birlikte ilk beş ülke içinde bulunduğunu ifade etmektedir.

Tablo 24'de Bulgaristan'ın ithalatında önem arz eden ürün grupları belirtilmiştir. Bu ürün grupları mineral yakıtlar ve mineral yağlar, makine ve cihazlar, motorlu kara taşıtları, elektrikli makine ve cihazlar ile demir ve çeliktir. Söz konusu bu ürünler 2007 yılı toplam ithalatının yüzde 38,8'ini kapsarken, 2008 yılında yüzde 50,4'ünü

kapsamaktadır. Bu ürün gruplarının ithalatı 2008 yılında artış gösterirken, en fazla artış yüzde 202,8 ile mineral yakıtlar ve mineral yağlar ürün grubunda yaşanmıştır.

Bulgaristan'ın GTİP numarası 27 olan mineral yakıtlar, mineral yağlar ürün grubu için 2007 yılında yapmış olduğu toplam ithalat 1.600 milyon dolar değerinde iken, 2008 yılında yüzde 202,8 artarak 4.846 milyon dolara yükselmiştir. Bu ürün grubunun en önemli tedarikçi ülkeleri 2007 yılında Romanya (275 milyon dolar) ve 2008 yılında Ukrayna (1.676 milyon dolar) olmuştur. Türkiye'den yapılan ilgili ürün ithalatı 2007 yılında 97 milyon dolar ve 2008 yılında 66 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir.

2007 yılındaki toplam ithalatı 3.427 milyon dolar olan 84 makine ve cihazlar ürün grubu ithalatı 2008 yılında yüzde 20,7 oranında artarak 4.139 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir. Bu ürün grubunda Bulgaristan'ın en önemli tedarikçisi Almanya'dır. Bulgaristan'ın Almanya'dan yapmış olduğu makine ve cihazlar ithalatı 2007 ve 2008 yıllarında sırasıyla 723 milyon dolar ve 961 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir. Türkiye'den yapılan ilgili ürün ithalatı ise 2007 yılında 156 milyon dolar ve 2008 yılında 173 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir.

Bulgaristan'ın 87 GTİP numaralı motorlu kara taşıtları grubu için 2007 yılındaki toplam ithalat değeri 2.733 milyon dolardır. 2008 yılında ise ihracat değeri yüzde 19,6 oranında artarak 3.270 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir. Motorlu kara taşıtları ithalatında en önemli ülke Almanya'dır. Almanya'dan yapılan ilgili ürün ithalatı 2007 yılında 758 milyon dolar ve 2008 yılında 876 milyon dolardır. Bulgaristan'ın Türkiye'den yapmış olduğu motorlu kara taşıtları ithalatı 2007 yılında 175 milyon dolar, 2008 yılında ise 189 milyon dolardır.

Bulgaristan'ın 85 GTİP numaralı elektrikli makine ve cihazlar grubu için 2007 yılındaki toplam ithalat değeri 2.440 milyon dolardır. 2008 yılında ise ithalat değeri yüzde 15,4 oranında artarak 2.817 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir. Elektrikli makine ve cihazlar ithalatında en önemli ülke Almanya'dır. Almanya'dan yapılan ilgili ürün ithalatı 2007 yılında 368 milyon dolar iken, 2008 yılında 408 milyon dolardır. Bulgaristan'ın Türkiye'den yapmış olduğu elektrikli makine ve cihazlar grubu ithalatı ise 2007 yılında 144 milyon dolar iken, 2008 yılında ise 119 milyon dolara gerilemiştir.

2007 yılındaki toplam ithalat değeri 1.476 milyon dolar olan 72 GTİP numaralı demir ve çelik ürün grubu ithalatı 2008 yılında yüzde 33,2 oranında artarak 1.967 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir. Bu ürün grubunun en önemli tedarikçileri Ukrayna ve Türkiye'dir. Bulgaristan'ın Ukrayna'dan yapmış olduğu demir ve çelik ürün grubu ithalatı 2007 ve 2008 yıllarında sırasıyla 361 milyon dolar ve 754 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir. Türkiye'den yapılan ilgili ürün ithalatı ise 2007 yılında 258 milyon dolar ve 2008 yılında 204 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir. Görüldüğü üzere, Ukrayna'nın Bulgaristan'a demir ve çelik ihracatı artarken, Türkiye'nin demir ve çelik ihracatı azalmıştır.

3.7.2.3 Türkiye-Bulgaristan Ticari İlişkilerinin Genel Görünümü

11 Temmuz 1998 tarihinde imzalanan ve 1.1.1999 tarihinde yürürlüğe giren Türkiye-Bulgaristan Serbest Ticaret Anlaşması iki ülke arasındaki ticari ilişkileri olumlu şekilde etkilemiş ve dış ticaret hacmini artırmıştır. Bulgaristan'ın 2007 yılında Avrupa Birliği'ne girmesi ile birlikte ticaret ilişkileri Türkiye-AB arasındaki Gümrük Birliği Anlaşması esasına göre yürütülmeye başlanmıştır. Böylece malların serbest dolaşımında olduğunu gösteren EUR-1 belgesi yerini ATR belgesine bırakmıştır. (Benli, 2009b:27)

İki ülke arasında gerçekleşen ticarete karşılaşılan en önemli sorun nakliye sırasında oluşan prosedüre ilişkin problemlerdir. Yük ve yolcu araçlarının belirlenen limitleri aşması durumunda normalin üzerinde bir cezaya maruz kalmaları, transit belgelerinin temininin uzun zaman alması, Bulgaristan'da gerçekleşen ihalelere ilişkin dokümanların temininin ve konsolosluktan onayının zaman alması, kısa süreli iş ziyaretleri için vize bedelinin bölge ülkelerine kıyasla yüksek olması, vize işlemlerinin uzun sürmesi, nakliye sırasında Kapıkule Gümrüğü Bulgaristan tarafında yaşanan bir takım aksaklıklar ve bazı belgelerin Bulgarca hazırlanmış olması yaşanan belli başlı sorunlar olmaktadır (Benli, 2004:185).

Türkiye ile Bulgaristan arasındaki dış ticaret değerleri, Türkiye'nin Bulgaristan'a yapmış olduğu ihracatta yer alan ilk on kalem ve Türkiye'nin

Bulgaristan'dan yapmış olduğu ithalatta yer alan ilk on kalem Tablo 25, Tablo 26 ve Tablo 27'de gösterilmektedir.

Tablo 25. *Türkiye-Bulgaristan Dış Ticaret Değerleri (Milyon ABD Doları)*

Yıllar	İhracat	İthalat	Denge	Hacim
2004	894	959	-65	1.853
2005	1.179	1.190	-11	2.369
2006	1.568	1.663	-95	3.231
2007	2.060	1.952	108	4.012
2008	2.152	1.840	312	3.992

DTM, Bulgaristan Ülke Profili,2009

<http://www.dtm.gov.tr/dtmadmin/upoad/ANL/AvrupaDb/Bulgaristan.doc> (17.12.2009)

Tablo 25 incelendiğinde Türkiye ile Bulgaristan arasındaki dış ticaret dengesi 2004, 2005 ve 2006 yıllarında Bulgaristan lehineyken, 2007 ve 2008 yıllarında denge Türkiye lehine dönmüştür. 2004-2008 yılları arasında Bulgaristan genel ihracatı yüzde 126 artarken, Türkiye'nin Bulgaristan'dan yapmış olduğu ithalat değeri de yüzde 91,8 oranında artış göstermiştir. 2004-2008 yılları arasında Bulgaristan genel ithalatı ise yüzde 133,4 oranında artarken, Türkiye'nin Bulgaristan'a yapmış olduğu ihracat değeri de yüzde 140,7 oranında artış göstermiştir.

Tablo 26. *Türkiye'nin Bulgaristan'a İhracatı (Milyon ABD Doları)*

Ürün Grupları	2007	2008	Değişim(%)
72.Demir ve çelik	258	204	-20,9
87.Motorlu kara taşıtları	170	190	11,7
84.Makine ve cihazlar	156	173	10,8
39.Plastik ve plastikten eşya	108	143	32,4
85.Elektrikli makine ve cihazlar	144	119	-17,3
73.Demir veya çelikten eşya	108	112	3,7
76.Alüminyum ve alüminyum eşya	89	95	6,7
60.Örme eşya	75	93	24,0
27.Mineral yakıtlar, mineral yağlar	97	66	-31,9
48.Kâğıt ve karton, kartondan eşya	60	65	8,3
DİĞERLERİ	795	892	12,2
LİSTE TOPLAMI	1.265	1.260	-0,39
İHRACAT TOPLAMI	2.060	2.152	4,46

Benli (2009b), Bulgaristan Ülke Raporu, T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı İhracatı Geliştirme Etüd Merkezi, <http://www.igeme.org.tr/pg/section-pg-ulke.cfm?id=> Bulgaristan # profil (30.03.2010)

Tablo 26’da görüldüğü gibi, Türkiye’nin Bulgaristan’a en fazla ihraç ettiği ilk on ürün, demir ve çelik, motorlu kara taşıtları, elektrikli-elektriksiz makine ve cihazlar, plastik ve plastikten eşya, demir veya çelikten eşya, alüminyum ve alüminyum eşya, örme eşya, mineral yakıtlar ve mineral yağlar, kâğıt ve karton, kartondan eşyadır. Söz konusu bu ihracat kalemleri Bulgaristan’a 2007 yılında yapılan toplam ihracatın yüzde 61,4’ünü, Bulgaristan’a 2008 yılında yapılan toplam ihracatın ise yüzde 58,5’ini kapsamaktadır. Bu ihraç ürünleri arasında 2008 yılında en fazla artış gösteren plastik ve plastikten eşya olurken, en fazla düşüş gösteren mineral yakıtlar ve mineral yağlar grubu olmuştur.

Tablo 27. *Türkiye’nin Bulgaristan’dan İthalatı (Milyon ABD Doları)*

Ürün Grupları	2007	2008	Değişim (%)
27.Mineral yakıtlar, mineral yağlar	179	295	64,8
74.Bakır ve bakırdan eşya	272	268	-1,4
72.Demir ve çelik	441	258	-41,4
12.Yağlı tohum ve meyveler, sanayi bitkileri, saman, hayvan yemi	109	203	86,2
28.İnorganik kimyasal müstahsallar, organik, inorganik eşyalar	85	102	20,0
79.Çinko ve çinkodan eşya	162	101	-37,6
29.Organik kimyasal müstahsallar	88	99	12,5
10.Hububat	25	57	128,0
39.Plastik ve plastikten eşya	67	54	-19,4
78.Kurşun ve kurşundan eşya	90	47	-47,7
DİĞERLERİ	434	356	-17,9
LİSTE TOPLAMI	1.518	1.484	-2,2
İTHALAT TOPLAMI	1.952	1.840	-5,7

Benli (2009b), Bulgaristan Ülke Raporu, T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı İhracatı Geliştirme Etüd Merkezi, <http://www.igeme.org.tr/pg/section-pg-ulke.cfm?id=Bulgaristan#profil> (30.03.2010)

Tablo 27’de görülebileceği gibi Türkiye’nin Bulgaristan’dan yaptığı ithalatta en önemli ürün grupları mineral yakıtlar ve mineral yağlar, bakır ve bakırdan eşya, demir ve çelik, yağlı tohum ve meyveler, inorganik ve inorganik kimyasallar, çinko ve çinkodan eşya, hububat, plastik ve plastikten eşya, kurşun ve kurşundan eşyadır. Bu ürün grupları Bulgaristan’dan yapılan toplam ithalatın 2007 yılında yüzde 77,7’sini,

2008 yılında ise yüzde 80,6'sını oluşturmaktadır. Bulgaristan'dan yapılan ithalatta 2008 yılında en fazla artış gösteren ürün yüzde 128 ile hububat olurken, ithalatı en fazla düşüş gösteren ürün ise yüzde 47,7 ile kurşun ve kurşundan eşyadır.

3.7.3 Gürcistan

Eski Sovyet cumhuriyetlerinden biri olan Gürcistan'ın tam adı Gürcistan Cumhuriyeti'dir. Kuzeyinde Rusya, güneyinde Azerbaycan, Ermenistan ve güney batısında Türkiye ile komşudur. Başkenti Tiflis'tir. Resmi dili Gürcücedir. Para birimi Laridir.

3.7.3.1 Gürcistan'ın Temel Ekonomik Göstergeleri

SSCB döneminde birlik ülkeleri içinde en güçlü ekonomiye sahip olan Gürcistan, birliğin dağılmasının ardından ekonomisinde ciddi sorunlar ve istikrarsızlıkla karşı karşıya kalmıştır. Bağımsızlığa geçişle birlikte sanayi sektörünün GSYİH' deki payı azalırken, hizmetler sektörünün payı artış göstermiştir. Tarım sektörü en büyük sektördür. Ülkenin sanayi sektörünün büyük çoğunluğu teknolojisi eskidiği için atıl kapasitedir. Sanayi sektörünün verimliliği yapılacak yeni yatırımlarla gelecek teknoloji, ekipman ve yönetim becerilerine bağlıdır. Kayıt dışı ekonomi ülkenin büyüme performansı ile ilgili sağlıklı verilere ulaşılmasını engellemektedir. Ülkenin İstatistik Kurumu tarafından Gürcistan'ın GSYİH' sinin yaklaşık yüzde 30'una tekabül eden bir miktarda kayıt dışı ekonomi olduğu belirtilmektedir. Bu durum ülkenin yalnızca vergilendirme ile ilgili yasalarını değil aynı zamanda rekabeti düzenleyen yasalarını da gözden geçirmesini gerektirmektedir. Tahminin olarak 4,3 milyonluk bir nüfusa sahip ülkede kişi başına düşen milli gelir 2002 yılı itibarıyla 674 ABD Dolarıdır (<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/gg.html>)21.01.2010)

Ülkede bağımsızlığın ardından, 1993 yılında ekonomide yapısal değişim süreci başlatılmıştır. 1994 yılında enflasyon oranı yüzde 15.607 gibi anormal bir orandan, 1995 yılında yüzde 163'e düşürülmüştür. Enflasyonu düşüş eğilimi 2002–2003 yıllarında da devam etmiştir. 2003 yılında yıllık ortalama tüketici fiyatları enflasyonu yüzde 4,8 olmuştur. Yatırımlar ve artan ticaretin hizmet, telekomünikasyon, yol ve boru

hattı inşaatı sektörlerinde hızlı büyüme sağladığı 1995 yılında gerçekleşen makroekonomik istikrar, 1990'lı yılların ikinci yarısında yaşanan ekonomik canlanmanın temelini oluşturmuştur. 1996 yılı ve Ekim 1998 arasında yıllık büyüme oranı yüzde 10 olmuştur. 1998 yılında Rusya'da yaşanan ekonomik ve finansal kriz Rusya ile yoğun ticari ve ekonomik ilişkiler içindeki Gürcistan'ın ekonomisini de olumsuz yönde etkilemiştir. Rusya krizinin etkilerini göstermesi ile birlikte 1998 yılında ülkenin ekonomik büyüme hızı yavaşlamış ve yüzde 2,9 olmuştur. Rusya krizi ülkede yaşanan mali krizi daha da derinleştirmiştir. Netice olarak, IMF'nin talepleri doğrultusunda hükümet Lariyi desteklemeyi bırakmış ve Lari, 1998 yılının son çeyreğinde ABD doları karşısında yüzde 50 değer kaybına uğramıştır. 1999 yılı başlarında kur istikrarı sağlanmıştır. GSYİH artış hızı, 2003 yılında yüzde 8,6 olmuştur. Söz konusu artış, 1997 yılından bu yana gözlenen en yüksek artıştır. 1996-97 döneminde büyümenin Bakü-Supsa petrol boru hattı inşaatına bağlı olarak artmasında olduğu gibi, 2003 yılında gözlenen güçlü büyüme de Bakü-Tiflis-Ceyhan petrol boru hattının inşaatının başlamasına bağlı olmuştur.

Gürcistan ekonomisine en önemli katkıyı tarım sektörü sağlamaktadır. Diğer önemli sektörler; ticaret, hizmet, sanayi ve taşımacılık sektörleridir. İnşaat, haberleşme gibi sektörlerin GSYİH' ye katkısı düşük seviyelerde kalmaktadır. Bağımsızlığın ardından ülkenin tarım sektörü ve sanayi sektörünün üretiminde ciddi düşüşler olmuştur. 1995 yılı itibarıyla Gürcistan'ın tarımsal üretimi 1990 seviyesinin yarısına inmiştir. Ülke bu nedenle hububat ihtiyacının yüzde 80'ini ithalatla karşılamış; ithalatın büyük bir kısmı ayrıcalıklı şartlarda ve insani yardım çerçevesinde gerçekleştirilmiştir. 2003 yılında sanayi işletmelerinin üretimi, alüminyum, demir alaşımları, bakır, altın ve hurda metalleri içine alan maden çıkarımı sektörlerindeki ve gübre, şarap ve maden suyu gibi anahtar ürünleri içine alan imalat sanayi sektörlerindeki hızlı büyümeye bağlı olarak bir önceki yıla göre yüzde 14 oranında artış göstermiştir. Kamu işletmelerinin toplam sanayi üretimindeki payı yaklaşık yüzde 40'tır. Maden çıkarımı ve imalat sanayi sektörlerinde faaliyet gösteren firmaların büyük çoğunluğu özel sektör işletmeleridir. Sanayi üretimindeki artışa rağmen, üretimin büyük çoğunluğu hâlâ sınırlı sayıda işletme tarafından gerçekleştirilmektedir. İmalat sanayinde faaliyet gösteren 2800 adet işletmeden yaklaşık 50 tanesi toplam üretimin yüzde 75'ini gerçekleştirmektedir (<https://www.cia.gov/library/publications/worldfactbook/geos/gg.html>)(21.01.2010)

3.7.3.2 Gürcistan'ın Dış Ticaret Yapısı

Gürcistan dış ticareti 1991 yılında bağımsızlığını kazanmasından bu yana her sene açık vermiştir. 1998 yılında yaşanan Rusya Krizi'nden etkilenmiş ve ihracatı oldukça gerilemiş olmasına rağmen, ileriki yıllarda ihracat artmış ve ithalat istikrarlı bir seyir izlemiştir. Gürcistan, 2000 yılı Temmuz ayında Dünya Ticaret Örgütü'ne (DTÖ) kabul edilmiştir. Bu üyelik Gürcistan ihracatını olumlu yönde etkilemiştir. Gürcistan ihracatında daha çok katma değeri düşük mamuller yer aldığından, fiyatlardaki dalgalanmalar ihracatı oldukça etkilemektedir (DEİK, 2009b:14)

Tablo 28. *Gürcistan Dış Ticaret Değerleri (Milyon ABD Değerleri)*

	2004	2005	2006	2007	2008
İhracat	647	865	2.490	1.232	1.497
İthalat	1.846	935	3.674	5.214	6.056
Dış Ticaret Denge	-1.199	-70	-1.184	-3.982	-4.559
Dış Ticaret Hacim	2.493	1800	6.164	6.446	13.999

COMTRADE, <http://comtrade.un.org/> veri tabanından yararlanılarak tarafımızca hazırlanmıştır (21.01.2010).

Tablo 28 incelendiğinde, Gürcistan'ın sürekli dış ticaret açığı veren bir ülke olduğu görülmektedir. Gürcistan'ın 2008 yılı ihracatına bakıldığında 2004 yılına orana yüzde 131 oranında bir artış, ithalatına bakıldığında ise yüzde 228 bir artış olduğu görülmektedir. 2008 yılındaki ihracat değeri bir önceki seneye oranla yüzde 21 oranında artmış ve 1.497 milyon dolar olmuştur. Aynı yıl ithalat değeri ise yüzde 16 oranında artarak 6.056 milyon dolara ulaşmıştır.

3.7.3.2.1 Gürcistan Dış Ticaretinde Başlıca Ülkeler

Gürcistan'ın 2007 ve 2008 yılı ihracatında ve ithalatında önem arz eden ülkeler ve payları Tablo 29'da ve Tablo 30'da gösterilmektedir.

Tablo 29. *Gürcistan'ın İhracatında Başlıca Ülkeler ve Payları*

İhracat (2007)	Pay(%)	İhracat (2008)	Pay(%)
Türkiye	23,4	Türkiye	35,0
ABD	12,0	Azerbaycan	13,6
Azerbaycan	11,1	Ukrayna	8,9
Ermenistan	9,0	Kanada	8,8
Ukrayna	7,6	Ermenistan	8,3
Diğer	36,9	Diğer	25,4

COMTRADE, <http://comtrade.un.org/> veri tabanından yararlanılarak tarafımızca hazırlanmıştır (21.01.2010).

Tablo 29'a göre, Gürcistan'ın ihracatında 2007 ve 2008 yıllarında en önemli ülke Türkiye'dir. Gürcistan'ın ihracatında Türkiye'nin payı 2007 yılında yüzde 23,4 iken, 2008 yılında yüzde 35'e yükselmiştir. İlgili yıllarda Gürcistan ihracatında diğer önem arz eden ülkeler ise Azerbaycan, Ukrayna, Kanada, Ermenistan ve ABD'dir.

Tablo 30. *Gürcistan'ın İthalatında Başlıca Ülkeler ve Payları*

İthalat (2007)	Pay (%)	İthalat (2008)	Pay (%)
Türkiye	12,3	Türkiye	16,4
Rusya	11,0	Ukrayna	10,8
Ukrayna	9,0	Azerbaycan	10,0
Almanya	7,4	Almanya	7,1
Azerbaycan	7,3	Rusya	7,0
Diğer	59,7	Diğer	56,4

COMTRADE, <http://comtrade.un.org/> veri tabanından yararlanılarak tarafımızca hazırlanmıştır (21.01.2010).

Tablo 30'dan görülebileceği gibi, Gürcistan'ın 2007 ve 2008 yıllarında yapmış olduğu toplam ithalatta önem arz eden ülkeler Ukrayna, Azerbaycan, Türkiye, Almanya ve Rusya olmuştur. Türkiye 2007 yılında yüzde 12,3 pay ile ilk sırada yer alırken, 2008 yılındaki payını yüzde 16,4'e yükselterek ilk sıradaki yerini korumuştur.

3.7.3.2.2 Gürcistan Dış Ticaretinin Sektörel Görünümü

Gürcistan'ın 2007 ve 2008 yıllarına ait önem arz eden ihracat ve ithalat kalemleri Tablo 31'de ve Tablo 32'de gösterilmektedir.

Tablo 31. *Gürcistan'ın İhracatı (Milyon ABD Doları)*

Ürün Grupları	2007	2008	Değişim(%)
72. Demir ve çelik	259	410	58,3
	(182)Türkiye (112)ABD	(296)Türkiye (71)ABD	
22. Meşrubat, alkollü içecekler ve sirke	143	138	-3,4
	(68)Ukrayna (15)Kazakistan (0,748)Türkiye	(67)Ukrayna (12)Kazakistan (0,028)Türkiye	
26. Metal cevherleri	80	123	53,7
	(51)Bulgaristan (14)Almanya (0,024)Türkiye	(90)Bulgaristan (12)İngiltere (0,028)Türkiye	
87. Motorlu kara taşıtları	76	119	56,5
	(31)Azerbaycan (17)Ermenistan (7)Türkiye	(55)Azerbaycan (36)Ermenistan (9)Türkiye	
31. Gübreler	57	106	85,9
	(29)ABD (9)Brezilya (0,110)Türkiye	(29)Fransa (17)İngiltere (7)Türkiye	
DİĞERLERİ	617	601	- 2,5
LİSTE TOPLAMI	615	896	45,6
TOPLAM İHRACAT	1.232	1.497	21,5

TRADEMAP, www.trademap.org/ veri tabanından yararlanılarak tarafımızca hazırlanmıştır (05.08.2010). Tabloda Türkiye'ye ait değerlerde kullanılan italik yazım Türkiye'nin söz konusu ülkenin ilgili ürün ihracatında ilk beş ülke içinde bulunmadığını ifade ederken, düz yazım belirtilen diğer ülkeler ile birlikte ilk beş ülke içinde bulunduğunu ifade etmektedir.

Tablo 31 incelendiğinde, 2008 yılında Gürcistan'ın en önemli ihracat kalemlerini demir ve çelik, meşrubat ve alkollü içecekler, metal cevherleri, motorlu kara taşıtları ve gübrelerin oluşturduğu görülmektedir. Söz konusu bu kalemler 2007 yılında toplam ihracatın yüzde 50'sini kapsarken, 2008 yılında yüzde 59,8'ini kapsamaktadır. Bu ihracat kalemleri arasında meşrubat ve alkollü içecekler (yüzde 3,4 azalış) hariç diğer kalemler artış göstermiştir. En çok artış gösteren kalem ise gübrelerdir.

Gürcistan'ın ihracatında 72 GTİP kodlu demir ve çelik ilk sırada yer almaktadır. 2007 yılında bu ürün grubunu toplam 259 milyon dolar değerinde ihraç eden Gürcistan, 2008 yılında bu ürün grubunu toplam ihracat değerini yüzde 58,3 arttırarak 410 milyon dolar seviyesine çıkarmıştır. Bu ürün grubunun Gürcistan için dünyadaki en önemli iki alıcısı Türkiye (182 milyon dolar) ve ABD (112 milyon dolar) olmuştur. 2008 yılında

Türkiye'ye yapılan ihracat yüzde 105 artmış ve böylece Türkiye 296 milyon dolar ile ilk sırada yer almıştır. ABD ise 71 milyon dolar ile ikinci sıraya gerilemiştir.

22 GTİP numaralı meşrubat, alkollü içecekler ve sirke ürün grubunun ihracatı 2007 yılında 143 milyon dolar değerinde gerçekleşmiş, 2008 yılında ise yüzde 3,4 oranında azalarak 138 milyon dolara gerilemiştir. Bu ürün grubunu Gürcistan'dan ithal eden en önemli ülke Ukrayna'dır. Ukrayna ilgili ürün ithalatını 2007 yılında 68 milyon dolar ve 2008 yılında 67 milyon dolar olarak gerçekleştirmiştir. Türkiye'ye yapılan ürün ihracatı ise 2007 yılında 748 bin dolar, 2008 yılında ise 28 bin dolardır.

26 GTİP numaralı methal cevheri ihracatı 2008 yılında yüzde 53 oranında artarak 80 milyondan 123 milyon dolar seviyesine yükselmiştir. Metal cevherinin Gürcistan'dan en büyük alıcısı Bulgaristan'dır. Bulgaristan, 2007 yılındaki ihracat değerini (51 milyon dolar), 2008 yılında yüzde 76 artırmıştır (90 milyon dolar). Gürcistan'ın diğer iki büyük metal cevheri alıcısı 2007 yılında 14 milyon dolar ile Almanya iken, 2008 yılında 12 milyon dolar ile İngiltere'dir. Türkiye'ye bu ürün grubunun ihracatı ise 2007 ve 2008 yıllarında ortalama 26 bin dolar civarında kalmıştır.

87 GTİP kodu olan kara taşıtlarının ihracatı 2007 yılında 76 milyondan 2008 yılında 119 milyona yükselmiştir. Gürcistan kara taşıtlarının ihracatını bu yıllarda en çok Azerbaycan ve Ermenistan'a yapmıştır. Azerbaycan'a 2007 ve 2008 yıllarında yapılan ihracat değerleri sırası ile 31 milyon dolar ve 55 milyon dolar olup Ermenistan'a ilgili yıllarda yapılan ihracat değerleri ise sırasıyla 31 milyon dolar ve 36 milyon dolardır. Türkiye'ye yapılan ihracat ise ilgili yıllarda 7 milyon dolar ve 9 milyon dolar değerinde olmuştur.

Gürcistan GTİP numarası 31 olan gübreler ürün grubunun ihracatını 2008 yılında yüzde 85,9 artırmıştır. 2007'de gübrede dünyaya yapılan toplam ihracatın yüzde 50'lik payını ABD (29 milyon dolar) oluşturmaktadır. ABD'nin arkasından 9 milyon dolar ile Brezilya gelir. 2008 yılında ise ABD yerini yüzde 27'lik bir payla Fransa'ya (29 milyon dolar) kaptırmıştır. İngiltere 17 milyon dolar ile Fransa'dan sonra gelmiştir. Gürcistan'ın Türkiye'ye 2007'de olan gübre ihracatı 110 bin dolar iken 2008'de gübre ihracatı yüzde 95 oranında azalarak 7 bin dolara kadar inmiştir.

Tablo 32. Gürcistan'ın İthalatı (Milyon ABD Doları)

Ürün Grupları	2007	2008	Değişim(%)
27. Mineral yakıtlar, mineral yağlar	916 (279)Azerbaycan (221)Rusya (22)Türkiye	1.092 (509)Azerbaycan (133)Türkmenistan (101)Türkiye	19,2
87. Motorlu kara taşıtları	503 (160)Almanya (80)ABD (42)Türkiye	635 (148)Almanya (126)ABD (35)Türkiye	26,2
84. Makine ve cihazlar	506 (84)Türkiye (60)Almanya	575 (80)Türkiye (79)Almanya	13,6
85. Elektrikli makine ve cihazlar	377 (94)BAE (38)Türkiye	515 (118)BAE (55)Çin (51)Türkiye	36,6
72. Demir ve çelik	162 (115)Ukrayna (33)Türkiye	233 (131)Ukrayna (79)Türkiye	43,8
Diğerleri	2.750	3.006	9,3
LİSTE TOPLAMI	2.464	3.050	23,7
TOPLAM İTHALAT	5.214	6.056	16,1

TRADEMAP, www.trademap.org/ veri tabanından yararlanılarak tarafımızca hazırlanmıştır (05.08.2010). Tabloda Türkiye'ye ait değerlerde kullanılan italik yazım Türkiye'nin söz konusu ülkenin ilgili ürün ithalatında ilk beş ülke içinde bulunmadığını ifade ederken, düz yazım belirtilen diğer ülkeler ile birlikte ilk beş ülke içinde bulunduğunu ifade etmektedir.

Tablo 32 incelendiğinde, 2008 yılında Gürcistan'ın en önemli ithalat kalemlerini mineral yakıtlar, mineral yağlar, motorlu kara taşıtları, elektrikli-elektriksiz makine ve cihazlar, demir ve çelik'in oluşturduğu görülmektedir. Bu kalemler 2007 yılında toplam ithalatın yüzde 47,2'sini kapsarken, 2008 yılında yüzde 50,3'ünü kapsamaktadır. Bu ithalat kalemleri ilgili yıllarda artış göstermiştir. En çok artış gösteren kalem ise yüzde 43,8 ile demir ve çelik olmuştur.

27 GTİP numaralı mineral yakıtlar, mineral yağlar ithalatı Gürcistan'ın ithalatında ilk sıradadır. Gürcistan bu ürünün toplam ithalatını 2008 yılında 916 milyon dolardan 1.092 milyon dolara çıkarmıştır. Mineral yakıtlar, mineral yağları Gürcistan en çok Azerbaycan'dan ithal etmektedir. Azerbaycan'ın Gürcistan'a ilgili ürün ihracatı 2007 yılındaki ihracatı 279 milyon dolar, 2008 yılında ise 509 milyon dolardır. Gürcistan'ın mineral yakıtlar, mineral yağları ithalatında Türkiye yüzde 100'lük bir artış

yaşamasına rağmen payı oldukça düşüktür. 2007 ve 2008 yıllarında Türkiye’den ithalat değerleri sırasıyla 14 milyon dolar ve 28 milyon dolardır.

Hem ihracatı hem de ithalatı yapılan 87 GTİP numaralı kara taşıtları toplam ithalatı 2008 yılında yüzde 26,2 artmış ve 503 milyon dolardan 635 milyon dolara yükselmiştir. Kara taşıtları ithalatının büyük bir kısmı Almanya’dan ve ABD’den yapılmaktadır. İlgili ürünün Almanya’dan ithalatı 2007 yılında 160 milyon dolar değerinde olurken 2008 yılında yüzde 9 oranında azalarak 148 milyon dolar olmuştur. ABD’nin ilgili ürün ithalatı ise Almanya’nın ithalatının aksine 2007 yılından (80 milyon dolar) 2008 yılına (126 milyon dolar) yüzde 57 artmıştır. Gürcistan bu ürün grubunu Türkiye’den 2007 ve 2008 yıllarında sırasıyla 42 milyon dolar ve 35 milyon dolar seviyelerinde ithal etmiştir.

84 GTİP numaralı makine ve cihazlar ithalatı Gürcistan’ın ithalatında ilk beşte yer almaktadır. Bu ürün grubunun dünyadan toplam ithalatı 2008 yılında yüzde 13,6 oranında artış göstermiş ve 575 milyon dolar olmuştur. Türkiye 2007 yılında 84 milyon dolar ile ilk sırada yer alırken, Almanya 60 milyon dolar ile ikinci sırada yer alırken, 2008 yılında Türkiye bu ülkeye olan makine ve cihazlar ihracatını yüzde 4,7 azaltmasına rağmen, en önemli ithalatçı konumunu korumuştur. Türkiye’yi 79 milyon dolar ile Almanya izlemiştir.

85 GTİP numarasına sahip elektrikli makine ve cihazlar ürün grubunun ithalatı yüzde 36,6 artarak 515 milyon dolar olmuştur. 2007 ve 2008 yılındaki en önemli ihracatçılar Birleşik Arap Emirlikleri ve Türkiye’dir. Gürcistan’ın Birleşik Arap Emirlikleri’nden yapmış olduğu ithalat 2007 yılında 94 milyon dolar iken 2008 yılında 118 milyon dolar olmuştur. Bu ürün grubunun ülke açısından en önemli ikinci ithalatçısı olan Türkiye 2007 yılındaki 38 milyon dolarlık ihracat değerini 2008’de 51 milyon dolara yükseltmesine rağmen Çin’in (55 milyon dolar) gerisinde kalmıştır.

3.7.3.3 Türkiye-Gürcistan Ticari İlişkilerinin Genel Görünümü

Gürcistan, Türkiye’nin askeri ve siyasi alanda oldukça ileri düzeyde işbirliği geliştirdiği nadir ülkelerden biridir. Türkiye ise, Gürcistan’ın en önemli ticaret

ortaklarından biridir. Ekonomik ve ticari ilişkilerin bu özel konumu potansiyeli yeterince yansıtmamaktadır. Bu durumun en büyük sebebi, Gürcistan'daki ekonomik ve siyasi istikrarın yeterli seviyeye gelmemiş olması ve Güney Osetya nedeniyle 2008 yılı Ağustos ayı başında başlayan savaşın ülkedeki iş ortamına yansıyan olumsuz etkileridir (DEİK, 2009b:17)

Türkiye ile Gürcistan arasındaki ticari ilişkilerde yaşanan olumsuzluklar finansmandan ve sınır kapılarındaki altyapı eksikliğinden kaynaklanmaktadır. Gürcistan'da modern bankacılık sisteminin ve kambiyo mevzuatının oturmamış olması, nakit ve akreditif işlemlerinde sıkıntıya yol açmaktadır. Ayrıca, Sarp ve Kars sınır kapılarındaki aksamalar ve fiziki altyapı eksiklikleri de ikili ticarete sorunlara neden olmaktadır (Benli, 2004:189)

Türkiye ile Gürcistan arasındaki dış ticaret değerleri, Türkiye'nin Gürcistan'a yapmış olduğu ihracatta yer alan ilk on kalem ve Türkiye'nin Gürcistan'dan yapmış olduğu ithalatta yer alan ilk on kalem Tablo 33, Tablo 34 ve Tablo 35'de gösterilmektedir.

Tablo 33. *Türkiye-Gürcistan Dış Ticaret Değerleri (Milyon ABD Doları)*

Yıllar	İhracat	İthalat	Denge	Hacim
2004	200	307	-107	507
2005	272	303	-31	575
2006	412	340	72	752
2007	646	289	357	935
2008	996	524	472	1.520

DTM, Gürcistan Ülke Profili,2009

<http://www.dtm.gov.tr/dtmadmin/upload/ANL/TurkCumhuriyetDb/Gürcistan.doc> (13.08.2009)

Tablo 33 incelendiğinde Türkiye ile Gürcistan arasındaki dış ticaret dengesi 2004, 2005 yıllarında Gürcistan lehineyken, 2006, 2007 ve 2008 yıllarında denge Türkiye lehine dönmüştür. 2004-2008 yılları arasında Gürcistan genel ihracatı yüzde 131 artarken, Türkiye'nin Gürcistan'dan yapmış olduğu ithalat değeri de yüzde 70,6 oranında artış göstermiştir. 2004-2008 yılları arasında Azerbaycan genel ithalatı ise yüzde 228 oranında artarken, Türkiye'nin Bulgaristan'a yapmış olduğu ihracat değeri de yüzde 398 oranında artış göstermiştir.

Tablo 34. *Türkiye'nin Gürcistan'a İhracatı (Milyon ABD Doları)*

Ürün Grupları	2007	2008	Değişim (%)
39. Plastik ve plastikten eşya	83	109	31,3
27. Mineral yakıtlar, mineral yağlar	22	101	359,0
84. Makine ve cihazlar	84	80	- 4,7
72. Demir ve çelik	33	79	139,3
73. Demir veya çelikten eşya	50	66	32,0
85. Elektrikli makine ve cihazlar	38	51	34,2
44. Ağaç ve ağaçtan eşya	35	50	42,8
25. Tuz, kükürt, toprak ve taşlar, alçılar ve çimento	19	42	121,0
48. Kâğıt ve karton, kâğıt ve kartondan eşya	17	36	111,7
87. Motorlu kara taşıtları	42	35	-16,6
DIĞERLERİ	223	347	55,6
LİSTE TOPLAMI	423	649	53,4
TOPLAM İHRACAT	646	996	54,1

DTM,Gürcistan Ülke Profili,2009

<http://www.dtm.gov.tr/dtmadmin/upload/ANL/TurkCumhuriyetDb/Gürcistan.doc> (13.08.2009)

Tablo 34'de Türkiye'nin Gürcistan'a ihraç ettiği en önemli ürünler gösterilmektedir. Bu ürünler plastik ve plastikten eşya, mineral yakıtlar, mineral yağlar, elektrikli-elektriksiz makine ve cihazlar, demir ve çelik, demir veya çelikten eşya, ağaç ve ağaçta, tuz, kükürt, toprak, kâğıt ve karton, motorlu kara taşıtları şeklindedir. Bu ihracat kalemleri arasında en fazla artış gösteren ürün mineral yakıtlar mineral yağlar, demir ve çelik, tuz, kükürt, toprak ve taşlar, kâğıt ve karton ürün gruplarıdır. İhracatlarında azalış gösteren kalemler ise makine ve cihazlar ile motorlu kara taşıtları olmuştur.

Tablo 35. Türkiye'nin Gürcistan'dan İthalatı (Milyon ABD Doları)

Ürün Grupları	2007	2008	Değişim (%)
72. Demir ve çelik	182	296	62,6
27. Mineral yakıtlar, mineral yağlar	45	162	260,0
76. Alüminyum ve alüminyum eşya	27	16	-40,7
44. Ağaç ve ağaçtan eşya	7	10	42,8
62. Örülmemiş giyim eşyası ve aksesuarları	3	7	133,3
31. Gübreler	0,1	7	6900,0
41. Ham postlar, deriler (kürkler hariç) ve köseleler	7	6	-14,2
03. Balıklar, kabuklu hayvanlar, yumuşakçalar	0,4	4	900,0
89. Gemiler, suda yüzen taşıt ve araçlar	0,1	3	2900,0
78. Kurşun ve kurşundan eşya	2	3	50,0
Diğerleri	15,4	10	35,0
Liste Toplamı	273,6	514	87,8
Toplam İthalat	289	524	81,3

DTM, Gürcistan Ülke Profili, 2009

<http://www.dtm.gov.tr/dtmadmin/upload/ANL/TurkCumhuriyetDb/Gürcistan.doc> (13.08.2009)

Tablo 35'de Türkiye'nin Gürcistan'dan yapmış olduğu ithalat kalemleri gösterilmektedir. İlk sırayı demir ve çelik ürün grubu almaktadır. 2008 yılında yüzde 63 oranında bir artış gösteren bu ürün grubunun Gürcistan'dan yapılan toplam ithalattaki payı yüzde 56'dır. Önem arz eden diğer ithalat kalemleri mineral yakıtlar, mineral yağlar, alüminyum ve alüminyum eşya, ağaç ve ağaçtan eşya, örülmemiş giyim eşyası, gübreler, ham postlar, deriler, balıklar, kabuklu hayvanlar, gemiler, suda yüzen taşıtlar, kurşun ve kurşundan eşyadır. Ülkeden yapılan ilk on ithalat kalemine bakıldığında birçok kalemin yüzde 100'ün üzerinde bir artış yakaladığı görülmektedir. Azalış gösteren kalemler ise alüminyum ve alüminyum eşya ile ham postlar ve deriler grubu olmuştur.

3.7.4 Irak

Irak'ın doğusunda İran, güneyinde Suudi Arabistan, batısında Suriye ve Ürdün, kuzeyinde Türkiye, güneydoğusunda ise Kuveyt bulunur. Ülkenin başkenti Bağdat'tır. Resmi dili Arapçadır. Para birimi Irak Dinarıdır.

3.7.4.1 Irak'ın Temel Ekonomik Göstergeleri

1980'lerdeki Irak-İran Savaşı, 1990'larda Kuveyt'in işgal edilmesi sonrasında Birleşmiş Milletler müdahalesi ve ambargo kararı, 2003 yılında Amerika'nın askeri müdahalesi Irak'ı her anlamda etkileyen olaylardır. Irak'ta ekonomik istikrar, İkinci Dünya Savaşı'nın sonundan 1980'lere kadar ham petrol ihracatı ile sağlanmıştır. 1990 yılında uygulanmaya başlanan ekonomik yaptırımlarla birlikte petrol satışları 1990 yılındaki 10,1 milyar ABD dolar değerinden, 1991 yılında 305 milyon ABD dolar değerine gerilemiştir. Savaş yılları boyunca Irak hükümeti, savunma harcamalarını karşılamak amacıyla dış borçlanmaya gitmiş ve ülkenin dış borçları 2001 yılında 62 milyar ABD dolara, 2002 yılında ise 120 milyar ABD dolara ulaşmıştır. Uygulanan yaptırımların 1997 yılında Birleşmiş Milletler (BM) Petrol Karşılığı Gıda, İlaç ve İnsani İhtiyaç Maddeleri Programı (MOU) kapsamında hafifletilmesi sayesinde, ekonomi hızlı bir büyüme sürecine girmiştir. Sağlıklı bilgilere ulaşamamakla birlikte, GSYİH 1998, 1999, 2000 yıllarında yüzde 35, yüzde 18 ve yüzde 4 oranlarında artış göstermiştir. GSYİH'daki bu büyüme daha çok petrol sektöründe yoğunlaşmış, diğer sektörlerin gelişimi yaptırımlar nedeniyle baskı altında kalmıştır.

Irak ekonomisinde büyümeye paralel olarak enflasyon düşmüştür. 1998 yılında yüzde 90 olan enflasyon oranının 1999 yılında yüzde 80'e, 2000 yılında yüzde 70'e ve 2001 yılında yüzde 60'a düştüğü tahmin edilmektedir. Tüm olumsuzluklara rağmen enflasyonda artış eğiliminin olmamasının nedeni, petrol karşılığı gıda yardım programıyla, ülkede kıt malların daha fazla bulunur hale gelmesi, enflasyonda olumlu bir etki yaratmış olmasıdır. 2003 yılında BM Güvenlik Konseyi, Irak üzerindeki tüm

ticari yaptırımların bittiğini ilan ederek, söz konusu Petrol Karşılığı Gıda, İlaç ve İnsani İhtiyaç Maddeleri Programı'nı yürürlükten kaldırmıştır (Benli, 2004:41).

2003 yılında Amerika'nın askeri müdahalesi ile birlikte Irak ekonomisi istikrarsız bir yapı sergilemeye devam etmiştir. 'Irak İçin Yeniden Yapılandırma ve İnsani Yardım Bürosu' (Office of Reconstruction and Humanitarian Assistance for Iraq - ORHA) ülkede idari ve ekonomik yapıyı yeniden oluşturmakla görevlendirilmiştir. Bununla birlikte, 2003 yılında Irak ekonomisi savaşın ve savaş sonrası güvenlik durumunun kötüleşmesinin yanı sıra ülkedeki devlet kurumlarının tamamına yakınının tasfiye edilmesi, gerekli idarelerinin tesis edilememesi ve artan istikrarsızlık gibi nedenlerle kötüye gitmiştir. Savaş sonrası dönemde de Irak ekonomisi temel olarak petrol gelirlerine dayanmaya devam etmiştir. Ülkenin ihracat gelirlerinin yüzde 95'i petrolden sağlanmaktadır. 2004 yılında IMF' ten 470 milyon ABD dolar değerinde savaş sonrası acil yardım desteği olarak kredi alan Irak Hükümeti, borcunu 2007 yılında ödemiş ve IMF ile yeni bir Stand-By anlaşması imzalamıştır. Bu anlaşma ile de 744 milyon ABD dolarlık yeni bir kredi sağlanmıştır. İmzalanan Stand-By Anlaşması ile, makroekonomik istikrarın sürdürülmesi, ülkede yatırım ortamının iyileştirilmesi, petrol sektöründe üretimin artırılması öngörülmüştür. 2002 yılında yüzde 14,2 olan ekonomik büyüme 2003 yılında savaşın da etkisi ile bir anda yüzde 33 oranında gerilemiş ve yüzde 33,1 olmuştur. Bu gerileme, petrol sektöründe yüzde 37 ve petrol dışı sektörlerde yüzde 28 olarak gerçekleşmiştir (www.counsellors.gov.tr/upload/IRQ/IRAK_RAPOR.pdf) (08.04.2010).

Ekonomik gerileme, inşaat sektöründe yüzde 76, elektrik sektöründe yüzde 60, ticarete yüzde 46, ulaştırma alanında yüzde 43 ve tarımda yüzde 25 olarak gerçekleşmiştir. 2005 yılında tarımda yüzde 14'e yakın büyüme gerçekleştirilmiştir. Sanayi üretimi ise 2006 yılına kadar düşerken, 2006 yılında metal, ağaç, kâğıtçılık, tütün gibi sektörlerdeki olumlu gelişmelerin yardımı ile yüzde 10 büyüme göstermiştir. Sanayi üretiminin 2003 yılı sonrası düşüşünde, serbestleştirilen ve son derece düşük vergilerle desteklenen ithalatın da etkisi olduğu düşünülmektedir.

2004 yılından sonra Irak'ın yeniden imarına yönelik ABD ordusu, Irak Hükümeti ve yerel yönetimler tarafından başlatılan çalışmalar, inşaat sektöründeki büyümeyi artırmıştır. ABD ve Koalisyon güçlerinin ülkeye girmesi ile özellikle savaş sanayindeki kullanılan iletişim araçları da hızlı bir gelişme göstermiştir. 2007 yılı

sonlarına doğru özellikle petrol sektöründeki üretimde başlayan artış, bütçede ve hükümet harcamalarında olumlu gelişmeleri de beraberinde getirmiştir. 2008 yılının başında da süren petrol üretim artışında dolayı, 2008 yılı Mayıs ayında son beş yılın en yüksek üretim seviyesine ulaşılmıştır. Sağlanan ekonomik iyileşmenin temelinde, ülkede görece güvenlik ve politik istikrarın sağlanması ve petrol gelirleri ile birlikte yatırım bütçesinin de iyileştirilmesinin önemli rolü olduğu değerlendirilmektedir. 2003 yılından sonra enflasyon artmaya devam etmiştir. Enflasyon, 2003 yılında yüzde 37, 2004'te yüzde 22,9, 2005 yılında yüzde 37,1, 2006 yılında yüzde 47 ve 2007 yılında yüzde 36 olmuştur. Ülkede üretimin, büyümenin ve alım gücünün temel belirleyicisinin petrol sektörü olması nedeniyle, enflasyonun gelişimini etkileyen temel sebepler genellikle güvenlik, yolsuzluk ve kaçakçılık nedeniyle arz eksikliği, idari açıdan yetersizlikler ve enerji hatlarına yapılan terörist ataklar olarak sayılabilir (www.counsellors.gov.tr/upload/IRQ/IRAK_RAPOR.pdf) (08.04.2010). DEİK'in 2007 verilerine göre GSMH'nin sektörel dağılımı şöyledir: Tarım yüzde 12, Sanayi yüzde 58, Hizmetler yüzde 27 ve Diğer yüzde 3 (DEİK, 2010:5).

3.7.4.2 Irak'ın Dış Ticaret Yapısı

2003 yılının Mayıs ayında Birleşmiş Milletler tarafından Irak'a uygulanan ambargolar kalkmış ve böylece petrol dışı ürünlerin de ihracatına başlanmıştır (Aydın,2009:10).

Tablo 36. *Irak Dış Ticaret Değerleri (Milyon ABD Dolar)*

	2004	2005	2006	2007	2008
İhracat	17.782	23.697	30.529	36.302	60.752
İthalat	19.954	20.002	18.708	13.670	20.605
Dış Ticaret Denge	-2.172	3.695	11.821	22.632	40.147
Dış Ticaret Hacim	37.736	43.699	49.237	49.972	81.352

TRADEMAP, www.trademap.org/ veri tabanından yararlanılarak tarafımızca hazırlanmıştır (05.08.2010).

Tablo 36'da Irak'ın dış ticaret değerlerine bakıldığında 2004 yılındaki 17.782 milyon dolar değerindeki ihracatının 2008 yılında yüzde 203 bir artışla 60.752 milyon

dolara ulaştığı görülmektedir. İthalat ise dalgalı bir seyir izlemekte 2004 yılına oranla 2008 yılında yüzde 3 oranında düşerek 20.605 milyar dolar olmuştur. Dış ticaret 2005 yılından itibaren fazla vermeye başlamış, dış ticaret hacmi ise giderek artan bir tablo izlemiştir. 2008 yılında ise 2007'ye göre ihracat yüzde 67, ithalat ise yüzde 50 oranında artmıştır.

3.7.4.2.1 Irak'ın Dış Ticaretinde Başlıca Ülkeler

Irak'ın 2007 ve 2008 yıllarındaki ihracat ve ithalatında önem arz eden ülkeler ve payları Tablo 37'de ve Tablo 38'de gösterilmektedir.

Tablo 37. Irak'ın İhracatında Başlıca Ülkeler ve Payları

İhracat(2007)	Pay(%)	İhracat(2008)	Pay(%)
ABD	31,0	ABD	42,8
Hindistan	14,9	Hindistan	17,6
İtalya	11,0	İtalya	10,7
Güney Kore	8,4	Güney Kore	6,9
Tayvan	5,6	Türkiye	6,4
Diğer	29,1	Diğer	15,6

TRADEMAP, www.trademap.org/ veri tabanından yararlanılarak tarafımızca hazırlanmıştır (05.08.2010).

Tablo 37'de yer alan Irak'ın 2007 ve 2008 yılları ihracatında en önemli paya sahip ülkeler sıralamasında ilk dört ülkenin değişmediği görülmektedir. Bu ülkeler içerisinde yüzde 31'lik ve yüzde 42,8'lik paylar ile ABD ilk sırada yer alırken, onu yüzde 14,9 pay ve yüzde 17,6 pay ile Hindistan izlemiştir. Irak ihracatında ilk beş sırada yer alan diğer ülkeler ise İtalya, Güney Kore, Tayvan ve Türkiye olmuştur. Türkiye yüzde 1,8 pay ile 2007 yılı ihracatında ilk sıralarda yer alamazken, 2008 yılında yüzde 6,4'lük pay ile Irak ihracatında beşinci sıraya yerleşmiştir.

Tablo 38. *Irak'ın İthalatında Başlıca Ülkeler ve Payları*

İthalat	2007 Yılı Pay(%)	2008 Yılı Pay(%)
BAE	21,9	14,5
ABD	11,5	10,2
Ürdün	5,3	7,6
Çin	5,3	7,0
Türkiye	4,8	6,4
Diğer	35,2	41,7

TRADEMAP, www.trademap.org/ veri tabanından yararlanılarak tarafımızca hazırlanmıştır (05.08.2010).

Tablo 38'de yer alan Irak'ın 2007 ve 2008 yılları ithalatında en önemli paya sahip ülkeler B.A.E, ABD, Ürdün, Çin ve Türkiye'dir. BAE 2007 ve 2008 yıllarında Irak ithalatında yüzde 21,9'luk ve yüzde 14,5'lik paylar ilk sırada yer almıştır. Türkiye ise 2007 yılındaki yüzde 4,8'lik payını 2008 yılında yüzde 6,4'e yükseltmesine rağmen beşinci sırada yer almıştır.

3.7.4.2.2 Irak Dış Ticaretinin Sektörel Görünümü

Irak'ın 2007 ve 2008 yıllarına ait önem arz eden ihracat ve ithalat kalemleri Tablo 39'da ve Tablo 40'da gösterilmektedir.

Tablo 39. Irak'ın İhracatı (Milyon ABD Doları)

Ürün Grupları	2007	2008	Değişim(%)
27. Mineral yakıtlar, mineral yağlar	35.634 (11.366)ABD (5.441)Hindistan (595)Türkiye	60.006 (22.708)ABD (9.461)Hindistan (1.296)Türkiye	68,3
25. Tuz, kükürt, toprak ve taşlar, alçılar ve çimento	0,362 (0,212)Suriye (0,098)Lübnan (0,049)Türkiye	133 (59)Çin (20)Hindistan (3)Türkiye	36640,3
28. İnorganik kimyasallar	0,028 (0,028)Türkiye	86 (85)Kanada (0,207)Kenya (0,017)Türkiye	307042,8
08. Yenilen meyveler, kabuklu yemişler, turunçgil	49 (36)BAE (8)Fas (0,126)Türkiye	66 (37)BAE (13)Hindistan (0,632)Türkiye	34,6
84. Makine ve cihazlar	4 (1)BAE (0,534)Ürdün (0,402)Türkiye	15 (12)BAE (0,961)Fransa (0,438)Türkiye	275,0
Diğerleri	614,7	446	-27,4
Liste Toplamı	35687,3	60.306	68,9
Toplam İhracat	36.302	60.752	67,3

TRADEMAP, www.trademap.org/ veri tabanından yararlanılarak tarafımızca hazırlanmıştır (05.08.2010). Tabloda Türkiye'ye ait değerlerde kullanılan italik yazım Türkiye'nin söz konusu ülkenin ilgili ürün ihracatında ilk beş ülke içinde bulunmadığını ifade ederken, düz yazım belirtilen diğer ülkeler ile birlikte ilk beş ülke içinde bulunduğunu ifade etmektedir.

Tablo 39'a göre, Irak'ın 2007 ihracatının yüzde 98,1'i ve 2008 ihracatının yüzde 98,7'si mineral yakıtlar mineral yağlara aittir. İhracatta mineral yakıtlar mineral yağlardan sonra önem arz eden diğer ürünler tuz, kükürt, inorganik kimyasallar, yenilen meyveler, kabuklu yemişler, makine ve cihazlardır.

Irak'ın ihracatının hemen hemen tamamını oluşturan 27 GTİP numarasına sahip mineral yakıtlar ve mineral yağlar grubu 2008 yılında yüzde 68,3 oranında artarak 60.006 milyon dolar olmuştur. Bu ürün grubunun 2007 yılı ihracatının yüzde 32'si 2008 yılı ihracatının ise yüzde 38'i ABD'ye gerçekleştirilmiştir. İlgili ürün grubunda en önemli ithalatçı konumuna olan ABD 2007 yılında 11.366 milyon dolar ve 2008 yılında 22.708 milyon dolar değerlerinde ithalat gerçekleştirmiştir. Türkiye ise ithalat değerini yüzde 117,8 artırarak 2008 yılında 1.296 milyona ulaşmıştır.

Irak'ın ihracatında önem arz eden kalemlerden biri de 25 GTİP numaralı tuz, kükürt, toprak ve taşlar, alçılar ve çimento grubudur. Bu ürün grubunun ihracatı 2008 yılında 362 bin dolardan 133 milyon dolara yükselmiştir. Bu ürün grubunun en önemli alıcısı 2007 yılında 212 bin dolar ile Suriye iken, 2008 yılında 59 milyon dolar ile Çin olmuştur. Türkiye'ye yapılan ihracat ise 2007 yılında 49 bin dolar iken, 2008 yılında 3 milyon dolara yükselmiştir.

28 GTİP numaralı inorganik kimyasallar ihracatı 2007 yılında 28 bin dolardan 86 milyon dolara yükselmiştir. 2007 yılında bu ürün grubu yalnızca Türkiye'ye ihraç edilmiştir. 2008 yılında ise 85 milyon dolar Kanada'ya ihraç edilirken, Türkiye'ye 17 bin dolar değerinde bir ihraç gerçekleştirilmiştir.

08 GTİP numarasına sahip yenilen meyveler, kabuklu yemişler grubu ihracatı 2008 yılında yüzde 34,6 oranında artarak 66 milyon dolar değerinde yapılmıştır. Bu ürün grubunun en önemli alıcısı Birleşik Arap Emirlikleri olmuştur. Birleşik Arap Emirlikleri'ne yapılan ürün ihracatı 2007 yılında 36 milyon dolar ve 2008 yılında 37 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir. Türkiye'ye yapılan ihracat ise, ilgili yıllarda 126 bin dolar ve 632 bin dolar değerindedir.

84 GTİP numarasına sahip makine ve cihazlar Irak ihracatında önem arz eden diğer bir kalemdir. 2008 yılında 4 milyon dolardan 15 milyon dolara yükselen ihracatın en önemli ithalatçı ülkesi Birleşik Arap Emirlikleri'dir. Birleşik Arap Emirlikleri'ne 2007 ve 2008 yıllarında yapılan ihracat değerleri sırasıyla 1 milyon dolar ve 12 milyon dolar değerinde olmuştur. Aynı yıllarda Türkiye'ye yapılan ihracat değerleri ise, 402 milyon dolar ve 432 milyon dolar değerinde olmuştur.

Tablo 40. Irak'ın İthalatı (Milyon ABD Doları)

Ürün Grupları	2007	2008	Değişim(%)
85. Elektrikli makine ve cihazlar	2.208 (650)BAE (313)Türkiye	3.050 (593)BAE (398)Türkiye	38,1
84. Makine ve cihazlar	1.584 (279)BAE (234)Türkiye	1.796 (245)BAE (245)Türkiye	13,3
87. Motorlu kara taşıtları	1.042 (313)BAE (106)ABD (70)Türkiye	1.785 (569)BAE (198)Güney Kore (76)Türkiye	71,3
22. Meşrubat, alkollü içecekler ve sirke	216 (34)Türkiye (33)Ürdün	1.247 (37)Ürdün (34)Türkiye	477,3
15. Hayvansal ve bitkisel yağlar	139 (96)Türkiye (11)Ürdün	876 (365)Türkiye (195)Malezya	530,2
DIĞERLERİ	8.481	11.851	39,7
LISTE TOPLAMI	5.189	8.754	68,7
TOPLAM İTHALAT	13.670	20.605	50,7

TRADEMAP, www.trademap.org/ veri tabanından yararlanılarak tarafımızca hazırlanmıştır (05.08.2010). Tabloda Türkiye'ye ait değerlerde kullanılan italik yazım Türkiye'nin söz konusu ülkenin ilgili ürün ithalatında ilk beş ülke içinde bulunmadığını ifade ederken, düz yazım belirtilen diğer ülkeler ile birlikte ilk beş ülke içinde bulunduğunu ifade etmektedir.

Tablo 40'da Irak'ın 2007 ve 2008 ithalatında önem arz eden ürünler yer almaktadır. Bu ürünler, elektrikli-elektriksiz makine ve cihazlar, motorlu kara taşıtları, meşrubat ve alkollü içecekler, hayvansal ve bitkisel yağlardır. Bu ürünler Irak toplam ithalatının 2007 yılında yüzde 38'ini, 2008 yılında yüzde 42,4'ünü kapsamaktadır. Bu ürünlerden, ithalatı en fazla artış gösteren meşrubat ve alkollü içecekler ile hayvansal ve bitkisel yağlar olmuştur.

Irak ithalatında ilk sırada yer alan kalem 85 GTİP numaralı elektrikli makine ve cihazlardır. 2008 yılında yüzde 38,1 oranında artış göstererek 3.050 milyon dolar olmuştur. Bu ithalat kaleminde Irak için iki önemli tedarikçi ülke bulunmaktadır. Bu ülkeler Birleşik Arap Emirlikleri ve Türkiye'dir. Birleşik Arap Emirlikleri'nin Irak'a yaptığı elektrikli makine ve cihazlar ihracatı 2008 yılında 650 milyon dolardan 593

milyon dolara gerilerken, Türkiye'nin ülkeye ilgili ürün ihracatı 2007 yılında 313 milyon dolar iken, 2008 yılında 398 milyon dolara yükselmiştir.

Irak için 84 GTİP numaralı makine ve cihazlar ithalatı, elektrikli makine ve cihazlar ithalatından sonra ikinci önemli ithalat olmuştur. 2008 yılında bir önceki seneye oranla yüzde 13,3 artış gösteren ürün ithalatında, Birleşik Arap Emirlikleri ve Türkiye en önemli tedarikçi ülkelerdir. Birleşik Arap Emirlikleri'nden yapılan makine ve cihazlar ithalatı 2007 ve 2008 yıllarında 279 milyon dolar ve 245 milyon dolar iken, Türkiye'den yapılan makine ve cihazlar ithalatı ise, 2007 ve 2008 yıllarında 234 milyon dolar ve 245 milyon dolardır.

2007 yılında 1.042 milyon dolar ve 2008 yılında yüzde 71,3 artışla 1.785 milyon dolar değerinde ithalat yapılan 87 GTİP numaralı motorlu kara taşıtlarının en önemli tedarikçi ülkesi Birleşik Arap Emirlikleri'dir. Birleşik Arap Emirlikleri Irak'a yapmış olduğu motorlu kara taşıtları ihracatını 2008 yılında bir önceki seneye nazaran yüzde 81,7 oranında yükselterek 593 milyon dolar değerinde gerçekleştirmiştir. Türkiye ise 2008 yılındaki ilgili ürün ihracatını yüzde 8,5 oranında yükseltmiş ve 76 milyon dolar olarak gerçekleştirmiştir.

2008 yılındaki ithalat değeri bir önceki seneye göre yaklaşık 6 kat artan ve 1.247 milyon dolara ulaşan 22 GTİP numaralı meşrubat ve alkollü içecekler grubu en fazla ithalat artışı gösteren kalemlerden biri olmuştur. Bu ürün grubunun önemli tedarikçi ülkeleri Türkiye ve Ürdün'dür. Ürdün'den yapılan ithalat 2007 ve 2008 yıllarında 33 milyon dolar ve 37 milyon dolar değerinde olurken, Türkiye'den yapılan ithalat her iki yılda da 34 milyon dolar değerinde gerçekleşmiştir.

Irak ithalatında en fazla artış gösteren ürün grubundan bir diğeri de 15 GTİP numaralı hayvansal ve bitkisel yağlar olmuştur. Bu ürün grubunun ithalat değeri 2008 yılında bir önceki seneye oranla 6 kat artmış ve 876 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir. Irak ithalatında en fazla artış gösteren bu ürün grubunda Türkiye'den yapılan ithalat da yaklaşık 4 kat artarak 2008 yılında 96 milyon dolardan 366 milyon dolara yükselmiştir. Diğer önemli tedarikçi ülkeler ise Ürdün ve Malezya olmuştur.

3.7.4.3 Türkiye-İrak Ticari İlişkilerinin Genel Durumu

Körfez Savaşı öncesinde Irak, Türkiye'nin ekonomik ilişkiler bakımından iş hacminin yoğun olduğu ülkelerden biriyken, 1990 yılında uygulanmaya başlanan Birleşmiş Milletler Yaptırımlar Rejimi ile Irak'tan ithalatın tümüyle yasaklanması ve bu ülkeye ihracatın sadece gıda maddeleri, ilaç, tıbbi malzemelerle sınırlandırılması sonucunda iki ülkenin ticareti durma notasına gelmiştir. Bu ambargo, nakliye, transit ticaret, enerji ve turizm gibi sektörleri de olumsuz etkilemiştir. Bu olumsuzluklardan en çok etkilenen Güneydoğu Anadolu Bölgesi olmuştur. 2003 yılında ambargonun kaldırılması Irak ile ticaretin geliştirilmesine yönelik bir takım uygulamaların olduğu bir dönem yaşanmıştır. Bu dönemde ham petrol karşılığı Türk malı ihracatı sistemiyle, ticari ilişkiler canlanmıştır (DEİK,2010:18).

Türkiye ile Irak arasındaki dış ticarete yaşanan sorunların en başında ödemelerde yaşanan gecikmeler ve akreditif işlemlerinde yaşanan zorluklar gibi banka işlemlerinden doğan gecikmeler gelmektedir. Ayrıca, sınır kapısında (Halil İbrahim) gayri resmi alınan vergiler, keyfi uygulanan cezalar ile güvenliğin sağlanamaması karşılaşılan diğer sorunlardır (DEİK,2010:21).

Türkiye ile Irak arasındaki dış ticaret değerleri, Türkiye'nin Irak'a yapmış olduğu ihracatta yer alan ilk on kalem ve Türkiye'nin Irak'tan yapmış olduğu ithalatta yer alan ilk on kalem Tablo 41, Tablo 42 ve Tablo 43'de gösterilmektedir.

Tablo 41. *Türkiye-İrak Dış Ticaret Değerleri (Milyon ABD Doları)*

Yıllar	İhracat	İthalat	Denge	Hacim
2004	1.820	467	1.353	2.287
2005	2.750	458	2.292	3.208
2006	2.589	375	2.214	2.964
2007	2.811	645	2.166	3.456
2008	3.912	1.320	2.592	5.232

DTM,İrak Cumhuriyeti Ülke Profili,2009

<http://www.dtm.gov.tr/dtmadmin/upload/ANL/OrtaDoguDb/Irak.doc> (13.08.2009)

Tablo 41’de 2008 yılında Irak’a ihracat bir önceki yıla göre yüzde 37 oranında artarak 3,9 milyar dolar olarak kaydedilmiştir. İthalat ise yüzde 100’ün üzerinde bir artış göstermiş ve 645 milyon dolardan 1,3 milyar dolara yükselmiştir. Irak’ın 2004-2008 yılı genel ihracatı yüzde 203 artarken Türkiye’nin Irak’a olan ithalatı da yüzde 92 artmıştır. Irak’ın 2004-2008 yılı genel ithalatı ise yüzde 3 oranında azalmasına rağmen Türkiye’nin Irak’a olan ihracatı yüzde 115 artmıştır.

Tablo 42. *Türkiye’nin Irak’a İhracatı (Milyon ABD Doları)*

Ürün Grupları	2007	2008	Değişim (%)
85.Elektrikli makine ve cihazlar	313	398	27,2
15.Hayvansal ve bitkisel yağlar	96	365	281,1
72.Demir ve çelik	256	348	36,1
73.Demir veya çelikten eşya	187	250	33,8
84.Makine ve cihazlar	234	245	4,4
11.Değirmencilik ürünleri	160	234	46,2
25.Tuz, kükürt, toprak ve taşlar, alçılar ve çimento	146	195	33,1
94.Mobilyalar, prefabrik yapılar	141	172	22,1
29.Plastik ve plastikten eşya	94	152	61,0
04.Süt, kuş ve kümes hay. yumurtaları, bal vb.	77	126	63,6
DIĞERLERİ	1.107	1.427	28,9
LİSTE TOPLAMI	1.704	2.485	45,8
İHRACAT TOPLAMI	2.811	3.912	39,1

DTM, Irak Cumhuriyeti Ülke Profili, 2009

<http://www.dtm.gov.tr/dtmadmin/upload/ANL/OrtaDoguDb/Irak.doc> (13.08.2009)

Tablo 42’de Türkiye’nin Irak’a yapmış olduğu ihracatta önem arz eden on ihracat kalemi yer almaktadır. Elektrikli-elektriksiz makine ve cihazlar, hayvansal ve bitkisel yağlar, demir ve çelik, demir veya çelikten eşya, makine ve cihazlar, değirmencilik ürünleri, tuz, kükürt, toprak ve taşlar, mobilyalar, prefabrik yapılar, plastik ve plastikten eşya, süt, kuş ve kümes hayvanların yumurtaları ve bal en önemli ihracat kalemlerini oluşturmaktadır. Bu ürünler Irak’a yapılan toplam ihracatın 2007 yılında yüzde 60,6’sını 2008 yılında yüzde 63,5’ini kapsamaktadır. İlk sırada yer alan elektrikli makine ve cihazlar ihracatı yüzde 27,2 oranında artmıştır. Irak’a yapılan

ihracatta ikinci en fazla artış gösteren kalem ise hayvansal ve bitkisel yağlardır. Bu ürün gurubunun ihracatı 2008 yılında yüzde 281 artarak 365 milyon dolar seviyesine çıkmıştır.

Tablo 43. *Türkiye'nin Irak'tan İthalatı (Milyon ABD Doları)*

Ürün Grupları	2007	2008	Değişim (%)
27.Mineral yakıtlar, mineral yağlar	595	1.296	117,7
10.Hububat	0,312	6	1828,7
07.Sebzeler	2	4	123,3
25.Tuz, kükürt, toprak ve taşlar, alçılar ve çimento	0,049	3	6373,1
85.Elektrikli makine ve cihazlar	1	2	26,4
31.Gübreler	0,230	2	929,1
DIĞERLERİ	46	7	84,7
LİSTE TOPLAMI	599	1.313	119,1
İTHALAT TOPLAMI	645	1.320	104,6

DTM, Irak Cumhuriyeti Ülke Profili, 2009

<http://www.dtm.gov.tr/dtmadmin/upload/ANL/OrtaDoguDb/Irak.doc> (13.08.2009)

Tablo 43'de 2007 ve 2008 yıllarında Türkiye'nin Irak'tan ithal etmiş olduğu ürün grupları yer almaktadır. Bu ürünlerin başında mineral yakıtlar, mineral yağlar gelmektedir. Bu ürün grubu 2007 yılında ülkeyle yapılan ithalatın yüzde 92'sini, 2008 yılında ise yüzde 98'ini kapsamaktadır. 2008 yılında yapılan ürün ithalatı bir önceki seneye göre yüzde 117,7 oranında artarak 1,2 milyar dolar olmuştur. 2008 yılında ülkeden yapılan ithalatta yüzde 100'ün üzerinde artış gösteren diğer iki ürün grubu ise hububat ve tuz, kükürt grubu olmuştur.

3.7.5 İran

Resmi adı, İran İslam Cumhuriyeti'dir. Güneyinde Basra ve Umman Körfezi, kuzeyinde Hazar denizi vardır. Türkiye, Azerbaycan, Ermenistan, Irak, Pakistan,

Afganistan ve Türkmenistan ile çevrilidir. Başkenti Tahran'dır. Resmi dili Farsçadır. Para birimi İran Riyalidir.

3.7.5.1 İran'ın Temel Ekonomik Göstergeleri

İran ekonomisinin büyük çoğunluğu son kırk yıldır petrole dayalıdır. 20. yüzyılın başında önemli bir ham petrol üreticisi haline gelen İran, bu dönemden itibaren uluslar arası piyasalardaki değişken petrol fiyatlarındaki dalgalanmalardan etkilenir hale gelmiştir. OPEC üyesi ülkeler içerisinde ikinci büyük üretici olan İran, günlük 97 varil ile dünya petrol rezervlerinin yaklaşık yüzde 10'una sahiptir. Döviz girdilerinin yüzde 80'ini petrol ihracatından elde eden İran, bu haliyle petrol fiyatlarındaki dalgalanmalara karşı aşırı duyarlı halde bulunduğu için son yıllarda petrol dışı endüstrileri geliştirme programlarını yürürlüğe koymuş bulunmaktadır. Ekonomide kamu sektörü petrol gelirlerinin sahibi olması nedeniyle en baskın aktördür. Petrol sektörünün GSYİH'deki payı, 1970'lerde yüzde 30-40 iken, 8 yıl süren Irak ile savaş sırasında üretim tesislerinin zarar görmesi nedeniyle günümüzde yüzde 10-20'dir. Buna rağmen petrol gelirleri toplam ihracat hâsılatının yüzde 80'ini, devlet gelirlerinin ise yüzde 40 ila 50'sini oluşturmaktadır. 1990'lı yıllarda dünya petrol fiyatlarındaki önemli düşüşler İran'ın gelirlerinin büyük ölçüde etkilemiştir. Bu çerçevede petrol dışı endüstrilere yönelik önemli bazı projeleri askıya almak zorunda kalmıştır (<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/ir.html>)(23.04.2010).

İran, 1990'lar boyunca yüklü miktardaki dış borç ödemeleri nedeni ile döviz kurlarını koruyucu bir kur politikası izlemiştir. Aynı dönem süresince ülkeye giriş yapan doğrudan yabancı yatırım miktarı da ülke potansiyelinin çok gerilerinde kalmıştır. Bunun sebebi bazı yasal engeller ve özellikle başta petrol sektöründe olmak üzere yabancı sermaye girişini kısıtlayan iş ortamına ilişkin bazı kusurlar olmuştur. Hükümet tarafından uygulamaya konan yeni ekonomik program çerçevesinde 2000 yılından beri dış ticaret ve döviz kuru politikaları liberalize edilmektedir. Ayrıca artan kamu ve özel sektör yatırımları da çelik ve petrokimya üretimi gibi enerji yoğun sektörlerde etkili olmaya başlamıştır.

Dış ticaret rejiminin liberalizasyonu bazı malların ithalatında tekellerin kaldırılması yolu ile olmuştur. Söz konusu ürünler şeker ve yemeklik yağ gibi ürünlerdir. Bu ürünlerin ithalatını gerçekleştiren devlet tekelleri kaldırılmıştır. Döviz kuru politikalarının liberalizasyonu için ise katlı döviz kuru sisteminden tek oranlı “dalgalı” döviz kuru sistemine geçilmiştir. 21 Mart 2002 itibarı ile yürürlüğe giren yeni sistem ile 1 ABD Doları = 7,950 İran Riyali olarak belirlenmiştir. Söz konusu düzenlemeler ile resmi döviz kuru ve serbest piyasa kuru arasındaki farklılıklar kaldırılmıştır. Ülkede dikkat çekici bir özelleştirme süreci başlatılmış bulunmaktadır. Bu çerçevede ekonominin kamu denetimine tabi sektörlerinin özel sektöre açılması süreci başlatılmıştır. Buna finansal hizmetler de dâhil olup, 2002 yılının başında, İslam Devriminden sonraki ilk özel banka açılmıştır. İzleyen yıllarda daha fazla sayıda özel bankanın açılması ve Merkez Bankası'nın düzenlemeleri ile kamu bankalarının ticari hizmetlerini artırması beklenmektedir. Söz konusu düzenlemeler ülkede özel sektörün gelişimini sağlamak için yapılmaktadır. Bu amaçla özel sektörün devletin petrol rezervleri fonundan ayrıcalıklı biçimde yararlanması kararı da alınmıştır.

Hükümet ayrıca Ekim 2002'de yabancı yatırımlarla ilgili bir kanunu yürürlüğe koymuştur. Kanun, büyük ölçüde petrol dışı sektörlerde yabancı yatırım akışını teşvik etmek için düzenlenmiştir. 2000 ve 2001 mali yıllarında ortalama yüzde 5'lik ekonomik büyüme gerçekleştirilmiştir. Bu oran 2002 için yüzde 5,5 artmıştır. 2003 yılında GSYİH yüzde 6,2 oranında artmıştır. Ülkede enflasyon 2002 yılında yüzde 14,3 olarak gerçekleşmiştir. 2003 yılı enflasyonu ise yüzde 16,5'tir. İthalatının yüzde 40'ını Avrupa ülkelerinden gerçekleştiren İran için Euro'nun değer kazanması enflasyonist etki yaratmaktadır. Diğer taraftan döviz kuru politikalarındaki değişim de enflasyonist bir baskı yaratmıştır. Geçmişte IR 1,752 = US\$1 kurundan satın alınan ürünler, günümüzde IR 8,000=US\$1 kurundan satın alınmaktadır. Bu durum, sübvansiyon ödemelerindeki artışlara rağmen bazı ithal ürünlerin nihai maliyetlerinde artışlara neden olmuştur. Döviz kurunun bütünleştirilmesi para arzının da yükselmesine neden olmuştur. Böylece uzun zamandır süregelen enflasyonist baskılar ve güçlenen iç talebe sayılan bu faktörlerin de eklenmesi ile enflasyon artış eğilimi göstermiştir. Yüksek enflasyon oranları reel ücretlerin aşınmasına neden olmaktadır (<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/ir.html>)(23.04.2010).

3.7.5.2 İran Dış Ticaret Yapısı

İran dış ticaret fazlası veren bir ülkedir. Ülkenin toplam ihracatının yaklaşık yüzde 80'ini ve buna bağlı olarak devlet bütçesinin büyük bir bölümünü petrol gelirleri oluşturmaktadır. Bu nedenle İran değişen petrol fiyatlarından oldukça fazla etkilenmektedir.

Tablo 44. İran'ın Dış Ticaret Değerleri (Milyon ABD Doları)

	2004	2005	2006	2007	2008
İhracat	44.628	60.012	63.247	79.417	106.470
İthalat	32.997	38.675	40.686	51.004	56.638
Dış Ticaret Denge	11.631	21.337	22.561	28.413	49.832
Dış Ticaret Hacim	77.625	98.687	103.933	130.421	163.108

TRADEMAP, www.trademap.org/ veri tabanından yararlanılarak tarafımızca hazırlanmıştır (05.08.2010).

Tablo 44'e göre, İran dış ticaret fazlası veren bir ülkedir. Bunun en büyük nedeni, petrolden elde ettiği gelirdir. İran'ın 2004 yılındaki ihracat değeri 2008 yılında yüzde 138 oranında, ithalatı ise yüzde 72 oranında artmıştır. 2008 yılı ihracatında artış oranı bir önceki seneye göre yüzde 17,2 iken, ithalattaki artış oranı yüzde 4,2'dir. Dış ticaret hacmi ise 2008 yılında yüzde 12,1 artarak 145 milyar dolar değerinde olmuştur. İthalat/ihracat dengesinin 2008 yılında 0,21'den 0,25 oranına yükseldiği görülmektedir.

3.7.5.2.1 İran Dış Ticaretinde Başlıca Ülkeler

İran'ın 2007 ve 2008 yıllarındaki ihracat ve ithalatında önem arz eden ülkeler ve payları Tablo 45 ve Tablo 46'da gösterilmektedir.

Tablo 45. İran'ın İhracatında ve İthalatında Başlıca Ülkeler ve Payları

İhracat(2008)	Pay(%)	İthalat(2008)	Pay(%)
Çin	21,2	Çin	15,1
Japonya	19,8	BAE	12,4
Hindistan	14,9	Almanya	10,8
Türkiye	8,8	Rusya	6,2
İtalya	6,2	İtalya	5,9
Diğer	29,1	Diğer	49,6

Aydın ve diğerleri (2009a), İran Ülke Raporu, T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı İhracatı Geliştirme Etüd Merkezi, [http://www.igeme.org.tr/pg/section-pg-ulke.cfm?id= %C4%B0ran#profil](http://www.igeme.org.tr/pg/section-pg-ulke.cfm?id=%C4%B0ran#profil) (17.12.2009)

İran'ın 2008 yılı ihracatının büyük bir kısmını Uzakdoğu ülkelerine yapmış olduğu görülmektedir. İhracat payı yüzde 21,2 olan Çin ve ihracat payı yüzde 19,8 olan Japonya ilk iki sırada yer almaktadır. Çin ve Japonya'ya gerçekleştirilen ihracat ham petrolden oluşmaktadır. Bu iki ülkeyi yüzde 14,9 ile Hindistan, yüzde 8,8 ile Türkiye ve yüzde 6,2 ile İtalya izlemektedir.

İslam Devrimi öncesinde İran'ın en önemli ithalatçıları Almanya, ABD ve İngiltere olurken, devrimden sonra ülkeye ABD ve İngiltere ihracatı ciddi bir düşüş yaşamıştır. Bu süre zarfında sermaye malı ithalatında Almanya yerini korumuş, Batı ülkelerinin uyguladığı ekonomik yaptırımlar nedeniyle Asya ülkeleri önem kazanmıştır. İran'ın 2008 yılı, 53 milyar dolar değerindeki toplam ithalatında Çin yüzde 15,1 ile yine ilk sırayı alırken, arkasından yüzde 12,4 ile Birleşik Arap Emirlikleri, yüzde 10,8'lik bir pay ile Almanya, yüzde 6,2'lik bir pay ile Rusya ve yüzde 5,9'luk bir pay ile İtalya gelmektedir. Türkiye ise, 2008 İran toplam ithalatında 2 milyar dolar ve yüzde 3,8'lik bir pay ile dokuzuncu sırada yer almaktadır (Aydın ve diğerleri, 2009a:18).

3.7.5.2.2 İran Dış Ticaretinin Sektörel Görünümü

İran'ın 2007 ve 2008 yıllarına ait önem arz eden ihracat ve ithalat kalemleri Tablo 46'da ve Tablo 47'de gösterilmektedir.

Tablo 46. İran'ın İhracatı (Milyon ABD Doları)

Ürün Grupları	2007	2008	Değişim(%)
27. Mineral yakıtlar, mineral yağlar	69.449	98.862	42,3
29. Organik kimyasallar	1.805	3.413	89,0
26. Metal cevherleri	1.045	1.593	52,4
08. Yenilen meyveler, kabuklu yemişler, turunçgil	1.042	988	-5,1
25. Tuz, kükürt, toprak ve taşlar, çimento	390	779	99,7
DİĞERLERİ	5.686	835	-85,3
LİSTE TOPLAMI	73.731	105.635	43,2
TOPLAM İHRACAT	79.417	106.470	34,0

TRADEMAP, www.trademap.org/ veri tabanından yararlanılarak tarafımızca hazırlanmıştır (05.08.2010). İran'ın ilgili ürünlerin ihracatında yer alan ülke ve değerlerine ulaşamamıştır.

Tablo 46'da yer alan İran'ın en önemli ihraç ürünlerinde ilk sırada bulunan mineral yakıtlar, mineral yağlar grubu 2007 yılında toplam ihracatın yüzde 87,4'ünü 2008 yılında ise toplam ihracatın yüzde 92,8'ini kapsamaktadır. İran'ın önemli diğer ihraç ürünleri ise organik kimyasallar, metal cevherleri, yenilen meyveler, kabuklu yemişler, tuz kükürt, toprak ve taşlardır. 2008 yılında İran'ın ilk beş ihracat kaleminde en çok artış gösteren ürün grupları tuz kükürt, toprak, taşlar ve organik kimyasallar olurken, tek azalış gösteren ürün yenilen meyveler, kabuklu yemişlerdir.

Tablo 47. İran'ın İthalatı (Milyon ABD Doları)

Ürün Grupları	2007	2008	Değişim(%)
84. Makine ve cihazlar	8.950	10.380	15,9
72. Demir ve çelik	6.907	6.199	-10,2
87. Motorlu kara taşıtları	5.281	6.088	15,2
85. Elektrikli makine ve cihazlar	4.165	4.781	14,7
10. Hububat	1.080	3.614	234,6
DİĞERLERİ	24.621	25.576	3,8
LİSTE TOPLAMI	26.383	31.062	17,7
TOPLAM İTHALAT	51.004	56.638	11,0

TRADEMAP, www.trademap.org/ veri tabanından yararlanılarak tarafımızca hazırlanmıştır (05.08.2010). İran'ın ilgili ürünlerin ithalatında yer alan ülke ve değerlerine ulaşamamıştır.

Tablo 47’de İran’ın 2008 yılındaki ithalatında önem arz eden kalemler yer almaktadır. Elektrikli-elektriksiz makine ve cihazlar, demir ve çelik, motorlu kara taşıtları ve hububat en çok ithal edilen ürünlerdir. 2008 yılında ilk beş ithalat kaleminde yüzde 100’ün üzerinde bir artış gösteren tek ürün grubu hububat olmuştur. Yine aynı yıl ilk beş ithalatta tek azalış gösteren ürün grubu ise demir ve çelik olmuştur.

3.7.5.3 Türkiye-İran Ticari İlişkilerinin Genel Görünümü

Dışa kapalı ekonomik yapısı, uyguladığı dış ticaret kontrolleri, yüksek gümrük tarifeleri, tarife dışı engeller, bankacılık ve ödemeye ilişkin sorunlar, iki ülke arasındaki ulaşım ağlarının yetersizliği ve sınır kapılarında yaşanan sorunlar gibi engeller iki ülkenin ticari ilişkilerini olumsuz etkilemiştir. İki ülke arasındaki dış ticaret 2003 yılından sonra 500 milyon dolar ve üzeri seviyelerine çıkabilmiştir (Aydın ve diğerleri, 2009a:26)

Türkiye’nin Orta Asya ülkelerine ihracatı için İran’a alternatif olarak düşünülen, Gürcistan-Azerbaycan güzergâhında yol güvenliğinin olmaması ve yolların bozuk olması nedeniyle, Türkiye ve İran arasında taşımacılıktan kaynaklanan sorunlar, Türkiye’nin Orta Asya ülkelerine olan ihracatını da doğrudan etkilemektedir (Benli, 2004:193)

Türkiye ile İran arasındaki dış ticaret değerleri, Türkiye’nin İran’a yapmış olduğu ihracatta yer alan ilk on kalem ve Türkiye’nin İran’dan yapmış olduğu ithalatta yer alan ilk on kalem Tablo 48, Tablo 49 ve Tablo 50’de gösterilmektedir.

Tablo 48. *Türkiye-İran Dış Ticaret Değerleri (Milyon ABD Doları)*

Yıllar	İhracat	İthalat	Denge	Hacim
2004	812	1.962	-1.150	2.774
2005	913	3.470	-2.557	4.383
2006	1.066	5.626	-4.560	6.692
2007	1.441	6.615	-5.174	8.056
2008	2.028	8.199	-6.171	10.227

DTM, İran Ülke Profili, 2009

<http://www.dtm.gov.tr/dtmadmin/upload/ANL/OrtaDoguDb/Iran.doc> (13.08.2009)

Tablo 48 incelendiğinde, 2007 yılında 1,4 milyar dolar olan ihracat, 2008 yılında yüzde 40,7 artarak 2 milyar dolara ulaştığı görülmektedir. İthalat ise, 2008 yılında yüzde 23,9 oranında artarak 8,1 milyar dolar olmuştur. İran'ın 2004-2008 yılı ihracatı yüzde 138 oranında artarken, Türkiye'nin İran'dan yapmış olduğu ithalat da yüzde 317 oranında artmıştır. İran'ın 2004-2008 yılı ithalatı yüzde 72 oranında artarken, Türkiye'nin İran'a yapmış olduğu ihracat da yüzde 150 oranında artmıştır.

Tablo 49. *Türkiye'nin İran'a İhracatı (Milyon ABD Doları)*

Ürün Grupları	2007	2008	Değişim (%)
84. Makine ve cihazlar	211	303	43,6
72. Demir ve çelik	153	206	34,6
87. Motorlu kara taşıtları	79	156	97,4
27. Mineral yakıtlar, mineral yağlar	3	154	5033,3
85. Elektrikli makine ve cihazlar	93	120	29,0
44. Ağaç ve ağaçtan eşya	108	111	2,7
39. Plastik ve plastikten eşya	81	104	28,3
24. Tütün ve tütün yerine geçen işlenmiş maddeler	89	89	0
94. Mobilyalar, aydınlatma lambaları, prefabrik yapılar	70	79	12,8
55. Sentetik ve suni devamsız lifler	49	61	24,4
DIĞERLERİ	505	645	27,7
LISTE TOPLAMI	936	1.383	47,7
TOPLAM İHRACAT	1.441	2.028	46,3

DTM, İran Ülke Profili, 2009

<http://www.dtm.gov.tr/dtmadmin/upload/ANL/OrtaDoguDb/Iran.doc> (13.08.2009)

Tablo 49'da yer alan Türkiye'nin İran'a ihraç ettiği ürünlerin başında makine ve cihazlar ile demir çelik gelmektedir. Makine ve cihazlar 2008'de yüzde 43,6 oranında bir artış gösterirken, demir ve çelik yüzde 34,6 oranında bir artış göstermiştir. İran'a yapılan ihracatta ilk on kalem içinde yüzde yüzün üzerinde tek artış gösteren kalem mineral yakıtlar, mineral yağlardır. 2007 yılında yalnızca 3 milyon dolar olan ihracat değeri 2008'de 154 milyon dolara çıkarak büyük bir artış göstermiştir. İran'a ihraç edilen diğer önemli ürünler motorlu kara taşıtları, elektrikli makine ve cihazlar, ağaç ve ağaçtan eşya, plastik ve plastikten eşya, tütün, mobilyalar, sentetik ve suni liflerdir.

Tablo 50. Türkiye'nin İran'dan İthalatı (Milyon ABD Doları)

Ürün Grupları	2007	2008	Değişim (%)
27. Mineral yakıtlar, mineral yağlar	6.011	7.551	25,6
74. Bakır ve bakırdan eşya	258	303	17,4
39. Plastik ve plastikten eşya	166	126	-24,0
72. Demir ve çelik	25	32	28,0
29. Organik kimyasal müstahsallar	16	22	37,5
87. Motorlu kara taşıtları	15	17	13,3
25. Tuz, kükürt, toprak ve taşlar, alçılar ve çimento	6	16	166,6
79. Çinko ve çinkodan eşya	7	10	42,8
76. Alüminyum ve alüminyum eşya	3	9	200,0
DİĞERLERİ	108	113	4,6
LISTE TOPLAMI	6.507	8.086	24,2
TOPLAM İTHALAT	6.615	8.199	23,9

DTM, İran Ülke Profili, 2009

<http://www.dtm.gov.tr/dtmadmin/upload/ANL/OrtaDoguDb/Iran.doc> (13.08.2009)

Tablo 5'de görüldüğü üzere, Türkiye'nin İran'dan yaptığı ithal ürünlerinin başında mineral yakıtlar, mineral yağlar gelmektedir. Türkiye'nin İran'dan yapmış olduğu mineral yakıtlar, mineral yağlar ithalatı, Türkiye'nin İran'dan yapmış olduğu 2007 yılı toplam ithalatının yüzde 90,8'ini; 2008 yılı toplam ithalatının ise yüzde 92'sini oluşturmaktadır. 2007 yılına oranla yüzde 25,6 artan bu ürün grubu 7.551 milyon dolar ile ilk sırada yer almaktadır. İthalattaki ilk on kalemden yüzde 100'ün üzerinde artış gösteren iki ürün grubu vardır. Bunlar tuz, kükürt grubu ile alüminyum ve alüminyum eşya grubudur. Üçüncü sırada yer almasına rağmen plastik ve plastikten eşya ithalatı 2007 yılına nazaran yüzde 24 düşüş göstermiştir. İran'dan yapılan ithalatta diğer önem arz eden kalemler bakır ve bakırdan eşya, plastik ve plastikten eşya, demir ve çelik, organik kimyasal müstahsallar, motorlu kara taşıtları ile çinko ve çinkodan eşyadır.

3.7.6 Romanya

Ülke kuzeyde ve kuzey doğuda Ukrayna, Moldova, kuzeybatıda Macaristan, güneybatıda Sırbistan, güneyde Bulgaristan ile komşudur. Ayrıca ülkenin doğuda Karadeniz'e kıyısı vardır. Romanya'nın başkenti Bükreş'tir. Resmi dili Rumencedir. Para birimi ise Rumen Leyidir.

3.7.6.1 Romanya'nın Temel Ekonomik Göstergeleri

1 Ocak 2007 tarihinde Avrupa Birliği'ne katılan Romanya, büyük ölçüde artık kullanılmayan sanayi temeli ve ülkenin ihtiyaçlarına uygun olmayan üretim tarzları ile 1989'da komünizmi geride bırakmaya başlamıştır. Romanya, 2000 yılında AB ihracat piyasalarındaki güçlü talep sayesinde 3 yıllık ekonomik durgunluk döneminden çıkmıştır. Son yıllarda yurtiçi tüketim ve yatırım, GSYİH'deki büyümeyi hızlandırmıştır, fakat cari hesapta büyük oranda açığa yol açmıştır. Romanya'nın makroekonomik kazanımları son zamanlarda orta sınıfın ortaya çıkmasına ve geniş çaplı yoksulluğa neden olmuştur. Yolsuzluk ve aşırı bürokrasi iş ortamını engellemeye devam etmektedir.

Güçlü tüketici talebi ve yüksek ücret artışı, artan enerji maliyeti, gıda fiyatlarını etkileyen ülke genelindeki kuraklık ve mali disiplinin gevşemesi sonucu enflasyon 2007–08 yılları arasında yükselmiş, ancak 2009 yılında dünya ekonomik krizi sonucunda düşmüştür. Romanya, finansal piyasalarda ve ticarete küresel ekonomik krizin etkilerini hissetmeye başladığından, GSYİH büyüme oranı 2008 yılının son çeyreğinde önemli ölçüde küçülmüştür ve işsizlik iki katına çıkmıştır. Romanya 2014 yılına kadar Euro'ya geçmeyi planlamaktadır (<https://www.cia.gov/library/publications/the-worldfactbook/geos/ro.html>)(23.04.2010).

3.7.6.2 Romanya Dış Ticaret Yapısı

Romanya'nın 1989 yılı itibariyle, Batı ile olan ilişkilerini geliştirme çabaları ve serbest piyasa ekonomisi için gereken mevzuat değişikliklerinin yapılması yönündeki uygulamaları aynı zamanda dış ticaret politikasını da şekillendirmiştir. Romanya DTÖ'nün kurucu üyelerindendir (Gülsoy ve diğerleri, 2009:6)

Tablo 51. Romanya Dış Ticaret Değerleri (Milyon Dolar)

	2004	2005	2006	2007	2008
İhracat	23.485	27.730	32.336	40.265	49.539
İthalat	32.664	40.463	51.106	69.946	82.965
Dış Ticaret Denge	-9.179	-12.773	-18.770	-29.681	-33.426
Dış Ticaret Hacim	56.149	68.193	83.442	110.211	132.504

COMTRADE, <http://www.comtrade.un.org/> veri tabanından yararlanılarak tarafımızca hazırlanmıştır (17.12.2009).

Tablo 51'e göre 2004 yılında yapılan toplam ihracat 23.485 milyon dolar iken, 2008 yılında 49.539 milyon dolar değerine ulaşmıştır. 2008 ihracatı bir önceki yıla göre yüzde 23 artmıştır. 2004 yılı ithalat değeri 32.664 milyon dolar dolaylarındayken, 2008 yılında 82.965 milyon dolara yükselerek yüzde 150 artış göstermiştir. 2008 yılı ithalatı bir önceki seneye kıyasla yüzde 19 oranında artmıştır. 2004-2008 yılları arasında dış ticaret hacmi sürekli olarak artmıştır.

3.7.6.2.1 Romanya Dış Ticaretinde Başlıca Ülkeler

Romanya'nın 2007 ve 2008 yıllarındaki ihracat ve ithalatında önem arz eden ülkeler ve payları Tablo 52'de ve Tablo 53'de gösterilmektedir.

Tablo 52. Romanya'nın İhracatında Başlıca Ülkeler ve Payları

İhracat	2007 yılı Pay(%)	2008 yılı Pay(%)
Almanya	16,9	16,5
İtalya	17,0	15,4
Fransa	7,7	7,3
Türkiye	7,8	7,1
Macaristan	5,5	5,1
Diğer	45,1	48,6

COMTRADE, <http://comtrade.un.org/> veri tabanından yararlanılarak tarafımızca hazırlanmıştır (21.01.2010).

Romanya'nın Avrupa Birliği'ne üye olması ile birlikte, 2007 yılı ihracatında Avrupa Birliği ülkelerinin payı ağırlık kazanmış olduğu görülmektedir. Tablo 52'de Romanya'nın 2007 ve 2008 yıllarında ihraç yaptığı ilk beş ülke sıralamasının değişmediği görülmektedir. Bu ülkeler Almanya, İtalya, Türkiye, Fransa ve Macaristan'dır. Almanya ve İtalya, Romanya'nın ihracat yaptığı ülkeler arasında en çok paya sahip olan ülkelerdir. Almanya'nın ülke ihracatı içinde 2007-2008 yıllarında ortalama yüzde 16,7'lik bir payı varken, İtalya'nın ise ilgili yıllardaki toplam ihracatta ortalama payı yüzde 16,2'dir. Romanya'nın ihracatında dördüncü sırada yer alan Türkiye'nin payının ise 2008 yılında yüzde 7,8'den yüzde 7,1'e indiği görülmektedir.

Tablo 53. Romanya'nın İthalatında Başlıca Ülkeler (Milyon ABD Doları)

İthalat	2007 Yılı Pay(%)	2008 Yılı Pay(%)
Almanya	17,1	16,3
İtalya	12,7	11,3
Macaristan	6,9	7,3
Rusya	6,3	5,9
Fransa	6,3	5,7
Diğer	50,7	53,5

COMTRADE, <http://comtrade.un.org/> veri tabanından yararlanılarak tarafımızca hazırlanmıştır (21.01.2010).

Tablo 53'de görülebileceği gibi, Romanya'nın ithalatında başlıca ülkeler Almanya, İtalya, Macaristan, Rusya ve Fransa'dır. Bu ülkelerin ithalat sıralamasındaki yerleri 2007 ve 2008 yıllarında değişmemiştir. İlk sırada yer alan Almanya'nın ithalat

payı 2007’de yüzde 17,1 iken, 2008’de yüzde 16,3’e gerilemiştir. Ülkenin Almanya’dan sonra gelen diğer önemli tedarikçisi İtalya’nın 2008 yılındaki ithalat payı da yüzde 12,7’den yüzde 11,3’e gerilemiştir. Türkiye ise, 2007 ve 2008 yıllarında sırasıyla yüzde 5,2 ve yüzde 4,2’lik paylar ile Romanya’nın ithalatında ilk sıralarda yer alamamıştır.

3.7.6.2.2 Romanya Dış Ticaretinin Sektörel Görünümü

Romanya’nın 2007 ve 2008 yıllarına ait önem arz eden ihracat ve ithalat kalemleri Tablo 54’te ve Tablo 55’te gösterilmektedir.

Tablo 54. Romanya’nın İhracatı (Milyon ABD Doları)

Ürün Grupları	2007	2008	Değişim (%)
85. Elektrikli makine ve cihazlar	4.888	7.005	43,3
	(1.640)Almanya (644)İtalya (90)Türkiye	(2.109)Almanya (824)İtalya (152)Türkiye	
84. Makine ve cihazlar	3.912	4.638	18,5
	(832)Almanya (450)İtalya (101)Türkiye	(1.027)Almanya (498)İtalya (109)Türkiye	
27. Mineral yakıtlar, mineral yağlar	3.045	4.535	48,9
	(472)Bulgaristan (389)Türkiye	(726)Bulgaristan (689)Ukrayna (440)Türkiye	
87. Motorlu kara taşıtları	3.276	4.120	25,7
	(953)Almanya (460)Fransa (106)Türkiye	(1.108)Almanya (598)Fransa (153)Türkiye	
72. Demir ve çelik	3.228	3.646	12,9
	(1.402)Türkiye (309)İtalya	(1.457)Türkiye (436)İtalya	
DIĞERLERİ	21.916	25.595	16,7
LISTE TOPLAMI	18.349	23.944	30,4
TOPLAM İHRACAT	40.265	49.539	23,0

TRADEMAP, www.trademap.org/ veri tabanından yararlanılarak tarafımızca hazırlanmıştır (05.08.2010). Tabloda Türkiye’ye ait değerlerde kullanılan italik yazım Türkiye’nin söz konusu ülkenin ilgili ürün ihracatında ilk beş ülke içinde bulunmadığını ifade ederken, düz yazım belirtilen diğer ülkeler ile birlikte ilk beş ülke içinde bulunduğunu ifade etmektedir.

Tablo 54’te görüldüğü üzere, Romanya’nın 2008 yılında dünya ülkelerine ihraç ettiği ürünlerin başında elektrikli makine ve cihazlar gelmektedir. Romanya’nın toplam ihracatında ilk beş sırada yer alan diğer kalemler, makine ve cihazlar, mineral yakıtlar, mineral yağlar, motorlu kara taşıtları ile demir ve çeliktir. İhracat değeri en fazla artışı

gösteren kalemler ise mineral yakıtlar, mineral yağlar ile elektrikli makine ve cihazlar olmuştur.

85 GTİP numarasına sahip elektrikli makine ve cihazlar toplam ihracatı 2007 yılında 4,8 milyar dolar, 2008 yılında 6,6 milyar dolar değerindedir. Bu ihracat kaleminin en önemli alıcı ülkeleri Almanya ve İtalya'dır. Almanya sırasıyla 1,6 milyar dolar ve 2 milyar dolar değerleri ile 2007 ve 2008 yıllarında ilk sırada yer alırken, İtalya ilgili yıllarda sırasıyla 644 milyon dolar ve 800 milyon dolar değerleri ile ikinci sırada yer almıştır. Türkiye'ye yapılan ihracat ise 2008 yılında 90 milyon dolardan 151 milyon dolara yükselerek yüzde 67,7 oranında artmıştır.

Irak'ın 84 GTİP numarasına sahip makine ve cihazlar ihracatı 2008 yılında yüzde 18,5 oranında artarak 4.638 milyon dolar değerinde gerçekleşmiştir. Bu ürün grubu için en büyük ithalatçı ülke Almanya'dır. Almanya'ya 2007 ve 2008 yıllarında yapılan ilgili ürün ihracatı sırasıyla 832 milyon dolar ve 1.027 milyon dolardır. Aynı yıllarda Türkiye'ye yapılan ilgili ürün ihracatı ise 101 milyon dolar ve 109milyon değerinde gerçekleşmiştir.

Romanya'nın 27 GTİP numarasına sahip mineral yakıtlar, mineral yağlar ürün grubu için dünya ülkelerine yapmış olduğu toplam ihracat 2007 yılı itibariyle 3.045 milyon dolar, 2008 yılı itibariyle 4.535 milyon dolar değerindedir. Bu ürün grubunun ihracatında en önemli ülke Bulgaristan'dır. Bulgaristan'a yapılan ihracat 2007 yılında 472 milyon dolar ve 2008 yılında yapılan ihracat 726 milyar dolar olmuştur. Türkiye'ye yapılan ihracat ise 2007 yılında 389 milyon dolar olup, Bulgaristan'dan sonra en önemli ülke olarak ikinci sırada yer alırken; 2008 yılında yerini Ukrayna 690 milyon dolar ile almıştır.

87 GTİP numaralı motorlu kara taşıtları toplam ihracatı 2007'deki 3.276 milyon dolar değerinden 2008'de 4.120 milyon dolar değerine yükselmiştir. Motorlu kara taşıtlarının ihracatı ilgili yıllarda en fazla Almanya'ya yapılmıştır. Almanya'ya yapılan ihracat 2007 yılında 953 milyon dolar iken 2008 yılında yüzde 16 artarak 1.108 milyon dolar olmuştur. Türkiye'ye yapılan motorlu kara taşıtları ise 2008 yılında yüzde 44,3 oranında artarak 153 milyon dolar olmuştur.

72 GTİP numaralı demir ve çelik toplam ihracatı 2007 yılında 3,2 milyar dolar ve 2008 yılında 3,6 milyar dolar değerinde olmuştur. Romanya'nın yapmış olduğu

demir ve çelik ihracatındaki ana ülke Türkiye'dir. 2007 yılında Türkiye'ye yapılan ihracat 1.402 milyon dolar ile toplam ürün ihracatında yüzde 43,4'lük bir paya; 2008 yılında ise 1.457 milyon dolar ile yüzde 40'luk bir paya sahiptir. Türkiye'den sonra gelen ikinci önemli ülke İtalya'dır. İtalya'ya yapılan demir ve çelik ihracatı 2007 ve 2008 yıllarında sırasıyla 309 milyon dolar ve 436 milyon dolar değerindedir.

Tablo 55. Romanya'nın İthalatı (Milyon ABD Doları)

Ürün Grupları	2007	2008	Değişim (%)
27. Mineral yakıtlar, mineral yağlar	7.540 (3.940)Rusya (1.275)Kazakistan (51)Türkiye	10.489 (4.294)Rusya (3.696)Kazakistan (109)Türkiye	39,1
84. Makine ve cihazlar	9.466 (2.139)Almanya (1.527)İtalya (324)Türkiye	10.252 (2.341)Almanya (1.546)İtalya (373)Türkiye	8,3
87. Motorlu kara taşıtları	8.952 (2.636)Almanya (978)İtalya (763)Türkiye	9.499 (2.808)Almanya (957)İtalya (714)Türkiye	6,1
85. Elektrikli makine ve cihazlar	7.537 (1.532)Almanya (924)Macaristan (311)Türkiye	9.099 (1.889)Almanya (1.397)Macaristan (205)Türkiye	20,7
72. Demir ve çelik	2.996 (472)Türkiye (375)İtalya	3.956 (663)Türkiye (415)İtalya	32,0
Diğerleri	33.455	39.670	18,5
Liste Toplamı	36.491	43.295	18,6
Toplam İthalat	69.946	82.965	18,6

TRADEMAP, www.trademap.org/ veri tabanından yararlanılarak tarafımızca hazırlanmıştır (05.08.2010). Tabloda Türkiye'ye ait değerlerde kullanılan italik yazım Türkiye'nin söz konusu ülkenin ilgili ürün ithalatında ilk beş ülke içinde bulunmadığını ifade ederken, düz yazım belirtilen diğer ülkeler ile birlikte ilk beş ülke içinde bulunduğunu ifade etmektedir.

Tablo 55'te görüldüğü üzere, Romanya'nın ithal ettiği ürünlerin başında mineral yakıtlar, mineral yağlar, elektrikli-elektriksiz makine ve cihazlar, motorlu kara taşıtları, demir ve çelik gelmektedir. Bu ürünlerin arasında ithalat değeri bir önceki seneye nazaran en fazla artış gösterenler makine ve cihazlar ile demir ve çelik olmuştur.

27 GTİP numaralı mineral yakıtlar, mineral yağlar ürün grubunun toplam ithalatı 2007 yılında 7.540 milyon dolar iken, 2008 yılında 10.489 milyona yükselmiştir. Bu ürün grubu en çok Rusya ve Kazakistan'dan ithal edilmiştir. Ülkeye, Rusya'nın

mineral yakıtlar, mineral yağlar 2007 ve 2008 ihracatı 3.940 milyon dolar ve 4.294 milyon dolardır. İkinci önemli tedarikçi Kazakistan'ın ilgili yıllardaki ihracatı 1.527 milyon dolar ve 3.696 milyon dolardır. Türkiye'nin Romanya'ya yapmış olduğu mineral yakıtlar, mineral yağlar ihracatı ise 2007 yılında 51 milyon dolar iken, 2008 yılında yüzde 120 artarak 109 milyon dolar olmuştur.

GTİP numarası 84 olan makine ve cihazlar toplam ithalatı 2008 yılında yüzde 8,3 oranında artarak 9.466 milyondan 10.252 milyona yükselmiştir. Romanya'nın makine ve cihazlar ithalatında önem arz eden iki ülke bulunmaktadır. Bu ülkeler Almanya ve İtalya'dır. Almanya 2007 ve 2008 yıllarında sırasıyla 2.139 milyon dolar ve 2.341 milyon dolar ile birinci sırada yer alırken, İtalya ilgili yıllarda 1.527 milyon dolar ve 1.546 milyon dolar değerinde ihracat gerçekleştirmiştir. Türkiye'nin ülkeye yaptığı makine ve cihazlar ihracatı ise 2007 yılında 324 milyon dolar iken, 2008 yılında 373 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir.

Romanya'nın 87 GTİP numaralı motorlu kara taşıtları toplam ithalatı 2007 yılında 8.952 milyon dolar, 2008 yılında 9.499 milyon dolar değerindedir. Motorlu kara taşıtlarının ithalatında en önemli tedarikçi ülke Almanya'dır. Almanya'dan yapılan 2007 ve 2008 yıllarındaki ithalat sırasıyla 2.636 milyon dolar ve 2.808 milyon dolardır. Türkiye'den yapılan ithalat ise 2007 yılında 763 milyon dolar iken, 2008 yılında yüzde 6,4 azalarak 714 milyon dolar olmuştur.

85 GTİP numaralı elektrikli makine ve cihazlar toplam ithalatı yüzde 20,7 artış göstererek, 2008 yılında 7.537 milyondan 9.099 milyona yükselmiştir. Bu ürün grubunun en büyük tedarikçileri Almanya ve Macaristan'dır. Almanya'dan yapılan elektrikli makine ve cihazlar ithalatı 2007 ve 2008 yıllarında sırasıyla 1.532 milyon dolar ve 1.889 milyon dolar; Macaristan'dan ilgili yıllarda yapılan elektrikli makine ve cihazlar ithalat değerleri ise, 924 milyon dolar ve 1.397 milyon dolardır. Türkiye'den yapılan ithalat ise 2008 yılında yüzde 34 azalarak 311 milyondan 205 milyona gerilemiştir.

Romanya'nın 72 GTİP numaralı demir ve çelik toplam ithalatı 2007 yılında 2.996 milyon dolar ve 2008 yılında 3.956 milyon dolar değerinde olmuştur. Romanya'nın yapmış olduğu demir ve çelik ithalatında en önemli tedarikçi ülkeler Türkiye ve İtalya'dır. 2007 yılında Türkiye'den yapılan ithalat 472 milyon dolar iken, 2008 yılında 663 milyona yükselmiştir. Türkiye'den sonra gelen ikinci önemli

tedarikçi ülke olan İtalya'dan yapılan demir ve çelik ithalatı ise, 2007 ve 2008 yıllarında sırasıyla 375 milyon dolar ve 415 milyon dolar değerindedir.

3.7.6.3 Türkiye-Romanya Ticari İlişkilerinin Genel Görünümü

Türkiye ile Romanya arasındaki ticari ilişkiler, Romanya'nın 2007 yılında AB'ye girmesiyle birlikte AB mevzuatı çerçevesinde yürütülmektedir.

Romanya'da yaşanan serbest piyasa ekonomisine geçiş süreci nedeniyle, bürokrasinin ağır işleyişi ve sık değiştirilen mevzuatlar ikili ticarete sorun yaratmaktadır. Ayrıca, Türkiye'nin Romanya'dan yapmış olduğu transit geçişlerinde yüksek ücret alması, taşımacılık için konan yük sınırlamaları ve cezalar ile taşımacılık altyapısının yetersiz olması taşımacılığı zorlaştırmaktadır (Benli, 2004:207)

Türkiye ile Romanya arasındaki dış ticaret değerleri, Türkiye'nin Romanya'ya yapmış olduğu ihracatta yer alan ilk on kalem ve Türkiye'nin Romanya'dan yapmış olduğu ithalatta yer alan ilk on kalem Tablo 56, Tablo 57 ve Tablo 58'de gösterilmektedir.

Tablo 56. *Türkiye-Romanya Dış Ticaret Değerleri (Milyon ABD Doları)*

Yıllar	İhracat	İthalat	Denge	Hacim
2004	1.235	1.700	-465	2.935
2005	1.785	2.286	-501	4.071
2006	2.350	2.669	-319	5.019
2007	3.644	3.113	531	6.757
2008	3.987	3.548	439	7.535

DTM, Romanya Ülke Profili, 2009

<http://www.dtm.gov.tr/dtmadmin/upoad/ANL/AvrupaDb/Romanya.doc> (17.12.2009)

Tablo 56'da görüldüğü üzere, Türkiye ile Romanya arasındaki ticaret artan bir seyir izlemektedir. 2004-2008 yılları Romanya'nın genel ihracatı yüzde 110 oranında artarken, Türkiye'nin Romanya'dan ithalatı da yüzde 108 oranında artmıştır. Aynı şekilde Romanya'nın genel ithalatı yüzde 150 oranında artarken, Türkiye'nin

Romanya'ya olan ihracatı da yüzde 223 artmıştır. 2008 yılında Romanya ile yapılan ihracat bir önceki seneye kıyasla yüzde 9,4; ithalat ise yüzde 13,9 oranında artmıştır.

Tablo 57. Türkiye'nin Romanya'ya İhracatı (Milyon ABD Doları)

Ürün Grupları	2007	2008	Değişim (%)
87. Motorlu kara taşıtları	739	667	-9,7
72. Demir ve çelik	469	622	32,6
84. Makine ve cihazlar	281	327	16,3
73. Demir veya çelikten eşya	233	321	37,6
39. Plastik ve plastikten eşya	208	258	24,0
85. Elektrikli makine ve cihazlar	235	155	-34,0
27. Mineral yakıtlar, mineral yağlar	69	122	76,8
52. Pamuk	115	98	-14,7
61. Örne giyim eşyası ve aksesuarları	48	81	68,7
60. Örne eşya	100	73	-27,0
Diğerleri	1.200	1.263	5,2
Liste Toplamı	2.497	2.724	9,0
Toplam İhracat	3.644	3.987	9,4

COMTRADE, <http://comtrade.un.org/> veri tabanından yararlanılarak tarafımızca hazırlanmıştır (21.01.2010).

Tablo 57'e göre, Türkiye'nin Romanya'ya yapmış olduğu ihracatta önem arz eden kalemler motorlu kara taşıtları, demir ve çelik, elektrikli-elektriksiz makine ve cihazlar, plastik ve plastikten eşya, demir veya demirden eşya, mineral yakıtlar, mineral yağlar, pamuk, örme giyim eşyası ve aksesuarları, örme eşya grubudur. Romanya'ya yapılan ihracatta ilk sırada yer motorlu kara taşıtları ihracatı 2008 yılında yüzde 9,7 oranında azalmıştır. İkinci sırada yer alan demir çelik çubuk ihracatı yüzde 32,6 artmıştır. Romanya'ya yapılan ihracat kalemlerinde en fazla artış gösteren yüzde 76,8 ile mineral yakıtlar, mineral yağlar ve yüzde 68,7 ile örme giyim eşyası olmuştur. Azalış gösteren kalemler ise motorlu kara taşıtları, elektrikli makine ve cihazlar, pamuk ve örme eşyadır.

Tablo 58. Türkiye'nin Romanya'dan İthalatı (Milyon ABD Doları)

Ürün Grupları	2007	2008	Değişim (%)
72. Demir ve çelik	1.402	1.566	11,6
27. Mineral yakıtlar, mineral yağlar	447	497	11,1
85. Elektrikli makine ve cihazlar	97	177	82,4
87. Motorlu kara taşıtları	122	171	40,1
39. Plastik ve plastikten eşya	176	166	-5,6
31. Gübreler	142	140	-1,4
44. Ağaç ve ağaçtan eşya	85	126	48,2
84. Makine ve cihazlar	104	122	17,3
12. Yağlı tohum ve meyveler, sanayi bitkileri, hayvan yemi	112	102	- 8,9
29. Organik kimyasal müstahsallar	104	87	-16,3
Diğerleri	322	394	22,3
Liste Toplamı	2.791	3.154	13,0
Toplam İthalat	3.113	3.548	13,9

COMTRADE, <http://comtrade.un.org/> veri tabanından yararlanılarak tarafımızca hazırlanmıştır (21.01.2010).

Tablo 58'e göre, 2008 yılında Türkiye'nin Romanya'dan yapmış olduğu ithalatta önem arz eden kalemler demir ve çelik, mineral yakıtlar, mineral yağlar, elektrikli-elektriksiz makine ve cihazlar, motorlu kara taşıtları, plastik ve plastikten eşya, gübreler, ağaç ve ağaçtan eşya, yağlı tohum ve meyveler, sanayi bitkileri, hayvan yemi, organik kimyasal müstahsallar grubudur. Romanya'dan yapılan ithalatta ilk sırada yer alan demir ve çelik ithalatı 2008 yılında yüzde 11,6 oranında artmıştır. İkinci sırada yer alan mineral yakıtlar, mineral yağlar yüzde 11,1 oranında artmıştır. Romanya'dan yapılan ithalatta en fazla artış gösteren kalem yüzde 82,4 ile elektrikli makine ve cihazlar olmuştur. Azalış gösteren kalemler ise plastik ve plastikten eşya, gübreler, yağlı tohum ve meyveler, sanayi bitkileri, hayvan yemi, organik kimyasal müstahsallar grubudur.

3.7.7 Rusya Federasyonu

Rusya Federasyonu Karadeniz'e kıyısı olmakla birlikte, güneyde Kazakistan, Çin, Moğolistan, güney batıda Ukrayna, Beyaz Rusya, batıda Estonya, Letonya ve Finlandiya ile komşudur. Başkenti Moskova'dır. Resmi dili Rusçadır. Para birimi Rubledir.

3.7.7.1 Rusya'nın Temel Ekonomik Göstergeleri

Sovyetler Birliği döneminde merkezi planlama sistemi ile yönetilen ülke, Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra dünya ekonomisine uyum sağlayabilmek amacıyla bir dizi ekonomik reformu hayata geçirmiştir. Bu reformlar fiyat kontrollerinin kaldırılması, devlet teşviklerinin azaltılması, kamunun ekonomideki payının azaltılması, sanayi ve hizmet sektörlerinde büyümenin sağlanması, serbestleşme, dış ticaret, ihracat artışının sağlanması, sermaye transferinin ve döviz kontrollerinin kolaylaştırılması ve yabancı yatırımların artırılmasına yönelik olmuştur. Buna ek olarak 1990'ların başında Rusya geniş kapsamlı bir özelleştirme programını uygulamaya başlamıştır. Bu reformlar sonucunda Sovyetler Birliği'nin planlı ekonomisinin uygulamaları ortadan kalkmıştır.

Yaşanan finansal kriz neticesinde 1998 yılında GSYİH'de yüzde 5,3 azalma gerçekleşmiştir. Ağustos 1998'de yapılan devalüasyon ile 1998–99 reel efektif döviz kuru yüzde 45 oranında düşmüştür. Rus üreticilerin devalüasyondan kaynaklanan rekabet gücündeki artışı değerlendirmeleri neticesinde 1990 yılından beri sürekli olarak düşen sanayi üretimi 1999'da yüzde 11 oranında bir artış yakalamıştır.

Dünya petrol fiyatlarında yaşanan artış da 2000–2003 arasında iyileşme sağlanmasına yardımcı olmuş ve sanayi üretimi yıllık ortalama yüzde 7 oranında artmıştır. İyileşmenin yüksek petrol fiyatlarından kaynaklanması nedeniyle, Rus ekonomisi uluslararası ürün piyasa fiyatlarına 1998 krizine göre daha bağımlı haldedir. Petrol ve doğal gaz toplam ihracatın yüzde 55'ini, bütçe gelirinin 1/4'ünü ve yatırım harcamalarının en az yarısını oluşturmaktadır. Bu durum Rusya ekonomisini dış fiyat şoklarına karşı daha kırılgan hale getirmektedir. 2009 tahminlerine göre GSYİH'sı 2.291 milyar ABD Doları olan Rusya Federasyonu, dünyada sekizinci sıradadır ve GSYİH büyüme oranı yüzde 7,9'dur. 2009 yılı GSYİH'nin sektörlere göre dağılımı ise şu şekildedir: Tarım (yüzde 5); Sanayi (yüzde 37); Hizmet (yüzde 58). Rusya'nın tüketici fiyatlarına göre enflasyon oranı 2008 yılındaki yüzde 14,1 oranından 2009

yılında yüzde 11,9 oranına inmiştir. Tahminlere göre işsizlik oranı yüzde 29 artarak yüzde 8,9 olarak hesaplanmıştır (<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/goes/rs.html>) (23.04.2010)

Rusya'da coğrafi koşullar nedeniyle ülkenin yalnızca yüzde 32'si tarıma elverişlidir. Ormanlık araziler geniş yer kapladığından dünyada kereste ihracını yapan önemli ülkelerdendir. Tarım ve hayvancılıkta yer alan belli başlı ürünler, tahıl, şekerpancarı, ayçiçeği tohumu, sebze-meyve, sığır eti ve yumurta ve süttür. Rusya mineral ve madencilik sektöründe de dünyanın en önemli üreticisi durumundadır. Büyük oranlarda altın cevheri rezervleri bulunan Rusya, dünya petrol üretiminin yaklaşık yüzde 11'ini, doğal gaz üretiminin dörtte birini, nikel ve kobalt üretiminin ise beşte birini gerçekleştirmektedir. Gaz sektörü devlet kontrolündeki Gazprom egemenliğindedir. Ülke aynı zamanda kömür, demir cevheri, demir dışı metaller, altın, platin ve elmas ihracatçısıdır. Radar, füze üretimi ve gelişmiş elektronik parçaları da içeren savunma sanayi, uçak ve uzay araçlarını kapsayan tüm makine sanayi, tekstil, inşaat, gıda, elektrik diğer gelişen sanayilerdir (DEİK, 2008:16)

3.7.7.2 Rusya'nın Dış Ticaret Yapısı

1998 yılında yaşanan krizden dolayı Ruble ciddi bir değer kaybı yaşamış, bunun neticesinde ithalat azalmış ve ihracatta büyük oranlarda artmıştır. Devalüasyon ve petrol ve gaz fiyatlarının 1999-2000 yıllarında dünya genelinde artması ihracatı yüzde 40 dolaylarında artırmıştır. İthalat ise bu yıllarda yüzde 20 oranında düşmüştür. İthalatın düşmesi ise ruble krizinden sonra reel ücretlerin düşmesine bağlıdır. 2000 yılı itibariyle ruble'nin yeniden değerlendirilmesi ve petrol ihracat gelirlerindeki artış sayesinde küresel kriz öncesinde yeniden ithalatı artırmıştır (Benli, 2009c:17).

Tablo 59. Rusya'nın Dış Ticaret Değerleri (Milyon ABD Doları)

	2004	2005	2006	2007	2008
İhracat	183.207	243.569	303.505	352.266	467.994
İthalat	97.382	125.303	164.281	199.726	267.051
Dış Ticaret Denge	85.825	118.266	139.224	152.540	200.943
Dış Ticaret Hacim	280.589	368.872	467.786	551.992	735.045

COMTRADE, <http://comtrade.un.org/> veri tabanından yararlanılarak tarafımızca hazırlanmıştır (21.01.2010).

Tablo 59’da görüleceği üzere, 2004-2008 yılı ihracatı yüzde 155 oranında, 2004-2008 yılı ithalatı ise, yüzde 175 oranında artmıştır. İhracat 2008 yılında yüzde 33 oranında bir artış yaşarken, dış ticaret hacmi de aynı yıl yüzde 32,8 oranında artmıştır. 2007 yılındaki yaklaşık 200 milyar dolar değerindeki ithalat ise, 2008 yılında yüzde 34 oranında artarak 267 milyar dolara yükselmiştir. İthalat hacmi 2008 yılında yüzde 31 artış göstermiştir.

3.7.7.2.1 Rusya’nın Dış Ticaretinde Başlıca Ülkeler

Rusya’nın 2007 ve 2008 yıllarındaki ihracat ve ithalatında önem arz eden ülkeler ve payları Tablo 60’da ve Tablo 61’de gösterilmektedir.

Tablo 60. *Rusya’nın İhracatında Başlıca Ülkeler ve Payları*

İhracat	2007 Yılı Pay(%)	2008 Yılı Pay(%)
Hollanda	11,8	12,1
İtalya	6,4	8,9
Almanya	5,2	7,0
Türkiye	6,7	6,7
Beyaz Rusya	4,8	5,0
Diğer	65,1	60,3

COMTRADE, <http://comtrade.un.org/> veri tabanından yararlanılarak tarafımızca hazırlanmıştır (21.01.2010).

Tablo 60’da görüldüğü üzere, Hollanda, hem 2007 hem de 2008 yılında Rusya’nın ihracatında en önemli ortak olmuştur. Toplam ihracat içinde payı her iki yıl da yüzde 10’un üzerinde bir ihracat payına sahiptir. Rusya’nın ihracatında Hollanda’dan sonra önem arz eden ülkeler İtalya, Almanya, Türkiye ve Beyaz Rusya’dır. Türkiye, Rusya ihracatında 2007 yılındaki yüzde 6,7 oranındaki payını 2008 yılında da korumuştur.

Tablo 61. Rusya'nın İthalatında Başlıca Ülkeler ve Payları

İthalat	2007 Yılı Pay(%)	2008 Yılı Pay(%)
Çin	12,2	13,0
Almanya	13,2	12,7
Japonya	6,3	6,9
Ukrayna	6,6	6,0
ABD	4,7	5,1
Diğer	57,0	56,3

COMTRADE, <http://comtrade.un.org/> veri tabanından yararlanılarak tarafımızca hazırlanmıştır (21.01.2010).

Tablo 61'de görüldüğü gibi, Rusya'nın başlıca ithalat yaptığı ülkeler Çin, Almanya, Japonya, Ukrayna ve ABD'dir. Bu ülkelerden sadece Almanya ve Çin ihracat payını yüzde 10'un üzerine çıkarabilmiştir. Almanya'nın Rusya ithalatı içerisindeki payı 2007 yılında yüzde 13,2 iken, 2008 yılında yüzde 12,7'e gerilemiştir. Çin'in ithalat payı ise 2008 yılında yüzde 12,2'den yüzde 12,7'ye yükselmiştir. Türkiye ise ilgili yıllarda yüzde 2,3 ve yüzde 2,4'lük paylar ile Rusya'nın ithalatı içerisinde önemli bir pay alamamıştır.

3.7.7.2.2 Rusya'nın Dış Ticaretinin Sektörel Görünümü

Rusya'nın 2007 ve 2008 yıllarına ait önem arz eden ihracat ve ithalat kalemleri Tablo 63'de ve Tablo 64'de gösterilmektedir.

Tablo 62. Rusya'nın İhracatı (Milyon ABD Doları)

Ürün Grupları	2007	2008	Değişim(%)
27. Mineral yakıtlar, mineral yağlar	216.515	307.372	41,9
	(32.853)Hollanda (18.132)İtalya (17.083)Türkiye	(47.446)Hollanda (26.397)İtalya (22.669)Türkiye	
72. Demir ve çelik	21.115	28.603	35,4
	(3.301)Türkiye (2.169)İtalya	(4.913)Türkiye (4.676)İtalya	
31. Gübreler	5.697	11.832	107,6
	(1.020)Çin (1.018)Brezilya (151)Türkiye	(1.700)Brezilya (1.536)Çin (275)Türkiye	
76. Alüminyum ve alüminyum eşya	8.147	8.653	6,2
	(1.417)Japonya (1.360)ABD (1.071)Türkiye	(2.222)Japonya (2.102)ABD (1.094)Türkiye	
44. Ağaç ve ağaçtan eşya	8.850	7.786	-12,0
	(2.718)Çin (830)Finlandiya (179)Türkiye	(2.475)Çin (1.056)Finlandiya (150)Türkiye	
Diğerleri	91.942	103.748	12,8
LİSTE TOPLAMI	260.324	364.246	39,9
TOPLAM İHRACAT	352.266	467.994	32,8

TRADEMAP, www.trademap.org/ veri tabanından yararlanılarak tarafımızca hazırlanmıştır (05.08.2010). Tabloda Türkiye'ye ait değerlerde kullanılan italik yazım Türkiye'nin söz konusu ülkenin ilgili ürün ihracatında ilk beş ülke içinde bulunmadığını ifade ederken, düz yazım belirtilen diğer ülkeler ile birlikte ilk beş ülke içinde bulunduğunu ifade etmektedir.

Tablo 62'de Rusya'nın 2008 yılı yapmış olduğu toplam ihracatında önem arz eden kalemler yer almaktadır. Tabloda ilk sırada yer alan mineral yakıtlar, mineral yağlar Rusya'nın 2007 yılı toplam ihracatının yüzde 61,4'ünü kapsarken, 2008 yılında yüzde 65,6'sını kapsamıştır. Diğer önemli ihraç kalemleri ise, demir ve çelik, gübreler, alüminyum ve alüminyum eşya, ağaç ve ağaçtan eşya olmuştur. Bu ürünler arasında en fazla ihracat artışı gübrelerde yaşanırken, azalış gösteren tek ürün ağaç ve ağaçtan eşya olmuştur.

2007 ve 2008 yıllarında 216.515 milyon dolar ve 307.372 milyon dolar mineral yakıtlar ve mineral yağlar ihracatı yapan Rusya'nın bu ürün grubunda en büyük iki ortağı Hollanda ve İtalya'dır. Hollanda'ya 2007 yılında yapılan 32.853 milyon dolar değerindeki ihracat 2008 yılında 47.446 milyon dolara; İtalya'ya 2007'de yapılan 18.132 milyon dolar değerindeki ihracat ise 2008'de 26.397 milyon dolara yükselmiştir.

2007 yılında Türkiye'ye yapılan ihracat 6.673 milyon dolar iken, 2008 yılında yüzde 51,4 oranında artışla 10.106 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir.

Tabloda ikinci sırada yer alan 72 GTİP numaralı demir ve çelik toplam ihracatı 2008 yılında 21.115 milyon dolar değerinden 28.603 milyona yükselmiştir. 2007 yılında Türkiye, demir ve çelik ihracatında 3.301 milyon dolar ile Rusya'nın en önemli ortağı olurken, 2.169 milyon dolar ile Türkiye'yi İtalya izlemiştir. 2008 yılında ise Türkiye 4.913 milyon dolar ile yeniden ilk sırada yer alırken, ikinci sırada İtalya 4.676 milyon dolar ile yer almıştır.

Rusya 31 GTİP numaralı gübreler grubu toplam ihracatını 2007'de 5.697 milyon dolar değerinde ve 2008'de 11.832 milyon dolar değerinde gerçekleştirmiştir. Bu ürün grubunu Rusya'dan tedarik eden en önemli iki ülke Çin ve Brezilya'dır. 2007'de Beyaz Çin'e gerçekleştirilen ihracat 1.020 milyon dolar iken, 2008 yılında yapılan ihracat 1.536 milyon dolar değerindedir. Brezilya'ya gerçekleştirilen ihracat ise 2007 yılında 1.018 milyon dolar iken, 2008 yılında 1.700 milyon dolar değerinde olmuştur. Bu ürün grubunun Türkiye'ye yapılan ihracatı ise 2007 yılında 151 milyon dolar iken 2008'de 275 milyon dolar değerinde gerçekleşmiştir.

76 GTİP numaralı alüminyum ve alüminyum eşya grubu toplam ihracatı 2007'de 8.147 milyon dolar değerinde ve 2008'de 8.653 milyon dolar değerinde gerçekleştirilmiştir. Bu ürün grubunu Rusya'dan tedarik eden en önemli ülkeler Japonya, ABD ve Türkiye'dir. 2007 yılında Japonya'ya gerçekleştirilen ihracat 1.417 milyon dolar iken, 2008 yılında yapılan ihracat 2.222 milyon dolar değerindedir. ABD'ye gerçekleştirilen ihracat ise 2007 yılında 1.360 milyon dolar iken, 2008 yılında 2.102 milyon dolar değerinde olmuştur. Bu ürün grubunun Türkiye'ye yapılan ihracatı ise 2007 yılında 1.071 milyon dolar iken 2008'de 1.094 milyon dolar değerinde gerçekleşmiştir.

Rusya'nın 44 GTİP numaralı ağaç ve ağaçtan grubu toplam ihracatı yüzde 12 oranında azalarak 2008'de 7.786 milyon dolar değerinde gerçekleştirmiştir. Bu ürün grubunu Rusya'dan tedarik eden en önemli iki ülke Çin ve Finlandiya'dır. 2007'de Çin'e gerçekleştirilen ihracat 2.718 milyon dolar iken, 2008 yılında 2.475 milyona gerilemiştir. Finlandiya'ya gerçekleştirilen ihracat ise 2007 yılında 830 milyon dolar iken, 2008 yılında 1.056 milyona yükselmiştir. Bu ürün grubunun Türkiye'ye

yapılan ihracatı ise 2007 yılında 179 milyon dolar iken 2008’de 150 milyon dolara gerilemiştir.

Tablo 63. Rusya’nın İthalatı (Milyon ABD Doları)

Ürün Grupları	2007	2008	Değişim(%)
87. Motorlu kara taşıtları	33.502	48.072	43,4
	(8.745)Japonya (5.605)Almanya (731)Türkiye	(12.628)Japonya (7.061)Almanya (1.384)Türkiye	
84. Makine ve cihazlar	32.479	45.942	41,4
	(6.943)Almanya (4.753)Çin (362)Türkiye	(9.663)Almanya (8.031)Çin (461)Türkiye	
85. Elektrikli makine ve cihazlar	22.133	28.079	26,8
	(6.155)Çin (2.254)Almanya (263)Türkiye	(7.965)Çin (2.371)Almanya (385)Türkiye	
30. Eczacılık ürünleri	6.696	9.047	35,1
	(1.325)Almanya (779)Fransa (14)Türkiye	(1.760)Almanya (1.039)Fransa (30)Türkiye	
39. Plastik ve plastikten eşya	6.741	8.479	25,7
	(1.177)Almanya (898)Çin (227)Türkiye	(1.512)Almanya (1.311)Çin (289)Türkiye	
Diğerleri	98.175	127.432	29,8
LİSTE TOPLAMI	101.551	139.619	37,4
TOPLAM İTHALAT	199.726	267.051	33,7

TRADEMAP, www.trademap.org/ veri tabanından yararlanılarak tarafımızca hazırlanmıştır (05.08.2010). Tabloda Türkiye’ye ait değerlerde kullanılan italik yazım Türkiye’nin söz konusu ülkenin ilgili ürün ithalatında ilk beş ülke içinde bulunmadığını ifade ederken, düz yazım belirtilen diğer ülkeler ile birlikte ilk beş ülke içinde bulunduğunu ifade etmektedir.

Tablo 63 incelendiğinde, 2008 yılında Rusya’nın dünya ülkelerinden yaptığı ilk beş ithalat kalemleri görülmektedir. Bu kalemler, motorlu kara taşıtları, elektrikli-elektriksiz makine ve cihazlar, eczacılık ürünleri ile plastik ve plastikten eşyadır. En fazla ithalat artışı gösteren kalemler motorlu kara taşıtları ile makine ve cihazlar olmuştur.

87 GTİP numarasına sahip olan motorlu kara taşıtları toplam ithalatının 2007’ye oranla yüzde 43 artarak 33.502 milyon dolardan 48.072 milyon dolara ulaşmıştır. Rusya’nın bu ürün grubundaki en büyük iki tedarikçisi Japonya ve Almanya’dır. İlk sırada yer alan Japonya’dan 2007 ve 2008 yıllarında yapılan ithalat değerleri sırasıyla 8.745 milyon dolar ve 12.628 milyon dolardır. Almanya’dan ise 2007 yılında 5.605 milyon dolar ve 2008 yılında 7.061 milyon dolar ithalat yapılmıştır. Türkiye’nin ülkeye

olan ihracatı ise 2007’de 731 milyon dolar iken, 2008 yılında yüzde 89,3 oranında artışla 1.384 milyon dolara yükselmiştir.

2007 ve 2008 yıllarında sırasıyla 32.479 milyon dolar ve 45.942 milyon dolar toplam ithalatı yapılan 84 GTİP numaralı makine ve cihazlar grubunun en büyük tedarikçileri Almanya ve Çin’dir. 2007 yılında Almanya’dan yapılan ürün ithalatı 6.943 milyon dolar, Çin’den yapılan ürün ithalatı 4.753 milyon dolardır. 2008 yılında ise, Almanya’dan yapılan ürün ithalatı 9.663 milyon dolara, Çin’den yapılan ürün ithalatı 8.031 milyon dolara yükselmiştir. Türkiye’den yapılan ithalat ise 2007’de 362 milyon dolar iken, 2008’de 461 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir.

85 GTİP numaralı elektrikli makine ve cihazlar ithalat değeri 2008 yılında yüzde 26,8 artarak 28.079 milyon dolar değerinde gerçekleşmiştir. En önemli tedarikçi Çin’den yapılan ithalat 2007 ve 2008 yıllarında sırasıyla 6.155 milyon dolar ve 7.965 milyon dolar iken, ikinci büyük tedarikçi Almanya’dan yapılan ithalat ise ilgili yıllarda 2.254 milyon dolar ve 2.371 milyon dolar değerinde olmuştur. Türkiye ise Rusya’ya bu ürünün ihracatını yüzde 46,3 artırmış ve 2008 yılında 385 milyon dolar yapmıştır.

30 GTİP numaralı eczacılık ürünleri toplam ithalatı 2007 ve 2008 yıllarında 6.696 milyon dolar ve 9.047 milyon dolar değerinde yapılmıştır. İlgili yıllarda Rusya’nın en büyük iki eczacılık ürünleri tedarikçisi Almanya (1.325 milyon dolar, 1.760 milyon dolar) ve Fransa’dır (779 milyon dolar, 1.039 milyon dolar). Türkiye ise Rusya’ya yaptığı eczacılık ürünleri ihracatını 2008’de 14 milyon dolardan 30 milyon dolara çıkarmıştır.

Rusya’nın ilk beş ithalat kaleminde yer alan son ürün grubu 39 GTİP numaralı plastik ve plastikten eşyaya aittir. 2007 ve 2008 yıllarında sırasıyla 6.741 milyon dolar ve 8.479 milyon dolar toplam ithalat yapılmıştır. 2007 ve 2008 yıllarında plastik ve plastikten eşyanın en önemli tedarikçileri Almanya (1.177 milyon dolar, 1.512 milyon dolar) ve Çin (4.753 milyon dolar, 8.031 milyon dolar) olmuştur. Türkiye’den yapılan ithalat ise ilgili yıllarda 227 milyon dolar ve 289 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir.

3.7.7.3 Türkiye-Rusya Ticari İlişkilerinin Genel Görünümü

1998 yılı Rusya Ekonomik Krizi sonrası Türkiye ile Rusya dış ticaret hacmi önemli derecede azalmıştır. Türkiye-Rusya dış ticaret açığı 1997 yılından bu yana devam etmektedir. Bunun en önemli nedeni, Türkiye'nin 2000'li yıllarda enerji ihtiyacının önemli bir bölümünü karşılama konusunda Rusya'yı tercih etmiş olması ve 18.09.1984 tarihinde Sovyetler Birliği ile imzalanan Doğalgaz Anlaşması gereğince, doğal gaz karşılığında mal ihracatı uygulamasının devam ettirilememiş olmasıdır (Benli, 2009c:19)

Türkiye ile Rusya arasında karşılıklı vizelerin kaldırılmış olmasının ikili ticarete yaşanan vize problemlerini çözeceği öngörülmekle birlikte, iki ülkenin ticari ilişkilerinde yaşanan diğer sorunlar Rusya'da bürokrasinin ağır işlemesinden ve bankacılık sistemindeki eksikliklerden kaynaklanmaktadır (Benli, 2009c:33)

Türkiye ile Rusya arasındaki dış ticaret değerleri, Türkiye'nin Rusya'ya yapmış olduğu ihracatta yer alan ilk on kalem ve Türkiye'nin Rusya'dan yapmış olduğu ithalatta yer alan ilk on kalem Tablo 64, Tablo 65 ve Tablo 66'da gösterilmektedir.

Tablo 64. *Türkiye-Rusya Dış Ticaret Değerleri (Milyon ABD Doları)*

Yıllar	İhracat	İthalat	Denge	Hacim
2004	1.851	9.009	-7.158	10.860
2005	2.371	12.818	-10.447	15.189
2006	3.227	17.494	-14.267	20.721
2007	4.727	23.506	-18.779	28.233
2008	6.481	31.317	-24.836	37.798

DTM, Rusya Federasyonu Ülke Profili, 2009

<http://www.dtm.gov.tr/dtmadmin/upload/ANL/TurkCumhuriyetDb/Rusya.doc> (13.08.2009)

Tablo 64'te Rusya ile yapılan dış ticaretin 2004-2008 yılları arasında her yıl arttığı görülmektedir. 2008 yılındaki ihracat bir önceki seneye oranla yüzde 37, ithalat ise yüzde 33 oranında artmıştır. Dış ticaret hacmi ise 2008 yılı itibarıyla 38 milyar dolar değerinde olmuştur. 2004-2008 yılı Rusya genel ihracatı yüzde 155 artarken,

Türkiye'nin Rusya'dan ithalatı yüzde 248 oranında artmıştır. 2004-2008 yılı Rusya genel ithalatı yüzde 175 artarken, Türkiye'nin Rusya'ya ihracatı yüzde 250 oranında artmıştır.

Tablo 65. *Türkiye'nin Rusya'ya İhracatı (Milyon ABD Dolar)*

Ürün Grupları	2007	2008	Değişim(%)
87. Motorlu kara taşıtları	731	1.384	89,3
84. Makine ve cihazlar	362	461	27,3
08. Yenilen meyveler, kabuklu yemişler, turunçgil	381	430	12,8
85. Elektrikli makine ve cihazlar	263	385	46,3
25. Tuz, kükürt, toprak ve taşlar, alçılar ve çimento	99	353	255,0
07. Yenilen sebzeler ve bazı kök ve yumrular	208	291	39,8
39. Plastik ve plastikten eşya	227	289	27,3
60. Örme eşya	170	278	63,5
73. Demir veya çelikten eşya	161	232	44,0
54. Dokumaya elverişli suni ve sentetik lifler	179	210	17,3
DIĞERLERİ	1.946	2.169	11,4
LISTE TOPLAMI	2.781	4.313	55,0
TOPLAM İHRACAT	4.727	6.482	37,1

Benli (2009c), Rusya Federasyonu Ülke Raporu, T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı İhracatı Geliştirme Etüd Merkezi, [http://www.igeme.org.tr/pg/section-pg-ulke.cfm?id= Rusya %20Federasyonu#profil](http://www.igeme.org.tr/pg/section-pg-ulke.cfm?id=Rusya%20Federasyonu#profil) (17.12.2009).

Tablo 65 incelendiğinde, Türkiye'nin Rusya'ya yapmış olduğu ihracatta en önemli payın motorlu kara taşıtlarına ait olduğu görülmektedir. Motorlu kara taşıtları ihracatı bir önceki yıla nazaran 2008 yılında yüzde 89,3 oranında bir artış göstererek 1.384 milyon seviyelerine çıkmıştır. Rusya'ya yapılan diğer önemli ihraç ürünleri elektrikli-elektriksiz makine ve cihazlar, yenilen meyveler, kabuklu yemişler, tuz, kükürt, toprak ve taşlar, yenilen sebzeler, plastik ve plastikten eşya, örme eşya, demir veya çelikten eşya, dokumaya elverişli suni ve sentetik liflerdir. Bu ilk on ürün ihracatında hiçbir azalış yaşanmazken, yüzde 100'ün üzerinde bir artış gösteren tek ürün grubu ise tuz, kükürt, toprak ve taşlar, alçılar ve çimento olmuştur.

Tablo 66. *Türkiye'nin Rusya'dan İthalatı (Milyon ABD Doları)*

Ürün Grupları	2007	2008	Değişim (%)
27. Mineral yakıtlar, mineral yağlar	17.083	22.669	32,6
72. Demir ve çelik	3.301	4.913	48,8
76. Alüminyum ve alüminyum eşya	1.071	1.094	2,1
10. Hububat	264	592	124,2
29. Organik kimyasal müstahsallar	287	357	24,3
31. Gübreler	151	275	82,1
74. Bakır ve bakırdan eşya	275	266	-3,2
48. Kağıt ve karton, kartondan eşya	163	188	15,3
44. Ağaç ve ağaçtan eşya	179	150	-16,2
28. İnorganik kimyasallar, organik, inorganik bileşikler	104	139	33,6
Diğerleri	630	675	7,1
Liste Toplamı	22.878	30.643	33,9
Toplam İthalat	23.508	31.318	33,2

Benli (2009c), Rusya Federasyonu Ülke Raporu, T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı İhracatı Geliştirme Etüd Merkezi, [http://www.igeme.org.tr/pg/section-pg-ulke.cfm?id= Rusya %20Federasyonu#profil](http://www.igeme.org.tr/pg/section-pg-ulke.cfm?id=Rusya%20Federasyonu#profil) (17.12.2009).

Tablo 66'da görülebileceği gibi, Türkiye'nin Rusya'dan yapmış olduğu ithalatta mineral yakıtlar, mineral yağlar grubunun toplam ithalatta diğer ürün gruplarına nazaran üstünlüğü bulunmaktadır. Mineral yakıtlar, mineral yağlar 2007 yılında toplam ithalattaki payı yüzde 73 iken, 2008 ithalatındaki payı yüzde 72'dir. Rusya'dan yapılan ithalatta değeri 500 milyon dolar üzerinde olan diğer önemli ürünler demir ve çelik ile alüminyum ve alüminyum eşyadır. Diğer önem arz eden ithalat kalemleri ise, hububat, organik kimyasallar, gübreler, bakır ve bakırdan eşya, kâğıt ve karton, ağaç ve ağaçtan eşya, inorganik kimyasallar grubudur. Rusya ithalatında önceki yıla nazaran düşüş yaşayan mal grupları bakır ve bakırdan eşya (yüzde 3,2) ile ağaç ve ağaçtan eşya (yüzde 16,2) olmuştur.

3.7.8 Suriye

Resmi adı Suriye Arap Cumhuriyeti'dir. Ortadoğu'da Lübnan, İsrail, Ürdün, Irak ve Türkiye ile komşudur. Başkenti Şam'dır. Resmi dili Arapçadır. Para birimi Suriye Poundudur.

3.7.8.1 Suriye'nin Temel Ekonomik Göstergeleri

Suriye'de uzun yıllar sosyalist ekonomik politikalar uygulanmakta iken 1990'lı yıllardan bu yana serbest piyasa ekonomisine geçiş çalışmaları gözlenmektedir. Bu dönüşüme paralel olarak, ülkenin dış ticaretinde de önemli gelişmeler olmaktadır. Uzun yıllar devlet ağırlıklı bir yapı sergileyen ekonomide özel sektörün ağırlığı gittikçe artmaktadır. Halen ülke ekonomisinin 2/3'ü devletin kontrolündedir. Fakat bu oran, petrol ve diğer tabii kaynakların, bankacılık ve sigortacılık hizmetlerinin devletin elinde olmasından kaynaklanmaktadır. Bu sektörlerin GSYİH içindeki payı yüzde 60'dan fazladır. GSYİH'de en fazla payı olan sektör tarımdır. Tarım sektörü içinde meyve ve hububat üretimi yaklaşık yüzde 40, hayvancılık ise yüzde 16 paya sahiptir. Söz konusu üretimin büyük çoğunluğu iç pazarda tüketilmektedir. En önemli tarımsal ihrac ürünü pamuktur. Toplam tarımsal üretim içinde pamuk gibi sanayi bitkilerinin payı yaklaşık yüzde 11'dir. Madencilik ve imalat sanayinin GSYİH'ye katkısı yüzde 27'dir. GSYİH'ye önemli katkıda bulunan (yaklaşık yüzde 11) diğer bir faaliyet alanı ise toptancılık ve perakende ticaretidir. Serbest piyasa ekonomisine geçiş sürecinde tüketim mallarının yatırımı artmıştır. En hızlı yatırım gıda ve tekstil sektöründe gerçekleşmiştir. İmalat sanayinin diğer alt sektörlerinde, dayanıklı tüketim malları sanayinde de önemli yatırımlar yapılmıştır.

Ülke, en son 1989 yılında bir ekonomik kriz yaşamış; ancak bu krizi petrol üretimini artırmak suretiyle aşmıştır. Ancak 1997 yılından itibaren ülkenin petrol kaynaklarının azalması nedeni ile ekonomik büyümede bir yavaşlama gözlenmektedir.

Son beş yıldır gaz üretimine ağırlık verilmiş ve ülkenin Ortadoğu bölgelerinde büyük alanlar bulunmuştur. Bu alanların sağladığı doğal gazın iç tüketim için kullanılarak, üretilen ham petrolün daha ziyade ihracata yönelik olarak kullanılması planlanmaktadır.

1991 yılında 10 numaralı Yatırım Kanunu ile yatırımlara açılmıştır. 2000 yılı başlarında ise ekonomik durgunluk nedeni ile yeni bir reform programı uygulama

konulmuştur. Söz konusu reformlar ile yabancıların toprak sahibi olmasına ya da kiralamalarına izin verilmiş; Suriye vatandaşlarının yabancı döviz bulundurmaları önündeki engel ortadan kalkmış; döviz kuru sistemi basitleştirilmiş; ülkede özel bankaların faaliyet göstermesine izin verilmiş ve bir menkul kıymetler borsası kurulmasına yönelik kesin olmayan planlar açıklanmıştır. Suriye, Arap Ortak Pazarı'nın üyesidir. Ortadoğu ülkeleriyle bağlantıda kilit konumda olan Suriye, yakın komşuları ve diğer bölge ülkeleriyle yakın işbirliği içerisinde. Özellikle Lübnan ile önemli boyutlarda ticari ilişki içerisinde. Ocak 1999'da Lübnan ile karşılıklı olarak gümrük vergileri yüzde 25 indirilmiştir. Bu adım Arap Ortak Pazarının kurulmasına öncülük etmektedir (<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/sy.html>) (23.04.2010).

3.7.8.2 Suriye Dış Ticaret Yapısı

Suriye son yıllarda ithal ikamesine dayalı bir dış ticaret politikası izlemektedir. Suriye'nin dış ticareti, Sovyetler Birliği'nin dağılması ve ülkede petrol sektörünün gelişmeye başlaması ile büyük bir dönüşüm yaşamıştır. Petrol ihracatının artması ülkenin ihracatına büyük bir katkı sağlamıştır. Suriye'de petrol üretiminin düşmeye başlaması petrol ve petrol dışı ithalatını artırmıştır (Aydın ve diğerleri, 2009b:21).

Tablo 67. Suriye Dış Ticaret Değerleri (Milyon ABD Doları)

	2004	2005	2006	2007	2008
İhracat	5.383	6.450	10.919	11.546	14.380
İthalat	7.049	7.898	11.488	14.655	18.105
Dış Ticaret Denge	-1.666	-1.448	-569	-3.109	-3.725
Dış Ticaret Hacim	12.432	14.348	22.407	26.201	32.485

TRADEMAP, www.trademap.org/ veri tabanından yararlanılarak tarafımızca hazırlanmıştır (05.08.2010).

Tablo 67'de görüldüğü üzere, Suriye'nin dış ticareti sürekli açık veren bir yapıdadır. Suriye'nin 2004 yılındaki ihracatı 6.450 milyon dolar iken, 2008 yılında yüzde 167 oranında artarak 14.380 milyon dolar olmuştur. İthalat ise 2004 yılındaki 7.898 milyon dolar değerinden 2008 yılında yüzde 157 artarak 18.105 milyon dolar

değerinde olmuştur. 2008 yılında ihracat önceki seneye göre, yüzde 24,5 oranında, ithalat ise yüzde 23,5 oranında artış göstermiştir. Dış ticaret hacmi ise 2008 yılında 2007 yılına nazaran yüzde 23,9 oranında artarak 32.485 milyon dolar olmuştur.

3.7.8.2.1 Suriye Dış Ticaretinde Başlıca Ülkeler

Suriye'nin 2007 ve 2008 yıllarındaki ihracat ve ithalatında önem arz eden ülkeler ve payları Tablo 68'de ve Tablo 69'da gösterilmektedir.

Tablo 68. Suriye'nin İhracatında Başlıca Ülkeler ve Payları

İhracat(2007)	Pay(%)	İhracat(2008)	Pay (%)
İtalya	23,6	Irak	17,8
Fransa	11,4	Almanya	11,4
Suudi Arabistan	10,6	Lübnan	9,2
Irak	5,6	İtalya	8,2
Türkiye	3,2	Suudi Arabistan	7,1
Diğer	45,6	Diğer	46,3

TRADEMAP, www.trademap.org/ veri tabanından yararlanılarak tarafımızca hazırlanmıştır (05.08.2010).

Tablo 68'de Suriye'nin 2007-2008 yılları ihracatında en önemli ortaklarının Irak, Almanya, Lübnan, İtalya, Suudi Arabistan, Fransa ve Türkiye olduğu görülmektedir. 2007 yılında Suriye'nin ihracatında yüzde 23,6 pay ile İtalya ilk sırada yer alırken, 2008 yılında yüzde 17,8 pay ile Irak ilk sırada yer almıştır. Türkiye ise, 2007 yılında yüzde 3,2'lik bir pay ile Suriye ihracatında beşinci sırada yer alırken, 2008 yılında yüzde 4,4'lük pay ile ilk sıralarda yer alamamıştır.

Tablo 69. Suriye'nin İthalatında Başlıca Ülkeler ve Payları

İthalat(2007)	Pay(%)	İthalat(2008)	Pay (%)
Rusya	9,8	Çin	14,6
Çin	8,0	Rusya	12,5
İtalya	6,8	İtalya	9,7
Ukrayna	5,8	Ukrayna	6,7
Suudi Arabistan	5,6	Türkiye	6,1
Diğer	64,0	Diğer	50,4

TRADEMAP, www.trademap.org/ veri tabanından yararlanılarak tarafımızca hazırlanmıştır (05.08.2010).

Tablo 69'da Suriye'nin 2007-2008 yıllarında yapmış olduğu ithalatta Rusya, Çin, İtalya, Ukrayna, Suudi Arabistan ve Türkiye'nin Suriye'nin en önemli tedarikçileri arasında yer aldığı görülmektedir. 2007 yılında Suriye'nin ithalatında yüzde 9,8'lik pay ile ilk sırada yer alan Rusya, 2008 yılında yüzde 12,5'lik pay ile ikinci sırada yer almıştır. 2007 yılında Suriye'nin ithalatında yüzde 8'lik pay ile ikinci sırada yer alan Çin ise, 2008 yılında yüzde 14,6'lık pay ile ilk sıraya yükselmiştir. Türkiye ise, Suriye'nin yapmış olduğu ithalatta 2007 yılında yüzde 5,4'lük pay ile ilk beş tedarikçi içinde yer alamazken, 2008 yılında yüzde 6,1'lik bir pay ile beşinci sıraya yerleşmiştir.

3.7.8.2.2 Suriye Dış Ticaretinin Sektörel Görünümü

Suriye'nin 2007 ve 2008 yıllarına ait önem arz eden ihracat ve ithalat kalemleri Tablo 70'de ve Tablo 71'de gösterilmektedir.

Tablo 70. Suriye'nin İhracatı (Milyon ABD Doları)

Ürün Grupları	2007	2008	Değişim(%)
27. Mineral yakıtlar, mineral yağlar	4.746 (2.432)İtalya (1.253)Almanya (259)Türkiye	5.547 (1.583)Almanya (1.072)İtalya (475)Türkiye	16,8
22. Meşrubat, alkollü içecekler ve sirke	107 (102)Irak (3)Ürdün (0)Türkiye	1.152 (1.147)Irak (3)Ürdün (0)Türkiye	976,6
52. Pamuk	331 (96)Mısır (65)İtalya (31)Türkiye	743 (524)Mısır (37)İtalya (29)Türkiye	124,4
54. Dokumaya elverişli suni ve sentetik lifler	480 (120)Cezayir (76)Suudi Arabistan (2)Türkiye	465 (255)Cezayir (54)Suudi Arabistan (5)Türkiye	-3,1
25. Tuz, kükürt, toprak ve taşlar, alçılar ve çimento	48 (28)Türkiye (6)Lübnan	393 (80)Lübnan (68)Türkiye	718,7
Diğerleri	5.834	6.080	4,2
LİSTE TOPLAMI	5.712	8.300	45,3
TOPLAM İHRACAT	11.546	14.380	24,5

TRADEMAP, www.trademmap.org/ veri tabanından yararlanılarak tarafımızca hazırlanmıştır (05.08.2010). Tabloda Türkiye'ye ait değerlerde kullanılan italik yazım Türkiye'nin söz konusu ülkenin ilgili ürün ihracatında ilk beş ülke içinde bulunmadığını ifade ederken, düz yazım belirtilen diğer ülkeler ile birlikte ilk beş ülke içinde bulunduğunu ifade etmektedir.

Tablo 70'e göre, Suriye'nin 2007 ihracatının yüzde 41,1'ini, 2008 ihracatının yüzde 38,5'ini mineral yakıtlar, mineral yağlar oluşturmaktadır. İhracatta önem arz eden diğer kalemler ise meşrubat, alkollü içecekler, pamuk, dokumaya elverişli suni ve sentetik lifler, tuz, kükürt, toprak ve taşlardır. 2008 yılı ihracat değerinde azalış gösteren tek kalem dokumaya elverişli suni ve sentetik liflerdir.

27 GTİP numaralı mineral yakıtlar, mineral yağlar ihracatı 2008 yılında yüzde 16,8 oranında artmış ve 5.547 milyon dolar olmuştur. Suriye bu ürün grubunu 2007'de en fazla 2.432 milyon dolar ile İtalya'ya, 2008'de ise 1.583 milyon dolar ile Almanya'ya ihraç etmiştir. Türkiye'ye yapılan ihracat ise 2008 yılında yüzde 83,3 oranında artarak 475 milyon dolar değerinde gerçekleşmiştir.

22 GTİP numaralı meşrubat, alkollü içecekler ihracatı 2008 yılında 107 milyon dolardan 1.152 milyon dolara yükselmiştir. Bu ürün grubunun en önemli ticaret ortağı Irak'tır. Suriye'nin 2007 yılında Irak'a 102 milyon dolar değerindeki ihracatı 11 kat

birden artmış ve 2008 yılında 1.147 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir. Bu ürün bazında ilgili yıllarda Türkiye'ye yapılan bir ihracat gerçekleşmemiştir.

52 GTİP numarasına sahip pamuk için yapılan ihracat 2007 ve 2008 yıllarında 331 milyon dolar ve 743 milyon dolardır. Yüzde 100'ün üzerinde bir ihracat artışı sağlan pamuk ihracatı için en önemli ülke Mısır'dır. Mısır'a 2007 yılında 96 milyon dolar değerinde bir ihracat söz konusu iken, 2008 yılında ihracat değeri yaklaşık 6 kat artmış ve 524 milyon dolar olmuştur. Türkiye'ye yapılan pamuk ihracatı ise 2008 yılında 31 milyon dolardan 28 milyon dolara gerilemiştir.

Suriye'nin önem arz eden ihracat kalemleri arasında bir önceki seneye oranla düşüş gösteren tek ürün grubu olan 54 GTİP numaralı dokumaya elverişli sentetik ve suni liflerin 2008 yılı ihracat değeri 465 milyon dolardır. Dokumaya elverişli sentetik ve suni lifleri Suriye'den ithal eden en önemli ülke Cezayir'dir. 2007 ve 2008 yıllarında Cezayir'in Suriye'den ilgili ürün ithalatı 120 milyon dolar ve 255 milyon dolardır. 2007 ve 2008 yıllarında Türkiye'ye yapılan ortalama ihracat değerleri ise 3 milyon dolar seviyelerindedir.

Suriye'nin 2007 ve 2008 yıllarında yapmış olduğu 25 GTİP numaralı tuz, kükürt, toprak ve taşlar ihracatının en önemli iki ticaret ortağı bulunmaktadır. Bu ülkeler Türkiye ve Lübnan'dır. Türkiye 2007 yılındaki 28 milyon dolarlık ithalatını 2008 yılında 68 milyon dolara yükseltmesine rağmen, 2008 yılında 80 milyon dolar ile Lübnan ilk sırada yer almıştır.

Tablo 71. Suriye'nin İthalatı (Milyon ABD Doları)

Ürün Grupları	2007	2008	Değişim(%)
27. Mineral yakıtlar, mineral yağlar	4.786 (1.165)Rusya (774)Malta (218)Türkiye	5.692 (1.778)Rusya (1.443)Malta (33)Türkiye	18,9
72. Demir ve çelik	1.421 (765)Ukrayna (229)Çin (53)Türkiye	2.349 (1.410)Ukrayna (244)Rusya (110)Türkiye	65,3
87. Motorlu kara taşıtları	985 (356)G. Kore (155)Çin (37)Türkiye	937 (341)G. Kore (218)Çin (34)Türkiye	-4,8
10. Hububat	391 (218)ABD (109)Mısır (2)Türkiye	861 (185)Ukrayna (154)Rusya (3)Türkiye	120,2
84. Makine ve cihazlar	899 (145)Çin (107)İtalya (82)Türkiye	757 (268)Çin (104)Türkiye (47)İtalya	-15,7
DİĞERLERİ	6.173	7.509	21,6
LİSTE TOPLAMI	8.482	10.596	24,9
TOPLAM İTHALAT	14.655	18.105	23,5

TRADEMAP, www.trademap.org/ veri tabanından yararlanılarak tarafımızca hazırlanmıştır (05.08.2010). Tabloda Türkiye'ye ait değerlerde kullanılan italik yazım Türkiye'nin söz konusu ülkenin ilgili ürün ithalatında ilk beş ülke içinde bulunmadığını ifade ederken, düz yazım belirtilen diğer ülkeler ile birlikte ilk beş ülke içinde bulunduğunu ifade etmektedir.

Tablo 71'de Suriye'nin 2008 yılında başlıca ithal ettiği ürün grupları yer almaktadır. Bu ürün grupları mineral yakıtlar, mineral yağlar, demir ve çelik, motorlu kara taşıtları, hububat, makine ve cihazlardır. Bir önceki seneye oranla ithalatta en fazla artış gösteren ürünler hububat ile demir ve çelik iken, azalış gösteren ürünler ise makine cihazlar ile motorlu kara taşıtları olmuştur.

27 GTİP numarasına sahip mineral yakıtlar, mineral yağlar Suriye ithalatında ilk sırada yer almaktadır. 2008 yılında yüzde 18,9 oranında artış gösteren ithalat değeri 5.292 milyon dolardır. En önemli tedarikçi ülke ise Rusya'dır. Rusya'dan yapılan ithalat değeri 2008 yılında 1.165 milyon dolardan 1.778 milyona yükselirken; Türkiye'den 2008 yılında yapılan ithalat 218 milyon dolardan 38 milyona gerilemiştir.

72 GTİP numarasına sahip demir ve çelik grubunun ithalatı, 2007 yılında 1.421 milyon dolar iken, 2008 yılında yüzde 65,3'lük bir artışla 2.349 milyon dolar olmuştur. Suriye'ye demir ve çelik tedarik eden en önemli ülke Ukrayna'dır. Ukrayna'nın ülkeye 2008 yılındaki ihracatı yüzde 84,3 oranında artarak 1.410 milyon dolar olurken, aynı yıl Türkiye'nin ihracatı yüzde 108 oranında artmış ve 110 milyon dolara ulaşmıştır.

Suriye ithalatında üçüncü sırada yer alan ve bir önceki seneye oranla 2008 yılında yüzde 4,8 oranında azalış gösteren 937 milyon dolara gerileyen 87 GTİP numaralı motorlu kara taşıtlarının en önemli tedarikçi ülkesi Güney Kore'dir. Güney Kore'den yapılan ithalat 2008 yılında 356 milyon dolardan 341 milyon dolara gerilerken, aynı yıl Türkiye'den yapılan ithalatta da bir düşüş yaşanmış ve 37 milyon dolar değerindeki ithalat değeri 34 milyon dolara gerilemiştir.

Suriye ithalatında en fazla artış gösteren 10 GTİP numaralı hububat grubunun 2007 yılındaki en önemli ticaret ortakları ABD (218 milyon dolar) ve Mısır (109 milyon dolar) iken; 2008 yılındaki en önemli ticaret ortakları Ukrayna (185 milyon dolar) ve Rusya (154 milyon dolar) olmuştur. Türkiye'den yapılan hububat ithalatı ise ilgili yıllarda ortalama 2,5 milyon dolar civarındadır.

2008 yılında bir önceki seneye oranla yüzde 15,7 oranında azalışla 757 milyon dolar ithalat değerine sahip 84 GTİP numaralı makine ve cihazlar grubunun en önemli tedarikçi ülkeleri 2007 yılında Çin (145 milyon dolar) ve İtalya (107 milyon dolar) olurken; 2008 yılında en önemli tedarikçiler Çin (268 milyon dolar) ve Türkiye (yüzde 26,8 artışla, 104 milyon dolar) olmuştur.

3.7.8.3 Türkiye-Suriye Ticari İlişkilerinin Genel Görünümü

Türkiye ile Suriye arasındaki ticarete 1 Ocak 2007'de yürürlüğe giren Serbest Ticaret Anlaşması (STA) sonrasında bir artış meydana gelmiştir. Ayrıca, Türkiye ile Suriye arasında karşılıklı vizelerin kaldırılmış olması ikili ticarete yaşanan vize problemlerine ve dış ticaret hacmine olumlu yönde yansıtacaktır.

İki ülke arasında yürütülen ticari ilişkilerde karşılaşılan en büyük sorun bankacılık işlemlerindeki aksamalardan kaynaklanmaktadır. Türkiye’de Suriye ile bankacılık işlemlerini yürüten bankaların sınırlı sayıda olması ve söz konusu bankaların Suriye bankaları için kredi limitlerinin yeterli olmaması akreditif işlemlerinde büyük sıkıntı yaşatmaktadır. Ayrıca, Suriyeli bankaların uyguladığı masraf ve komisyon oranları da oldukça yüksektir (Aydın ve diğerleri, 2009b:28-29).

Türkiye’nin Suriye’ye yapmış olduğu ihracatta yer alan ilk on kalem ve Türkiye’nin Suriye’den yapmış olduğu ithalatta yer alan ilk on kalem Tablo 72, Tablo 73 ve Tablo 74’te gösterilmektedir.

Tablo 72. *Türkiye-Suriye Dış Ticaret Değerleri (Milyon ABD Doları)*

Yıllar	İhracat	İthalat	Denge	Hacim
2004	395	358	37	753
2005	552	272	280	824
2006	609	187	422	796
2007	798	377	421	1.175
2008	1.115	639	476	1.754

DTM, Suriye Ülke Profili, 2009

<http://www.dtm.gov.tr/dtmadmin/upload/ANL/OrtaDoguDb/Suriye.doc> (13.08.2009)

Tablo 72’de Suriye ile yapılan dış ticaretin 2004-2008 yılları arasında her yıl arttığı görülmektedir. 2004-2008 yılı Suriye genel ihracatı yüzde 167 artarken, Türkiye’nin Suriye’den ithalatı yüzde 78,4 oranında artmıştır. 2004-2008 yılı Rusya genel ithalatı yüzde 157 artarken, Türkiye’nin Suriye’ye ihracatı yüzde 182 oranında artmıştır. 2008 yılındaki ihracat bir önceki seneye oranla yüzde 39,7; ithalat ise yüzde 69,4 oranında artmıştır. Dış ticaret hacmi ise 2008 yılı itibariyle 1.754 milyon dolar değerinde olmuştur.

Tablo 73. Türkiye'nin Suriye'ye İhracatı (Milyon ABD Doları)

Ürün Grupları	2007	2008	Değişim (%)
72. Demir ve çelik	53	110	107,5
25. Tuz, kükürt, toprak ve taşlar, alçılar ve çimento	91	137	50,5
84. Makine ve cihazlar	82	104	26,8
15. Hayvansal ve bitkisel yağlar	32	117	265,6
73. Demir veya çelikten eşya	43	65	51,1
87. Motorlu kara taşıtlar	37	34	-8,1
39. Plastik ve plastikten eşya	45	64	42,2
55. Sentetik ve suni devamsız lifler	44	54	22,7
85. Elektrikli makine ve cihazlar	88	65	-26,1
Diğerleri	283	365	28,9
Liste Toplamı	515	750	45,6
İhracat Toplamı	798	1.115	39,7

DTM, Suriye Ülke Profili, 2009

<http://www.dtm.gov.tr/dtmadmin/upload/ANL/OrtaDoguDb/Suriye.doc> (13.08.2009)

Tablo 73'de Türkiye'nin Suriye'ye 2008 yılında yapmış olduğu ihracatta önem arz eden ürünler yer almaktadır. Türkiye'nin Suriye'ye yaptığı ihracatta demir ve çelik ilk sırada iken, diğer önemli kalemler tuz, kükürt, toprak ve taşlar; elektrikli-elektriksiz makine ve cihazlar; hayvansal ve bitkisel yağlar; demir veya çelikten eşya; motorlu kara taşıtları; plastik ve plastikten eşya; sentetik ve suni devamsız liflerdir. Demir-çelik ve hayvansal-bitkisel yağlar ihracatı 2008 yılında bir önceki seneye göre yüzde 100'ün üzerinde bir artış göstermiştir. Motorlu kara taşıtları ve elektrikli makine cihazlar ihracatı ise bir önceki seneye oranla azalma göstermiştir.

Tablo 74. Türkiye'nin Suriye'den İthalatı (Milyon ABD Dolar)

Ürün Grupları	2007	2008	Değişim (%)
27. Mineral yakıtlar, mineral yağlar	259	475	83,3
25. Tuz, kükürt, toprak ve taşlar, alçılar ve çimento	28	68	142,8
52. Pamuk	31	29	-6,4
54. Dokumaya elverişli suni ve sentetik lifler	2	5	150,0
76. Alüminyum ve alüminyum eşya	2	11	450,0
64. Ayakkabılar, getrler, tozluklar	5	7	40,0
39. Plastik ve plastikten eşya	3	3	0
72. Demir ve çelik	4	3	-25,0
15. Hayvansal ve bitkisel yağlar	0,016	0	1,6
84. Makine ve cihazlar	0,6	4	566,6
DİĞERLERİ	42	34	-19,0
LİSTE TOPLAMI	335	605	80,5
İTHALAT TOPLAMI	377	639	69,4

DTM, Suriye Ülke Profili, 2009

<http://www.dtm.gov.tr/dtmadmin/upload/ANL/OrtaDoguDb/Suriye.doc> (13.08.2009)

Türkiye'nin 2008 yılında Suriye'den yapmış olduğu ithalatta önem arz eden on ürün grubunun yer aldığı Tablo 74'deki ürünler, mineral yakıtlar, mineral yağlar; tuz, kükürt, toprak ve taşlar; pamuk; dokumaya elverişli suni ve sentetik lifler; alüminyum ve alüminyum eşya; ayakkabılar; plastik eşya; demir ve çelik; hayvansal ve bitkisel yağlar; makine ve cihazlardır. Türkiye'nin Suriye'den yapmış olduğu mineral yakıtlar, mineral yağlar ithalatı, 2007 yılında toplam ithalatın yüzde 68,7'sini; 2008 yılında ise yüzde 74,3'ünü kapsamaktadır. İthalatında büyük artış gösteren ürünler ise, tuz, kükürt, toprak ve taşlar; dokumaya elverişli suni ve sentetik lifler; alüminyum ve alüminyum eşya; makine ve cihazlar olurken; ithalatında azalış gösteren ürünler pamuk ve demir-çeliktir.

3.7.9 Ukrayna

Eski Sovyetler Birliği'nin 1991 yılında dağılmasından sonra kurulan on beş cumhuriyetten biri Ukrayna'dır. Doğusunda Rusya, kuzeyinde Belarus, batısında Polonya, Slovakya, Macaristan, güneybatısında Romanya, Moldova güneyinde Karadeniz ve Azak Denizi bulunur. Başkenti Kiev'dir. Resmi dili Ukraynacadır. Para birimi Grivnadır.

3.7.9.1 Ukrayna'nın Temel Ekonomik Göstergeleri

Sovyet Bloğuna dâhil olan ülkelerin çoğunluğunda olduğu gibi Ukrayna'nın ekonomisi de ağır sanayiye ve batıdaki yeni teknolojinin gerisinde kalan bir teknolojiye dayanmaktadır. Coğrafi konumu, verimli toprağı, önemli mineral kaynakları ve yetişmiş işgücü özellikleri, Ukrayna'nın, Bağımsız Devletler Topluluğu'ndaki diğer devletler ile karşılaştırıldığında daha üst bir seviyede olduğunu göstermektedir.

Ukrayna, 1991 yılında bağımsızlığını ilan ettikten sonra, bölgedeki, kişi başına düşen en yüksek endüstriyel ve tarım ürünlerine sahip ülkeydi. Bu dönemde Ukrayna, dünyanın yaklaşık yüzde 5'lik endüstriyel ürününü (dökme demirin yüzde 10'unu, dünyadaki çeliğin yüzde 9'u ve çıkan kömürün yüzde 8'ini) üretmekteydi. Ekonominin 1980-1990'lardaki yapısı ağırlıklı olarak endüstri ve makine yapımı üzerine idi. Sovyetler Birliği'nin 1991 yılında dağılması eski Sovyet cumhuriyetlerinde bir ekonomik çöküşe zemin hazırlamıştır. Bu ülkelerin üçte ikisi 1990 değerleri ile karşılaştırıldığında üretimlerinde yaklaşık yüzde 50 oranında bir düşüş yaşamıştır. Ukrayna'nın üretiminde yaşanan düşüş, savaş yaşamayan geçiş ekonomileri içinde en derin ve fazla olanıdır (Benli, 2004:88).

Geçiş döneminin başlangıcı boyunca, GSMH yüzde 40,4 seviyesinde düşmüştür. Mali ve finansal sistemler tamamen dengeden çıkmıştır. Hiperenflasyon, 1993'te yüzde 10 seviyesine ulaşarak rekor bir seviyeye çıkmıştır ve bu dönemde devlet açığı, Merkez Bankası mali kaynakları tarafından gizlenmiştir. 1994'ten başlayarak hükümet, bir piyasa yapılandırması kurmak için, önemli örgütsel ve ekonomik tedbirler almıştır. Menkul değerler piyasası yanı sıra, finans ve gümrük sistemleri kurulmuş ve ekonominin ana kesimlerinin özelleştirilmesine başlamıştır. 1997'nin ilk yarısında

ekonomik istikrar ve büyüme dönemi başlamıştır, ancak 1998'deki Rusya ekonomik krizi nedeniyle bu dönem sürdürülememiştir (Bektaşoğlu ve Bektaş 2009:4).

1998 yılında yaşanan Rusya krizinden geniş çapta etkilenen Ukrayna, geleneksel olarak sahip olduğu sektörleri çeşitlendirme konusundaki girişimlerde başarısızlığa uğramıştır. Buna ek olarak, 1998 ve 1999 yıllarında yaşanan mali kriz ve ekonomik durgunluk özellikle imalat sanayi ve tarım alanlarında tahribata yol açmıştır.

2000 yılı, Ukrayna ekonomisinin yapısında önemli bir dönüm noktası olmuştur. 2000-2001 yıllarında ülke ekonomisi toparlanarak beklenmeyen bir şekilde yüksek büyüme göstermiştir. 2000-2003 yılları arasında ülke ekonomisi kümülatif olarak yüzde 25 büyümüştür. Büyüme eğilimine geçişte uygulanan para ve ekonomi politikaları ile birlikte 1998-99 döneminde ulusal paranın yüzde 40 oranında değer kaybetmesinin ithal ikamesini başlatması ve böylece esasen rekabetçi olmayan sektörlerin uluslararası pazarlarda rekabet edebilirlik kazanması etkili olmuştur. Ayrıca Rusya gibi ihraç pazarlarındaki güçlü ithalat talebi, tüketici ve yatırımcı güveninin yeniden sağlanması için gerekli olan kur istikrarını da sağlamış ve bu gelişme de büyümeyi tetiklemiştir. Ayrıca sıkıntı veren bazı düzenlemelerin yeniden ele alınması, tarım sektöründe reformların başlatılması ve özelleştirmede ilerlemenin sağlanması da olumlu ekonomik gelişmelerle sonuçlanmıştır.

2003 yılında Ukrayna ekonomisi beklenenin üzerinde bir performans sergileyerek yüzde 9,6'lık bir GSYİH büyümesi ve yüzde 15,8'lik bir sınaî üretim artışı gerçekleştirmiştir. BDT ortalamasının büyümede yüzde 7, sınaî üretim artışının da yüzde 8 olduğu bir dönemde Ukrayna'nın performansı dikkat çekicidir. Bu yüksek performansın ardındaki sebepler, dış pazarlardaki olumlu gelişmeler, halkın reel gelirlerindeki artış ve yatırım ortamının içinde bulunduğu iyileşme süreci olarak özetlenebilir. 2004 yılında Ukrayna ekonomisi yüksek performansını artırarak devam ettirmiş ve yüzde 12 ile tarihinin en yüksek oranına ulaşmıştır. Bunun ana nedeni iç talebin artması ve dünya ekonomilerindeki iyileşmedir. Ancak 2005'te, Ukrayna'nın başlıca ihracat mallarının dünya piyasalarındaki olumsuz fiyatları, sosyal meseleleri çözme ihtiyacı ve ülkedeki politik dengesizlik nedeni ile makroekonomik göstergelerde bir düşüş yaşanmıştır. 2006-2008 sürecinde, Merkez Bankası tarafından son yıllarda uygulanan para politikaları sayesinde enflasyon düşmüş ve güçlü reel ücret artışları sağlanmıştır. Yine de ortalama ücretler halen bölge ortalamasının gerisindedir.

Yoksulluk yaygın olmakla birlikte başta Kiev ve diğer büyük kentlerde yaşayan nüfusun küçük bir bölümü refah artışı sağlamış, ‘yeni zengin’ bir kesim oluşmuştur. Söz konusu kesim ve fakirler arasındaki gelir farkı giderek açılmaktadır (Bektaşoğlu ve Bektaş, 2009:5)

Ukrayna, verimli topraklara ve uygun iklim koşullarına sahip, tarım alanında dünyada yüksek üretim potansiyeline sahip ülkelerden biridir. Ülke topraklarının yaklaşık yüzde 55’i (33 milyon hektar) ekilebilir tarım arazisidir. Kişi başına düşen arazi miktarı 4,2 hektardır. Eski Sovyetler Birliği döneminde; toplam tahıl üretiminin yüzde 24’ünü, şekerpancarı üretiminin yüzde 58’ini ve et ve süt üretiminin yüzde 25’ini tek başına karşılayan Ukrayna’nın şu andaki önemli tarım ürünleri tahıl, patates, şekerpancarı, ayçiçeği ve soya fasulyesidir.

3.7.9.2 Ukrayna’nın Dış Ticaret Yapısı

Tablo 75. *Ukrayna Dış Ticaret Değerleri (Milyon ABD Doları)*

	2004	2005	2006	2007	2008
İhracat	33.432	35.024	38.949	49.840	67.717
İthalat	29.691	36.159	44.143	60.412	84.651
Dış Ticaret Denge	3.741	-1.135	-5.194	-10.572	-16.934
Dış Ticaret Hacim	63.123	71.183	83.092	110.252	152.368

COMTRADE, <http://comtrade.un.org/> veri tabanından yararlanılarak tarafımızca hazırlanmıştır (21.01.2010).

Tablo 75 incelendiğinde, 2004 yılı ihracatı 33.42 milyon dolar iken, 2008 yılında bu değer yüzde 100 artmış ve 67.717 milyon dolar değerine ulaşmıştır. İthalat ise, 2004 yılında 29.691 milyon dolar iken, 2008 yılına gelindiğinde yüzde 185 oranında bir artışla 84.651 milyon dolar olmuştur. 2008 yılında ihracat bir önceki seneye göre yüzde 36, ithalat ise yüzde 40 oranında artış göstermiştir. Dış ticaret hacminde ise 2004-2008 yılları arasında sürekli artış yaşanmıştır.

3.7.9.2.1 Ukrayna Dış Ticaretinde Başlıca Ülkeler

Ukrayna'nın 2007 ve 2008 yıllarındaki ihracat ve ithalatında önem arz eden ülkeler ve payları Tablo 76 ve Tablo 77'de gösterilmektedir.

Tablo 76. *Ukrayna'nın İhracatında Başlıca Ülkeler ve Payları*

İhracat	2007 Yılı Pay(%)	2008 Yılı Pay(%)
Rusya	25,4	23,2
Türkiye	9,1	10,1
İtalya	5,3	4,3
Polonya	3,2	3,4
Beyaz Rusya	2,1	3,1
Diğer	54,9	55,9

COMTRADE, <http://comtrade.un.org/> veri tabanından yararlanılarak tarafımızca hazırlanmıştır (21.01.2010)

Tablo 76'ya göre, Ukrayna'nın 2007 ve 2008 yıllarındaki ihracatında önem arz eden ülkeler Rusya, Türkiye, İtalya; Polonya ve Beyaz Rusya'dır. Rusya, Ukrayna ihracatındaki 2008 yılı payını önceki yıla göre düşürmüş olsa da yüzde 23,2'lik bir payla halen ilk sırada yer almaktadır. Türkiye ise Rusya'dan sonra Ukrayna için ikinci önemli pazardır. Türkiye'nin Ukrayna ihracatında payı 2007 yılında yüzde 9,1 olan payı 2008 yılında yüzde 10,1'e yükselmiştir.

Tablo 77. *Ukrayna'nın İthalatında Başlıca Ülkeler ve Payları*

İthalat	2007 Yılı Pay(%)	2008 Yılı Pay(%)
Rusya	27,8	22,9
Almanya	9,6	8,4
Türkmenistan	7,7	6,6
Çin	5,4	6,6
Polonya	4,8	5,0
Diğer	44,7	50,5

COMTRADE, <http://comtrade.un.org/> veri tabanından yararlanılarak tarafımızca hazırlanmıştır (21.01.2010).

Tablo 77'ye göre, Ukrayna'nın 2007 ve 2008 yılı ithalatında yer alan en önemli tedarikçiler Rusya, Rusya, Almanya, Türkmenistan, Çin ve Polonya'dır. Rusya, ilgili yıllarda yüzde 20'nin üzerinde bir pay ile ilk sırada yer alırken, Almanya yaklaşık yüzde 9'luk pay ile ikinci sıradadır. Türkiye ise, Ukrayna ithalatında ilgili yıllarda sırasıyla yüzde 2,1 ve yüzde 2,6'lık paylar ile ilk sıralarda yer alamamıştır.

3.7.9.2.2 Ukrayna Dış Ticaretinin Sektörel Görünümü

Ukrayna'nın 2007 ve 2008 yıllarına ait önem arz eden ihracat ve ithalat kalemleri Tablo 78'de ve Tablo 79'da gösterilmektedir.

Tablo 78. *Ukrayna'nın İhracatı (Milyon ABD Doları)*

Ürün Grupları	2007	2008	Değişim (%)
72. Demir ve çelik	16.733	22.992	37,4
	(2.822)Türkiye (2.100)Rusya	(3.721)Türkiye (2.403)Rusya	
27. Mineral yakıtlar, mineral yağlar	2.630	4.109	56,2
	(487)İtalya (315)Türkiye	(793)Rusya (676)İsviçre (277)Türkiye	
10. Hububat	766	3.704	383,5
	(312)S. Arabistan (70)Türkiye	(615)S. Arabistan (393)İspanya (135)Türkiye	
73. Demir veya Çelikten eşya	2.912	3.535	21,3
	(1.317)Rusya (216)Kazakistan (30)Türkiye	(1.185)Rusya (420)Kazakistan (28)Türkiye	
84. Makine ve cihazlar	2.738	3.498	27,7
	(1.539)Rusya (158)Kazakistan (30)Türkiye	(1.964)Rusya (236)Beyaz Rusya (9)Türkiye	
DIĞERLERİ	24.061	29.879	24,1
LISTE TOPLAMI	25.779	37.838	46,7
TOPLAM İHRACAT	49.840	67.717	47,7

TRADEMAP, www.trademap.org/ veri tabanından yararlanılarak tarafımızca hazırlanmıştır (05.08.2010). Tabloda Türkiye'ye ait değerlerde kullanılan italik yazım Türkiye'nin söz konusu ülkenin ilgili ürün ihracatında ilk beş ülke içinde bulunmadığını ifade ederken, düz yazım belirtilen diğer ülkeler ile birlikte ilk beş ülke içinde bulunduğunu ifade etmektedir.

Tablo 78 incelendiğinde, Ukrayna'nın 2007 ihracatının yüzde 33,5'ini demir ve çelik, 2008 ihracatının yüzde 33,9'unu oluşturduğu görülmektedir. Demir ve çelik ihracatından sonraki önemli ihraç kalemleri mineral yakıtlar, mineral yağlar, hububat, demir veya çelikten eşya, makine ve cihazlardır. Ukrayna'nın en çok ihraç ettiği ilk beş kalem içerisinde yüzde 100'ün üzerinde artan tek ürü grubu hububat olmuştur.

Ukrayna'nın 2007 yılındaki 16.733 milyon dolar değerindeki 72 GTİP numaralı demir ve çelik ihracatı 2008 yılında yüzde 37,4 oranında artarak 22.992 milyar dolar değerinde gerçekleşmiştir. Ukrayna'nın demir çelik ihracatında ilk sırada yer alan Türkiye'nin ithalatı 2007 yılında 2.822 milyon dolar iken 2008 yılında yüzde 31,8 oranında artarak 3.721 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir. Türkiye'den sonra gelen en önemli ithalatçı ülke Rusya'dır.

27 GTİP numaralı mineral yakıtlar, mineral yağlar Ukrayna'nın ikinci büyük ihracat kalemidir. 2007 yılında bu ürün grubu için dünyaya yapılan toplam ihracat 2.630 milyon dolar iken, 2008 yılında bu ürün grubu için dünyaya yapılan toplam ihracat 4,109 milyar dolar değerinde olmuştur. Bu ürünün en önemli ithalatçı ülkesi 2007 yılında 487 milyon dolar ile İtalya olurken, 2008 yılında 793 milyon dolar ile Rusya'dır. Türkiye'ye yapılan ihracat ise 2008 yılında yüzde 12 azalarak, 315 milyondan 277 milyon dolara gerilemiştir.

Ukrayna'nın 2008 yılında yapmış olduğu GTİP'i 10 olan hububat ihracatı 766 milyon dolardan 3.704 milyona yükselmiştir. 2007 ve 2008 yıllarında hububat en çok Suudi Arabistan'a (312 milyon dolar, 615 milyon dolar) ihraç edilmiştir. Türkiye'ye yapılan hububat ihracatı ise 2007 yılında 70 milyon dolar iken, 2008 yılında 135 milyon dolara yükselmiştir.

Ukrayna'nın en önemli ihraç kalemlerinden biri olan 73 GTİP numaralı demir veya çelikten eşya ürün grubunun 2008 yılındaki toplam ihracatı 2.912 milyondan 3.535 milyona yükselmiştir. 2007 ve 2008 yıllarında demir veya çelikten eşya ürün grubunu Ukrayna'dan temin eden en önemli ülke Rusya (1.317 milyon dolar, 1.185 milyon dolar) olmuştur. Türkiye'nin 2008 yılında bu ürün grubu ithalatı ise yüzde 7 azalarak, 28 milyon dolar olmuştur.

Ukrayna'nın ihracatında ilk beşte yer alan önemli ihracat kalemlerinden biri de 84 GTİP numarasına sahip makine ve cihazlardır. 2008 yılında Ukrayna bu ürün

grubunda yüzde 27,7'lik bir ihracat artışı gerçekleştirmiş ve 3.498 milyar dolar değerinde ihracat yapmıştır. Makine ve cihazlar ürün grubunun 2008 yılındaki en büyük alıcısı 1.539 milyon dolar ile Rusya'dır. Türkiye'nin bu ürün bazındaki ithalat değeri ise 2007 yılına nazaran yüzde 70 azalmış ve 9 milyon dolar değerinde gerçekleşmiştir.

Tablo 79. *Ukrayna'nın İthalatı (Milyon ABD Doları)*

Ürün Grupları	2007	2008	Değişim (%)
27. Mineral yakıtlar, mineral yağlar	15.923 (7.881)Rusya (4.695)Türkmenistan (64)Türkiye	22.832 (8.679)Rusya (5.623)Türkmenistan (103)Türkiye	43,3
87. Motorlu kara taşıtları	7.771 (1.157)Rusya (1.097)Japonya (177)Türkiye	11.370 (2.333)Japonya (1.317)Almanya (471)Türkiye	46,3
84. Makine ve cihazlar	7.444 (1.492)Almanya (1.371)Rusya (130)Türkiye	9.570 (1.814)Almanya (1.566)Rusya (146)Türkiye	28,5
85. Elektrikli makine ve cihazlar	3.135 (500)Macaristan (478)Almanya (92)Türkiye	3.808 (602)Çin (534)Almanya (106)Türkiye	21,4
39. Plastik ve plastikten eşya	2.694 (388)Almanya (381)Çin (168)Türkiye	3.519 (518)Çin (502)Almanya (185)Türkiye	30,6
Diğerleri	23.445	33.552	43,1
Liste Toplamı	36.967	51.099	38,2
TOPLAM İTHALAT	60.412	84.651	47,7

TRADEMAP, www.trademap.org/ veri tabanından yararlanılarak tarafımızca hazırlanmıştır (05.08.2010). Tabloda Türkiye'ye ait değerlerde kullanılan italik yazım Türkiye'nin söz konusu ülkenin ilgili ürün ithalatında ilk beş ülke içinde bulunmadığını ifade ederken, düz yazım belirtilen diğer ülkeler ile birlikte ilk beş ülke içinde bulunduğunu ifade etmektedir.

Tablo 79 incelendiğinde, Ukrayna'nın ithalatında mineral yakıtlar, mineral yağlar ile motorlu kara taşıtların ilk sıralarda yer aldığı görülmektedir. İki ithalat kalemi de 2008 yılında yüzde 40'ın üzerinde bir artış göstermiştir. İlk sırada yer alan mineral yakıtlar, mineral yağlar Ukrayna ithalatının 2007 yılında yüzde 26,3'ünü oluştururken, 2008 yılında yüzde 26,9'unu oluşturmaktadır. Ukrayna'nın diğer önemli ithalat kalemleri ise elektrikli-elektriksiz makine ve cihazlar, plastik ve plastikten eşyadır.

Ukrayna'nın ithalatında ilk sırada yer alan 27 GTİP numaralı mineral yakıtlar, mineral yağlar ürün grubunun 2008 yılındaki toplam ithalatı yüzde 43,3 oranında artarak, 22.872 milyon dolar olmuştur. Bu ürün grubunun en büyük ticaret ortağı ise Rusya'dır. Rusya aynı zamanda, bu ürün grubunun hem en önemli ihracatçısı hem de en önemli ithalatçısı konumundadır. Rusya'dan 2007 yılında yapılan mineral yakıtlar, mineral yağlar ithalatı 7.881 milyon dolar, 2008 yılında 8.679 milyon dolar değerindedir. Türkiye'den yapılan ithalat ise yüzde 61 oranında artarak 103 milyon dolar değerinde gerçekleşmiştir.

Ukrayna'nın 2008 yılında en çok ithal ettiği ürün gruplarından ikincisi 87 GTİP numaralı motorlu kara taşıtlarıdır. 11,3 milyar dolar toplam ithalat değeri olan kara taşıtlarının en büyük tedarikçileri Japonya (2,3 milyar dolar) ve Almanya (1,3 milyar dolar) olmuştur. Türkiye'nin ülkeye olan motorlu kara taşıtları ithalatı ise 405 milyon dolardır.

Ukrayna'nın 2008 yılı ithalatında üçüncü sırada yer alan 84 GTİP numarasına sahip makine ve cihazlar ürün grubunun tüm ülkelere yapılan toplam ithalatı 2008'de yüzde 28,5 oranında artarak 9.570 milyon dolara ulaşmıştır. Ukrayna'ya 2008 yılında makine ve cihazlar ithalatını en çok yapan iki ülke Almanya (1,812 milyar dolar) ve Rusya'dır (1,566 milyar dolar). Türkiye ise Ukrayna'ya ilgili ürün ihracatını yüzde 12 artırarak 146 milyon dolar değerinde yapmıştır.

Toplam ithalatı 2008 yılında yüzde 24,4 artan ve 3.808 milyon dolar değerinde olan 85 GTİP numaralı elektrikli makine ve cihazlar ithalatında ise ilk sırada 602 milyon dolar ile Çin yer alırken, ikinci sırada 534 milyon dolar ile Almanya gelmektedir. Türkiye'nin Ukrayna'ya yapmış olduğu elektrikli makine ve cihaz ithalatı ise yüzde 15,2 artmış ve 106 milyon dolar seviyesine gelmiştir.

Ukrayna'nın 2008 yılında yapmış olduğu toplam ithalatta ilk beş kalemden son sırada yer alan 39 GTİP numaralı plastik ve plastikten eşya grubudur. 2008 yılında 3.519 milyar dolar toplam ithalatı yapılan bu ürün grubunun başlıca tedarikçileri Çin (518 milyon dolar) ve Almanya (502 milyon dolar) olmuştur. Türkiye ise bu ürün grubunda Ukrayna'ya olan ihracatını 2008 yılında yüzde 12 artırarak 185 milyon dolar değerinde gerçekleştirmiştir.

3.7.9.3 Türkiye-Ukrayna Ticari İlişkilerinin Genel Görünümü

Türkiye, Ukrayna ile gerçekleştirdiği dış ticarete sürekli açık vermektedir. İkili ticarete Türkiye aleyhine devam eden bu dış ticaret açığının en büyük sebebi Ukrayna'nın ithalatta uyguladığı yüksek gümrük vergisi ve tüketim vergileridir. Sözü edilen vergiler ithalat maliyetlerini artırmakla birlikte Ukrayna'da Türk mallarının rekabet gücünü de azaltmaktadır (Benli, 2004:221). Türkiye Ukrayna arasında ticarete karşılaşılan diğer sorunlar ise, Ukrayna'da var olan sürekli mevzuat eksikliği, teknolojik altyapının zayıf olması, sözleşmelerdeki yetki belirsizlikleri ve pazarda güçlü kişisel ilişkilere ihtiyaç duyulmasıdır (Bektaşoğlu ve Bektaş, 2009:80)

Türkiye ile Ukrayna arasındaki dış ticaret değerleri, Türkiye'nin Ukrayna'ya yapmış olduğu ihracatta yer alan ilk on kalem ve Türkiye'nin Ukrayna'dan yapmış olduğu ithalatta yer alan ilk on kalem Tablo 80, Tablo 81 ve Tablo 82'de gösterilmektedir.

Tablo 80. *Türkiye-Ukrayna Dış Ticaret Değerleri (Milyon ABD Doları)*

Yıllar	İhracat	İthalat	Denge	Hacim
2004	576	2.509	-1.933	3.085
2005	821	2.651	-1.830	3.472
2006	1.121	3.059	-1.938	4.180
2007	1.481	4.519	-3.038	6.000
2008	2.188	6.106	-3.918	8.294

Bektaşoğlu ve Bektaş, Ukrayna Ambalaj ve Perakende Pazarı, 2009, s.13

Tablo 80'de Türkiye ile Ukrayna arasındaki dış ticaretin 2004-2008 yılları arasında her yıl arttığı görülmektedir. 2004-2008 yılı Ukrayna genel ihracatı yüzde 100 artarken, Türkiye'nin Ukrayna'dan ithalatı yüzde 143 oranında artmıştır. 2004-2008 yılı Rusya genel ithalatı yüzde 185 artarken, Türkiye'nin Ukrayna'ya ihracatı yüzde 279 oranında artmıştır. 2008 yılındaki ihracat bir önceki seneye oranla yüzde 47,7; ithalat

ise yüzde 35,1 oranında artmıştır. Dış ticaret hacmi ise 2008 yılı itibariyle 8.294 milyon dolar değerinde olmuştur.

Tablo 81. *Türkiye'nin Ukrayna'ya İhracatı (Milyon ABD Dolar)*

Ürün Grupları	2007	2008	Değişim(%)
87. Motorlu kara taşıtları	177	471	166,1
39. Plastik ve plastikten eşya	168	185	10,1
84. Makine ve cihazlar	130	146	12,3
08. Yenilen meyveler, kabuklu yemişler, turunçgil	105	139	32,3
73. Demir veya çelikten eşya	97	125	28,8
85. Elektrikli makine ve cihazlar	92	106	15,2
27. Mineral yakıtlar, mineral yağlar	64	103	60,9
57. Halılar ve diğer dokumaya elverişli maddeden yer kaplamaları	39	61	56,4
25. Tuz, kükürt, toprak ve taşlar, alçılar ve çimento	43	57	32,5
48. Kağıt ve karton, kartondan eşya	36	52	44,4
Diğerleri	530	743	40,1
Liste Toplamı	951	1.445	51,9
Toplam İhracat	1.481	2.188	47,7

Bektaşoğlu ve Bektaş, Ukrayna Ambalaj ve Perakende Pazarı, 2009, s.15

Tablo 81'e göre, motorlu kara taşıtları; plastik ve plastikten eşya; makine ve cihazlar; yenilen meyveler; demir ve çelikten eşya; elektrikli makine ve cihazlar; mineral yakıtlar, mineral yağlar; halılar; tuz, kükürt, toprak ve taşlar; kâğıt ve karton 2008 yılında Türkiye'nin Ukrayna'ya en çok ihraç ettiği ürünlerin en önemlileridir. 2008 yılında Türkiye'nin ülkeye ihracında en fazla artış gösteren ürün grubu ise yüzde 166,1 ile ilk sırada yer alan motorlu kara taşıtlarıdır. Mineral yakıtlar, mineral yağlar ihracatı ise en çok artış gösteren diğer ürün grubudur.

Tablo 82. Türkiye'nin Ukrayna'dan İthalatı (Milyon ABD Dolar)

Ürün Grupları	2007	2008	Değişim (%)
72. Demir ve çelik	2.822	3.721	31,8
31. Gübreler	326	527	61,6
15. Hayvansal ve bitkisel yağlar	53	347	554,7
27. Mineral yakıtlar, mineral yağlar	315	277	-12,0
28. İnorganik, kimyasal müstahzarlar, organik, inorganik bileşikler	115	234	103,4
44. Ağaç ve ağaçtan eşya	148	152	2,7
10. Hububat	70	135	92,8
76. Alüminyum ve alüminyum eşya	57	125	136,0
12. Yağlı tohum ve meyveler, sanayi bitkileri, saman, hayvan yemi	158	119	-24,6
23. Gıda sanayi kalıntı ve döküntüleri, hazır hayvan gıdaları	82	84	2,4
Diğerleri	373	385	3,2
Liste Toplamı	4.146	5.721	37,9
Toplam İthalat	4.519	6.106	35,1

Bektaşoğlu ve Bektaş, Ukrayna Ambalaj ve Perakende Pazarı, 2009, s.18

Tablo 82'e göre, Türkiye'nin Ukrayna'dan gerçekleştirmiş olduğu ithalatta ilk sırayı demir ve çelik grubu almaktadır. Ukrayna'dan yapılan demir ve çelik ithalatının, Ukrayna'dan yapılan toplam ithalatın içindeki payı 2007 yılında yüzde 62,4; 2008 yılında yüzde 60,9'dur. Demir ve çelik ithalatından sonra ithalatta önem arz eden diğer ürün grupları, gübreler, hayvansal ve bitkisel yağlar, mineral yakıtlar, mineral yağlar, inorganik, kimyasal müstahzarlar, organik, inorganik bileşikler; ağaç ve ağaçtan eşya, hububat, alüminyum ve alüminyum eşya, yağlı tohum ve meyveler, gıda sanayi kalıntı ve döküntüleridir. 2008 yılında Ukrayna'dan yapılan ithalatta ilk on sırada yer alan ürün gruplarından en fazla artış gösterenler ise hayvansal ve bitkisel yağlar, alüminyum ve alüminyum eşya, inorganik, kimyasal müstahzarlar, organik, inorganik bileşikler ve hububat olurken, ithalatı azalış gösteren ürün grupları yağlı tohum ve meyveler ile mineral yakıtlar, mineral yağlardır.

3.7.10 Yunanistan

Yunanistan, Türkiye'nin batı komşusu olmakla birlikte, Arnavutluk, Bulgaristan ve Makedonya ile de sınırlarını paylaşmaktadır. Başkenti Atina'dır. Resmi dili Yunancadır. Para birimi Eurodur.

3.7.10.1 Yunanistan'ın Genel Ekonomik Göstergeleri

Yunanistan, Avro bölgesinde önde gelen ekonomilerin GSYİH'sinin yaklaşık yüzde 40'ına tekabül eden kamu sektörüne sahip olan kapitalist bir ekonomidir. Yunanistan AB yardımlarından en fazla yararlanan ülke olmuştur. Yunanistan ekonomisi, kısmen 2004 Atina Olimpiyat Oyunları'na ilişkin altyapısal harcamalar, kısmen de tüketici harcamalarını rekor seviyelerde tutan, artan bir kredi bulunabilirliği sayesinde 2003-2007 yılları arasında her yıl neredeyse yüzde 4 büyümüştür. Fakat bu büyüme 2008 yılında yüzde 2'ye gerilemiştir. Dünya ekonomik krizi, kredi şartlarının zorlaşması, Atina'nın kamu gelirlerinin azalması ve kamu harcamalarının artması sonucu olarak 2009 yılında ekonomik durgunluk dönemine girmiş ve yüzde 2 oranında küçülmüştür. Yunanistan'ın kamu borcu enflasyon ve işsizlik oranı Euro bölgesi ortalamasının üzerindeyken kişi başına geliri 2005 yılı öncesi AB ülkeleri arasında en düşük seviyededir. Kamu borcu (2008'de GSYİH'nin yüzde 97,4'ü 2009'da GSYİH'nin yüzde 113,4'ü) ve işsizlik (2008'de yüzde 7,7; 2009'da yüzde 9) 2009 yılında artarken, enflasyon (2008'de yüzde 4,1; 2009'da 1,2) düşmüştür. Dış borcu ise 30 Haziran 2009 tarihinde 552,8 milyar ABD Doları'dır. Kamu finansmanının azalması ve reformları tamamlama konusunda gösterilen düşük performans, başlıca kredi derecelendirme kuruluşlarının 2009 sonlarına doğru Yunanistan'ın uluslararası kredi notunu düşürmelerine neden olmuştur. Bütün bu yaşanan gelişmeler finansal istikrarsızlığı daha da artırmış ve hükümet, kamu sektörünün hacmini azaltan, kamu harcamalarını kısyan, vergi kaçakçılığını azaltan, sağlık hizmetleri, emeklilik sisteminde yenilikler yapan, işgücü ve mal piyasasına ilişkin yapısal reformlar ile rekabet gücünü geliştiren orta vadeli kemer sıkma programı uygulamaya başlamıştır. Kişi başına GSYİH 2009 yılında 31.200 ABD Doları iken, sektöre göre dağılımı şu şekildedir: Tarım yüzde 3,4; Endüstri yüzde 20,8; Hizmet yüzde 75,8 (<https://www.cia.gov.tr/library/publications/theworldfactbook/geos/sy.html>)23.04.2010)

3.7.10.2 Yunanistan Dış Ticaret Yapısı

Tablo 83. Yunanistan Dış Ticaret Değerleri (Milyon ABD Doları)

	2004	2005	2006	2007	2008
İhracat	15.247	17.434	20.943	23.504	25.509
İthalat	52.810	54.894	63.739	70.099	89.302
Dış Ticaret Denge	-37.563	-37.460	-42.796	-46.595	-63.793
Dış Ticaret Hacim	68.057	72.328	84.682	93.603	114.811

COMTRADE, <http://comtrade.un.org/> veri tabanından yararlanılarak tarafımızca hazırlanmıştır (21.01.2010).

Tablo 83’de Yunanistan’ın dış ticaret değerleri incelendiği zaman 2004-2008 yılları arasındaki sürekli artış dikkati çekmektedir. 2004 yılında ihracat rakamı 15.247 milyon dolar iken 2008 yılında 25.509 milyon dolara ulaşarak yüzde 62,4 oranında bir büyüme gerçekleşmiştir. İthalat ise, 2004 yılında 52.810 milyon dolardan 89.302 milyon dolara yükselerek yüzde 88,3 oranında artmıştır. 2008 yılındaki ihracat bir önceki seneye göre, yüzde 8,5; ithalat ise yüzde 27,3 oranında artış göstermiştir. Dış ticaret hacmi ise 2008 yılında 114.118 milyon dolar değerinde gerçekleşmiştir.

3.7.10.2.1 Yunanistan Dış Ticaretinde Başlıca Ülkeler

Yunanistan’ın 2007 ve 2008 yıllarındaki ihracat ve ithalatında önem arz eden ülkeler ve payları Tablo 84 ve Tablo 85’te gösterilmektedir.

Tablo 84. Yunanistan İhracatında Başlıca Ülkeler ve Payları

İhracat(2007)	Pay(%)	İhracat(2008)	Pay(%)
Almanya	11,5	İtalya	11,5
İtalya	10,7	Almanya	10,5
Güney Kıbrıs	6,4	Bulgaristan	7,1
Bulgaristan	6,4	Güney Kıbrıs	6,3
İngiltere	5,2	ABD	5,1
Diğer	59,8	Diğer	59,5

COMTRADE, <http://comtrade.un.org/> veri tabanından yararlanılarak tarafımızca hazırlanmıştır (21.01.2010).

Tablo 84'te görüldüğü üzere, Yunanistan'ın 2007 ve 2008 yıllarında en çok ihracat yaptığı ülkeler Almanya, İtalya, Güney Kıbrıs, Bulgaristan, İngiltere ve ABD'dir. Yunanistan ihracatı içinde önemli bir paya sahip olan Almanya 2007 yılındaki yüzde 11,5'lük payını 2008'de yüzde 10,5'a indirmiştir. İtalya ise 2007'deki yüzde 10,7'lik payını 2008'de yüzde 11,5'a çıkarmıştır. Yunanistan'ın ihracat ortaklarının hemen hemen hepsinin Avrupa Birliği ülkeleri olması dikkat çekmektedir. Türkiye ise ilgili yıllarda yüzde 4 ve yüzde 4,6'lık paylar ile Yunanistan ihracatında ilk sıralarda yer alamamıştır.

Tablo 85. Yunanistan İthalatında Başlıca Ülkeler ve Payları

İthalat	2007 Yılı Pay(%)	2008 Yılı Pay(%)
Almanya	12,8	11,9
İtalya	11,6	11,4
Rusya	5,6	7,3
Çin	5,0	5,5
Fransa	5,0	5,1
Diğer	60,0	58,8

COMTRADE, <http://comtrade.un.org/> veri tabanından yararlanılarak tarafımızca hazırlanmıştır (21.01.2010).

Yunanistan ihracatında önemli paylara sahip olan Almanya ve İtalya, Yunanistan ithalatında da ilk sıralarda yer almaktadır. Tablo 85'te görüldüğü üzere Almanya'nın toplam ithalat içindeki payları 2007 ve 2008 yıllarında sırasıyla yüzde

12,8 ve yüzde 11,9'dur. 2008'deki Almanya'dan yapılan ithalat değeri yüzde 9 artarak yaklaşık 11 milyar dolar değerinde olmuştur. İtalya'dan yapılan ithalat değeri ise 2007'deki yaklaşık 9 milyar dolar'lık değerinden 2008'de 10 milyar dolara çıkmıştır. Türkiye ise ilgili yıllarda yüzde 3,2 ve yüzde 2,8'lik paylar ile Yunanistan ithalatında ilk sıralarda yer alamamıştır.

3.7.10.2.2 Yunanistan Dış ticaretinin Sektörel Görünümü

Yunanistan'ın 2007 ve 2008 yıllarına ait önem arz eden ihracat ve ithalat kalemleri Tablo 86'da ve Tablo 87'de gösterilmektedir.

Tablo 86. Yunanistan'ın İhracatı (Milyon ABD Doları)

Ürün Grupları	2007	2008	Değişim (%)
27. Mineral yakıtlar, mineral yağlar	2.856 (308)Türkiye (194)G.Kıbrıs	2.800 (403)ABD (357)Türkiye	-1,9
84. Makine ve cihazlar	1.219 (105)G.Kıbrıs (97)Almanya (35)Türkiye	1.380 (130)G.Kıbrıs (112)Romanya (41)Türkiye	13,2
85. Elektrikli makine ve cihazlar	1.295 (216)Almanya (207)İngiltere (26)Türkiye	1.379 (229)Almanya (171)İngiltere (32)Türkiye	6,4
76. Alüminyum ve alüminyum eşya	1.282 (363)İtalya (145)Almanya (34)Türkiye	1.317 (350)İtalya (148)Almanya (37)Türkiye	2,7
30. Eczacılık ürünleri	1.279 (460)Almanya (250)İngiltere (3)Türkiye	1.265 (471)Almanya (179)İngiltere (8)Türkiye	-1,1
Diğerleri	15.573	17.368	11,6
LİSTE TOPLAMI	7.931	8.141	2,7
TOPLAM İHRACAT	23.504	25.509	8,6

TRADEMAP, www.trademap.org/ veri tabanından yararlanılarak tarafımızca hazırlanmıştır (05.08.2010). Tabloda Türkiye'ye ait değerlerde kullanılan italik yazım Türkiye'nin söz konusu ülkenin ilgili ürün ihracatında ilk beş ülke içinde bulunmadığını ifade ederken, düz yazım belirtilen diğer ülkeler ile birlikte ilk beş ülke içinde bulunduğunu ifade etmektedir.

Tablo 86 incelendiğinde, 2008 yılı itibariyle Yunanistan'ın ihracatında önem arz eden kalemlerin mineral yakıtlar, mineral yağlar; elektrikli-elektriksiz makine ve cihazlar; alüminyum ve alüminyum eşya; eczacılık ürünlerinin olduğu görülmektedir

Yunanistan'ın GTİP'i 27 olan mineral yağlar, mineral yakıtlar ürün grubu için 2008 yılında yapmış olduğu toplam ihracat değeri yüzde 1,9 azalmış ve 2.800 milyon olmuştur. Bu ürün grubunun en önemli ticaret ortağı 2007 yılında 308 milyon dolar ile Türkiye iken, 2008 yılında ABD 403 milyon dolarla ilk sırada yer almıştır. Türkiye'ye yapılan ihracat 2008 yılında yüzde 16 artmış olmasına rağmen ABD'nin arkasında yer almıştır.

Yunanistan'ın 2008 yılında yapmış olduğu 84 GTİP'li makineler ve cihazlar toplam ihracatı 2008'de yüzde 13,2 artarak 1.380 milyon değerinde gerçekleşmiştir. En önemli ithalatçı ülke Güney Kıbrıs'tır (130 milyon dolar). Türkiye ise bu ürün bazında 2007'de Yunanistan'dan 35 milyon dolar değerinde ithalat yapmıştır. 2008 yılında ise ithalat değeri yüzde 17 oranında artmış, 41 milyon dolar olmuştur.

85 GTİP numaralı elektrikli makineler ve cihazlar için dünyaya yapılan toplam ihracat 2007 yılında 1.295 milyon dolar ve 2008 yılında 1.379 milyon dolar değerindedir. Yunanistan'ın elektrikli makineler ve cihazlar ihracatında ilk sırada yer alan Almanya 2008 yılındaki ithalat değerini 216 milyon dolardan 229 milyon dolara çıkarırken, Türkiye'nin Yunanistan'dan ilgili ürün ithalatı da artış göstermiş 26 milyon dolardan 32 milyon dolara yükselmiştir.

Yunanistan 76 GTİP numaralı alüminyum ve alüminyum eşya grubunu 2007 yılında dünya ülkelerine 1.282 milyon dolar değerinde ihraç etmiştir. 2008 yılında ise ihracat değerini 1.317 milyon dolara yükseltmiştir. Alüminyum ve alüminyum eşya grubunun en önemli alıcısı her iki yılda da İtalya (363 milyon dolar, 350 milyon dolar) olmuştur. Türkiye'nin ilgili yıllarda bu ülkeden alüminyum ve alüminyum eşyaya ait ithalat değerleri ise sırasıyla 34 milyon dolar ve 37 milyon dolardır.

GTİP numarası 30 olan eczacılık ürünleri toplam ihracatı 2007'de 1.279 milyon dolar iken, en önemli ithalatçı ülke Almanya (460 milyon dolar) olmuştur. Eczacılık ürünleri 2008 yılı toplam ihracatı bir önceki yıla nazaran yüzde 1 oranında düşmüş ve 1.265 milyon dolar değerinde gerçekleşmiştir. 2008 yılında da ithalatçı ülke Almanya

471 milyon dolar ile önemini korumuştur. Türkiye'nin bu ürün bazında Yunanistan'dan yaptığı ithalat ise 2008 yılında 3 milyon dolardan 8 milyon dolara yükselmiştir.

Tablo 87. Yunanistan'ın İthalatı (Milyon ABD Doları)

Ürün Grupları	2007	2008	Değişim(%)
27. Mineral yakıtlar, mineral yağlar	11.509 (3.422)Rusya (2.705)İran (300)Türkiye	17.835 (5.685)Rusya (2.914)İran (242)Türkiye	54,9
84. Makine ve cihazlar	6.479 (1.375)İtalya (1.354)Almanya (135)Türkiye	7.692 (1.617)İtalya (1.417)Almanya (154)Türkiye	18,7
87. Motorlu kara taşıtları	7.193 (2.184)Almanya (568)Fransa (229)Türkiye	7.056 (2.240)Almanya (622)İtalya (237)Türkiye	-1,9
85. Elektrikli makine ve cihazlar	5.068 (764)Almanya (625)Hollanda (124)Türkiye	5.555 (880)Almanya (562)Çin (136)Türkiye	9,6
30. Eczacılık ürünleri	4.412 (853)Almanya (611)İsviçre (0,939)Türkiye	5.172 (937)Almanya (760)İsviçre (1)Türkiye	17,2
Diğerleri	35.438	45.992	29,8
LİSTE TOPLAMI	34.661	43.310	25,0
TOPLAM İTHALAT	70.099	89.302	27,3

TRADEMAP, www.trademap.org/ veri tabanından yararlanılarak tarafımızca hazırlanmıştır (05.08.2010). Tabloda Türkiye'ye ait değerlerde kullanılan italik yazım Türkiye'nin söz konusu ülkenin ilgili ürün ithalatında ilk beş ülke içinde bulunmadığını ifade ederken, düz yazım belirtilen diğer ülkeler ile birlikte ilk beş ülke içinde bulunduğunu ifade etmektedir.

Tablo 87'de görüleceği üzere mineral yakıtlar, mineral yağlar (GTİP 27) ürün grubunun toplam ithalatı 2007 yılında 11.509 milyar dolar iken, 2008 yılında bu değer yüzde 54,9 oranında bir artışla 17.835 milyon dolara yükselmiştir. Yunanistan'ın mineral yakıtlar, mineral yağlar için en önemli tedarikçileri Rusya ve İran'dır. 2008 yılında Rusya'dan yapılan bu ürün ithalatı 3.422 milyon dolardan, 5.685 milyon dolara yükselirken; aynı yıl Türkiye'den yapılan ithalat 300 milyon dolardan 242 milyon dolara düşmüştür.

Eczacılık ürünleri (GTİP 30) toplam ithalatı 2007 yılında 4.412 milyon dolar, 2008 yılında ise yüzde 17,2 artışla 5.172 milyon dolardır. 2007'de ilk iki tedarikçi Almanya (853 milyon dolar) ile İsviçre (611 milyon dolar) iken, 2008'de ilk iki

tedarikçi, Almanya (937 milyon dolar) ile İsviçre (760 milyon dolar) olmuştur. Türkiye'nin ülkeye eczacılık ürünleri ihracatı ise ilgili yıllarda 939 bin dolar ve 1 milyon dolar olmuştur.

Motorlu kara taşıtları (GTİP 87) toplam ithalatı 2007 yılında 7.193 milyon dolar iken, 2008 yılında 7.056 milyon dolara gerilemiştir. Kara taşıtlarının en büyük tedarikçisi olan Almanya'dan yapılan 2007 ve 2008 yılları ithalatı sırasıyla 2.184 milyar dolar) ve 2.240 milyar dolar olmuştur. Yunanistan'ın Türkiye'den kara taşıtları ithalatı 2007 yılında 229 milyon dolar, 2008 yılında ise 237 milyon dolar civarındadır.

Yunanistan elektrikli makine ve cihazlar (GTİP 85) ithalatını 2007 ve 2008 yıllarında sırasıyla 5.068 milyon dolar ve 5.555 milyon dolar değerinde gerçekleştirmiştir. 2007 ve 2008 yıllarında Almanya (764 milyon dolar, 880 milyon dolar) en önemli tedarikçi ülke olmuştur. Türkiye'den yapılan elektrikli makine ve cihazlar ithalatı ise ilgili yıllarda sırasıyla 124 milyon dolar ve 136 milyon dolar değerindedir.

Hem ihracatı hem de ithalatı yapılan mineral yakıtlar, mineral yağlar ürün grubu ile eczacılık ürünlerinin Yunanistan için en önemli endüstri içi ticaret malları olduğu görülmektedir.

3.7.10.3 Türkiye-Yunanistan Ticari İlişkilerinin Genel Görünümü

Türkiye ile Yunanistan arasındaki ticari ilişkiler tarihsel sorunların halen devam etmesi üzerine istenilen seviyeye ulaşamamaktadır. İki ülke arasındaki ticaret hacmi 1990'lı yıllara kadar düşük seviyelerde seyretmekle birlikte, 1990'lı yıllardan sonra artmaya başlamış, bu artış en çok 1995 yılında yaşanmıştır. 1996 yılında ise Gümrük Birliği'nin de katkısı ile yüzde 13 oranında artan dış ticaret hacmi 521,5 milyon doları bulmuş, bu rakam 1997 yılında 729 milyon dolara ulaşmıştır. Fakat 1997'den sonra dış ticaret hacminde bir düşüş başlamıştır. 2000 yılından itibaren ihracatımızda düzenli olarak artış olmuştur (Somuncuoğlu, 2009:18). İki ülke arasında ticarete mevcut siyasal sorunların yanında karşılaşılan diğer sorunlardan başlıcalar Yunanistan gümrüklerinde karşılaşılan zorluklar ve vize problemidir.

Türkiye ile Yunanistan arasındaki dış ticaret değerleri, Türkiye'nin Yunanistan'a yapmış olduğu ihracatta yer alan ilk on kalem ve Türkiye'nin Yunanistan'dan yapmış olduğu ithalatta yer alan ilk on kalem Tablo 88, Tablo 89 ve Tablo 90'da gösterilmektedir.

Tablo 88. *Türkiye-Yunanistan Dış Ticaret Değerleri (Milyon ABD Doları)*

Yıllar	İhracat	İthalat	Denge	Hacim
2004	594	1.171	-577	1.765
2005	1.127	728	399	1.855
2006	1.603	1.045	558	2.648
2007	2.263	950	1.313	3.213
2008	2.430	1.151	1.279	3.581

DTM, Yunanistan Ülke Profili, 2009

<http://www.dtm.gov.tr/dtmadmin/upoad/ANL/AvrupaDb/Yunanistan.doc> (17.12.2009)

Tablo 88'de Türkiye ile Yunanistan arasındaki ihracatın 2004-2008 yılları arasında her yıl arttığı, ithalatın ise dalgalı bir seyir izlediği görülmektedir. 2004-2008 yılı Yunanistan genel ihracatı yüzde 62,4 artarken, Türkiye'nin Ukrayna'dan ithalatı yüzde 1,7 oranında düşüş kaydetmiştir. 2004-2008 yılı Rusya genel ithalatı yüzde 88,3 artarken, Türkiye'nin Ukrayna'ya ihracatı yüzde 309 oranında artmıştır. Türkiye'nin Ukrayna ile olan 2008 yılındaki ihracatı, bir önceki seneye oranla yüzde 7,3; ithalat ise yüzde 21,1 oranında artmıştır. Dış ticaret hacmi ise 2008 yılı itibariyle 3.581 milyon dolar değerinde olmuştur.

Tablo 89. Türkiye'nin Yunanistan'a İhracatı (Milyon ABD Doları)

Ürün Grupları	2007	2008	Değişim (%)
72. Demir ve çelik	229	289	26,2
27. Mineral yakıtlar, mineral yağlar	300	242	-19,3
87. Motorlu kara taşıtları	229	237	3,4
84. Makine ve cihazlar	135	154	14,0
85. Elektrikli makine ve cihazlar	124	136	9,6
73. Demir veya çelikten eşya	118	123	4,2
39. Plastik ve plastikten eşya	82	105	28,0
61. Örne giyim eşyası	80	103	28,7
62. Örülmemiş giyim eşyası	106	93	-12,2
48. Kâğıt ve karton, kartondan eşya	49	71	44,8
DIĞERLERİ	811	877	8,1
LISTE TOPLAMI	1.452	1.553	6,9
TOPLAM İHRACAT	2.263	2.430	7,3

Somuncuoğlu (2009). Yunanistan Ülke Raporu, T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı İhracatı Geliştirme Etüd Merkezi, http://www.igeme.org.tr/pg/section-pg-ulke_cfm?id= Yunanistan (17.12.2009)

Tablo 89'da Türkiye'nin 2008 yılında Yunanistan'a yaptığı ihracatta önem arz eden kalemler yer almaktadır. Bu kalemler, demir ve çelik, mineral yakıtlar, mineral yağlar, motorlu kara taşıtları, elektrikli-elektriksiz makine ve çelik, demir veya çelikten eşya, plastik ve plastikten eşya, örme giyim eşyası, örülmemiş giyim eşyası, kâğıt ve kartondan oluşmaktadır. Demir ve çelik ihracatı 2008'de yüzde 26,2 artarak 289 milyon dolar olmuştur. Mineral yakıtlar, mineral yağlar ihracatı ise 2008'de yüzde 19 düşerek 242 milyon dolardan 242 milyon dolara gerilemiştir. Türkiye'nin Yunanistan'a yaptığı ilk on ihracat kalemlerinde 2008 yılında düşüş yaşayan bir diğer ürün grubu da örülmemiş giyim eşyasıdır. Bu ürün grubunun ihracatı 106 milyon dolardan 93 milyon dolara düşmüştür. İhracat kalemleri arasında 2008 yılında en çok artış yaşayan grup ise kâğıt ve kartondur. Bu ürün grubu yüzde 45 artarak 71 milyon dolar seviyesine ulaşmıştır.

Tablo 90. Türkiye'nin Yunanistan'dan İthalatı (Milyon ABD Doları)

Ürün Grupları	2007	2008	Değişim (%)
27. Mineral yakıtlar, mineral yağlar	308	357	15,9
39. Plastik ve plastikten eşya	139	177	27,3
52. Pamuk	129	153	18,6
72. Demir ve çelik	25	52	108,0
74. Bakır ve bakırdan eşya	49	41	-16,3
84. Makine ve cihazlar	35	41	17,1
76. Alüminyum ve alüminyum eşya	34	37	8,8
10. Hububat	0,7	21	2900,0
41. Ham postlar, deriler (kürkler hariç) ve köseleler	22	17	- 22,7
31. Gübreler	3	17	466,6
DIĞERLERİ	205,3	238	15,9
LISTE TOPLAMI	744,7	913	22,5
TOPLAM İTHALAT	950	1.151	21,1

Somuncuoğlu (2009). Yunanistan Ülke Raporu, T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı İhracatı Geliştirme Etüd Merkezi, http://www.igeme.org.tr/pg/section-pg-ulke_cfm?id=Yunanistan (17.12.2009)

Tablo 90'da Türkiye'nin 2008 yılında Yunanistan'dan yaptığı ithalatta önem arz eden kalemler yer almaktadır. Bu kalemler, mineral yakıtlar, mineral yağlar ve plastik, plastikten mamul eşya, pamuk, demir ve çelik, bakır ve bakırdan eşya, makine ve cihazlar, alüminyum ve alüminyum eşya, hububat, ham postlar, deriler ve gübrelerdir. Yunanistan'dan yapılan ithalat kalemlerinin başında yer alan mineral yakıtlar, mineral yağlar ve plastik, plastikten mamul eşya ürün gruplarının ithalat değerleri 2008 yılında sırasıyla yüzde 15,9 ve yüzde 27,3 oranlarında artmıştır. Yunanistan'dan yapılan ilk on ithalat kalemleri arasında 2008 yılında en çok artış gösteren ürünler hububat ve gübrelerdir. İki ürün de yüzde 100'den fazla bir artış göstermiştir. En çok azalış gösteren ithalat kalemleri ise bakır ve ham postlar, derilerdir. Bakır ithalatı yüzde 16 oranında bir düşüş yaşarken, ham postlar ve deriler ithalat yüzde 23'lük bir azalış göstermiştir.

3.8. Türkiye’de Dış Ticaret Eğitimi

Ekonominin itici güçlerinden kabul edilen dış ticaretin öneminin vurgulanmasına rağmen, Türkiye’de bu alanda halen nitelikli eleman bulmada güçlük çekilmektedir.

Türkiye’de dış ticaret eğitim ve öğretim hizmeti veren önemli sayıda resmi ve özel kuruluş bulunmaktadır. İhracatı Geliştirme Merkezi, Küçük ve Orta Ölçekli Sanayi Geliştirme İdaresi Başkanlığı, çeşitli meslek örgütleri, birçok devlet ve vakıf üniversiteleri ve bu üniversitelerin sürekli eğitim merkezleri, dernekler, vakıflar dış ticaret konusunda eğitim ve öğretim veren birimlerin başında gelmektedir. (http://www.sosyalbil.selcuk.edu.tr/sos_mak/makaleler/Murat%20CANITEZ/CANITEZ,%20MURAT.pdf) (12.10.2009)

Türkiye’de dış ticaret eğitimi veren başlıca kurumlar şu şekildedir:

➤ **Yüksek Öğretim Kurumu’na Bağlı Eğitim Kurumları:** Türkiye’deki hemen hemen bütün devlet ve vakıf üniversitelerinin meslek yüksek okullarında dış ticaret bölümü bulunmakla birlikte, devlet ve vakıf üniversitelerinin fakültelerinin birçoğunda uluslararası ticaret bölümü vardır.

Dış Ticaret bölümü olan bazı üniversiteler ve ilgili fakülteler:

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ - Eskişehir Meslek Yüksekokulu

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ- Açık öğretim Fakültesi

ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ - Bayburt Meslek Yüksekokulu

BAŞKENT ÜNİVERSİTESİ - Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu

BEYKENT ÜNİVERSİTESİ - İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

BOĞAZIÇI ÜNİVERSİTESİ - Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu

CUMHURİYET ÜNİVERSİTESİ- Cumhuriyet Meslek Yüksekokulu

ÇANKAYA ÜNİVERSİTESİ- İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

DOĞUŞ ÜNİVERSİTESİ- Meslek Yüksekokulu

GAZİ ÜNİVERSİTESİ-Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi

İSTANBUL TİCARET ÜNİVERSİTESİ - Ticari Bilimler Fakültesi

İSTANBUL TİCARET ÜNİVERSİTESİ- Meslek Yüksekokulu

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ- Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu

İZMİR EKONOMİ ÜNİVERSİTESİ - İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

İZMİR EKONOMİ ÜNİVERSİTESİ- Meslek Yüksek Okulu

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ- Trabzon Meslek Yüksekokulu

KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ- Hereke Ömer İ.Uzunyol Meslek Yüksekokulu

MARMARA ÜNİVERSİTESİ- Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu

MUĞLA ÜNİVERSİTESİ- Muğla Meslek Yüksekokulu

MUSTAFA KEMAL ÜNİVERSİTESİ-Antakya Meslek Yüksekokulu

PAMUKKALE ÜNİVERSİTESİ- Honaz Meslek Yüksekokulu

SAKARYA ÜNİVERSİTESİ- Geyve Meslek Yüksekokulu

SELÇUK ÜNİVERSİTESİ- Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu

ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ -Ali Osman Sönmez Meslek Yüksekokulu

YAŞAR ÜNİVERSİTESİ- Meslek Yüksekokulu

Dış ticaret eğitimi veren üniversitelerin müfredatı hakkında bilgi sahibi olmak üzere örnek olarak İstanbul Ticaret Üniversitesi Meslek Yüksek Okulu Dış Ticaret Bölümünün ders içeriği verilmiştir.

1 Doçent, 2 Yardımcı Doçent, 7 Öğretim Görevlisi ve 3 Okutman akademik kadrosuna sahip olan İstanbul Ticaret Üniversitesi Meslek Yüksek Okulu Dış Ticaret Bölümünün ders içeriği şu şekildedir (http://www.iticu.edu.tr/MYO/Bolumler/Dis_Ticaret/myo_distic.htm#) (04.04.2010):

Atatürk İlke ve İnkılâpları

Bilgisayara Giriş

Dış Ticaret Kredileri
 Dış Ticaret Muhasebesi
 Dış Ticaret Sözleşmeleri
 Dış Ticarete Teşvik ve Uygulamalar
 Ekonomi
 Elektronik Ticaret
 Girişimcilik ve Dış Ticaret
 Gümrük Mevzuatı ve Serbest Bölgeler
 Hukukun Temel Kavramları
 İstatistiğe Giriş
 İthalat ve İhracat Yönetimi
 Temel İş İngilizcesi
 Türk Dili ve Yazım Kuralları
 Uluslararası Ekonomi
 Uluslararası Finans
 Uluslararası Pazarlama
 Uluslararası Ticaret Hukuku

➤ **Dış Ticaret Müsteşarlığı:** 13 Aralık 1983 tarihinde 188 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile kurulan ve amaçları, dış ticaret politikalarının tespitine yardımcı olmak, tespit olunan bu politikalar çerçevesinde ihracat, ihracatı teşvik, ithalat, yurtdışı müteahhitlik hizmetlerini yürütmek, ikili ve çok taraflı ticari ve ekonomik ilişkileri düzenlemek, uygulamak, uygulamaları izlemek ve geliştirmek olan Dış Ticaret Müsteşarlığı, aşağıdaki ana hizmet birimlerinden oluşmaktadır:

- İhracat Genel Müdürlüğü
- İthalat Genel Müdürlüğü
- Anlaşmalar Genel Müdürlüğü
- Avrupa Birliği Genel Müdürlüğü
- Serbest Bölgeler Genel Müdürlüğü
- Dış Ticarete Standardizasyon Genel Müdürlüğü

- Ekonomik Araştırmalar ve Değerlendirme Genel M¼d¼rl¼ę¼

Dış Ticaret M¼řteřarlıęı b¼nyesinde, 05.07.2000 tarih ve 751 sayılı onay ile kurulan T¼rk Cumhuriyetleri Bilgi Teknolojileri alışma Grubu (TCBTG), T¼KA'dan sorumlu Devlet Bakanı'nın talepleri doğrultusunda T¼rkiye ile Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, ¼zbekistan, T¼rkmenistan ve KKTC arasında iletişim, bilişim, karşılıklı yazılım kapasitesinin y¼kseltilmesine ve elektronik ticarete ilişkin çalışmalar y¼r¼t¼lmeye başlanmıştır.

Başlangıçta bilgi teknolojileri ile sınırlı tutulan grubun çalışma alanı, ihtiyaçlar ve g¼rev alanları dikkate alınarak ekonomi, ticaret, eğitim, k¼lt¼r ve sosyal konularını da içerecek şekilde, M¼řteřarlık Makamının 06.02.2007 tarih ve 167 sayılı Onayı ile genişletilmiş olup, bu kapsamda ismi de "T¼rk D¼nyası alışma Grubu"(TDG) olarak değiştirilmiştir.

T¼rk D¼nyası alışma Grubu'nun amaçları, k¼reselleřme ile birlikte oluşan b¼lgesel birliklerin uluslararası ekonomik, sosyal, k¼lt¼rel ve ticari ilişkilerin gelişmesine olan katkıları dikkate alınarak, T¼rk D¼nyasına y¼nelik çalışmalar yapmak, T¼rkiye'deki ve T¼rk D¼nyası'ndaki ulusal ve uluslararası kuruluşlarla koordinasyonu sağlamak, Dış Ticaret M¼řteřarlıęı ile alışma Grubu üyesi kurum ve kuruluşların g¼rev alanına giren konular doğrultusunda T¼rk D¼nyası ile ekonomik, sosyal, k¼lt¼rel ve ticari ilişkilerin gelişmesini desteklemek şeklinde belirtilmiştir (<http://www.dtm.gov.tr>) (12.05.2010).

T¼rk D¼nyası alışma Grubu faaliyet konularını ise şu şekilde sıralamıştır:

- İlgili kamu kurumları, sivil toplum kuruluşları ve üniversiteler ile işbirliği içinde ulusal ve uluslararası boyutta konferans, forum ve çalıştaylar ile T¼rk D¼nyası G¼nleri adı altında ticari ekonomik ve k¼lt¼rel faaliyetler d¼zenlemek,
- T¼rkiye ile T¼rk D¼nyası arasında karşılıklı ticaretin, teknoloji transferinin ve işbirliğinin gelişmesinin teşvik edilmesine y¼nelik çalışmalar yapmak,

- Ekonomik, ticari, sosyal ve kültürel geçişlere köprü görevi yapacak sair faaliyetler düzenlemek,
- Ortak yayın yapacak bir televizyon kanalı kurulmasına ilişkin çalışmalar yapmak,
- Türk Dünyası'na ilişkin, enerji, ekonomi ve sosyal politika bilgilerinin bulunacağı bir veri tabanı oluşturulmasına yönelik çalışmalar yapmak,
- Ortak iletişim dilinin oluşturulabilmesi amacıyla; Türk Dünyası bilgisayar destekli dil çalışmaları yapmak,
- Ortak kültürel mirasın belirlenip elektronik ortama aktarılması ve internet aracılığı ile tanıtılmasına yönelik faaliyetler düzenlemek,
- Sivil Toplum Kuruluşlarının (STK) güçlendirilmesine yönelik çalışmalar düzenlemek,
- Türk Dünyası Sanal Üniversitesi kurulmasına yönelik çalışmalar düzenlemek,
- Medya imkânları kullanılarak tüm etkinliklerin en geniş şekilde tanıtımının sağlanmasına yönelik çalışmalar yapmak,
- Dış ticaretin kolaylaştırılması maksadıyla mevzuatların uluslararası normlara uyarlanması için faaliyette bulunmak,
- İlgili uluslararası ekonomik ve ticari kuruluşlarla ilişkilere destek olunmasına, edinilen tecrübe ve teknik bilgilerin paylaşılmasına yönelik çalışmalar düzenlemek,
- Hedef ve bölge ülkeleriyle işbirliğini geliştirmek için projeler hazırlanmasına, uygulanmasına, ikili ve bölge ülkeleriyle ticaretin kolaylaştırılmasına, ürün standartlarının uyumlaştırılmasına, yatırımların teşvik edilmesine, haberleşme,

gümrük ve dış ticaret vb. konularda uzmanların eğitimi ve değişimine yönelik çalışmalar düzenlemek şeklindedir (<http://www.dtm.gov.tr>)(12.05.2010).

Dış Ticaret Müsteşarlığı'nın yürütmüş olduğu Türk Dünyası Çalışma Grubu (TDÇG) yukarıda bahsedilen eğitim çalışmalarına yönelik bir eğitim programı hazırlamıştır. Bu program, Türkiye ile Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan, Türkmenistan ve akraba topluluklar arasında ekonomik ilişkilerin geliştirilmesine katkıda bulunmak için, sözü edilen ülkelerde ve topluluk bölgelerinde görev yapan, öncelikle Türkiye'deki veya yurtdışındaki Türk üniversitelerinden mezun olmuş ya da iyi düzeyde Türkçe bilgisini haiz 40 yaşını aşmamış kamu görevlisi ve akademisyenlere yönelik ve yılda iki kez düzenlenen kısa süreli bir eğitim programıdır.

Türk Dünyası Eğitim Programı (TÜDEP) çerçevesinde düzenlenecek eğitim çalışmaları Müsteşarlık personelinin yanı sıra, gerektiğinde ilgili üniversitelerden davet edilen akademisyenler tarafından yürütülmektedir. Program süresince seminer çalışmaları ve meslek kuruluşlarının ziyaretlerine ek olarak katılımcılardan da ülke sunumları yapmaları beklenir. Ayrıca, ülke sunumları kapsamında; ülkelerini tanıtmalarının yanında yeni yatırım alanları, iş alma yöntemleri, yabancı sermaye mevzuatı ve önemli projeler vb. konularda bilgi vermeleri istenir. TÜDEP'e katılacak adayların ulaşım, konaklama ve iâşe giderleri TÜDEP bütçesinden karşılanmakta olup, programı tamamlayanlara Türk Dünyası Eğitim Programını Tamamlama Belgesi verilir. (<http://www.dtm.gov.tr>)(12.05.2010)

➤ **İhracatı Geliştirme Etüt Merkezi (İGEME):** İGEME, 1960 yılında 118 Sayılı Yasa ile Türkiye ihracatını geliştirmek ve sağlıklı bir yapıya kavuşturmak, bu amaçla araştırma ve çalışmalar yapmak ve ilgili kurumlar arasında koordinasyonu sağlamak amacı ile kurulmuş ve 1983 yılında kurulan Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı'na bağlanmıştır. 2001 yılında yeniden yapılandırılarak Dış Ticaret Müsteşarlığı'na bağlı olarak faaliyetlerine devam etmektedir.

İGEME, ihracatçıya ve ihracat potansiyeli olan firmalara gerekli tüm bilgileri sağlamak, bu alandaki beceri ve donanımlarını geliştirmelerine yardımcı olmak, dış ticaretle ilgili kamu kuruluşları arasında koordinasyonu sağlamak, Türk ihraç ürünleri ve firmalarının yurtdışında tanıtılması amacı ile yayınlar hazırlamak, uluslararası

fuarlara milli katılımlar organize etmek, yerli ihracatçı ile yabancı ithalatçı arasında doğrudan temas imkânları yaratmak, dış ticaret eğitimi ve danışmanlık vermek gibi çalışmalar yürütmektedir.

İGEME'nin beş çeşit "Eğitim Programı" bulunmaktadır. Eğitim programlarının organizasyonunda İhracatçı Birlikleri ve Ticaret ve Sanayi Odaları ile işbirliğine gidilmiştir. Yürütülen eğitim programlarından, büyük illerle sınırlı kalmayarak, talebe bağlı olarak eğitim programının çeşitlendirilmesi ve yoğunlaştırılması ile de, Türkiye'nin her ilinde ihracatçıların yarar görmesi sağlanmıştır. Bu sayede, 2000 yılından itibaren Türkiye genelinde düzenlenen eğitim programlarının sayısında önemli artış kaydedilmiştir. Her yıl bir önceki yıla kıyasla daha fazla sayıda eğitim programı düzenlenmesi yönünde talep alınmıştır. 2000-2008 döneminde Türkiye'de toplam 696 organizasyon gerçekleştirilmiş ve bu programlara 45.655 kişi katılmıştır (<http://www.igeme.org.tr/>)(10.05.2010) İGEME'nin düzenlemekte olduğu eğitim programları şunlardır:

İhracata Yeni Başlayanlar İçin Eğitim Programları: Bu program, hiç ihracat yapmamış ya da sınırlı ihracat deneyimine sahip firmaların sahipleri ya da üst düzey yöneticileridir. Programın süresi 1 gün olup, program ile amaçlanan ise, firmaların ihracata başlamak için yapısal ve sistematik şekilde hazırlanmalarını ve katılımcıların uluslararası iş yapma yeterliliğine ulaşmalarını sağlamaktır.

Dış Ticaret Eğitim Programları: Aktif ve potansiyel ihracatçılara yönelik olan eğitim programı ile firma temsilcilerini ve yöneticilerini dış ticaret konusunda bilgilendirmek ve yeniliklerden haberdar etmek amaçlanmıştır. 1-3 gün süreli olan program kapsamında Türk Dış Ticaret Rejimi, İhracata Yönelik Devlet Yardımları, Gümrük Mevzuatı Uygulamaları, Dâhilde ve Hariçte İşleme Rejimleri, Eximbank Kredileri ve Kredi Sigorta Garanti Programları, İhracatta KDV İstisnası ve Dış Ticarete Ödeme Şekilleri ve Bankacılık İşlemleri gibi çeşitli konular işlenmektedir.

Özel Konulu Eğitim Programları: Çoğunlukla 1 gün süreli ve hedef kitlesi dış ticaret alanında faaliyet gösteren firma temsilcileri ve imalatçılar olan "Özel Konulu Eğitim Programları"nın amacı katılımcıları belirlenen konu ile ilgili olarak ayrıntılı bir şekilde bilgilendirmek ve yeniliklerden haberdar etmektir. İhracata Yönelik Devlet

Yardımları, Dış Ticarete Gümrük Mevzuatı ve Uygulamaları, Dış Ticarete Muhasebe İşlemleri "Özel Konulu Eğitim Programları"ndan bazılarıdır.

Yönetim Sistemi Seminerleri: Firmaların uluslararası rekabet güçlerini artırmada hammadde girişinden pazarlama aşamasına, hatta ürün nihai tüketiciye ulaşmaya kadar geçen tüm aşamalardaki yönetsel sorunların çözümüne yönelik 1-2 gün süreli bir eğitim paketidir.

Ülke Sohbet Toplantıları: Ülke sohbet toplantıları, yurtdışından dönen ticaret müşavirlerinin görev yaptıkları ülkeye ilişkin bilgi ve birikimlerini aktardıkları bir eğitim programıdır. Bu program ile amaçlanan ihracatçılara ülkeyle ilgili genel bilgiler vermek, Türkiye ile ikili ticarete karşılaşılan sorunları paylaşmak ve bu ülkelerle ilgili güncel öneri ve tavsiyelerde bulunmaktır.

Bu eğitim programına yönelik, Ankara'da 07.04.2010 tarihinde, Türkiye-Rusya ticari ilişkilerinin değerlendirmesine yönelik gerçekleştirilen Rusya Ülke Sohbet Toplantısı örnek verilebilir. Söz konusu toplantıda şu faaliyetler yapılmıştır:

- Rusya ekonomisi ve pazarı hakkında bilgiler verilmiştir.
- Rusya ile başarılı ticari ilişkilerin nasıl kurulabileceğine dair öneriler sunulmuştur.
- Rusya'da pazar geliştirme stratejilerinden bahsedilmiştir.
- Rusya'nın bankacılık ve finans sistemi hakkında bilgiler verilmiştir.
- Rusya pazarı ile ilgili tavsiyeler verilmiştir.

Türkiye'nin diğer komşularına yönelik olan, Bulgaristan ve Romanya ülke sohbet toplantılarının Haziran 2010 tarihinde İzmir'de; Azerbaycan, Suriye ve Irak ülke toplantılarının Kasım 2010 tarihinde Gümüşhane'de yapılması planlanmıştır.

➤ **Küçük ve Orta Ölçekli Sanayileri Geliştirme Başkanlığı (KOSGEB):** Sanayi ve Ticaret Bakanlığı ile ilgili bir kamu kuruluşu olup, tüzel kişiliğe haiz ve bütün işlemlerin 1990 yılında 3624 sayılı Kanun ile ülkenin ekonomik ve sosyal ihtiyaçlarının karşılanmasında küçük ve orta ölçekli işletmelerin payını ve etkinliğini artırmak, rekabet güçlerini ve düzeylerini yükseltmek, sanayide entegrasyonu ekonomik gelişmelere uygun biçimde gerçekleştirmek amacıyla kurulmuştur.

KOSGEB'in eğitim faaliyetleri Genel Eğitim Faaliyetleri, Genç Girişimcilik Eğitimi ve Özel Eğitim olmak üzere üç bölümde yürütülmektedir.

Genel Eğitim Faaliyetleri: Genel eğitim faaliyetleri, KOSGEB tarafından işletmeler için organize edilen eğitim programlarına katılmaları için verilen desteği kapsar. İşletmelerin, yurtiçi-yurtdışı pazarlarda rekabet edebilir düzeye gelmelerini temin etmek, istihdamı ve katma değeri artırabilmek için; planlama, yatırım, modernizasyon, teknolojik araştırma geliştirme, üretim, pazarlama, finansman, enformasyon, yönetim, mevzuat, girişimcilik gibi konulardaki bilgi ve becerilerini geliştirmek amacıyla eğitim ihtiyaçlarının karşılanması ve destek verilmesidir. Bu programdan KOSGEB Veri Tabanı'na kayıtlı işletmeler yararlanabilmektedir. Genel eğitim programları; gelişmiş yörede yüzde 80, normal yörede yüzde 90 ve kalkınma öncelikli yörede yüzde 100 oranında desteklenir. Normal yörede ve gelişmiş yörede yer alan işletmeler için, süresi altı saate kadar olan genel eğitim programları yüzde 100 desteklenir (<http://www.kosgeb.gov.tr>) (10.04.2010).

Genç Girişimcilik Eğitimi- Genç Girişimci Geliştirme Programı: Bu programın amacı, ortaöğretim sonrası örgün/yaygın eğitim kurumları ve üniversite öğrencilerinin kariyer planlaması yaptığı bir dönemde, girişimciliği önlerine bir seçenek olarak sunarak gençleri kendi işini kurmaya yöneltmek ve girişimcilik ruhunun yaygınlaşmasını sağlamaktır. Girişimcilik ve iş kurma üzerine toplam 66 saatlik eğitim ve atölye çalışmasından oluşan bu program, iş fikri geliştirme, pazar araştırması, iş planı, pazarlama planı ve proje yönetimi gibi konuları kapsamaktadır (<http://www.kosgeb.gov.tr>) (10.04.2010).

Özel Eğitim: İşletmelerin, yurtiçi ve yurtdışı pazarlarda rekabet edebilir düzeye gelmelerini sağlamak, istihdamı ve katma değeri artırabilmek için; planlama, yatırım, modernizasyon, teknolojik araştırma geliştirme, teknoloji adaptasyonu, üretim, pazarlama, finansman, enformasyon, yönetim, mevzuat ve girişimcilik gibi konulardaki bilgi ve becerilerini geliştirmek amacı ile eğitim ihtiyaçlarının karşılanması ve destek verilmesidir. Bu programdan KOSGEB Veri Tabanına kayıtlı işletmeler yararlanmaktadır.

KOSGEB'in işletme başına sağlayacağı Özel Eğitim Desteği parasal üst limiti 6.000 TL'dir. Destek oranları işletme başına sağlayacağı üst limiti aşmamak koşulu ile gelişmiş yörede yüzde 60, normal yörede yüzde 70 ve kalkınmada öncelikli yörede yüzde 80'dir (<http://www.kosgeb.gov.tr>) (10.04.2010).

Bugün, dış ticaret eğitiminde eğitim kadar önemli bir diğer unsur da yabancı dildir. Ayrıca, dış ticaretin geliştirilmesi için sürekli unutulmuş ve göz ardı edilen fakat sürekli ihtiyaç duyulan tek unsur yine yabancı dildir. Dış ticarete istenilen seviyeye gelebilmek için dil eğitimine ihtiyaç vardır.

Türkiye'de yabancı dil eğitiminde akla gelen ilk dil İngilizcedir. Bu da İngilizcenin evrensel bir dil olması dışında, Avrupa Birliği ülkeleri ve Amerika Birleşik Devletleri ile olan ticari ve siyasi ilişkilerin yoğunluğundan kaynaklanmaktadır. Türkiye'de komşu ülkelerin dillerine ilişkin yeterli eğitim programı bulunmamaktadır. Yaygın olmayan bu dil eğitimleri genelde özel kurslar aracılığı ile verilmektedir. Özel kurslar haricinde Türkiye'de komşu dillere ait eğitim programı sunan üniversiteler şunlardır:

Rus Dili ve Edebiyatı: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi

İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi

Erciyes Üniversitesi Fen ve Edebiyat Fakültesi

Gazi Üniversitesi Fen ve Edebiyat Fakültesi

Fatih Üniversitesi Fen ve Edebiyat Fakültesi

Kafkas Üniversitesi Fen ve Edebiyat Fakültesi

Selçuk Üniversitesi Fen ve Edebiyat Fakültesi

Bulgar Dili ve Edebiyatı: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi

Fars Dili ve Edebiyatı: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi

Selçuk Üniversitesi Fen ve Edebiyat Fakültesi

Atatürk Üniversitesi Fen ve Edebiyat Fakültesi

Kırıkkale Üniversitesi Fen ve Edebiyat Fakültesi

İstanbul Üniversitesi Fen ve Edebiyat Fakültesi

Arap Dili ve Edebiyatı: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi

Selçuk Üniversitesi Fen ve Edebiyat Fakültesi

Atatürk Üniversitesi Fen ve Edebiyat Fakültesi

Dicle Üniversitesi Fen ve Edebiyat Fakültesi

İstanbul Üniversitesi Fen ve Edebiyat Fakültesi

Yunan Dili ve Edebiyatı: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi

İstanbul Üniversitesi Fen ve Edebiyat Fakültesi

Akdeniz Üniversitesi Fen ve Edebiyat Fakültesi

4 BULGULAR VE SONUÇ

Komşuluk dendiğinde akla ilk coğrafi yakınlık gelmektedir. Coğrafi yakınlık ülkeler için çoğu zaman bir fırsat sayılırken, çoğu zaman da bir engel teşkil edebilmektedir. Komşuluk bir fırsattır, çünkü iletişim ve ulaşım sorunlarının minimuma inmesi ticari anlamda işbirliği imkânlarını da beraberinde getirebilmektedir. Ancak, böyle bir durum her zaman mümkün olmayabilir. Tarih, savaşlarla coğrafi yakınlık arasında bir ilişki olduğunu ortaya koymaktadır. İyi komşuluk ilişkilerinin temelini ise, komşu ülkeler tarafından karşılıklı olarak birbirlerinin egemenliklerinin tanınması ve ortak doğal kaynakların paylaşımında uzlaşılması oluşturmaktadır (http://www.ekodialog.com/Makaleler/komsu_ulkelerle_ticaret_stratejisi.html) (14.12.2009).

Günümüzde ülkeler için komşuluk ilişkisi dış ticaret politikalarına yön veren etkin bir rol haline gelmiştir. Coğrafi yakınlığın ikili ticareti geliştirdiği bilinen bir gerçektir. Coğrafi yakınlığın avantajının en iyi kullanıldığı NAFTA ve AB gibi bölgesel entegrasyonların temelini komşularla ticaret oluşturmaktadır. Ekonomik faktörlerin dışında, siyasi ve güvenlik amaçlı olarak da oluşturulan bu bölgesel entegrasyonlar, aynı zamanda ticaretin hem kümelenmesini hem de küreselleşmesini sağlamaktadır.

Buna rağmen, komşuluk ilişkilerinde karşılıklı siyasi ve ekonomik işbirliğinin kendiliğinden ve her zaman kolaylıkla gerçekleşebileceğini ileri sürmek de doğru değildir. Dünyanın birçok bölgesinde ekonomik ve ticari ilişkiler komşu ülkeler arasındaki siyasi ilişkileri yönlendirirken, Türkiye'nin içinde bulunduğu bölgede ise aksine, siyasi ilişkilerin, ekonomik ve ticari ilişkileri etkilediği görülmektedir. Durum böyle iken, ekonomik ve ticari işbirliğine gitmek ya da mevcut işbirliği alanlarını genişletmek ve geliştirmek siyasi nedenlerin ağırlığını koruduğu bir bölgede oldukça güç olabilmekte, siyasi sorunların ortadan kalkması ile otomatik olarak işbirliği dinamiklerini de beraberinde getirmeyebilmektedir (http://www.ekodialog.com/Makaleler/komsu_ulkelerle_ticaret_stratejisi.html) (14.12.2009).

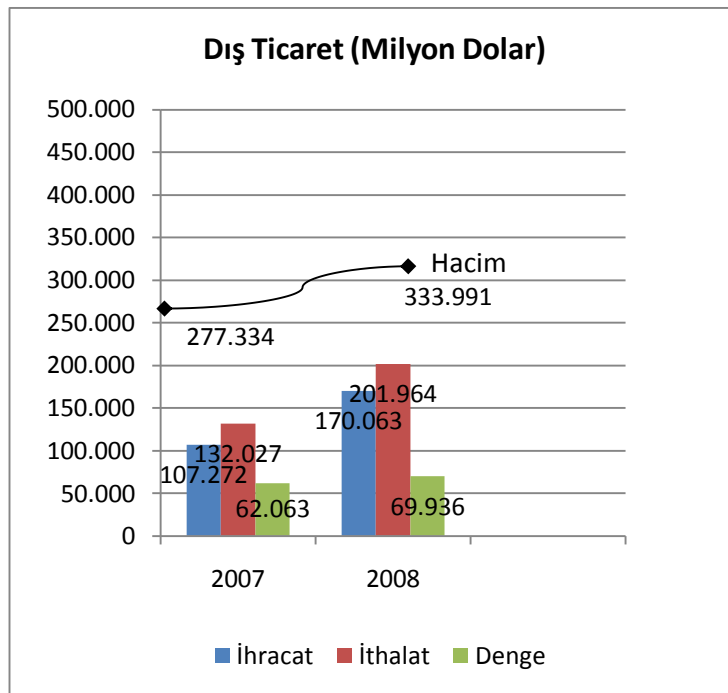
Siyasi sorunların çözümü aranırken, ekonomik işbirliği ve ticaretin geliştirilmesi ile sivil toplumun katkıları ve özellikle eğitim bu çözüm sürecine dâhil edilmelidir.

Türkiye, 1980 yılına kadar ülke ekonomisini dışa kapalı hale getiren ithal ikamesine dayalı sanayileşme stratejisi izlemiştir. Bu yıllarda ticaretin liberalizasyonuna ilişkin birtakım düzenlemeler yapılmış olmasına rağmen, Türkiye'nin, tam anlamıyla dışa açık ekonomi politikasına geçişi ve ihracata dayalı sanayileşme stratejisini benimseyişi 1980 yılında alınan 24 Ocak Kararları ile mümkün olmuş ve 1990'lı yıllarda gerçekleşen DTÖ ve GB üyelikleri ile daha da işlerlik kazanmıştır. Türkiye'nin 1980 yılındaki 2.910 milyon dolar değerindeki ihracatı, 2008 yılında 45 kat artarak 132.027 milyon dolar değerine ulaşırken; 1980 yılında 7.909 milyon dolar değerindeki ithalat değeri ise 2008 yılında 25 kat artarak 201.964 milyon dolar değerinde gerçekleşmiştir. Dışa açıklığın göstergelerinden olan ihracat/GSMH oranı 1980 yılında yüzde 4,3 iken, 2006 yılında yüzde 21,4'e; ithalat/GSMH oranı ise 1980 yılında yüzde 3,9 iken 2008 yılında yüzde 34,9'a yükselmiştir. Bu durum Türkiye'de dış ticarete

yaşanan değişimi açıkça yansıtmaktadır.

Türkiye'nin 2007 ve 2008 yılları dış ticareti değerlendirildiğinde ise, 2008 yılı ihracatı bir önceki yıla göre yüzde 23 oranında artış göstererek 132.027 milyon dolar değerinde; ithalatı ise yüzde 18,7 oranında artış göstererek 201.964 milyon dolar

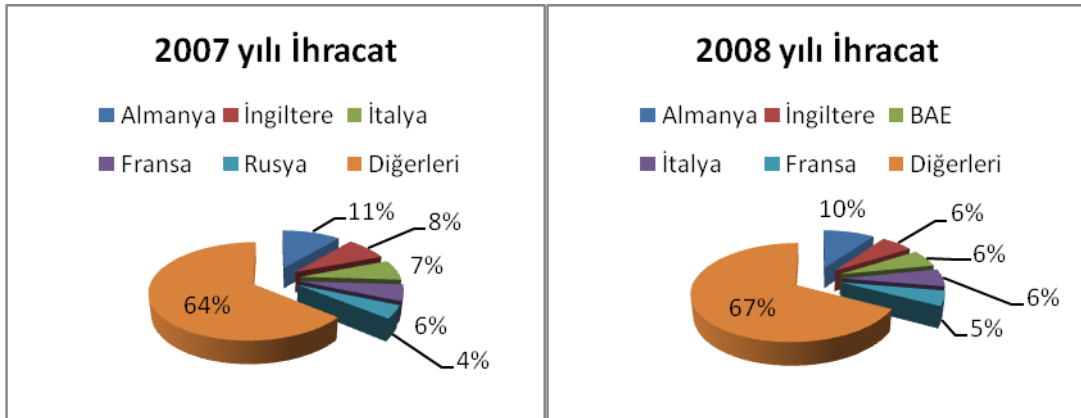
değerinde gerçekleşmiştir. Dış ticaret açığı 2008 yılında bir önceki seneye göre yüzde 12,6 oranında

Şekil 1. Türkiye'nin Dış Ticaret Değerleri (Milyon Dolar)

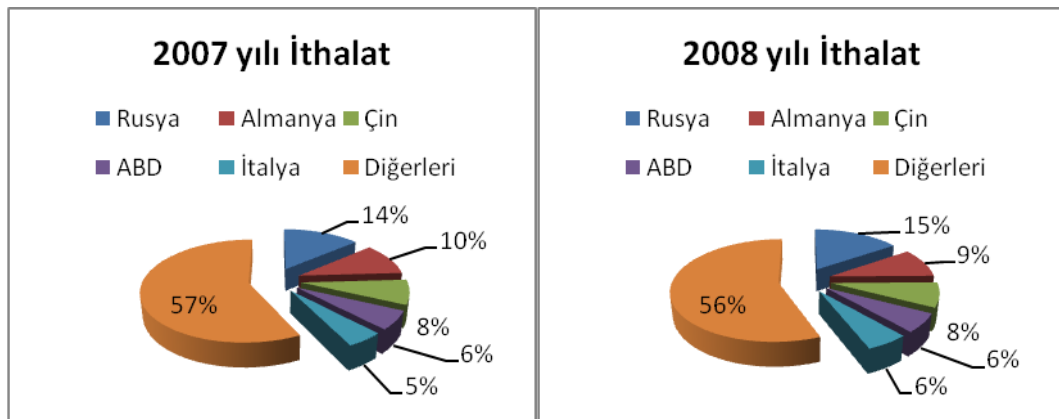
(Çalışmadaki verilerden yararlanılarak tarafımızca hazırlanmıştır)(10.08.2010)

artmış ve 69.939 milyon dolar olmuştur. Dış ticaret hacmi ise 2008 yılında yüzde 38,4 oranında artış göstererek 333.991 milyon dolar seviyesine ulaşmıştır.

Şekil 2. Türkiye'nin 2007 Yılı ve 2008 Yılı İhracatında Yer Alan Başlıca Ülkeler
(Çalışmadaki verilerden yararlanılarak tarafımızca hazırlanmıştır)(10.08.2010)

Şekil 2'de görüldüğü üzere, Türkiye'nin 2007 yılı ihracatında önem arz eden ülkeler sırasıyla Almanya, İngiltere, İtalya, Fransa ve Rusya iken; 2008 yılı ihracatında önem arz eden ülkeler ise sırasıyla Almanya, İngiltere, BAE, İtalya ve Fransa olmuştur. Türkiye'nin toplam ihracatı içerisinde bu ülkeler arasından Almanya'nın ve BAE'nin ihracat payları artış gösterirken, İngiltere'nin, İtalya'nın, Fransa'nın ve Rusya'nın ihracat paylarında azalma meydana gelmiştir.

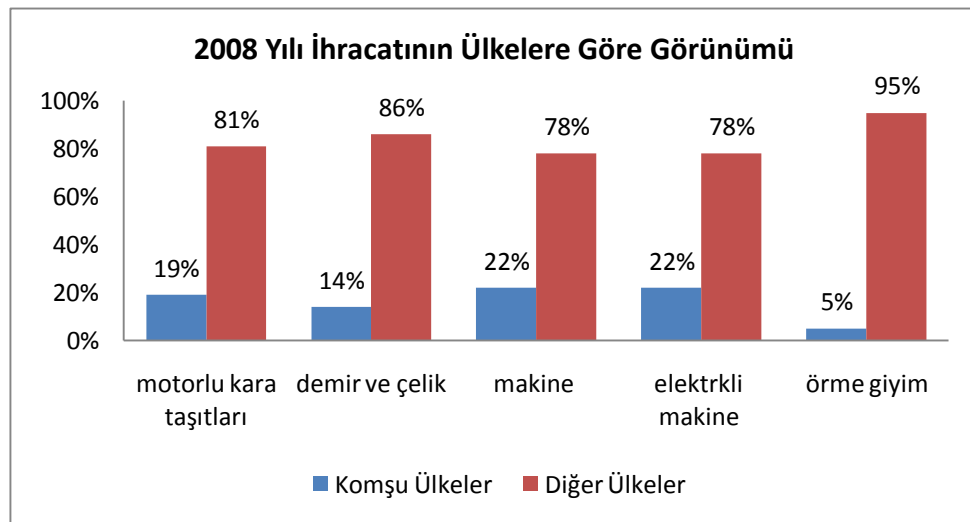
Şekil 3. Türkiye'nin 2007 Yılı ve 2008 Yılı İthalatında Yer Alan Başlıca Ülkeler
(Çalışmadaki verilerden yararlanılarak tarafımızca hazırlanmıştır)(10.08.2010)

Şekil 3'te görüldüğü üzere, Türkiye'nin 2007 ve 2008 yıllarında gerçekleştirmiş olduğu toplam ithalatta önem arz eden ülkelerde ve sıralamalarında ise, herhangi bir değişiklik olmamıştır. Bu ülkeler sırasıyla Rusya, Almanya, Çin, ABD ve İtalya'dır. Bu ülkelerin sıralaması her iki yılda da değişiklik göstermemiş ve aynı kalmıştır. Türkiye'nin toplam ithalatı içerisinde söz konusu ülkelerden sadece Rusya'nın ve İtalya'nın payları artarken, Almanya'nın payı düşmüş, Çin ve ABD'nin payları sabit kalmıştır.

Türkiye'nin ihracat gelişmeleri kalem bazında değerlendirildiğinde ise, 2007 yılı ihracat artışına en fazla katkının makine ve motorlu kara taşıtları ihracatından; 2008 yılı ihracat artışına ise en büyük katkının motorlu kara taşıtları ile demir-çelikten geldiği görülmektedir. Elektrikli makine ve cihazlar ile örme giyim eşyası ve aksesuarları diğer önem arz eden ihraç ürünlerini oluşturmaktadır. 2007 ve 2008 yıllarında Türkiye ihracatında ilk sıralarda yer alan bu ürün gruplarının toplam payı, toplam ihracat içerisinde ortalama yüzde 45 civarında gerçekleşmiştir. 2008 yılı ihracatında önem arz eden bu ürün gruplarından biri hariç, her birinin ihracat değeri bir önceki seneye oranla artış göstermiştir. İhracat değerinin azalış gösterdiği tek ürün grubu örme giyim eşyası ve aksesuarları olmuştur.

Türkiye'nin en çok ihraç edilen ürün grupları arasında ilk sırada yer alan ve 2008 yılında bir önceki seneye oranla yüzde 14,8 oranında artan motorlu kara taşıtları ihracatı en fazla Fransa'ya, İtalya'ya ve Almanya'ya yapılırken, komşu ülkeler içerisinde en fazla Romanya'ya (2007 yılı) ve Rusya'ya (2008 yılı) yapılmıştır. 2008 yılı ihracatında yüzde 78,5 ile en fazla artış gösteren ve ikinci sırada yer alan demir ve çelik ihracatının en önemli ortağı Birleşik Arap Emirlikleri olurken, komşular içerisinde Romanya öne çıkmaktadır. Üçüncü sırada yer alan makineler ve cihazlar ihracatı ise 2008 yılında yüzde 16,8 artış göstermiştir. Makine ve cihazları Türkiye'den tedarik eden en önemli ülke Almanya, komşu ülkelere ise Rusya'dır. 2008 yılı Türkiye ihracatında dördüncü sırada bulunan ve yüzde 9,4 oranında artış gösteren elektrikli makine ve cihazlar ihracatının en önemli tedarikçisi İngiltere olurken, komşu ülkeler arasından en önemli tedarikçi Romanya'dır. 2008 yılı ihracatında son sırada yer alan ve bir önceki yıla göre ihracat değerinde düşüş yaşayan (yüzde 2,4) tek ürün grubu örme giyim eşyası ve aksesuarları olmuştur. Bu ürün grubunu Türkiye'den en fazla Almanya tedarik etmiştir. Komşu ülkeler içerisinde ise Yunanistan, bu ürün grubunun en önemli tedarikçisi konumundadır.

Türkiye'nin 2007 ve 2008 yıllarındaki ithalat gelişmeleri kalem bazında değerlendirildiğinde, ithalatın mineral yakıtlar, mineral yağlar, demir ve çelik, elektrikli-elektriksiz makine ve cihazlar ile motorlu kara taşıtlarına yönelik olduğu görülmektedir. 2007 ve 2008 yıllarında Türkiye ithalatında ilk sıralarda yer alan bu ürün gruplarının toplam payı toplam ithalat içerisinde ortalama yüzde 56 civarındadır. 2008 yılı ithalatında önem arz eden bu ürün gruplarından biri hariç, her birinin ithalat değeri bir önceki seneye oranla artış göstermiştir. İthalat değerinin azalış gösterdiği tek ürün grubu makine ve cihazlar olmuştur.

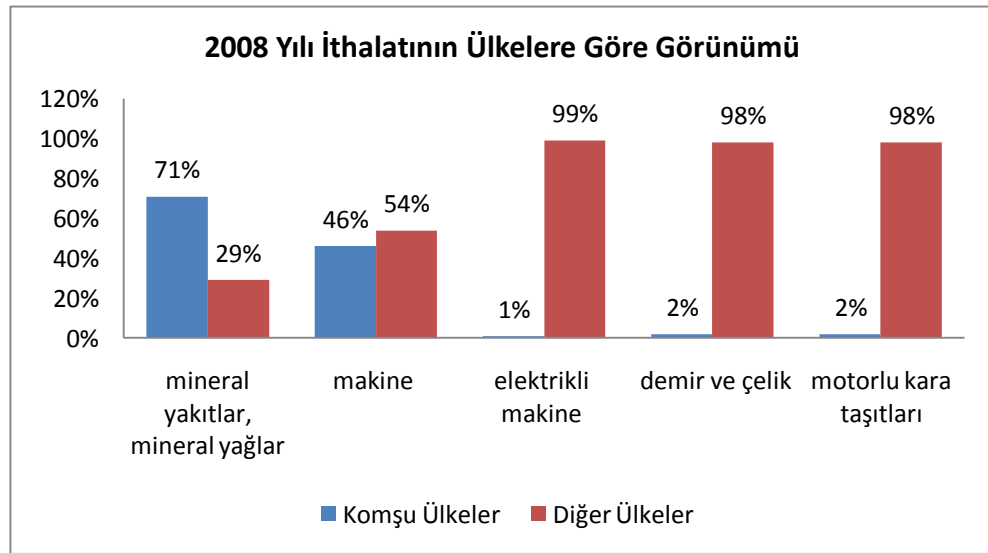

Şekil 4. Türkiye'nin 2008 Yılı Başlıca İhracat Kalemlerinde Ülkelerin Görünümü
(Çalışmadaki verilerden yararlanılarak tarafımızca hazırlanmıştır)(10.08.2010)

Şekil 4'de görüldüğü üzere, Türkiye'nin 2008 yılı ihracatında önem arz eden ürün gruplarında komşu ülkelerin payı diğer ülkelere nazaran oldukça düşük görünmektedir.

Türkiye'nin en çok ithal ettiği ürün grupları arasında ilk sırada yer alan ve 2008 yılında bir önceki seneye oranla yüzde 42,4 oranında artış gösteren mineral yakıtlar, mineral yağlar ithalatı en fazla komşu Rusya'dan ve bir diğer komşu İran'dan yapılmıştır. 2008 yılı ithalatında yüzde 43,1 ile en fazla artış gösteren ve ikinci sırada yer alan demir ve çelik ithalatında en önemli ortaklar komşular, Rusya ve Ukrayna'dır.

Üçüncü sırada yer alan makine ve cihazlar ithalatı ise 2008 yılında bir önceki seneye oranla yüzde 0,1 azalış göstermiştir. Türkiye, makine ve cihazları en fazla Almanya'dan; komşu ülkeler içerisinde ise en fazla Romanya'dan tedarik etmektedir. 2008 yılı Türkiye ithalatında dördüncü sırada bulunan ve yüzde 7,9 oranında artış gösteren elektrikli makine ve cihazlar ithalatını Türkiye, en fazla Çin'den, komşu ülkeler arasından ise en fazla Romanya'dan gerçekleştirmektedir. 2008 yılı ithalatında son sırada yer alan ve bir önceki yıla göre ithalat değerinde yüzde 4,7 artış yaşanan motorlu kara taşıtlarının Türkiye için en önemli tedarikçi ülkeleri Almanya, Fransa ve İspanya, komşu ülkeler içerisinde ise Romanya'dır.

Şekil 5. Türkiye'nin 2008 Yılı Başlıca İthalat Kalemlerinde Ülkelerin Görünümü
(Çalışmadaki verilerden yararlanılarak tarafımızca hazırlanmıştır)(10.08.2010)

Şekil 5'te görüldüğü üzere, Türkiye'nin 2008 yılında gerçekleştirmiş olduğu ithalatta önem arz eden ürün gruplarında mineral yakıtlar, mineral yağlar ürün grubunda komşu ülkelerin payının diğer ülkelere nazaran oldukça yüksek olduğu görülmektedir. Bu ürün grubunun ithalat payının yüksek olması, Türkiye'nin komşuları ile dış ticaretindeki açığın en büyük nedenini oluşturmaktadır.

Türkiye, 1980'li yıllardan itibaren uygulamaya koyduğu dış ticaret politikaları ile birlikte, önceliğini Gümrük Birliği'nin de etkisiyle AB ülkelerinden yana kullanmış

ve dış ticaret politikalarında komşu ülkelere fazla yer vermemiştir. Bölgesel sorunların bu duruma büyük etkisinin olduğu bilinen bir gerçektir. Bölgede yaşanan savaşlar ve siyasi gerginlikler ticaret için gerekli ortamın yaratılmasını engellemiştir. Komşuların büyük bir bölümünün serbest piyasa ekonomisine geçiş sürecinde olması ve ekonomik kalkınma düzeyleri de ticareti zorlaştıran ana etmenlerden biri olmuştur.

Bütün bu olumsuzluklara rağmen, Türkiye'nin bulunduğu coğrafyada Avrupa Birliği'ne üye olan Yunanistan, Bulgaristan ve Romanya gibi; zengin yer altı kaynaklarına sahip Rusya, Azerbaycan ve İran gibi; dışa açılma sürecine giren Suriye ve Gürcistan gibi ülkelerle komşu olması, bölgenin potansiyelini en iyi derecede göstermektedir.

Tablo 91. *Komşu Ülkelerin Demografik ve Ekonomik Göstergeleri*

Ülkeler	Nüfus (Milyon Kişi)	GSYİH (Satın Alma Gücü Paritesi, Milyar ABD Doları)	Kişi Başına Düşen GSYİH (Satın Alma Gücü Paritesi, ABD Doları)
Azerbaycan	8,2	78,4	9.600
Bulgaristan	7,2	94,8	13.100
Gürcistan	4,6	21,6	4.700
Irak	28,9	105,3	3.700
İran	66,4	814,9	12.400
Romanya	22,2	274,2	12.300
Rusya	140	2.291	16.300
Suriye	21,7	95,1	4.500
Ukrayna	45,7	341,3	7.400
Yunanistan	10,7	340,2	31.200
TOPLAM	355,6	4292,1	113.600

http://www.stratejikboyut.com/files/komsu_ulkelerle_ticaretimiz.pdf (09.03.2009) kaynağındaki Tablo 1'e ait veriler <https://www.cia.gov/library/publications/the-worldfactbook/index.html> kaynağından yararlanılarak güncelleştirilmiş şekilde yazılmıştır (10.09.2010)

Tablo 91'de yer alan veriler incelendiğinde, 355,6 milyon nüfusu olan dinamik bir pazar görülebilir. Bu pazarın gelir yapısı satın alma gücü paritesine göre değerlendirildiğinde 4,3 trilyon ABD Doları seviyesinde bir ekonomik büyüklük söz

konusudur. Bu potansiyel, komşular ile ticarete sadece enerji ve ulaştırma alanlarında değil diğer alanlarda da işbirliğinin sağlanması gerektiğini göstermektedir.

Azerbaycan, ekonomisi itibariyle geçiş ülkeleri arasında yer almakta olup daha pazar odaklı bir ekonomiye sahip olma adına birçok reform gerçekleştirmektedir. Azerbaycan dış ticaret fazlası veren bir ülkedir. Azerbaycan'ın 2007 ve 2008 yılları ihracatında ilk beş sırada yer alan kalemler ve aynı yıllarda Türkiye'nin Azerbaycan'dan yapmış olduğu ithalatta önem arz eden kalemler bir arada değerlendirildiğinde; mineral yakıtlar, mineral yağlar ürün grubunun her iki ülke açısından da önem arz ettiği ve ilk sırada yer aldığı görülmektedir. Mineral yakıtlar, mineral yağlar ürün grubu Azerbaycan 2007 yılı toplam ihracatının yüzde 81,3'ünü kapsarken; Türkiye'nin Azerbaycan'dan yapmış olduğu toplam ithalatın yüzde 67,2'sini kapsamıştır. Bu oranlar 2008 yılında artmış ve mineral yakıtlar, mineral yağlar ürün grubu Azerbaycan 2007 yılı toplam ihracatının yüzde 97'sini kapsarken; Türkiye'nin Azerbaycan'dan yapmış olduğu toplam ithalatın da yüzde 86,6'sını kapsamıştır.

Azerbaycan'ın başlıca ithal ettiği ürünlere bakıldığında hububat hariç söz konusu ürünlerin aynı zamanda Türkiye'nin Azerbaycan'a ihraç ettiği ürünler arasında ilk sıralarda yer aldığı görülmektedir. Türkiye, Azerbaycan'ın ilk beş ithalat kalemini oluşturan elektrikli-elektriksiz makine ve cihazlar, motorlu kara taşıtları ve demir veya çelikten eşya sektörlerinde rekabet payını artırmış ve ilk beş tedarikçiden biri haline gelmiştir. Azerbaycan ithalatında dördüncü sırada yer alan demir veya çelikten eşyanın ithalat değerinde bir düşüş olmasına karşın, Türkiye'nin Azerbaycan'a yapmış olduğu bu ürün grubunun ihracatını artırmış olması bu anlamda dikkat çekmektedir.

Bulgaristan, pazar ekonomisine geçiş sürecinde sıkıntı yaşayan ve AB üyesi olan komşu ülkelerden biridir. Dış ticaret dengesinde enerji ithalatından kaynaklanan sürekli bir açık söz konusudur. Bulgaristan'ın 2007 ve 2008 yılları ihracatında ilk beş sırada yer alan kalemler ile aynı yıllarda Türkiye'nin Bulgaristan'dan yapmış olduğu ithalatta önem arz eden kalemler bir arada değerlendirildiğinde; mineral yakıtlar, mineral yağlar ile bakır ve bakırdan eşya ürün grupları her iki ülke için de önem arz ettiği görülmektedir. Söz konusu bu iki ürün grubunun ihracatında Türkiye, Bulgaristan'ın ilk beş pazarından birini oluşturmaktadır. 2007-2008 yıllarında Bulgaristan'ın mineral yağlar, mineral yakıtlar ihracatı artarken, aynı zamanda Türkiye'nin Bulgaristan'dan mineral yakıtlar, mineral yağlar ithalatı da artış göstermiştir. Bulgaristan'ın diğer önem

arz eden bakır ve bakırdan eşya ihracatı artarken, Türkiye'nin Bulgaristan'dan bakır ve bakırdan eşya ithalatı ise azalmıştır. Bulgaristan'ın başlıca ithal ettiği ürünlere bakıldığında söz konusu ürünlerin aynı zamanda Türkiye'nin Bulgaristan'a ihraç ettiği başlıca ürünler arasında yer aldığı görülmektedir.

Bulgaristan ithalatında başlıca yer alan ürünler arasında mineral yakıtlar, mineral yağlar, elektrikli makine ve cihazlar, demir ve çelik ithalat değerlerinde artış söz konusu iken, aynı ürünlerin Türkiye'den ithalatında ise bir azalma yaşandığı görülmektedir. Yine Bulgaristan ithalatında ilk beş ürün içerisinde bulunan makine ve cihazlar ile motorlu kara taşıtlarının ithalat değerlerinde artış yaşanırken, bu ürünlerin Türkiye'den ithalatında da bir artış söz konusu olmuştur. Bulgaristan'ın mineral yakıtlar, mineral yağlar, elektrikli makine ve cihazlar, demir ve çelik ithalatlarında başlıca yer alan tedarikçilerin ihracat paylarının arttığı ve Türkiye'nin ihracat payının ise düştüğü görülmektedir. Ancak, Türkiye'nin Bulgaristan'a yapmış olduğu ihracatta ilk sıralarda yer alan ve ihracat artışı gösteren plastik ve plastikten eşya ile demir veya çelikten eşya sektörleri rekabet payı yüksek diğer pazarlar arasında gösterilebilir.

Komşu ülkelerden Gürcistan, sürekli dış ticaret açığı veren bir ülkedir. Gürcistan'ın 2007 ve 2008 yılları ihracatında ilk beş sırada yer alan kalemler ile aynı yıllarda Türkiye'nin Gürcistan'dan yapmış olduğu ithalatta önem arz eden kalemler bir arada değerlendirildiğinde kalemlerdeki çeşitlilik göze çarpmaktadır. Türkiye'nin Gürcistan'dan yapmış olduğu ithalatta yer alan ürünlerden yalnızca demir-çelik ile gübreler, Gürcistan'ın ihracatında ilk beş ürün içerisinde yer almaktadır. Gürcistan'ın en önemli ihracat kalemini oluşturan demir ve çelik ihracatında artış yaşanırken, aynı yıl Türkiye'nin de Gürcistan'dan demir ve çelik ithalatı artış göstermiştir. Aynı zamanda Türkiye bu ürün bazında diğer ülkelere göre Gürcistan'ın en önemli pazarı konumundadır. Gürcistan'ın ihracatında önem arz eden ürün gruplarında gübreler de dâhil olmak üzere Türkiye'nin payı oldukça düşüktür.

Gürcistan'ın başlıca ithalat kalemlerinin aynı zamanda Türkiye'nin Gürcistan'a ihracatında yer alan başlıca kalemler arasında yer aldığı görülmektedir. Bu ürün gruplarından makine ve cihazlar ithalatında Türkiye, Almanya ile başa baş giderken, demir ve çelikte de Ukrayna'dan sonra en önemli tedarikçi konumundadır. Türkiye her ne kadar Gürcistan'ın ithalatında önem arz eden ve ilk beş sırada yer alan mineral yakıtlar, mineral yağlar, elektrikli-elektriksiz makine ve cihazlar, demir ve çelik,

motorlu kara taşıtları sektörlerinde ilk beş tedarikçiden biri olmuş olsa da, Türkiye'nin Gürcistan'a yapmış olduğu ihracatta ilk sırada yer alan plastik ve plastikten eşya grubu rekabet açısından yüksek bulunan pazarlardan biridir.

Türkiye'nin bir diğer komşusu olan Irak'ın başlıca geçim kaynağını petrol ürünleri oluştururken, ülkenin ekonomik istikrarı, İkinci Dünya Savaşı'nın sonundan 1980'lere kadar ham petrol ihracatı ile sağlanmıştır. Irak'ın ihracatı artan bir seyir izlerken, ithalatı dalgalı bir seyir izlemektedir. Irak'ın 2007 yılı ihracatının yüzde 98,1'i ve 2008 yılı ihracatının yüzde 98,7'si mineral yakıtlar mineral yağlara aitken, söz konusu ürün grubu Türkiye'nin 2007 yılında Irak'tan yapmış olduğu ithalatın yüzde 92,2'sini ve 2008 yılındaki ithalatın yüzde 98,1'ini kapsamaktadır. Irak'ın önem arz eden ihraç kalemlerinden biri olan inorganik kimyasallar sektöründe, Türkiye, 2007 yılında Irak için tek büyük pazar iken, 2008 yılında Kanada ve Kenya'nın ardında kalmıştır.

Irak'ın ithalatı ve Türkiye'nin Irak'a ihracatı birlikte değerlendirildiğinde ise söz konusu ürünlerin her iki ülke için de önem arz ettiği görülmektedir. Türkiye, Irak'ın meşrubat ve alkollü içecekler ile hayvansal ve bitkisel yağlar ithalatında en önemli tedarikçi; elektrikli-elektriksiz makine ve cihazlar ithalatında ise BAE'den sonra ikinci en büyük tedarikçi konumundadır. Irak'ın ilk beş sırada sayılan ithalat kalemlerinden biri olan motorlu kara taşıtlarında ise, diğer tedarikçilere oranla pazar payı oldukça düşüktür. Buna karşın, Türkiye'nin Irak'a yapmış olduğu ihracat kalemlerinde önem arz eden ve ihracat değerlerinde artış gözlenen demir ve çelik ile demir veya çelikten eşya grupları Türkiye'nin avantajlı olduğu diğer pazarlardır.

Dış ticaretteki liberalizasyonunu bazı mallarının tekeline kaldırarak sağlayan İran'ın devlet bütçesinin büyük bir bölümünü petrol gelirleri oluşturmaktadır İran dış ticaret fazlası veren bir ülkedir. Bunun en büyük nedeni, petrolden elde ettiği gelirdir. İran'ın 2007 yılı ihracatının yüzde 87,4'ünü ve 2008 yılı ihracatının yüzde 92,8'i mineral yakıtlar mineral yağlara aitken, söz konusu ürün grubu Türkiye'nin 2007 yılında İran'dan yapmış olduğu ithalatın yüzde 90,8'ini ve 2008 yılındaki ithalatın ise yüzde 92'sini kapsamaktadır. Mineral yakıtlar, mineral yağlar, Türkiye ile İran arasındaki dış ticaret dengesini Türkiye aleyhine çevirmektedir. İran'ın başlıca ithalat kalemleri arasında yer alan elektrikli-elektriksiz makine ve cihazlar, demir ve çelik, motorlu kara taşıtları aynı zamanda Türkiye'nin İran'a yapmış olduğu ihracatta da ilk

sıralarda yer almaktadır. Bu ürünler arasından İran'ın demir ve çelik ihracatında bir azalma yaşanırken, Türkiye'nin İran'a yapmış olduğu demir ve çelik ihracatı artış göstermiştir. Ayrıca bu ürünlerin yanında ağaç ve ağaçtan eşya ile plastik ve plastikten eşya ürün grupları da Türkiye'nin rekabet şansının yüksek olduğu pazarlardandır.

Romanya'nın 2007 ve 2008 yılları ihracatında ilk beş sırada yer alan kalemler ile aynı yıllarda Türkiye'nin Romanya'dan yapmış olduğu ithalatta önem arz eden kalemler bir arada değerlendirildiğinde, mineral yakıtlar, mineral yağlar ile demir ve çelik kalemlerinin iki ülke arasındaki ticaret akışında diğer kalemlere oranla daha önem kazandığı görülmektedir. Türkiye, Romanya'nın önem arz eden başlıca ihracat kalemleri arasında bulunan sadece bu iki ürünün Romanya açısından en önemli ihracatçı ülkelerinden biri konumundadır. Ayrıca, Türkiye'nin Romanya'dan ithal ettiği başlıca ürün gruplarında da ilk iki sırada bulunan mineral yakıtlar, mineral yağlar ile demir ve çelik grubunda Romanya bir önceki seneye oranla pazar payını artırmış durumdadır.

Romanya'nın genel ithalatı ile Türkiye'nin Romanya'ya olan ihracatı birlikte değerlendirildiğinde ise, Romanya'nın başlıca ithalat kalemlerinin aynı zamanda Türkiye'nin Romanya'ya olan ihracatında yer alan başlıca kalemler arasında yer aldığı görülmektedir. Türkiye, söz konusu kalemlerden yalnızca motorlu kara taşıtlar ve demir-çelik gruplarında rekabet avantajı elde etmiş bulunmaktadır. Türkiye bu iki ürün grubunda Romanya'nın en önemli tedarikçisi konumuna gelmiştir. Ancak, Türkiye motorlu kara taşıtlar sektöründe pazar payını düşürürken, demir çelik sektöründe pazar payını yükseltmiştir.

Rusya'nın 2007 ve 2008 yılları ihracatında ilk beş sırada yer alan kalemler ile aynı yıllarda Türkiye'nin Rusya'dan yapmış olduğu ithalatta önem arz eden kalemler bir arada değerlendirildiğinde öne çıkan iki ürün göze çarpmaktadır. Bunlar mineral yakıtlar, mineral yağlar ile demir ve çeliktir. Mineral yakıtlar, mineral yağlar ürün grubu Rusya'nın 2007-2008 yılları ihracatının ortalama olarak yüzde 64'ünü kapsarken; aynı yıllarda Türkiye'nin Rusya'dan ithalatının da ortalama yüzde 72'sini kapsamaktadır. Demir ve çelik ürün grubu ise Rusya'nın 2007-2008 yılları ihracatının ortalama olarak yüzde 6'sını kapsarken; aynı yıllarda Türkiye'nin Rusya'dan ithalatının da ortalama yüzde 15'ini kapsamaktadır. Rusya'nın ihracatında öne çıkan bu ürün gruplarında Türkiye, başlıca ihracatçı ülke konumunda gözükmektedir.

Rusya'nın genel ithalatı ile Türkiye'nin Rusya'ya olan ihracatı birlikte değerlendirildiğinde ise motorlu kara taşıtları, elektrikli-elektriksiz makine ve cihazlar ile plastik ve plastikten eşya kalemlerinin her iki ülke açısından da önem arz ettiği görülmektedir. Rusya'nın ithalatında ilk beş sırada bulunan bu ürünler arasında diğer tedarikçilerin de ihracat değerleri göz önüne alındığında motorlu kara taşıtlarının diğer kalemlere nazaran Türkiye açısından daha rekabet edilebilir bir pazar olduğu göze çarpmaktadır. Ayrıca Türkiye'nin Rusya'ya ihracatında başlıca kalemler arasında yer alan yenilen meyveler, kabuklu yemişler ile tuz, kükürt, toprak ve taşlar ürün grupları da artan ihracat değerleri ile birlikte cazip pazarlar olarak görülmektedir.

Suriye'nin 2007 ve 2008 yılları ihracatında ilk beş sırada yer alan kalemler ile aynı yıllarda Türkiye'nin Suriye'den yapmış olduğu ithalatta önem arz eden kalemler bir arada değerlendirildiğinde ağırlıklı olarak mineral yakıtlar, mineral yağlar göze çarpmaktadır. Mineral yakıtlar, mineral yağlar ürün grubu Suriye'nin 2007-2008 yılları ihracatının ortalama olarak yüzde 40'ını kapsarken; aynı yıllarda Türkiye'nin Suriye'den ithalatının da ortalama yüzde 72'sini kapsamaktadır. Suriye'nin başlıca ihracat kalemleri incelendiğinde mineral yakıtlar, mineral yağlar haricinde diğer kalemlerin ihracat değerlerinde büyük artışların olduğu görülmektedir.

Suriye'nin genel ithalatı ile Türkiye'nin Suriye'ye olan ihracatı birlikte değerlendirildiğinde ise, Suriye'nin başlıca ithalat kalemlerinde ilk sırada yer alan mineral yakıtlar, mineral yağlar ithalatında Türkiye'nin ihracat değerinin oldukça düştüğü görülmektedir. Bunun yanı sıra Suriye ithalatında yer alan diğer önemli iki kalem olan demir ve çelik ile makine ve cihazlar ithalatlarında Türkiye ihracat değerini önemli artırmış ve rekabet şansını yükseltmiştir. Özellikle Suriye'ye yapılan makine ve cihazlar ithalatında İtalya'yı geride bırakarak Çin'den sonra en önemli tedarikçi konumuna yükselmiştir. Ayrıca tuz, kükürt, toprak ve taşlar ürün grubunun Türkiye-Suriye ikili ticaretinde (hem ihracatta hem de ithalatta) önem arz ettiğini de belirtmek gerekir.

Ukrayna dünyada önemli bir demir-çelik tedarikçisidir. 2007-2008 yıllarında Ukrayna genel ihracatının yaklaşık yüzde 34'ünü demir ve çelik oluşturmaktadır. Demir ve çeliği Ukrayna'dan en fazla ithal eden ülke ise Türkiye'dir. Ukrayna'nın 2007 ve 2008 yılları ihracatında ilk beş sırada yer alan kalemler ile aynı yıllarda Türkiye'nin Ukrayna'dan yapmış olduğu ithalatta önem arz eden kalemler bir arada

değerlendirildiğinde, Ukrayna'nın ihracatında ilk beş sırada bulunan kalemlerin ihracat değerlerindeki artışa nazaran hububat hariç Türkiye'nin bu kalemlere ait ithalat değerinin düştüğü görülmektedir. Buna karşın, Türkiye'nin Ukrayna'dan gübre, hayvansal ve bitkisel yağlar, inorganik kimyasallar ürün gruplarında yapmış olduğu ithalat büyük oranlarda artış göstermiştir. Ukrayna'nın ithalatında ilk beş sırada bulunan ürün gruplarının başında mineral yakıtlar, mineral yağlar gelmektedir. Ukrayna'nın ithalatında önem arz eden kalemlerin beşinde de ithalat artışı yaşanırken, Türkiye'nin de Ukrayna'ya bu kalemlere ait ihracat değerlerinde bir artışının olduğu gözlenmiştir. Özellikle motorlu kara taşıtlarında Türkiye, Ukrayna'da pazar payını ciddi bir oranda artırmıştır.

Yunanistan'ın 2007 ve 2008 yılları ihracatında ilk beş sırada yer alan kalemler ile aynı yıllarda Türkiye'nin Yunanistan'dan yapmış olduğu ithalatta önem arz eden kalemler bir arada değerlendirildiğinde, Türkiye'nin ilk beş kalem içerisinde sadece mineral yakıtlar, mineral yağlar grubunda Yunanistan'ın en önemli ihracatçı ülkelerden biri olduğu göze çarpmaktadır. Yunanistan'ın önem arz eden ihracat kalemlerinde Türkiye'nin payı oldukça düşüktür. Yunanistan Türkiye'ye mineral yakıtlar, mineral yağlar grubunun yanında en fazla plastik ve plastik eşya ile pamuk ihracatı yapmaktadır.

Yunanistan'ın genel ithalatı ile Türkiye'nin Yunanistan'a olan ihracatı birlikte değerlendirildiğinde ise, Yunanistan'ın en önemli ithalat kalemi olan mineral yakıtlar, mineral yağlar ithalatında Türkiye'nin payı bir önceki seneye oranla azalmıştır. Ayrıca, mineral yakıtlar, mineral yağlar ürün grubunun Türkiye'den Yunanistan'a ihracatının azalma gösterirken, Türkiye'nin Yunanistan'dan ithalatının artış göstermiş olması dikkat çekmektedir.

Türkiye Yunanistan'ın önem arz eden ilk beş ithalat kalemlerinin hiçbirinde ilk beş tedarikçi arasına girememiş olmakla birlikte, söz konusu kalemlere ait pazar payı oldukça düşük görünmektedir. Buna karşın, Türkiye Yunanistan'a olan ithalatında başlıca yer alan kalemlerden demir ve çelik ithalatında pazar payını artırmış bulunmaktadır.

Komşu ülkelerin dış ticaret yapıları ülkeler bazında değerlendirildiğinde, AB'ye üye olan komşulardan Bulgaristan, Romanya ve Yunanistan'ın ticarete yine AB ülkelerini tercih ettiği, güney komşular olan Irak, İran ve Suriye'nin ticaretinin büyük kısmını Uzakdoğu ülkeleri ve ABD ile gerçekleştirdikleri görülmektedir. Rusya ticarete

daha çok AB ülkelerini tercih ederken, komşu ülkelerden, kendi komşularıyla ticarete ağırlık veren ülkelerin ise Gürcistan ve Ukrayna'nın olduğu gözlemlenmiştir.

Türkiye'nin komşu ülkelerinin dış ticaretlerinin sektörel görünümü, OECD tarafından yapılan teknoloji yoğunluğuna göre sınıflandırılmasına göre şu şekildedir. Söz konusu komşu ülkeler daha çok doğal kaynak yoğun ve düşük teknoloji yoğun malların ihracatını yaparken, ithalatta orta ve yüksek teknoloji yoğun malları tercih etmektedirler. Komşu ülkelerin ihracat ve ithalat kalemlerinde yer alan ürün gruplarının dağılımı Tablo 92 ve Tablo 93'de gösterilmektedir.

Tablo 92. *Komşu Ülkelerin Kendi İhracat Kalemlerinde En Fazla Yer Alan Ürün Gruplarının Dağılımı*

Ürün Grupları	Aze	Bul	Gür	Ir	İr	Rom	Rus	Ukr	Sur	Yun
27. Mineral yakıtlar, mineral yağlar	+	+	-	+	+	+	+	+	+	+
84. Makine ve cihazlar	-	+	-	+	-	+	-	+	-	+
72. Demir ve çelik	-	-	+	-	-	+	+	+	-	-
85. Elektrikli makine ve cihazlar	-	+	-	-	-	+	-	-	-	+
25. Tuz, kükürt, toprak, taşlar ve çimento	-	-	-	+	+	-	-	-	+	-
08 Yenilen meyveler, kabuklu yemişler	+	-	-	+	+	-	-	-	-	-

Çalışmadaki verilerden yararlanılarak tarafımızca hazırlanmıştır. (10.08.2010)

Tablo 92'de Türkiye'nin komşu ülkelerinin kendi ihracatlarında önem arz eden kalemlerin yoğunluğu yer almaktadır. Görüldüğü üzere, mineral yakıtlar, mineral yağlar, makine ve cihazlar, demir ve çelik, elektrikli makine ve cihazlar, tuz, kükürt, toprak ve taşlar ile yenilen meyveler, kabuklu yemişler komşu ülkelerin ihracatlarında en fazla yer alan kalemler olmuştur. Mineral yakıtlar, mineral yağlar ürün grubu Gürcistan hariç tüm komşu ülkeler tarafından ihraç edilmektedir. Ayrıca, hemen hemen hepsinin zengin petrol ve doğal gaz yataklarına sahip olduklarından dolayı toplam ihracatlarında mineral yakıtlar ve mineral yağlar ürün grubu ihracat payının diğer ürünlere oranla çok yüksek olduğunu belirtmek gerekir.

Tablo 93. *Komşu Ülkelerin Kendi İthalat Kalemlerinde En Fazla Yer Alan Ürün Gruplarının Dağılımı*

Ürün Grupları	Aze	Bul	Gür	Ir	İr	Rom	Rus	Ukr	Sur	Yun
87. Motorlu kara taşıtları	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
84. Makine ve cihazlar	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
85. Elektrikli makine ve cihazlar	+	+	+	+	+	+	+	+	-	+
27. Mineral yakıtlar, mineral yağlar	-	+	+	-	-	+	-	+	+	+
72. Demir ve çelik	-	+	+	-	+	+	-	-	+	-

Çalışmadaki verilerden yararlanılarak tarafımızca hazırlanmıştır. (10.08.2010)

Tablo 93’de Türkiye’nin komşu ülkelerinin kendi ithalatlarında önem arz eden kalemlerin yoğunluğu yer almaktadır. Görüldüğü üzere, motorlu kara taşıtları, makine ve cihazlar, elektrikli makine ve cihazlar, mineral yakıtlar, mineral yağlar, demir ve çelik komşu ülkelerin ithalatlarında en fazla yer alan kalemler olmuştur. Motorlu kara taşıtlarını, makine ve cihazları söz konusu tüm komşu ülkeler ithal ederlerken, elektrikli makine ve cihazlar da Suriye haricinde tüm komşu ülkeler tarafından tedarik edilmektedir.

Türkiye’nin komşu ülkeleri ile gerçekleştirmiş olduğu dış ticaretinin sektörel görünümü ise OECD tarafından yapılan teknoloji yoğunluğuna göre sınıflandırılmasına göre şu şekildedir. Türkiye, komşu ülkelerine daha çok orta ve yüksek teknoloji yoğun malların ihracatını yaparken, ithalatta doğal kaynak yoğun ve düşük teknoloji yoğun malları tercih etmektedirler. Türkiye’nin komşu ülkelerine yönelik ihracat ve ithalat kalemlerinde yer alan ürün gruplarının dağılımı Tablo 94 ve Tablo 95’de gösterilmektedir.

Tablo 94. Türkiye'nin Komşu Ülkelerine İhracatında En Fazla Yer Alan Ürün Gruplarının Dağılımı

Ürün Grupları	Aze	Bul	Gür	Ir	İr	Rom	Rus	Ukr	Sur	Yun
84. Makine ve cihazlar	*	*	*	*	+	+	+	+	*	+
85. Elektrikli makine ve cihazlar	*	+	*	*	+	+	+	+	+	+
39. Plastik ve plastikten eşya	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
87. Motorlu kara taşıtları	*	*	*	-	+	*	+	+	*	+
73. Demir veya çelikten eşya	*	+	+	+	-	+	+	+	+	+
72. Demir ve çelik	+	*	*	+	+	*	-	-	*	+
25. Tuz,kükürt,toprak, taşlar ve çimento	+	-	+	+	-	-	+	+	+	-

Çalışmadaki verilerden yararlanılarak tarafımızca hazırlanmıştır. Tabloda gösterilen * işareti söz konusu ülkenin Türkiye'nin ilgili ürün ihracatında yer alan ilk beş ülke içerisinde bulunduğunu göstermektedir.

Tablo 94'e göre, Türkiye'nin komşu ülkelerine yapmış olduğu ihracatta en fazla yer alan ürün grupları elektrikli-elektriksiz makine ve cihazlar, plastik ve plastikten eşya, motorlu kara taşıtları, demir veya çelikten eşya, demir ve çelik ile tuz, kükürt, toprak ve taşlardır. Türkiye'nin elektrikli- elektriksiz makine ve cihazlar ile plastik ve plastikten eşya gruplarını tüm komşu ülkelere ihracat ettiği görülmektedir. Ayrıca, Türkiye'nin motorlu kara taşıtları grubunda Irak hariç, demir veya çelik grubunda İran hariç tüm komşu ülkelere ihracatı söz konusudur. Diğer yandan Türkiye, Azerbaycan, Bulgaristan, Gürcistan, Irak ve Suriye'nin yapmış olduğu makine ve cihazlar ithalatında; Azerbaycan, Gürcistan ve Irak'ın yapmış olduğu elektrikli makine ve cihazlar ithalatında; Azerbaycan, Bulgaristan, Gürcistan, Romana ve Suriye'nin yapmış olduğu motorlu kara taşıtları ithalatında; Azerbaycan'ın yapmış olduğu demir veya çelikten eşya ithalatında; Bulgaristan, Gürcistan, Romanya ve Suriye'nin yapmış olduğu demir ve çelik ithalatında ilk beş tedarikçi ülke arasında yer almaktadır.

Tablo 95. Türkiye'nin Komşu Ülkelerinden İthalatında En Fazla Yer Alan Ürün Gruplarının Dağılımı

Ürün Grupları	Aze	Bul	Gür	Ir	İr	Rom	Rus	Ukr	Sur	Yun
27. Mineral yakıtlar, mineral yağlar	+	*	+	+	+	*	*	*	*	*
72. Demir ve çelik	+	+	*	-	+	*	*	*	+	+
76. Alüminyum ve alüminyum eşya	+	-	+	-	+	-	*	+	+	+
39. Plastik ve plastikten eşya	+	+	-	-	+	+	-	-	+	+
31. Gübreler	-	-	+	+	-	+	+	+	-	+

Çalışmadaki verilerden yararlanılarak tarafımızca hazırlanmıştır. Tabloda gösterilen * işareti Türkiye'nin söz konusu ülkenin ilgili ürün ihracatında yer alan ilk beş ülke içerisinde bulunduğunu göstermektedir.

Tablo 95'e göre, Türkiye'nin komşu ülkelerinden yapmış olduğu ithalatta en fazla yer alan ürün grupları mineral yakıtlar, mineral yağlar, demir ve çelik, alüminyum ve alüminyum eşya, plastik ve plastikten eşya ile gübrelerdir. Türkiye, bu ürün gruplarından mineral yakıtlar, mineral yağları tüm komşu ülkelerden tedarik ederken, demir ve çeliği de -Irak hariç- yine tüm ülkelerden tedarik etmektedir. Bununla birlikte Türkiye, Bulgaristan, Romanya, Rusya, Ukrayna, Suriye ve Yunanistan'dan mineral yakıtlar ve mineral yağlar; Gürcistan, Romanya, Rusya ve Ukrayna'dan demir çelik; Rusya'dan alüminyum ve alüminyum eşya ihracatı yapan ilk beş ülke içerisinde yer almaktadır.

Tablo 92 ve Tablo 95 birlikte irdelendiğinde, komşu ülkelerin kendi ihracat kalemleri ile Türkiye'nin komşu ülkelerden tedarik etmiş olduğu ithalat kalemlerinin çeşitliliği göze çarpmaktadır. Söz konusu kalemlerden yalnızca mineral yakıtlar, mineral yağlar ürün grubu ile demir çelik ürün grubu benzerlik göstermektedir. Burada dikkati çeken nokta ise ilgili iki üründen demir ve çeliğin bazı komşu ülkelerin başlıca ithalat kalemlerinde yer almamasına rağmen, Türkiye'nin bu ürünleri komşu ülkelerden yoğun bir şekilde ithal ediyor oluşudur. Demir ve çelik, Azerbaycan, Bulgaristan, İran, Suriye ve Yunanistan'ın başlıca ihracat kalemlerinde yer almamasına rağmen, Türkiye'nin söz konusu ülkelerden yaptığı başlıca ithalat kalemlerinde yer almaktadır.

Tablo 93 ve Tablo 94 birlikte irdelendiğinde, komşu ülkelerin kendi ithalat kalemleri ile Türkiye'nin komşu ülkelere olan ihracat kalemlerinin birbirleriyle uyumlu olduğu görülmekle beraber, Irak'ta bir sapma yaşanmıştır. Irak, motorlu kara taşıtları ithalatı, Türkiye ise motorlu kara taşıtları ihracatı yapmasına rağmen, Türkiye Irak'a ilgili ürün ihracatını istenen düzeyde ihraç edememektedir.

Tablo 96'da verilen oranlar, Türkiye ve komşu ülkeleri arasındaki ikili ticaret sonucu oluşan dış ticaret açığının dış ticaret hacmine oranındaki değişimleri yansıtmakla birlikte, Türkiye'nin komşu ülkeleri ile oluşan dış ticaret hacminde ihracat veya ithalatın hangisinin daha etkin olarak geliştiğini göstermektedir. Tabloda yer alan negatif oranlar dış ticaret açığı olduğunu gösterirken, pozitif oranlar dış ticaret fazlası olduğunu göstermektedir.

Tablo 96. *Türkiye'nin Komşu Ülkeleri ile İkili Ticaretinde Dış Ticaret Dengesi/Dış Ticaret Hacmi (%)*

(Denge/Hacim)*100	2007 (%)	2008 (%)	Değişim (%)
Azerbaycan	52,1	28,6	-45,1
Bulgaristan	2,7	7,9	192,6
Gürcistan	38,1	31,0	-18,7
Irak	62,7	49,6	-20,9
İran	-64,2	-60,3	- 6,1
Romanya	7,9	5,9	-25,3
Rusya	-66,5	-65,8	-1,1
Suriye	35,8	27,1	-24,3
Ukrayna	-50,6	-47,2	-6,8
Yunanistan	40,8	35,8	-12,2
Komşu Ülkeler ile Dış Ticarete Toplam Denge/ Toplam Hacim	-33,8	-34,7	-2,7

Çalışmadaki verilerden yararlanılarak tarafımızca hazırlanmıştır. (10.08.2010)

Türkiye'nin Tablo 96'da yer alan ülkelerden İran, Rusya ve Ukrayna ile yapmış olduğu dış ticarete dengenin Türkiye aleyhine gerçekleşmiş olduğu görülmektedir. Bunun en büyük sebebi ise, İran ve Rusya'dan yapılan mineral yakıtlar ve mineral yağlar ithalatı ile Ukrayna'dan yapılan demir ve çelik ithalatıdır. Türkiye'nin Azerbaycan, Bulgaristan, Gürcistan, Irak, Romanya, Suriye ve Yunanistan ile

gerçekleştirdiği dış ticarete ise denge Türkiye lehinedir. 2008 yılında dış ticaret fazlası veren bu ülkelerin Bulgaristan hariç hepsinin dış ticaret dengesinin dış ticaret hacmine oranında bir önceki seneye oranla düşüş yaşadığı gözlenmektedir. Oranlardaki bu düşüş ise Türkiye'nin bu ülkelere olan ihracatının ithalata göre daha etkin bir rol oynamaya başladığını göstermektedir.

Türkiye coğrafi konumu itibariyle gelişen pazarlar ve pazar ekonomisine entegre olmuş batı pazarları arasında geçiş sağlayan bir ekonomi niteliğindedir. Türkiye'nin komşu ülkeleri ile ticari ilişkilerinin potansiyelinin yüksek olmasındaki ana unsur bu ülkelerin ekonomileri ile Türk ekonomisinin tamamlayıcı özellikler taşıyor olmasıdır. Türkiye'nin komşu pazarları ile dış ticaretinin ortak noktasını hammaddeler ve enerji ürünleri oluşturmaktadır. Türkiye hammadde ve enerji yönünden dışa bağımlı bir ülke iken, yakın komşuları hammadde ve enerji yönünden zengin, ağırlıklı olarak bu ürünlerin ihracatçısı ülkelerdir. Komşu ülkelerin çoğunun kaynak bakımından zengin olmasına karşın, bu kaynakların kullanımına ilişkin teknoloji sıkıntısı çekmektedirler (Benli, 2004:14).

Bu nedenle, önemli derecede yabancı yatırıma ihtiyaçları olmaktadır. Türkiye'nin bu ülkelere ihracat ve yatırım stratejilerinde teknoloji yaratacak projelere ağırlık vermesi gerekmektedir. Coğrafi yakınlık avantajı, Türkiye'nin sahip olduğu bilgi ve üretim becerileri ile bu ihtiyaçlara dönük işbirliğinin kurulması mümkündür.

Ayrıca, Türkiye'nin komşularının çoğu reeksporta imkân tanıyan geçiş ülke konumundadırlar. İran vasıtasıyla Orta Asya, Çin ve Uzakdoğu pazarlarına, Suriye ve Irak vasıtasıyla Ortadoğu ve Afrika pazarlarına, Bulgaristan, Yunanistan ve Romanya vasıtasıyla Balkan ve Avrupa pazarlarına ulaşım rahat bir şekilde sağlanabilmektedir. Dolayısıyla, Türkiye'nin komşu ülkelerle olan ticari ilişkilerini pekiştirmesi, üçüncü ülkelere açılımı da kolaylaştıracaktır (Benli, 2004:16). Ayrıca, Türkiye'nin komşu ülkeleri ile olan ticaretinin büyük oranda karayolu nakliyesi ile gerçekleştiriliyor olması, daha önce çalışmada da belirtildiği üzere sınır geçişlerinde yaşanan aykırı ve keyfi uygulamalar ulaştırma maliyetlerini daha da artırmaktadır. Bu nedenle, komşu ülkeler ile ticarete maliyetinin azlığı bakımından alternatif ulaşım yolu olan demiryollarının kullanımı için altyapıda gereken iyileştirilmeler yapılmalı ve bölgedeki ulaşım ağı geliştirilmelidir.

Türkiye'nin komşu ülkeleri ile dış ticaretinin durumu değerlendirilirken, dışa açıklık dereceleri de önemli bir kıstas oluşturmaktadır. Bir ülkenin dışa açıklık derecesini ihracat ve/veya ithalatın GSYİH'ye ya da GSMH'ye oranı vermektedir. Tablo 2 tekrar incelendiğinde, Türkiye'nin 1980 sonrası dış ticarete gerçekleştirdiği reformlar ile dış ticaretinin ve dışa açıklık derecesinin de artmış olduğu görülmektedir. Tablo 97'de ise Türkiye'nin komşu ülkelerinin dışa açıklık dereceleri verilmiştir.

Tablo 97. Komşu Ülkelerin Dışa Açıklık Derecesi (Milyar ABD Doları)

	(İHR+İTH / GSYİH)		Dışa Açıklık	Dış Ticaret	Türkiye ile
	(2007)	(2008)	(2007-2008)	(2007-2008)	Dış Ticaret
	(43)	(45)	ARTTI	ARTTI	(2007-2008)
Türkiye					-
Azerbaycan	(16)	(70)	ARTTI	ARTTI	ARTTI
Bulgaristan	(55)	(58)	ARTTI	ARTTI	ARTTI
Gürcistan	(28)	(63)	ARTTI	ARTTI	ARTTI
Irak	(51)	(77)	ARTTI	ARTTI	ARTTI
İran	(16)	(20)	ARTTI	ARTTI	ARTTI
Romanya	(42)	(48)	ARTTI	ARTTI	ARTTI
Rusya	(25)	(32)	ARTTI	ARTTI	ARTTI
Suriye	(28)	(33)	ARTTI	ARTTI	ARTTI
Ukrayna	(32)	(44)	ARTTI	ARTTI	ARTTI
Yunanistan	(28)	(33)	ARTTI	ARTTI	ARTTI

Çalışmadaki verilerden yararlanılarak tarafımızca hazırlanmıştır. GSMH değerleri için TÜİK, www.tuik.gov.tr veri tabanından yararlanılmıştır.

Tablo 97 incelendiğinde, Türkiye'nin komşu ülkelerinin milli gelirlerindeki dış ticaret paylarının yüksek ve de arttığı görülmektedir. Bu durum komşu ülkeler ile yapılan ticarete kısıtlamaların azaldığı ve üretim faktörlerinin ülkeler arası dolaşımının kolaylaştığını göstermektedir. Aynı zamanda, komşu ülkelerin hem kendi dış ticaretlerinin hem de Türkiye ile olan dış ticaretlerinin artmış olduğu da gözlenmektedir.

Türkiye'nin komşu ülkeleri olan dış ticaretinde yaşanan söz konusu artışta Türkiye'nin 2000 yılında uygulamaya koyduğu 'Komşu Ülkelerle Ticareti Geliştirme Stratejisi' kapsamında geliştirilen faaliyetlerin de payının olduğunu belirtmek gerekir.

2000 yılında uygulanmaya başlanan 'Komşu ve Çevre Ülkelerle Ticareti Geliştirme Stratejisi' ve 2002'den itibaren uygulanmaya başlayan 'Komşularla Sıfır Problem Politikası' coğrafi, kültürel ve tarihsel yakınlık avantajına sahip olunan komşu ülkelerdeki ticaret potansiyelinin en iyi şekilde değerlendirilebilmesini amaçlamıştır. Strateji, Türk ihraç ürünlerinin bu pazarlarda payını artırmayı, bu pazarlar yoluyla üçüncü ülkelere ihracatı artırmayı hedeflemiştir. Bu stratejiler kapsamında komşularla birçok açılım gerçekleştirilmiştir. Ayrıca, Suriye, İran ve Rusya ile vizelerin kalkmış olması, Irak ile yapılan anlaşmalar ve İran ile yakın ilişkiler bu ülkeler ile yapılan dış ticaretin hacmini artıracığı öngörülmektedir.

Öte yandan, komşu ülkeler ile ticareti geliştirmede uygulanan tüm bu stratejilerin eğitim ile desteklenmesi gerekmektedir. Buna karşılık, çalışmada sözü edilen eğitim faaliyetleri değerlendirildiğinde, Türkiye'de komşu ülkeler ile ticareti geliştirmeye yönelik doğrudan bir eğitim faaliyetinin olmadığı; yalnızca, İGEME'nin 'Ülke Sohbet Toplantıları' adı altında içinde komşu ülkelerin de yer aldığı ve söz konusu ülkelere ilişkin pazar bilgisi ve stratejilerinin paylaşıldığı dolaylı bir eğitim faaliyetinin bulunduğu görülmektedir. Bu bilgiler ışığında komşu ülkelere yönelik dış ticaret eğitimi kapsamlı ve yeterli değildir. Daha önce çalışmada belirtildiği gibi, bölgenin ticaret potansiyelinin yüksek olması, Türkiye'nin komşu ülkelere yönelik dış ticaret eğitimi faaliyetlerine verilmesi gereken önemi açıkça göstermektedir. Bu bağlamda, özellikle küçük ve orta ölçekli işletmelerin komşu ülkelere ihracat için yönlendirilmesi, teşvik edilmesi, bilgi eksikliklerinin giderilmesine ilişkin çalışmada adı geçen dış ticaret ile ilgili hususlarda yetkili kılınan tüm kurum ve kuruluşların komşularla dış ticaretin geliştirilmesine yönelik eğitim faaliyetlerini düzenlemesi ve hızlandırması gerekmektedir. Bunun yanında, komşu ülkelerle ortak kültürleri vurgulayan, Türk-Arap dili ve edebiyatını, Türk-Bulgar dili ve edebiyatını, Türk-Fars dili ve edebiyatını, Türk-Rus dili ve edebiyatını, Türk-Yunan dili ve edebiyatını tanıtan, geliştiren eğitim programlarının düzenlenmesi ve yaygın hale getirilmesi, hem ikili ilişkilerin hem de ikili ticaretin gelişmesine olumlu katkıda bulunacağı öngörülmektedir.

Çalışmada yer alan tüm bulgular ve öneriler ışığında, Türkiye'nin komşu ülkeler ile ticaretini geliştirme noktasında uygulanacak tüm stratejilerde ve daha önce bahsedilen komşu ülkeler ile ikili ticarete yaşanan teknik ve bürokratik sorunların çözümünde toptancı bir bakış açısı ile yaklaşılmaması gerektiğini vurgulamak gerekir. Ayrıca, komşu ülkelerin gelişmişlik farkı, petrol ve doğalgaz gibi önemli hammadde ve girdilerde oluşan dışa bağımlılık, geçmişten günümüze süregelen siyasi anlaşmazlıklar, Türkiye'nin dış ticaretinde Batı'ya bağımlı oluşu, Avrupa Birliği içinde yer alma isteği ve bu doğrultudaki çabaları göz önüne alındığında bölgede oluşturulacak bir entegrasyon fikri henüz zayıf bir ihtimal olarak görülmektedir. Bu nedenle, Türkiye'nin komşu ülkelerle olan dış ticaret ilişkilerinde özellikle müzakeresi daha kolay olan ve kısa sürede gerçekleştirilebilen tercihli ticaret anlaşmaları ve ofset anlaşmaları gibi ikili stratejik işbirliklerinin tercih edilmesinin daha avantajlı olacağı öngörülmektedir.

KAYNAKÇA

1. Alpay, Y. (2008). *Türkiye Ekonomi Tarihi*.(1. Baskı). İstanbul: Akademia Yayınları.
2. Arslan, G. E. (Editör). (2008). *Çeşitli Yönleriyle Cumhuriyetin 89'inci yılında Türkiye Ekonomisi*. Ankara: Hasan Ali Yücel Araştırma ve Uygulama Merkezi.
3. Aydın ve diğerleri (2009a). *İran Ülke Raporu*.
Ankara: T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı İhracatı Geliştirme Etüd Merkezi. <http://www.igeme.org.tr/pg/section-pg-ulke.cfm?id=%C4%B0ran#profil> 17 Aralık 2009'da alınmıştır.
4. Aydın ve diğerleri (2009b). *Suriye Ülke Raporu*.
Ankara: T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı İhracatı Geliştirme Etüd Merkezi. <http://www.dtm.gov.tr/dtmadmin/upload/ANL/OrtaDoguDb/Suriye.doc> 13 Ağustos 2009 'da alınmıştır.
5. Bektaşoğlu, S. Bektaş, B.(2009) *Ukrayna Ambalaj ve Perakende Pazarı*.
Ankara: T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı İhracatı Geliştirme Etüd Merkezi.
6. Benli, A.O. (2004). *Komşu ve Yakın Pazarlar*. Ankara: T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı İhracatı Geliştirme Etüd Merkezi.

7. Benli, A.O. (2009a). *Azerbaycan Cumhuriyeti Ülke Raporu*.
Ankara: T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı İhracatı Geliştirme Etüd Merkezi.<http://www.igeme.org.tr/pg/section-pg-ulke.cfm?id=Azerbaycan#profil> 17 Aralık 2009'da alınmıştır.
8. Benli, A.O. (2009b). *Bulgaristan Ülke Raporu*.
Ankara: T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı İhracatı Geliştirme Etüd Merkezi. <http://www.igeme.org.tr/pg/section-pg-ulke.cfm?id=Bulgaristan#profil> 30 Mart 2010'da alınmıştır.
9. Benli, A.O. (2009c). *Rusya Federasyonu Ülke Raporu*.
Ankara: : T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı İhracatı Geliştirme Etüd Merkezi.<http://www.igeme.org.tr/pg/section-pg-ulke.cfm?id=Rusya%20Federasyonu#profil> 17 Aralık 2009'da alınmıştır.
10. Buluş, A. (2003). *Türk İktisat Politikalarının Tarihi Temelleri*.(1.Baskı) Konya: Tablet Yayınevi.
11. Cherunilam, F. (2008). *International Economics (Fifth Edition)*. New Delhi: McGraw Hil.
12. Çelebi, M. D. (2006). Türkiye'de Anadil Eğitimi ve Yabancı Dil Öğretimi. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Cilt (2), Sayı:21, 285-307*.
13. Çelik, K. (2005). *Uluslararası İktisat*. (2. Baskı). Trabzon: Derya Kitabevi.

14. Çınar, R. Emsen, S. Ö. (2001). Eğitim ve İktisadi Gelişme: Atatürk Üniversitesi'nin Erzurum İl Ekonomisi ve Sosyal Yapısı Üzerindeki Etkileri. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi. Cilt (15), Sayı:1-2, 91-103.*
15. Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu (2008). *Rusya Federasyonu Ülke Bülteni.* Ankara: Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu.
http://deik.org.tr/Lists/Bulten/Attachments/32/Rusya%20Federasyonu%20Ulke%20Bulteni_Haziran%202008_TR.doc 20 Aralık 2009'da alınmıştır.
16. Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu (2009a). *Azerbaycan Ülke Bülteni.* Ankara: Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu,
http://www.deik.org.tr/Lists/Bulten/Attachments/184/Azerbaycan%20bulteni_e_kim%202009_TR.pdf 17 Aralık 2009'da alınmıştır.
17. Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu (2009b). *Gürcistan Ülke Bülteni.* Ankara: Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu
http://www.deik.org.tr/Lists/Bulten/Attachments/183/Gurcistan_ulkebulteni_eylul%202009_TR.pdf 08 Nisan 2010'da alınmıştır.
18. Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu (2010). *Irak Ülke Bülteni.* Ankara: Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu
http://deik.org.tr/Lists/Bulten/Attachments/130/Irak%20Ulke%20Bulteni%20Subat%202010_TR.pdf 08 Nisan 2010'da alınmıştır.
19. Eren, A. (2006). *Türkiye Ekonomisi.* (1. Baskı) Bursa: Ekin Kitapevi.
20. Ertürk, E. (2006). *Uluslararası İktisadi Birleşmeler.* (4. Baskı) Bursa: Alfa Aktüel Yayınları.

21. Ertürk, E. (1993). *Ekonomik Entegrasyon Teorisi ve Türkiye'nin İçinde Bulunduğu Entegrasyonlar*. (1. Baskı) Bursa: Ezgi Kitabevi Yayınları.
22. Göksu, T. Çelik, H. Baharçipek, A. Şen, A. (Editörler). (2003). *1980- 2003 Türkiye'nin Dış, Ekonomik, Sosyal, İdari Politikaları*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
23. İstanbul Ticaret Odası (2006). *Gelişmiş Ülkelerde İthalatın ve Dış Rekabetin Kontrolü*. İstanbul: İstanbul Ticaret Odası.
24. Karagöz, K. Karagöz, M. (2009). Türkiye'nin Küresel Ticaret Potansiyeli: Çekim Modeli Yaklaşımı. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*. Cilt(10),Sayı:2,121-141.
25. Karluk, R. (2003). *Uluslararası Ekonomi*. (7.Baskı). İstanbul: Beta Yayınevi.
26. Karluk, R. (2009). *Cumhuriyetin İlandan Günümüze Türkiye Ekonomisinde Yapısal Dönüşüm*. (12 Baskı). İstanbul: Beta Yayınevi.
27. Kaptan, S. (1998). *Bilimsel Araştırma ve İstatistik Teknikleri*. (11. Baskı). Ankara: Tekışık Web Ofset Tesisleri.
28. Kazgan, G. (2002). *Tanzimattan 21. Yüzyıla Türkiye Ekonomisi Birinci Küreselleşmeden İkinci Küreselleşmeye*. (1.Baskı). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları.
29. Kelly, M. and McGuirk, A.K.(Editors). (1992). *Issues and Developments in International Trade Policy*. Washington: International Monetary Fund.

30. Kınsız, M. *Mesleki Yabancı Dil Eğitiminin Sürdürülebilir Gelişmeye Katkıları*.
http://www.sosyalbil.selcuk.edu.tr/sos_mak/makaleler/Mustafa%20KINSIZ/259-270.pdf 03 Eylül 2009'da alınmıştır.
31. Kihitir, A. (2004). *Avrupa Birliği'nin Eğitim Politikası*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları.
32. Köktaş, Ş. (2007). *Eğitim Bilimine Giriş*. (1. Baskı). Ankara: Hatiboğlu Yayınları.
33. Maliye Bakanlığı,(2008).Yıllık Ekonomik Rapor.
34. Oğuz, B. (2003). *Bölgesel Ekonomik Büyüme Ortaklığı ve İşbirliğine Bir Örnek: Türkiye-Rusya-Ukrayna*. İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Yayınları
35. Özcan, A. 'Dünden Bugüne Dış Ticaretimizdeki Gelişmeler.'
<http://www.dtm.gov.tr/dtmweb/index.cfm?action=detayrk&yayinID=900&içeriKID=1004&dil=TR> 11 Mayıs 2009'da alınmıştır.
36. Özdemir, M. Ç. (Editör). (2006). *Eğitim Bilimine Giriş*, Ankara: Ekinoks Yayıncılık.
37. Öztürk, N. (2009). *Dış Ticaret Kuram, Politika Uygulama*. Ankara: Palme Yayınevi.
38. Richardson, J. D. (1980). *Understanding International Economics; Theory and Practice*. Canada: Little Brown and Company.
39. Root, F.(1990). *International Trade and Investment*. (Sixth Edition). Ohio: South- Westorn.

40. Sarı, A. (2005). Bölgelerarası Ekonomik Entegrasyonlar ve Türkiye'nin Ödemeler Bilançosuna Etkileri. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi. Cilt (10), Sayı:1, 117-130.*
41. Seyidoğlu, H. (1994). *Uluslararası İktisat Teori Politika ve Uygulama* (10.Baskı). İstanbul: Güzem Yayınları.
42. Seyidoğlu, H. (2003). *Uluslararası İktisat Teori Politika ve Uygulama* (Genişletilmiş 15.Baskı). İstanbul: Güzem Yayınları.
43. Sezgin, Ş. (2009). Türkiye'de 1990-2006 Yılları Arasında Dış Ticaret-Ekonomik Büyüme İlişkisi. *Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi. Sayı: 22. 176-190* <http://yordam.manas.kg/ekitap/pdf/Manasdergi/sbd/sbd22/sbd-22-13.pdf> 04 Mart 2009'da alınmıştır.
44. Somuncuoğlu, T. (2009). *Yunanistan Ülke Raporu.*
Ankara: T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı İhracatı Geliştirme Etüd Merkezi, <http://www.igeme.org.tr/pg/section-pg-ulke.cfm?id=Yunanistan#profil>
17 Aralık 2009'da alınmıştır.
45. Sönmez, V. (2005). *Eğitim Felsefesi.*(7. Baskı). Ankara: Anı Yayıncılık.
46. Taşkın, M. '1923-2003 Döneminde Türkiye Cumhuriyeti'nin Dış Ticaret Politikaları.' <http://www.dtm.gov.tr/dtmadmin/upload/EAD/TanitimKoordinasyonDb/murat.doc>. 15 Mayıs 2009'da alınmıştır.
47. T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı (2009). *Azerbaycan Ülke Profili.*
Ankara: T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı
<http://www.dtm.gov.tr/dtmadmin/upload/ANL/TurkCumhuriyetDb/Azerbaycan.doc> 13 Ağustos 2009'da alınmıştır.

48. T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı (2009). *Bulgaristan Ülke Profili*. Ankara: T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı
<http://www.dtm.gov.tr/dtmadmin/upoad/ANL/AvrupaDb/Bulgaristan.doc>
17 Aralık 2009'da alınmıştır.
49. T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı (2009). *Gürcistan Ülke Profili*. Ankara: T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı,
<http://www.dtm.gov.tr/dtmadmin/upload/ANL/TurkCumhuriyetDb/Gürcistan.doc>
13 Ağustos 2009'da alınmıştır.
50. T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı (2009). *Irak Cumhuriyeti Ülke Profili*. Ankara: T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı,
<http://www.dtm.gov.tr/dtmadmin/upload/ANL/OrtaDoguDb/Irak.doc>
13 Ağustos 2009'da alınmıştır.
51. T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı (2009). *İran Ülke Profili*. Ankara: T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı,
<http://www.dtm.gov.tr/dtmadmin/upload/ANL/OrtaDoguDb/Iran.doc>
13 Ağustos 2009'da alınmıştır.
52. T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı (2009). *Romanya Ülke Profili*. Ankara: T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı,
<http://www.dtm.gov.tr/dtmadmin/upoad/ANL/AvrupaDb/Romanya.doc>
17 Aralık 2009'da alınmıştır.
53. T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı (2009). *Rusya Federasyonu Ülke Profili*. Ankara: T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı,
<http://www.dtm.gov.tr/dtmadmin/upload/ANL/TurkCumhuriyetDb/Rusya.doc>
13 Ağustos 2009'da alınmıştır.

54. T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı (2009). *Suriye Ülke Profili*.
Ankara: T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı,
<http://www.dtm.gov.tr/dtmadmin/upload/ANL/OrtaDoguDb/Suriye.doc>
13 Ağustos 2009 'da alınmıştır.
55. T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı (2009). *Yunanistan Ülke Profili*.
Ankara: T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı,
<http://www.dtm.gov.tr/dtmadmin/upoad/ANL/AvrupaDb/Yunanistan.doc>
17 Aralık 2009'da alınmıştır.
56. Tokgöz, E.(2004). *1914- 2004 Türkiye'nin İktisadi Gelişme Tarihi*. (7. Baskı).
Ankara: İmaj Yayınevi.
57. Türkoğlu,Y. (2009) *Sanayi İhracat Pazar Araştırması Rusya Federasyonu Medikal Sektörü*, Ankara: T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı İhracatı Geliştirme Etüd Merkezi.
58. Türkiye İstatistik Kurumu (2009), *İstatistik Göstergeler Yıllığı (1923-2008)*.
Ankara: Türkiye İstatistik Kurumu
59. Varış, F. (Editör). (1998). *Eğitim Bilimine Giriş*, İstanbul: Alkım Kitabevi.
60. Varol, G. M. 'Cumhuriyetin 80. Yılında 1923-2003 Türk Dış Ticaretinin Gelişiminin Kısa Tarihçesi.'
<http://www.dtm.gov.tr/dtmadmin/upload/EAD/TanitimKoordinasyonDb/muge.doc>
11 Mayıs 2009'da alınmıştır.

<http://comtrade.un.org/>

<http://www.trademap.org>

<http://www.tuik.gov.tr>

<http://www.dtm.gov.tr/> (12.05.2010)

<http://www.igeme.org.tr/>(10.04.2010)

<http://www.kosgeb.gov.tr/>(10.04.2010).

http://www.ehow.com/about_5340407_do-countries-trade-other.html
(10.02.2010)

www.aysam.gen.tr/yay_news.php?newsid=207 (30.04.2010).

http://www.iticu.edu.tr/MYO/Bolumler/Dis_Ticaret/myo_distic.htm#
(04.04.2010)

http://dtm.gov.tr/dtmadmin/upload/IHR/Turkiye_ihr_gelisimi.doc
(06.06.2009).

http://www.sosyalbil.selcuk.edu.tr/sos_mak/makaleler/Murat%20CANITEZ/CANITEZ,%20MURAT.pdf (12.10.2009)

<http://www.mfa.gov.tr/komsu-ve-cevre-ulkeler-ile-ticareti-gelistirme-stratejisi.tr.mfa> (14.12.2009).

http://www.stratejikboyut.com/files/komsu_ulkelerle_ticaretimiz.pdf

<https://www.cia.gov/library/publications/the-worldfactbook/index.html>

<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/aj.html>
(23.04.2010)

<https://www.cia.gov/library/publications/the-worldfactbook/geos/bu.html>
(21.01.2010).

<https://www.cia.gov/library/publications/the-worldfactbook/geos/gg.html>
(21.01.2010).

<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/ir.html>
(23.04.2010).

<https://www.cia.gov/library/publications/the-worldfactbook/geos/ro.html>
(23.04.2010).

<https://www.cia.gov/library/publications/theworldfactbook/goes/rs.html>
(21.01.2010)

<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/sy.html>
(23.04.2010).

<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/sy.html>
(23.04.2010).